

ΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ

ΑΝΤΙ

Περίοδος Β'
Τεύχος 816
Παρασκευή
30 Απριλίου 2004
Τιμή: 4 Ευρώ

ελικά, δεν έπεσε ο ουρανός στο κεφάλι μας

Ι.χ. Πιερής:

καθρέπτης της Κύπρου

. Καζάκος:

ηγεμονική αποτυχία

Α. Τσαλόγλου:

οικονομία-Δίκτυο αράχνης

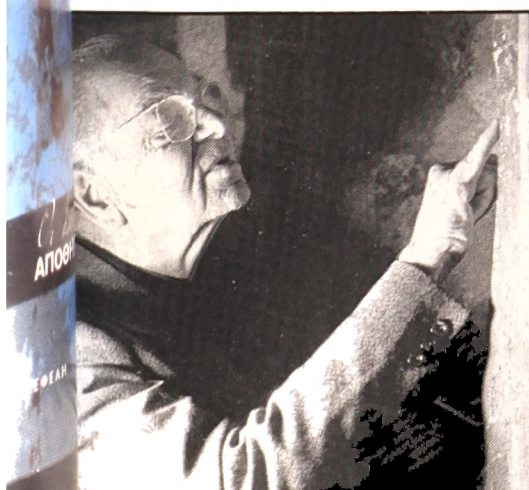
Α. διαλέξεις

του Νόαμ Τσόμσκυ

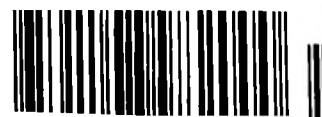
16 ΦΕΒ. 2005

ΗΜΗ Ν.Β. ΔΡΑΝΔΑΚΗ

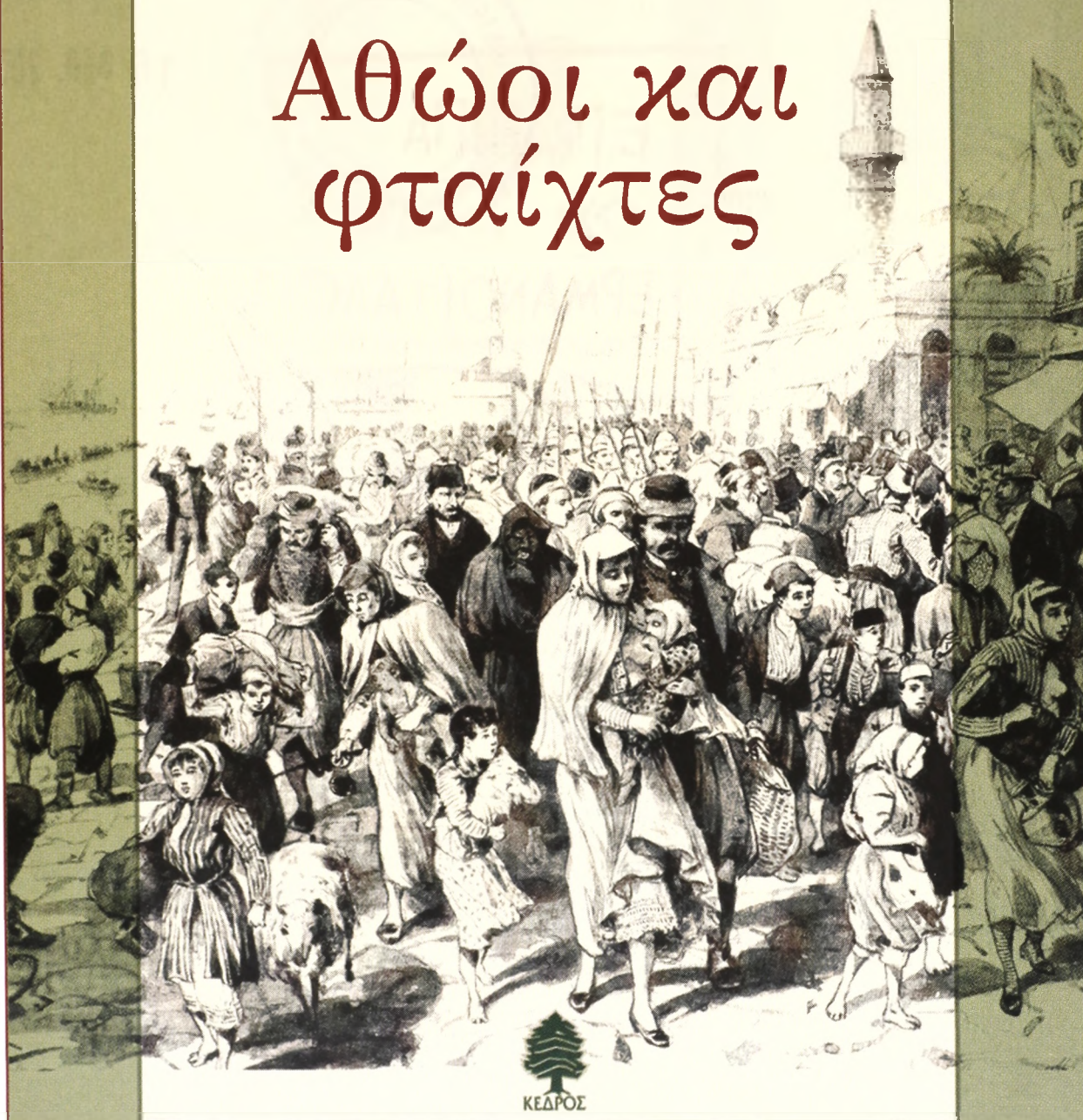
ISSN 1108-9822

ΜΑΡΩ ΔΟΥΚΑ

Μ Α Ρ Ω Δ Ο Υ Κ Α

Αθώοι και φταίχτες

Γενάρης του 2002 στα Χανιά.
Ένας ξένος περιπλανιέται
στα παλιά. Τα κτίσματα,
οι δρόμοι, οι τάφοι,
τα γεγονότα.
Μια γυναίκα δέχεται ένα
ανώνυμο τηλεφώνημα.
Ένας άλλος μοχθεί με τις
εμμονές και τις εικόνες του.
Το πτώμα μιας νεαρής
σ' ερημική παραλία.
Συνθήματα στους τοίχους,
οι πολιτισμοί που
συμπλέκονται, η ζωή που
επιμένει. Όλα αλλάζουν,
αλλά και κάτι μένει που
λιμνάζει. Φιλίες, αειθαλή
δέντρα, έρωτες. Το αίμα.
Το κρητικό πέλαγος
φουρτουνιασμένο.
Οι επιχειρηματικοί όμιλοι,
οι μετανάστες.
Ένας αυτόχειρας, ένα πηγάδι.
Ο αστυνόμος που θυμάται.
Αλλά το παρελθόν δεν είναι
τόπος. *Αθώοι και φταίχτες*
στις γραμμές του μύθου
και της ιστορίας.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
50 ΧΡΟΝΙΑ

Κ Ε Δ Ρ Ο Σ
1954 - 2004

Περίοδος Β' • Έτος 31ο • Τεύχος 816

Παρασκευή 30 Απριλίου 2004

Τιμή τεύχους: 4 ευρώ

ΑΝΤΙ - ΠΟΛΙΤΙΚΗ

ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ

Δημοχάρους 60, 115 21 Αθήνα

Τηλ. 210 7232713 - 210 7232819

Fax: 210 7226107

ANTI ON-LINE: <http://www.anti.gr>

e-mail: chrapou@otenet.gr

ΕΚΔΟΤΗΣ: Χρήστος Γ. Παπουτσάκης

ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: Παναγιώτης Τσάρας

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΥΛΗΣ: Νεφέλη Παπουτσάκη

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΔΙΑΦΗΜΙΣΗΣ: Τασία Ρούμπου

ΕΚΤΥΠΩΣΗ: ΤΥΠΟΕΚΔΟΤΙΚΗ Α.Ε.

Λεύκης 134, Κρυονέρι, τηλ. 210 6297600

ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ:

Ετήσια συνδρομή: 26 τεύχη, Εξάμηνη: 13 τεύχη

ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΥ: Εξαμ. 39 ευρώ, Ετήσια 78 ευρώ,

Οργανισμών, Τραπεζών, κ.λπ.: 200 ευρώ

Φοιτητική ετήσια: 70 ευρώ

ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΥ: ΕΥΡΩΠΗ - ΜΕΣΟΓ. ΧΩΡΕΣ:

Εξαμ.: 74 ευρώ, Ετήσια: 148 ευρώ,

ΗΠΑ - ΚΑΝΑΔΑΣ - ΑΣΙΑ - ΑΥΣΤΡΑΛΙΑ:

Εξαμ. 80 δολ. ΗΠΑ, Ετήσια 160 δολ. ΗΠΑ

ΕΜΒΑΣΜΑΤΑ - ΕΠΙΤΑΓΕΣ: Χρήστος Παπουτσάκης

Δημοχάρους 60, 115 21 Αθήνα

ΠΑΛΙΑ ΤΕΥΧΗ: 6 ευρώ

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ: Για τα βιβλιοπωλεία

της Αθήνας: Περιοδικό ANTI,

για τα βιβλιοπωλεία της Β. Ελλάδας:

Κέντρο του βιβλίου - Α. Πουλουκτσή και Σία Ε.Ε.

Λασσάνη 3, Θεσσαλονίκη, τηλ. 2310 237463

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

• ΚΥΡΙΟ ΑΡΘΡΟ: Απολογισμοί με ψυχραιμία	4
• Κώστας Κουφογιώργος: Γελοιογραφία	5
• ΑΝΤΗΝΩΡ: Μετά το «σάλαγο», τι;	6
• ΑΝΤΙ-ΘΕΣΕΙΣ:	8
• E-mail από τον Απόστολο Διαμαντή	13
• Εφημερολόγια από την Εφήμερη (Όλγα Ι. Φωτακοπούλου)	14
• Κ. Τσαλογλου: Οικονομία: Πώς θα βγούμε από το δίχτυ της αράχνης;	16
• Μιχάλης Πιερής: Η Κύπρος ως καθρέφτης	18
• Μ. Καρέλλης: Οι Ελληνοκύπριοι έσωσαν την τιμή των πολιτών του κόσμου	21
• Πάνος Καζάκος: Ηγεμονική επιτυχία και εθνικός «ψυχισμός»	22
• Ρεπόρτερ: Η λεηλασία της Άμυνας	24
• Όλγα Ι. Φωτακοπούλου: Μια «κολλημένη» ποινική δίωξη	25
• — : Από το απριλιανό πραξικόπημα στη «λύση» του Κυπριακού	28
• Νίκος Ράπτης: Οι διαλέξεις του Τσόμσκυ	29
• ΚΘ. Καλφόπουλος: 25 χρόνια tageszeitung	30
• Γιάννης Γιαχανατζής: Τα γραπτά μένουν – το ίδιο και τα μηνύματα	32
• ΚΟΣΜΟΔΡΟΜΙΟ	34
• Μνήμη Ν.Β. Δρανδάκη	
(επιμέλεια αφιερώματος: Μαρία Κωνσταντουδάκη-Κιτρομηλίδου)	36-45
• Αρχίσαν τα ματς από τον Νίκο Πρωινό	46
• ΕΠΙΣΗΜΑΙΝΟΥΜΕ	47
• Τάκης Τζαμαργιάς: Συνέντευξη στην Ειρήνη Μουντράκη	50
• Ειρήνη Μουντράκη: Πειράματα επί Βαφείου	52
• Γρηγόρης Ιωαννίδης: Από το παρελθόν στο μέλλον	53
• Δημήτρης Χαρίτος: Άβυσσος και η κινηματογραφική ψυχή του ανθρώπου	54
• Δημήτρης Φιλιππίδης: Το μεγαλύτερο πάρκο της Ευρώπης	55
• Ντόρα Ηλιοπούλου-Ρογκάν: Χουάν Μιρό: Μνημειακή έκθεση στο Πομπιντού	56
• Μάνος Στεφανίδης: Το έλασσον, δηλαδή το μείζον	58
• Μάνος Στεφανίδης: Η εκδίκηση του αυτονόητου	59
• Τατιάνα Τσαλίκη-Μηλιώνη: Μεταφραστικά	60
• Τάσος Καλούτσας: Το ματ του χρόνου	62
• ΒΙΒΛΙΟ	64

Σκίτσο εξωφύλλου: Κώστας Κουφογιώργος

ΑΠΟΛΟΓΙΣΜΟΙ ΜΕ ΨΥΧΡΑΙΜΙΑ

ΤΩΡΑ που τελειώσαν τα δημοψηφίσματα στην Κύπρο, με τους Ελληνοκύπριους να έχουν ψηφίσει με ποσοστό 76% *ΟΧΙ* και τους Τουρκοκύπριους με ποσοστό 65% *ΝΑΙ* στο σχέδιο Ανάν, και πριν αναφερθούμε στα όσα θα ακολουθήσουν, καλό είναι να επιχειρήσουμε έναν απολογισμό. Και κατ' αρχάς, το ποσοστό του *ΟΧΙ* των Ελληνοκυπρίων απηχεί σε κάποιο βαθμό την τοποθέτηση πάνω στο σχέδιο Ανάν και του συνόλου του ελλαδικού κόσμου. Κάτι που δεν αντιλήφθηκαν ή αγνόησαν τα πολιτικά κόμματα, στην Ελλάδα και την Κύπρο, με αποτέλεσμα να βρεθούν σε αναντιστοιχία με το λαϊκό αίσθημα. Με το δεδομένο αυτό μάλιστα πολλά αναμένονται και πολλά θα επισυμβούν σε Ελλάδα και Κύπρο.

ΤΟ *ΑΝΤΙ* προσπάθησε να εξηγήσει ότι το σχέδιο Ανάν οδηγούσε σ' ένα απολύτως μη λειτουργικό μόρφωμα και να στηρίξει την άποψη ότι η εφαρμογή του θα δημιουργούσε πολλαπλά προβλήματα, τα οποία θα καθιστούσαν αδύνατη τη διακυβέρνηση του ομοσπονδιακού κράτους, με αποτέλεσμα οι δυο κοινότητες να απομακρύνονται ολοένα και περισσότερο και οι σχέσεις Ελλάδας-Τουρκίας να τρεμοπαίζουν σε κάθε ενδοκυπριακή ασυμφωνία, ή σε οποιοδήποτε πρόβλημα ανακύψει στην τουρκική πορεία προς την Ευρωπαϊκή Ένωση. Όπως και ότι η λογική του προτεκτοράτου θα έβλαπτε και τους Ελληνοκύπριους και τους Τουρκοκύπριους.

ΣΗΜΕΡΑ ΠΙΑ θα έπρεπε κανονικά να έχουν σωπάσει οι Κασσάνδρες που βοούσαν και οδύρονταν πριν από τη διεξαγωγή των δημοψηφισμάτων. Η σύνοδος των Υπουργών Εξωτερικών στο Λουξεμβούργο διέψευσε εκείνους που μιλούσαν για αθρόες αναγνωρίσεις του κρατικού μορφώματος της βόρειας Κύπρου, για πλήρη αποσύνδεση από τη Λευκωσία, για οικονομικές κυρώσεις κ.ά. Και αν επαναλαμβάνονται μέχρι σήμερα –είναι αλήθεια, όχι τόσο δυνατό– τα «λυπούμεθα» και τα «απογοητευθήκαμε» από τους «φίλους» της Κύπρου, η καταστροφή δεν επήλθε· αντίθετα νέοι δρόμοι ανοίγονται, για διαφορετικές εξελίξεις στο πολιτικό πρόβλημα της μεγαλονήσου.

ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ της αρμοδιότητας και της δυνατότητάς μας να ιχνηλατήσουμε ή να υποδείξουμε αυτούς τους νέους δρόμους· έχουν όμως αναφερθεί πολλά νέα στοιχεία και δεδομένα. Ήδη από την 1η Μαΐου, παρ' όλες τις δυσαρέσκεις των Αμερικανών και Βρετανών, η Κύπρος θα είναι κράτος-μέλος της Ε.Ε. και η τουρκική εισβολή πρόβλημα και της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

ΕΚΕΙΝΟ ωστόσο που θέλουμε να τονίσουμε στο σημείωμα αυτό, είναι ότι πρέπει όλοι να σεβαστούμε το αποτέλεσμα των δημοψηφισμάτων και να σκεφτούμε για τις μελλοντικές εξελίξεις με αυτό το δεδομένο. Δηλαδή να λάβουμε υπόψη τη λαϊκή βούληση, που εκφράστηκε μάλιστα με εκκωφαντικό τρόπο. Όπως πρέπει να τονίσουμε και την υποκριτική συμπεριφορά των σοφών αναλυτών και πολιτικών, που ανέξοδα μας κανοναρχούν νυχθημερόν, ότι όταν ένας λαός αποφασίζει –και μάλιστα με τόσο μεγάλα ποσοστά– καλό είναι να σεβόμαστε τη θέλησή του και να αναρωτιόμαστε πού, εμείς οι «σοφοί και σώφρονες», έχουμε διαπράξει το λάθος. Εκτός κι αν πιστεύουμε ότι η δημοκρατία είναι λάστιχο που μπορούμε να το φέρουμε στα μέτρα μας.

ΕΙΝΑΙ ΛΥΠΗΡΟ ότι, τόσες ημέρες μετά το δημοψήφισμα, ορισμένες Κασσάνδρες εξακολουθούν να ωρύονται και μάλιστα οι πρόσφατα αποκηρυχθέντες για τις πολιτικές τους (πολιτικοί και δημοσιογράφοι) να εξακολουθούν να στενάζουν και να «λυπούνται», επειδή δεν συμφώνησε μαζί τους ο κυπριακός λαός.

ΠΡΕΠΕΙ επίσης να δούμε πολύ προσεκτικά το αποτέλεσμα στα Κατεχόμενα – νηφάλια και μέσα στο πνεύμα της συμβίωσης των δύο εθνοτήτων. Να λάβουμε υπόψη ότι η παρουσία των εποίκων έχει αλλοιώσει τα δεδομένα στην βόρεια Κύπρο, την παρουσία των στρατευμάτων και τέλος να δούμε την προσμονή των Τουρκοκυπρίων να απαλλαγούν από τον Ντενκτάς. Αλλά συνεξετάζοντας την προσμονή των Τουρκοκυπρίων, την πολυπόθητη ειρήνευση στο νησί και τη σημασία της για τη φιλία μεταξύ των δύο κοινοτήτων, πρέπει η ελληνοκυπριακή πλευρά να αγωνιστεί σθεναρά για την επανένωση του νησιού χωρίς εθνικιστικές υστερίες ή ρατσιστικές υποτιμήσεις. Η ιστορία βαρραίνει τη σκιά της πάνω στην Κύπρο· οι χειρισμοί των πολιτικών και στις δυο μεριές του νησιού και το φορτωμένο με σκληρές μνήμες παρελθόν δεν είναι ο καλύτερος σύμβουλος για το μέλλον. Μόνον έτσι το *ΟΧΙ* θα είναι δικαιωμένο.

ΟΜΩΣ αυτό που θα θέλαμε να τονίσουμε είναι πως θα πρέπει να αναλογιστούν καλύτερα οι πολιτικοί νόες στην Ελλάδα ότι η βούληση ενός λαού –του κυπριακού στην προκείμενη περίπτωση– πρέπει να αναζητείται και πρέπει να είναι σεβαστή. Γιατί «επιχειρήματα» του τύπου ότι «το “όχι” επιθυμούσαν οι πλούσιοι ξενοδόχοι του νότου» ή ότι ο πρόεδρος Τάσσος Παπαδόπουλος είναι «μεγαλοδικηγόρος με ποιος ξέρει τι είδους διασυνδέσεις» φανερώνουν γύμνια επιχειρημάτων και ανοησία.

ΤΟ *ΟΧΙ* των Ελληνοκυπρίων –αλλά και το *ΝΑΙ* των Τουρκοκυπρίων– πρέπει να τύχουν σεβασμού και να αποτελέσουν την αφετηρία για μια νέα, βιώσιμη, λειτουργική και δίκαια μορφή διακυβέρνησης στην Κύπρο. Και το κυριότερο: Το σχέδιο Ανάν δεν είναι η τελευταία ευκαιρία για την Κύπρο. Το αντίθετο...

αντί

ΣΤΟ ΚΥΠΡΙΑΚΟ
ΥΠΑΡΧΕΙ ΧΑΣΜΑ...

ΣΤΗΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑ
ΣΧΙΣΜΑ...

ΚΑΙ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ
ΤΡΥΠΑ...

ΚΑΙ ΕΧΟΥΜΕ
ΚΑΙ
ΟΛΥΜΠΙΑΚΟΞ

ΕΥΤΥΧΟΣ
ΔΕΝ ΜΑΣ
ΛΕΙΠΟΥΝ
ΟΙ ΣΤΟΚΟΙ...

KOTOPOLY

Μετά τον «σάλαγο» – τι;

ΠΩΣ ΨΗΦΙΣΑΝ, τελικά, οι Έλληνες της Κύπρου στο δημοψήφισμα της 24ης Απριλίου: «συναισθηματικά» ή «λογικά»; Το ερώτημα μπορεί ν' απασχολήσει –ή και ν' απασχολεί ακόμα– κάποιους τηλεοπτικούς συζητητές, αλλά αυτό που μετρά είναι, ασφαλώς, το αποτέλεσμα. Και το αποτέλεσμα λέει ότι: Το 75,83% των Ελληνοκυπρίων ψήφισε «όχι», έναντι 24,17% του «ναι», ενώ τα ποσοστά των Τουρκοκυπρίων είναι: 64,91% «ναι», έναντι 35,09% «όχι».

ΚΑΙ ΤΩΡΑ τι κάνουμε ύστερα από τον σάλαγο που ξέσπασε, με αφορμή αυτό το ισχυρό «όχι»; Κάποιοι, βέβαια, είπαν ότι αυτό το «όχι», στο σχέδιο Ανάν, είναι ισοδύναμο με το «όχι» που είπαμε σε κάποιες άλλες κρίσιμες ώρες της ιστορίας μας... Αλλά δεν έδωσαν συνέχεια. Άλλοι πάλι (ανάμεσά τους και ο πρόεδρος της Κύπρου Τ. Παπαδόπουλος) επανήλθαν, για να δώσουν τις δέουσες εξηγήσεις: *Μας (με) παρεξηγήσατε – δήλωσε μετά τα δημοψηφίσματα... Ναι μεν είπα: «παρέλαβα κράτος διεθνώς αναγνωρισμένο, δεν θα παραδώσω κοινότητα», αλλά αυτό δεν σημαίνει ότι είμαι πολέμιος της διζωνικής,*

δικοινοτικής ομοσπονδίας. Το «όχι», συνεπώς, που είπα, που είπαμε, δεν είναι «όχι» κατά της διζωνικής ή της συμβίωσης ή της ενοποιημένης Κύπρου, αλλά «όχι» κατά του συγκεκριμένου σχεδίου Ανάν – και πέραν ου!

ΜΕΧΡΙ ΣΤΙΓΜΗΣ, δεν υπάρχουν ενδείξεις ότι οι διαβεβαιώσεις Τ. Παπαδόπουλου έπεισαν παράγοντες όπως τον επίτροπο Γκύντερ Φερχόγκεν ή τον ύπατο εκπρόσωπο Χαβιέ Σολάνα ή τον βρετανό υπουργό Εξωτερικών Τζακ Στρο ή τον αμερικανό ομόλογό του Κόλιν Πάουελ, αν όχι τον ίδιο τον Μπους! Θα πείτε, ίσως: Ο καθείς και το όπλο του, ο καθείς και το αναστημά του. Σωστά. Αλλά ποια μπορεί να είναι, λόγου χάρη, η εισηγητική δύναμη του Κόλιν Πάουελ, όταν αποκαλύπτεται τώρα ότι ήταν «ο τελευταίος του στενού κύκλου του Μπους που ενημερώθηκε για την εισβολή στο Ιράκ» και θεωρείται σήμερα «ξένο σώμα στην κυβέρνηση Μπους»; Από την άλλη, τι να πεις και πώς να σχολιάσεις τις βρετανικές τρικλοποδιές, σε βάρος της Κύπρου, στο όνομα της... ελληνοβρετανικής φιλίας: Κάποιοι Άγγλοι, αληθινοί

φίλοι της Ελλάδας και της Κύπρου, θυμούνται ακόμα τις επίσημες τοιχοκολλήσεις (posters) της βρετανικής στρατολογίας στην Κύπρο, στα χρόνια του Β' Παγκοσμίου πολέμου: «Πολεμήστε για την Ελλάδα και την Ελευθερία». («Fight for Greece and Liberty»). Και αδυνατούν να παρακολουθήσουν την πολιτική Μπλερ, η οποία κάνει το παν για να περιπλέξει, ακόμα περισσότερο, κάθε φορά, τα πράγματα στην Κύπρο.

ΣΕ ΑΝΑΖΗΤΗΣΗ ΝΕΑΣ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗΣ

ΤΕΛΙΚΑ, φαίνεται ότι «η τιμωρία με δόσεις» (έτσι είχε γραφεί...) που θα επέβαλαν οι «15» στην κυπριακή κυβέρνηση, μάλλον δεν θα προωθηθεί. Το ερώτημα είναι αν –μετά το «όχι»– διαθέτουμε οποιαδήποτε στρατηγική στο Κυπριακό. Κατά την Αλ. Παπαρήγα, γραμματέα του ΚΚΕ, μια ωραία λύση θα ήταν αν η Ελλάδα έφευγε από την Ευρωπαϊκή Ένωση τώρα! «Η αποδέσμευση –είπε– μπορεί να ξεκινήσει από μια χώρα... Και η Ελλάδα μπορεί να είναι μια από τις πρώτες χώρες που θα βγει από τον κλοιό».

ΟΜΩΣ, ΓΙΑ ΝΑ σοβαρευθούμε: Φαί-

ΕΤΟΙΜΑΣΤΗΚΑΝ ΑΚΟΜΗ ΔΥΟ ΤΟΜΟΙ ΤΟΥ ANTI (2002)

Είναι έτοιμοι και διατίθενται από τα γραφεία του περιοδικού
(Δημοχάρους 60, Αθήνα 115 21)

δύο ακόμα τόμοι του ANTI που συμπεριλαμβάνουν τα τεύχη
754 έως και 766 (ο 56ος)
και 767 έως και 778 (ο 57ος).

Θα βρείτε επίσης τους τόμους των προηγούμενων ετών

νεται ότι Καραμανλής και Παπαδόπουλος, κατά την επίσκεψη του κύπριου Προέδρου στην Αθήνα, επεχείρησαν να διαμορφώσουν κάποια «νέα» στρατηγική στο Κυπριακό, η οποία, κατά σύμπτωση, είναι πολύ παλαιά – διάβαζε: πλήρη συνεργασία και συντονισμό ενεργειών μεταξύ Αθήνας και Λευκωσίας και εμμονή στην αναζήτηση μιας βιώσιμης λύσης, η οποία να παρέχει σιγουριά, «αίσθημα ασφαλείας» στον κυπριακό λαό, κ.λπ.

ΚΑΛΟΣ, βέβαια, ο «συντονισμός ενεργειών» και καλή η δήλωση του κυβερνητικού εκπροσώπου Θ. Ρουσόπουλου ότι η ευρωπαϊκή προοπτική της Τουρκίας και η βελτίωση των ελληνοτουρκικών σχέσεων δεν συνδέεται κατ' ανάγκη με το αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος. Το ερώτημα που τίθεται, ωστόσο, είναι: Αναζητούμε πάντα «παράθυρο στον ΟΗΕ», για μεσολαβητική προσπάθεια; Η απάντηση είναι, «ασφαλώς ναι». Το δεύτερο ερώτημα, ωστόσο, είναι: «Βάσει ποίου σχεδίου – του σχεδίου Ανάν ή κάποιου άλλου;»

Ο Τ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ άφησε να εννοηθεί ότι κάθε νέο σχέδιο (είτε λέγεται «ιδέες Βαλντχάιμ», είτε «δείκτες Κουέγιαρ», είτε «σχέδιο Ανάν»), εμπεριέχει στοιχεία από το προηγούμενο, άρα, αν υπάρξει νέο σχέδιο, θα περιλαμβάνει, οπωσδήποτε, στοιχεία από το (απορριφθέν από τους Ελληνοκυπρίους και εγκριθέν από τους Τουρκοκυπρίους) σχέδιο Ανάν... Άρα, πρόβλημα ουδέν! Τα πράγματα, ωστόσο, δεν διαγράφονται τόσο εύκολα, όπως θέλει να τα εμφανίζει ο πρόεδρος Τ. Παπαδόπουλος. Το ΑΚΕΛ, επί παραδείγματι, υποστηρίζει ότι αν προσδοκούμε κάποιο άλλο σχέδιο, διαφορετικό ή καλύτερο από το σχέδιο Ανάν, τότε θα περιμένουμε επί πολύ και επί ματαίω. Μπορούμε, όμως, να ζητήσουμε συγκεκριμένες διασφαλίσεις για την πιστή εφαρμογή του σχεδίου που απορρίψαμε, συν ορισμένες αποσαφηνίσεις για διατάξεις που δεν είναι καθαρές. Διαφορετικά, πολλά μπορούν να συμβούν, καθώς οδεύουμε προς τον κρίσιμο Δεκέμβριο και δεν είναι καθόλου βέβαιο ότι η Τουρκία θ' αποκτήσει την «ημερομηνία» (έναρξης διαπραγματεύσεων, για την ένταξή της στην Ένωση), που τόσο επίμονα ζητεί.

Η ΣΤΗΛΗ απεχθάνεται τους καταστροφολόγους· αλλά και κάποιους πασίχαρους(;) υποστηρικτές του «Όχι», οι οποίοι εξακολουθούν να ελεεινολογούν όσους ψήφισαν «Ναι». Πλην, αν κάτι επιτάσσουν οι ώρες που περνάμε είναι: α) το πώς θα σφυρηλατήσουμε και ενισχύσουμε το εσωτερικό μας μέτωπο, και β) το πώς θα κρατήσουμε ανοιχτή τη διαπραγματευτική διαδικασία. Ήδη είναι ενθαρρυντικό το ότι ο Κόφι Ανάν, μιλώντας στους δημοσιογράφους, την περασμένη Δευτέρα, δεν απέκλεισε τη δυνατότητα αυτή. «Αφού οι Κύπριοι θα έχουν την ευκαιρία να σκεφθούν –δήλωσε– θα πρέπει να καταλήξουν στο συμπέρασμα ότι η επανένωση είναι προς το καλύτερο συμφέρον όλων στην Κύπρο».

Μέχρι τότε, πάντως, καλό είναι να έχουμε υπ' όψη ότι οι στρατηγοί στην Τουρκία δύσκολα θ' αποδεχτούν τη διενέργεια νέου δημοψηφίσματος, που θα έθετε θέμα παραμονής των τουρκικών στρατευμάτων στην Κύπρο. [Οι πασάδες πιστεύουν ότι, μέχρι την ένταξη της Τουρκίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, μια αξιόλογη τουρκική στρατιωτική δύναμη πρέπει να παραμένει

στην Κύπρο]. Καλό είναι να συγκρατούμε, από την άλλη, ότι, για πρώτη φορά από το 1974, έχουμε «απενοχοποιήσει» τον Αττίλα, αφού όλοι οι μέχρι χθες φίλοι και σύμμαχοι των Ελληνοκυπρίων (περιλαμβανομένων του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ, της Ευρωπαϊκής Ένωσης, του Αμερικανικού Κογκρέσου, κ.λπ.) θεωρούν τώρα «διαλλακτική» την τουρκική (τουρκοκυπριακή) πλευρά και «αδιάλλακτη» την ελληνοκυπριακή. Αλλά με το Κυπριακό δεν τελειώνεις εύκολα...

ANTHNOΡ

Γραφτείτε
συνδρομητές
στο Αντί

ΤΑ «ΟΧΙ» ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Τι λένε οι φιλότουρκοι Άγγλοι, Αμερικανοί και λοιποί και λοιποί μετά το ιστορικό «Όχι» των Ελληνοκυπρίων; «Ηττήθημεν κατά ψευδοκρατίδιον».

P.A.

ΔΙΚΑΙΩΣΗ

Δικαίωση... αλλά μετά θάνατον, για τον σκοτωμένο σε τροχαίο 33χρονο τον Φεβρουάριο του 2000, αφού το δικαστήριο έκανε δεκτές τις αγωγές του σε βάρος του Δήμου Παπάγου και του ελληνικού Δημοσίου. Το δυστύχημα είχε συμβεί όταν το αυτοκίνητο του 33χρονου είχε προσκρούσει σε διαφημιστική πινακίδα στη Λεωφόρο Κατεχάκη. Κάτι επιτέλους πρέπει να γίνει με την παντοκρατορία των τεράστιων διαφημίσεων που κόβουν την ορατότητα στους οδηγούς δημιουργώντας μια τεράστια χοάνη, έτοιμη να μας ρουφήξει στην καταναλωτική της υστερία.

Σως

ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΕΣ

Ο πρόεδρος Μπους δεν συζητά και δεν διαπραγματεύεται με τρομοκράτες, μας πληροφόρησε η σύμβουλός του σε θέματα ασφαλείας Κοντολίζα Ράις με μια δήλωσή της η οποία διανεμήθηκε στα ΜΜΕ. Αλλά ο πρόεδρος δεν είχε συναντηθεί μόλις μία ημέρα πριν με τον ισραηλινό πρωθυπουργό Αριέλ Σαρόν;

ΜΕΤΑΛΛΑΓΜΕΝΑ STOP

Bt11 ονομάζεται το μεταλλαγμένο καλαμπόκι το οποίο «επιτίθεται» ήδη στις ευρωπαϊκές αγορές με τις ευλογίες της Κομισιόν. Την προηγούμενη Δευτέρα στο Συμβούλιο Υπουργών Γεωργίας ο έλληνας υπουργός καταψήφισε την πρόταση για διάθεση του Bt11 στην αγορά γλυκού αραβόσιτου.

Ο Σάββας Τσιτουρίδης δήλωσε ότι μέχρι «η επιστήμη αποφανθεί επαρκώς και με ασφάλεια για τις επιπτώσεις των γενετικά τροποποιημένων οργανισμών στη δημόσια υγεία και στο περιβάλλον, η Ελλάδα θα παραμείνει σταθερά αντίθετη στην εισαγωγή και στην καλλιέργεια γενετικά τροποποιημένων οργανισμών».

Η κατάσταση με τα μεταλλαγμένα είναι αντικείμενο ενός «πολέμου». Από τη μία η αμερικανική αγορά, συνεπικουρούμενη πλήρως από την αμερικανική κυβέρνηση, και από την άλλη όλοι εκείνοι που προσπαθούν να προστατέψουν τη

βιοποικιλότητα.

Η μέχρι πρότινος αντιστεκόμενη σθεναρά Ευρώπη έχασε τη μάχη και η Κομισιόν πλέον συναινεί στην κυκλοφορία του μεταλλαγμένου καλαμποκιού.

Για τη χώρα μας είναι μια πολύ σημαντική εξέλιξη, καθώς βρισκόμαστε στη διαδικασία προσδιορισμού της αγροτικής πολιτικής και της πολιτικής των καλλιεργειών στην κατεύθυνση των βιολογικών καλλιεργειών. Καλλιέργειες οι οποίες είναι εκ... φύσεως αντίθετες με τα μεταλλαγμένα. Τα μεταλλαγμένα μπορούν να «επιβληθούν» στις υπόλοιπες καλλιέργειες και έτσι σταθερά να υποχωρήσουν οι ποικιλίες της ίδιας της φύσης.

Όσο λοιπόν η Ελλάδα αντιστέκεται στα μεταλλαγμένα, τόσο μακροπρόθεσμα ενισχύει την θέση των αγροτικών της προϊόντων στις αγορές.

ΦλΟγα

ΟΙ ΚΥΠΡΙΟΙ ΕΠΕΛΕΞΑΝ, ΕΜΕΙΣ;

Αλγεινή η εικόνα από συγκεκριμένα «παπαγαλάκια» ελληνικών μέσων ενημέρωσης, τα οποία, αμέσως μόλις έγιναν γνωστά τα αποτελέσματα των δημοψηφισμάτων στην Κύπρο, έσπευσαν, με κάποια δόση ηδονής μάλιστα, να «διαπιστώσουν» την αγωνία, τον φόβο και τον πανικό ελληνοκύπριων πολιτικών αρχηγών που είχαν υποστηρίξει το «όχι», για τα δεινά που θα επέρχονταν την επόμενη ημέρα.

Μια εικόνα που δεν προσέβαλε μόνο το αίσθημα του 76% περίπου των Ελληνοκυπρίων που είχαν το θάρρος να ψηφίσουν κατά του σχεδίου Ανάν, αλλά έδειχνε και την εσκεμμένη «άγνοια» μιας βασανιστικής πραγματικότητας: Ότι

δηλαδή οι ίδιοι οι πάτρονές τους στην Ελλάδα, εκείνοι που υποστήριζαν αναφανδόν το «ναι», παραδέχονταν ταυτόχρονα πως το σχέδιο περιείχε και αρνητικά στοιχεία, που σημαίνει ότι η επομένη των δημοψηφισμάτων, είτε με θετικό είτε με αρνητικό αποτέλεσμα, θα ήταν το ίδιο δύσκολη, όπως και ότι ένα «ναι» θα ικανοποιούσε μεν τους ελλαδίτες –αλλά και κύπριους– υποστηρικτές του, είναι βέβαιο όμως ότι η επόμενη ημέρα δεν θα εύρισκε ευτυχέστερους τους Ελληνοκύπριους.

Ωστόσο κανένας φόβος δεν διαφάνηκε το ίδιο βράδι στη μεστή ομιλία του προέδρου Τάσσου Παπαδόπουλου, όπως και καμία καταστροφή δεν συντελέστηκε την επόμενη ημέρα.

Εκείνο που συνέβη ήταν ότι απλώς, μπροστά στο βασανιστικό δίλημμα που αντιμετώπιζαν οι Ελληνοκύπριοι, μη «συμμορφούμενοι προς τις υποδείξεις» και ξεπερνώντας τις τεράστιες πιέσεις, τους εκβιασμούς και την καταστροφολογία που προηγήθηκαν, είχαν προτιμήσει να επιλέξουν εκείνο που θεώρησαν ως μη χειρόν εκ των δύο κακών. Και κανείς δεν έχει το δικαίωμα να τους κατηγορήσει γι' αυτό. Αντίθετα, στο βαθμό που στην Ελλάδα εξακολουθεί να υπάρχει πραγματικό ενδιαφέρον για το μέλλον της Μεγαλονήσου, θα πρέπει όλοι να σταθούν στο πλευρό του μαρτυρικού αυτού λαού και να συμβάλουν ουσιαστικά στη λύτρωσή του από τα βάσανα, τα πάθη και τις αγωνίες δεκαετιών, ώστε να βρει τον δρόμο του στις νέες συνθήκες που διαμορφώνονται.

Τ.Κ.Δ.

του Χρ. Παπανίκου

ΣΟΥΖΑ!

Ξαναχτύπησε ο φοβερός και τρομερός Κίμωνας Κουλούρης! Αναφερόμενος στη θητεία του στο Υπουργείο Ανάπτυξης αυτοθαυμαζόμενος και δίχως ίχνος κόμπλεξ, είπε ότι όταν έμπαινε στο Υπουργείο του στεκόντουσαν όλοι προσοχή, επειδή καταλάβαιναν ότι αυτός μιλούσε για λογαριασμό των εργαζομένων! Και επειδή όλοι στέκονταν στο ύψος τους, αναπόφευκτα και οι τιμές έπαιρναν τα ύψη.

Σως

ΤΙ ΣΥΜΒΑΙΝΕΙ ΣΤΟ ΠΑΡΚΟ ΡΙΖΑΡΗ;

Εδώ και αρκετές μέρες στο πολύπαθο πάρκο Ριζάρη υπάρχει έντονος οικοδομικός οργασμός: μπετονιέρες, ανατρεπόμενα, χώμα και προετοιμασία τσιμέντου με ξυλότυπους. Κάτι σαν προκατασκευασμένες ράγιες. Μου κάνει μάλιστα εντύπωση πως κανείς δεν το παρατήρησε και δεν διαμαρτυρήθηκε παρότι από εκεί περνάει πλήθος κόσμου λόγω της στάσης του Μετρό στον Ευαγγελισμό. Μήπως πρέπει να μας απαντήσουν οι αρμόδιοι σχετικά;

Στ. Πρ.

ΑΣΦΑΛΩΣ «ΝΑΙ», ΜΕΤΑ ΤΟ «ΟΧΙ»

Μερικοί φίλοι έψεξαν το Αντί, γιατί μονοπωλήθηκε από την επιχειρηματολογία του ΟΧΙ, χωρίς να δώσει χώρο και στο ΝΑΙ. Κατ' αρχάς ο Σοφιανός Χρυσοστομίδης κατέθεσε με επάρκεια τις -σεβαστές- απόψεις του για το ΝΑΙ, ενώ παράλληλα όλοι οι λοιποί αρθρογράφοι υποστηρίξαμε ξεκάθαρα και την συνύπαρξη Ελλήνων και Τούρκων στο νησί αλλά και το δικαίωμα των Τουρκοκύπριων ν' απελευθερωθούν από το στρατοκρατικό καθεστώς του Ντενκτάς. Μόνο που το σχέδιο Ανάν κατ' ουσίαν τορπίλιζε και τη συμβίωση των δύο κοινοτήτων και, μακροπρόθεσμα, τα δικαιώματα των Τουρκοκυπρίων γενικά και των οπαδών του φίλου Ακιντζή πιο συγκεκριμένα. Όπως τορπίλιζε και ό,τι πιο ισχυρό είχαν και έχουν αυτή τη στιγμή οι Ελληνοκύπριοι: τη δημοκρατία τους. Το Αντί αισθάνεται ότι έπραξε το καθήκον του γιατί υπερασπίστηκε το ΟΧΙ με νηφάλια και όχι πατριδοκαπηλικά επιχειρήματα, αλλά και χωρίς συμπλέγματα προς τις έννοιες «πατριωτικός» και «πατρίδα». Οι εξελίξεις μάλιστα που διαφαίνονται, μοιάζουν να μας δικαιώνουν. Ούτε η κινδυνολογία ευσταθεί, ούτε οι Βρυξέλλες μάς τιμώρησαν. Πολλώ μάλλον που οι ΗΠΑ και ο ΟΗΕ επιμένουν στην γρήγορη δυνατότητα επίλυσης του Κυπριακού, ενώ και οι δύο κοινότητες, πράγματα που προβλέψαμε και επικροτούμε, άρχισαν ήδη τις αμοιβαίες παραχωρήσεις: δηλαδή την εκ των πραγμάτων επιβεβλημένη προσέγγιση. Φαίνεται ότι ο χρόνος μπορεί να επιτύχει πολλά περισσότερα απ' ό,τι η βία, η πίεση και ο εξαναγκασμός. Εκτός κι αν κατά βάθος δεν πίστευαν στο δικαίωμα του Δημο-

ψηφίσματος όσοι το προέβλεψαν στο άρτι κοιμηθέν μόρφωμα Ανάν. Ούτε στο δικαίωμα του λαού ν' αποφασίσει μόνος του και χωρίς πατρονίες, βαρονίες ή πιέσεις. Εκτός κι αν η μυστική διπλωματία ήθελε de facto να καταργήσει την de jure διαδικασία και την υποταγή στη βούληση της πλειοψηφίας. Εν ολίγοις, εμείς επιμένουμε στην δικαιοδική ομοσπονδία χωρίς εγγυητές και χωρίς βάσεις αλλά με την ευθύνη της Ε.Ε. και του ΟΗΕ. Επίσης υποστηρίζουμε ότι κανένας δεν δικαιούται να απειλεί -πόσο μάλλον να τιμωρεί- έναν λαό επειδή αποφάσισε κατά συντριπτική πλειοψηφία για τη μοίρα του. Τέλος, θετικά βλέπουμε την εμπλοκή της Ρωσίας στην αντιμετώπιση αυτού του γόρδιου δεσμού. Εν προκειμένω οι χειρισμοί Λευκωσίας και Αθήνας κρίνονται ως επιτυχείς και πολλά υποσχόμενοι. Οι Ιακώβου και Μολυβιάτης έχουν και πείρα και γνώση του προβλήματος αλλά και συνείδηση της διεθνούς συγκυρίας. Τώρα άρα οφείλουμε όλοι να εργαστούμε μεθοδικά για τη λύση και να αισιοδοξούμε. Στο κάτω κάτω καιρό είχαμε να δούμε τόση ομοθυμία γύρω από ένα κοινό στόχο, από ένα πιστεύω.

Μάνος Στεφανίδης

Γεωργιάδης του Γεωργιάδη

ΝΕΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ!

Μεταφέρουμε χωρίς σχόλια το κείμενο πρόσκλησης που λάβαμε: «Η Διοίκηση του St. George Lycabettus και οι Εκδόσεις "Φερενίκη" σας προσκαλούν σε δεξίωση που θα γίνει η παρουσίαση του βιβλίου (sic): *Λυκαβηττός-Δεξαμενή, Ανθρώπινες Ροές* (sic). Το βιβλίο θα παρουσιάσουν: Ειρήνη Μαντζαβελάκη, Χρήστος Ζαμπούνης, Θανάσης Λάλας, Τσουκαλάς Κωνσταντίνος (καθηγητής Πανεπιστημίου), Μαργαρίτα Δρίτσα». Ευχόμεθα η εκδήλωση να έχει μεγάλη επιτυχία και το δίδυμο Λάλα-Τσουκαλά να σκίσει (γέλια).

Ζ.Ρ.

ΕΓΓΟΝΟΙ ΙΕΡΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

Χαίρομαι γιατί στην πολιτική σκηνή της Ελλάδος λάμπουν δύο εγγονοί υψηλών πολιτικών προγόνων. Αναφέρομαι βέβαια στον Γ. Παπανδρέου, εγγονό του αειμνήστου γέρου της Δημοκρατίας (και αλεπούς των Ανακτόρων) και τον Ευάγ. Βενιζέλο πεφλημένο εγγονό του εθνάρχη Ελευθέριου, του επαναστάτη του Θερίσου. Μάλιστα και οι δύο αυτοί πολιτικοί (τι λέω; - σχεδόν θεσμικοί) βλαστοί βλαστάνουν στο πιο επαναστατικό κόμμα της Ελλάδος. Το ΠΑΣΟΚ ντε! Αμφοτέρων μάλιστα η πολιτική σκέψη με την ευκαιρία των εξελίξεων στο Κυπριακό έλαμψε εκτυφλωτικά. Τι λέω; - χτύπησε κόκκινο. Ο Γιωργάκης έκοβε από τη μια και απ' την άλλη κένταγε ο Βαγγελάκης επιχειρήματα. Βλέπετε το κληρονομικό χάρισμα δεν κρύβεται! Κρύβεται;

Τζίμ Μπούκης

ΑΠΟ ΕΔΩ ΩΣ ΤΗΝ ΑΝΤΑΡΚΤΙΚΗ

6 Αμερικανοί μηχανικοί ολοκλήρωσαν σχεδόν κατά το ήμισυ ένα δρόμο 1.600 km διαμέσου των κινούμενων πάγων της Ανταρκτικής έως το Νότιο Πόλο. Λόγω της δυσκολίας του το έργο θα έχει καθυστέρηση ενός χρόνου. Οι συγκρίσεις είναι μοιραίες για τα ολυμπιακά έργα. Αυτές οι καθυστερήσεις θα προκαλούσαν σίγουρα «αυτοκτονίες» των εκεί επιστημόνων Όσον αφορά τα έργα 50ετούς -με προοπτική αιώνα- πνοής δε, πάνε μακριά. Ως την Ανταρκτική!

Φλόγα

Η *Αυριανή* είναι η εφημερίδα που ως γνωστόν γκρέμισε τον Καραμανλισμό, τον εκ-συγχρονισμό, τον Σημιτισμό και εσχάτως βάλθηκε να ισοπεδώσει και τον Γιωργάκη μέσα από την πολλή υποστήριξη και φροντίδα. Γνωστού όντος ότι η υπερπροστασία καταστρέφει τα παιδιά. Στα διαλείμματα λοιπόν των ύμνων της προς τον Γιώργο Β', Παπανδρέου Γ' θυμάται η καλή εφημερίδα ν' ασχοληθεί και με τα θρησκευτικά. «*Μάγκας ο Χριστόδουλος*» έγραφε προχτές η κουριάδα Μαγδαληνή και η ροκαμπιλιά Ιφιγένεια η εν Ταύροις: «*Αγνόησε κανονικά τον Πατριάρχη*» συνέχιζε. Όμως η αλήθεια είναι ότι αυτές οι «μαγκιές» είναι μάλλον φω, χωρίς αντίκρισμα και σίγουρα επικίνδυνες. Ο Αρχιεπίσκοπος παίζει, ανέκαθεν έπαιζε, πολιτικά παι-

χνίδια εν ου παικτοίς και λόγω σχήματος και λόγω θέσης. Ο Πατριάρχης ως κεφαλή της Ορθοδόξιας σε παγκόσμιο επίπεδο ΔΕΝ παίζει με τους ιερούς κανόνες και επειδή μάλιστα δεν ασκεί πολιτική, δεν προχωρεί και σε συμβιβασμούς ή «διευθετήσεις». Ο Βαρθολομαίος ήταν και παραμένει αταλάντευτος ορθοτομώντας τον λόγο της εκκλησιαστικής παράδοσης. Και βέβαια μια τέτοια στάση είναι αδύνατον να γίνει αντιληπτή από την *Αυριανή*. Απ' τον Αρχιεπίσκοπο όμως;

Στέφανος Προτεστάκις

COLIN!

Ποιος να το 'λεγε; Πέντε φορές ημερησίως τηλεφωνούσε ο Κόλιν Πάουελ στον Δημήτρη Χριστόφια! Και «τι κάνετε;» και «τα δέοντα στη σύζυγο» και «τι καιρό κάνει στο νησί;» και «πού θα πάτε φέτος διακοπές;» και

«Μας λείψατε (We missed you)» και ένα σωρό άλλες αηδίες. Πάντως η τιμή, τιμή ε! Δεν είναι δα και λίγο να σε καλεί (call αμερικανιστί) κάθε τρεις και λίγο κοτζαμάν Κόλιν! Που δηλαδή, αν δεν ήταν τόσο σκούρος, εδώ που τα λέμε, θα

μας προέκυπτε και γαμώ τους άνδρες. Με την καλή έννοια πάντοτε. Για να μην παρεξηγηθώ απ' τις κυπρίες συντρόφισσες (που κι αυτές είναι κομμάτι σκουρέντζες, με το συμπάθιο).

Σία Τσαχπίνου

«ΑΝΙΕΡΟΣ» ΠΟΛΕΜΟΣ

Όσο πάει και φουντώνει η διαμάχη ανάμεσα στους «άγιους πατέρες» της ελλαδικής Εκκλησίας με αφορμή την εκλογή νέων μητροπολιτών από τον αρχιεπίσκοπο Χριστόδουλο χωρίς την έγκριση του Πατριαρχείου. Τα όσα ειπώθηκαν στη διάρκεια της Συνόδου θα νόμιζε κάποιος ότι ήταν αποσπάσματα από ρηγάτι της ιδιωτικής τηλεψίας. Μόνο στα χέρια δεν πιάστηκαν: «Δεν είσαι εσύ που αποκάλεσες τον Πατριάρχη Τούρκο;» ρώτησε οργισμένος εις εξ αυτών, για να λάβει την απάντηση: «Εσύ μην μιλάς, να πας να χτενίσεις και να παίξεις με καμιά κούκλα» (sic). Μόνο ένας Μικρούτσικος έλειπε για να συντονίζει και να «βαθμολογεί» τους συμμετέχοντες απ' έξω προτείνοντας τους υποψηφίους για έξοδο από το «παιχνίδι».

Σως

του Τάσου Αναστασίου

ΠΕΡΙΑΝΔΡΟΣ

Σε φυλάκιση 4 ετών καταδικάστηκε ερήμην ο καταζητούμενος Κώστας Ανδριτσόπουλος ή αλλιώς Περίανδρος, πρωτοπαλλήκαρο της «Χρυσής Αυγής», για την δολοφονική επίθεση εναντίον του φοιτητή της ΕΦΕΕ το 1998. Τόσα χρόνια διαφεύγει της σύλληψης, ενώ έχουν κατηγορηθεί και οι αστυνομικές αρχές για την ολιγωρία που επέδειξαν όλα αυτά τα χρόνια στη συγκέντρωση στοιχείων. Εξάλλου δεν είναι άγνωστες οι σχέσεις που έχουν αναπτύξει πολλά μέλη των ειδικών δυνάμεων της αστυνομίας με τα φασιστικά απολιθώματα εν Ελλάδι. Αλλά και το ότι τη στιγμή της δολοφονικής επίθεσης δεν έδειξαν την παραμικρή επιθυμία να επέμβουν άμεσα. Πώς να προχωρήσει η διαλεύκανση της υπόθεσης όταν δεν έχει εξυγιανθεί πλήρως ακόμη η αστυνομία από τα φασιστικά υπολείμματα;

Σως

ΣΥΝΤΡΟΦΟΣ ΦΕΡΧΟΪΓΚΕΝ

Μεταξύ μας, το παράκανε. Αυτός, ο παλιός σοσιαλιστής. Δεν μιλάνε έτσι οι —έστω, ανώτατοι— κοινοτικοί αξιωματούχοι για τον πρόεδρο μιας χώρας που μόλις εντάχθηκε στην Ε.Ε. Ούτε είναι δημοκρατία αυτή η μέθοδος του «εμείς αποφασίσαμε, εσείς να εγκρίνετε τα προαποφασισμένα». Το τεράστιο έλλειμμα δημοκρατικότητας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, όπως προσφυώς ανέλυσε ο Θανάσης Τεγόπουλος στην *Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία*, είναι ανεπίτρεπτο να γίνεται modus operandi εκ μέρους ενίων οργάνων εκπροσώπων της Pax Americana via Βρυξέλλες. Εξάλλου με τη βία δεν μπορούν να λειτουργήσουν οι δημοκρατικοί θεσμοί. Εκτός κι αν κάποιοι διανοούνται να μην σεβαστούν την ετυμηγορία της κυπριακής πλειοψηφίας. Στους υπερατλαντικούς τους άρχοντες πειθόμενοι.

Μ.Σ.

ΕΚΤΡΟΧΙΑΣΤΕΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΣΥΡΜΟΥ

Το είπαμε και το επαναλαμβάνουμε: Από την εποχή του Πουλαντζά και του Π. Κονδύλη έχει να παραχθεί πρωτότυπη πολιτική σκέψη στην Ελλάδα. Γι' αυτό και αποτελούν όαση σ' αυτό το συμπεφωνημένο τοπίο των μετριοτήτων και των κοινοτοπιών (των επιφυλλίδων του «έγκριτου» *Βήματος* περιλαμβανομένων) τα συνθήματα ή οι αφίσες των αναρχικών στα Εξάρχεια. Διαβάσαμε λοιπόν σε μια προκήρυξη του δρόμου την προτροπή

«καταστρέψτε τις κάμερες», η οποία κατήγγελλε την αφόρητη καταγραφή-αστυνόμηση που υφιστάμεθα όλοι μέσω των κρυφών ματιών που μας κατασκοπεύουν σε ιδιωτικούς και δημόσιους χώρους.

Υπογραφή: *Εκτροχιαστές του κοινωνικού συρμού!* Ευρηματικότατο και πολύ καλή αίσθηση της ελληνικής.

Μ.Σ.

Ο Κ. ΠΑΥΛΟΠΟΥΛΟΣ ΚΑΙ ΤΑ ΠΡΟΣΤΙΜΑ

Ο υπουργός Εσωτερικών Πρ. Παυλόπουλος φιλοδοξεί να εξυγιάνει την κρατική μηχανή και μπράβο του. Έτσι, μεταξύ των μέτρων που φιλοδοξεί να θεσπίσει είναι και η καθιέρωση προστίμου, που θα καταβάλλει το Δημόσιο σε πολίτη του οποίου η υπόθεση τρενάρει αδικαιολόγητα στις ποικιλώνυμες κρατικές υπηρεσίες.

Το μέτρο δεν είναι νέο. Προϋπάρχει εδώ και πολλά χρόνια ως νόμος του Μιλτ. Έμπερτ, επί ηγεσίας του τελευταίου στο Υπουργείο Προεδρίας. Ποτέ δεν εφαρμόστηκε. Και ορθώς, διότι πρόκειται περί πομφόλυγος. Και να γιατί:

Το κράτος, όταν πληρώνει, τα χρήματα τα παίρνει από τον προϋπολο-

γισμό, δηλ. από εμένα και από εσάς. Συνεπώς τα χρήματα που θα εισπράξω με τη μορφή προστίμου, ως πολίτης αδικημένος και ταλαιπωρημένος από την αβελτηρία του Χ υπαλλήλου, θα τα έχω βγάλει από την τσέπη τη δική μου και τη δική σας.

Έτσι, εφεξής και σύμφωνα με το νέο νόμο, θα πληρώνουμε όλοι για τις παραλείψεις ορισμένων γραφειοκρατών υπαλλήλων, που όμως εμείς οι ίδιοι (ξανα)πληρώνουμε για να εργάζονται ευσυνειδήτα.

Μήπως πρέπει να το ξανασκεφτεί ο υπουργός; Θα μας πάρουν χαμπάρι εκεί στην Εσπερία και θ' αρχίσει το δούλεμα.

Γ. ΓΙΑΧ.

ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΙΣ

ΕΡΤ βέβαια οι εισαγγελείς πρέπει να είναι διηγήριοι και να εναλλάσσονται σε διπλές βάρδιες για να καθαριστούν οι «εκκρεμότητες». Έτσι όμως θα αποτραπεί το ενδεχόμενο να εμφανιστούν οι σταρ της κρατικής τηλεόρασης οι βουτηγμένοι ως το λαιμό στα σκάνδαλα και τις αρπαχτές και οι ιδιωτικές εταιρίες παραγωγής να εμφανιστούν ως θύματα και να ζητήσουν και τις αποζημιώσεις της ζωής τους. Πάντως οι εξελίξεις στην ΕΡΤ ως προς τη μοίρα των διαφόρων κνιτογιάπηδων προβλέπονται ραγδαίες.

Μάλλον Στεφ.

ΤΡΟΧΑΙΑ ΔΥΣΤΥΧΗΜΑΤΑ

Ο μεγάλος αριθμός θυμάτων στα τροχαία δυστυχήματα που σημειώθηκαν στη διάρκεια του Πάσχα –και που ξεπέρασαν τους 45 νεκρούς– προκάλεσαν την αντίδραση του βουλευτή του Συνασπισμού κ. Θανάση Λεβέντη με την κατάθεση επίκαιρης ερώτησης προς το Υπουργείο Δημόσιας Τάξης. Επεσήμανε ιδιαίτερα το γεγονός ότι «οι θάνατοι είναι ακόμη περισσότεροι επειδή καταγράφονται μόνο όσοι επέρχονται τις δύο πρώτες ημέρες μετά το ατύχημα και όχι

τον πρώτο μήνα όπως συμβαίνει στις άλλες ευρωπαϊκές χώρες». Απαρατήρητο δεν περνά επίσης ότι η μείωση θανάτων είναι υπαρκτή αλλά πολύ μικρή συγκρινόμενη με τη Γαλλία, όπου ανάμεσα 2002 και 2003 έφθασε το 21,2%, ενώ στην Ελλάδα το αντίστοιχο ποσοστό δεν ξεπέρασε το 2,9%. Στην Ελλάδα πάντως, στον τόπο του ατυχήματος πιο γρήγορα φθάνουν οι τηλεοπτικές κάμερες από τα ασθενοφόρα.

ΣΩ.ΛΕ

ΟΙ ΦΑΚΕΛΟΙ

Αλήθεια, τι έγινε τελικά μ' εκείνους τους κίτρινους φακέλους, για τους οποίους στήθηκε τις τελευταίες μέρες πριν από τις εκλογές του Μαρτίου ολόκληρη επιχείρηση προκειμένου να πεισθεί το πανελλήνιο ότι η παλιά δεξιά, με τις γνωστές μεθόδους, βρίσκεται επί θύραις; Φαίνεται ότι η μήνυση που υποβλήθηκε, με πρωτοβουλία Παγκάλου, θα... παράπεσε και ξεχάστηκε ανάμεσα στη δίνη των εκλογικών αποτελεσμάτων και των συζητήσεων για το «ναι» και το «όχι» του δημοψηφίσματος στην Κύπρο.

Τ.Κ.Δ.

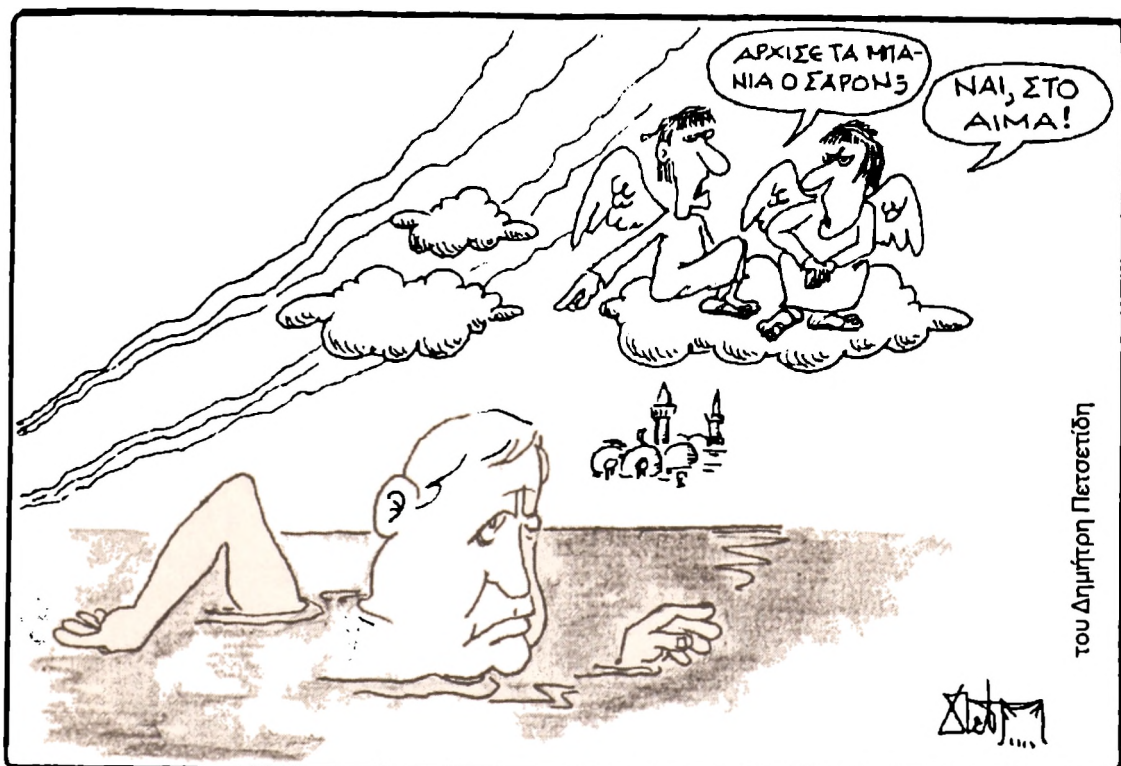
Ο ΥΠΟΥΡΓΟΣ 101 ΚΑΙ Ο ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΟΣ 100;

Στις 17 Φεβρουαρίου του 2004, μόλις λίγους μήνες πριν και κατά την διάρκεια της προεκλογικής περιόδου ο πρωθυπουργός Κώστας Καραμανλής έλεγε στους συγκεντρωμένους πολίτες των νοτίων προαστείων στην Αργυρούπολη: «Οι κάτοικοι των αστικών περιοχών της χώρας μας δικαιούνται το ίδιο ποσοστό πρασίνου με τους πολίτες των άλλων χωρών της Ε.Ε.... το Ελληνικό είναι μια από τις τελευταίες ευκαιρίες για την αύξηση του πρασίνου στην πόλη. Δεσμευόμαστε ότι οι χώροι που απελευθερώθηκαν, στο μεγαλύτερο ποσοστό τους θα χρησιμοποιηθούν αποκλειστικά για τη δημιουργία πρότυπου πάρκου. Οι γειτονικοί δήμοι θα έχουν βαρύνοντα λόγο στην επιλογή της τελικής λύσης».

Τη Μεγάλη Εβδομάδα ο υπουργός ΠΕΧΩΔΕ Γιώργος Σουφλιάς έδωσε μια συνέντευξη τύπου. Κατά τη διάρκειά της ανα-

κοίνωσε τα αποτελέσματα του «αμαρτωλού» διεθνούς αρχιτεκτονικού διαγωνισμού ιδεών, με τον οποίο έχει ασχοληθεί ήδη το Αντί κατ' επανάληψη. Με βάση τις απαιτήσεις του διαγωνισμού οι μελέτες προβλέπουν οικιστική ανάπτυξη σε έκταση περίπου 1000 στρεμμάτων, προστιθέμενες στα 419 μικρά και μεγάλα ήδη υπάρχοντα κτήρια. Αυτό έρχεται σε αντίθεση με τις υποσχέσεις του πρωθυπουργού. Ο υπουργός ΠΕΧΩΔΕ μάλιστα «προβοκάροντας» τις εξελίξεις γύρω από το πάρκο του Ελληνικού μίλησε και για το Σέντραλ Πάρκ της Ν.Υ., 3.500 στρεμμάτων το οποίο εξυπηρετεί 14 εκ. κατοίκους! Θεωρώντας προφανώς ότι τα στρέμματα του Ελληνικού είναι πολλά. Πάλι καλά που δεν είπε ότι αν πάρουμε παραπάνω οξυγόνο μπορεί και να δηλητηριαστούμε...

ΦΛΟγα

ΑΝΥΠΕΡΑΣΠΙΣΤΟΙ ΧΡΗΣΤΕΣ

Η απελπισία των χρηστών ναρκωτικών ουσιών στη Θεσσαλονίκη έχει φτάσει σε οριακό σημείο πλέον. Ετοιμάζονται να καταθέσουν αγωγές σε βάρος του Δημοσίου αλλά και προσφυγές στα ευρωπαϊκά δικαστήρια, για τον απλούστατο λόγο ότι εκατοντάδες από αυτούς πεθαίνουν αβοήθητοι για όσο καιρό παραμένουν στις μεγάλες λίστες αναμονής των προγραμμάτων χορήγησης μεθαδόνης. Τα νέα είναι αποθαρρυντικά, καθώς και η μονάδα μεθαδόνης μείωσε τον αριθμό ατόμων στη λίστα αναμονής και η αύξηση των θανάτων φτάνει σε ποσοστά το 143%. Επόμενο είναι, αφού ο κ. Ψωμιάδης δεν έκρυψε ποτέ την απέχθειά του στη δημιουργία μονάδα μεθαδόνης στο κέντρο της πόλης. Τι άλλο να περιμένουμε!

Σως

ΤΟ ΛΥΣΑΜΕ

Επιτέλους λύθηκε και το Κυπριακό! Μπήκε η Κύπρος στην Ευρώπη και ουσιαστικά έγινε και η πολυπόθητη ένωση με την Ελλάδα. Πόσος κόσμος σκοτώθηκε τόσα χρόνια για το θέμα αυτό; Έχουμε βεβαίως ξεχωρίστα κράτη, αλλά αυτό είναι τυπικό. Ουσιαστικά Κύπρος και Ελλάδα έγιναν ένα. Ευχαριστούμε πολύ τον κ. Ανάν.

ΟΛΟΙ ΕΝΩΜΕΝΟΙ

Σε λίγα χρόνια θα ενωθούν μαζί μας και οι Τουρκοκύπριοι. Θέλαν από τώρα, αλλά δυστυχώς αυτό δεν γινόταν. Μόλις διώξουν τους τούρκους στρατιώτες από το μέρος τους, ευχαρίστως. Εμείς εδώ είμαστε. Δεν χανόμαστε.

ΣΒΟΥΡΙΧΤΕΣ

Υπάρχει ένας σύμβουλος λέει του Σημίτη επί δι-

πλωματικών θεμάτων. Αυτός λοιπόν ο άνθρωπος έγραψε ένα άρθρο στα Νέα, όπου έλεγε ότι οι Έλληνες είμαστε καραγκιόζηδες και όχι Μεγαλέξανδροι. Καταλαβαίνετε λοιπόν τι είδους εξωτερική πολιτική ασκούσαν οι Σημίτης και γιωργάκης, με τέτοιους τύπους για συμβούλους. Θα τους είχανε της καρπαζιάς οι ξένοι. Αν τους αφήναμε μερικά χρόνια ακόμη, δεν αποκλείεται να φτάνανε τα σύνορα της Ελλάδας μέχρι το Λιανοκλάδι. Για να μην στενοχωριούνται τα άλλα κράτη και μας μαλώνουν.

ΜΑΥΡΑ ΧΑΛΙΑ

Αν άκουγε κανένας τον Μητσotάκη πριν το δημοψήφισμα, θα νόμιζε ότι μετά το «Όχι» θα βομβαρδιζόταν η Κύπρος, πιθανόν δε και η Ελλάδα. Τα ίδια έλεγαν και οι φίλοι του. Ο Μπίστης, η Δαμανάκη και ο μισός Συνασπισμός. Αλλά εντάξει, ένα λάθος έκαναν οι άνθρωποι. Μην τους σταυρώσουμε κιόλας.

Ο ΚΟΥΚΟΥΛΑΣ

Αυτός ο αντιπαθέστατος Αναστασιάδης έστειλε επιστολή στην Ευρώπη καταγγέλλοντας τη χώρα του. Σαν εκείνους στα κατοχικά έργα με τις κουκούλες. Ο Αρτέμης Μάτσας της Κύπρου.

ΝΑΙ ΣΕ ΟΛΑ

Μαζεύω υπογραφές για να πω «Ναι» στο σχέδιο Ανάν. Εννοώ το καινούργιο που θα ξαναφέρουν. Διότι φοβάμαι ότι αυτή είναι η τελευταία ευκαιρία. Οι λαοί πρέπει να ζούνε μονιασμένοι, χωρίς σύνορα. Με ξένα στρατεύματα κατοχής. Χωρίς κράτος. Μόνο με δικαστές. Χωρίς λαό. Χωρίς έθνη. Χωρίς εκλογές. Όχι στο εθνικισμό. Εάν πούμε «Όχι», θα αναγνωριστεί αμέσως το τουρκοκυπριακό κράτος. Θα απομονωθούμε διεθνώς. Θα έχουμε ένταση με την Τουρκία. Θα μας κόψουν τα κονδύλια. Μην διστάσετε. Θα μας δώσει εγγυήσεις ο ΟΗΕ.

ΚΟΥΤΟΠΟΝΗΡΟΣ

Έχει μεγάλη πλάκα αυτός ο Χριστόφιας. Άμα μας δώσει, λέει, εγγυήσεις εφαρμογής ο ΟΗΕ, θα πούμε «Ναι». Μα αγαπητέ μου, το θέμα είναι να μας εγγυηθεί κάτι που δεν θέλουμε; Εμείς θέλουμε να μας εγγυηθεί ότι δεν θα εφαρμοστεί αυτό το σχέδιο. Γίνεται; Να σου πούμε και μπράβο.

ΓΙΑ ΚΛΑΜΑΤΑ

Έχει μπλέξει άσχημα το ΠΑΣΟΚ με τον γιωργάκη. Άντε τώρα να τον κουνήσεις από τη θέση του. Ας το πάρουν απόφαση. Πάει. Μ' αυτόν τον

άχρηστο θα μείνουν αμανάτι. Κάνει καλό τρίο με Διαμαντοπούλου και Χρυσοχοϊδη. Το τρίο Στούτζες. Αυτοί, όπως το πάνε το πράγμα, θα κάνουν το ελληνικό κράτος μονοκομματικό. Θα κυβερνάει η ΝΔ μέχρι δεύτερας παρουσίας. Με σκέτη αντιπολίτευση τον Μαΐλη.

ΠΡΩΤΟ ΦΑΟΥΛ

Ο Καραμανλής και ο Μολυβιάτης θα πρέπει να γνωρίζουν ότι είναι υποχρεωμένοι να απαντούν αμέσως σε όποιον προσβάλει ευθέως την κυπριακή κυβέρνηση και εμμέσως την ελληνική. Δεν είναι δυνατόν ο Φερχόιγκεν να λέει αυτά τα απαράδεκτα και η ελληνική κυβέρνηση να μην βγάζει άχνα. Εντάξει;

ΞΕΧΩΡΙΣΑΝ

Μέσα στον ορυμαγδό των δημοσιευμάτων αυτών των ημερών ξεχώρισαν ασφαλώς τα κείμενα της Κύρας Αδάμ στην *Ελευθεροτυπία*, του Δελαστίκ και του Λυγερού στην *Καθημερινή*. Ειδική μνεία πρέπει να γίνει και στο κείμενο του Πέτρου Πιζάνια στην *Καθημερινή* επίσης, ο οποίος άσκησε αποκαλυπτική κριτική στην αντι-εθνική υστερία που έχει καταλάβει μερικούς εγχώριους ιστοριογράφους. Κοινώς, μας πήρανε χαμπάρι.

Πέμπτη 15 Απριλίου

- Σκέπτονται μεν, δεν συσκέπτονται δε. Για τους πολιτικούς αρχηγούς ο λόγος, οι οποίοι συναντήθηκαν υπό τον Πρόεδρο Στεφανόπουλο, είπε ο καθένας τα δικά του, αλλά κοινή θέση στο εθνικό θέμα της Κύπρου και επί του επικείμενου δημοψηφίσματος δεν προέκυψε. Ούτε κατ' ελάχιστο δεν συναντήθηκαν οι θέσεις τους. Είναι ασυνήθιστοι σε μεταξύ τους διάλογο, και μετά από δέκα χρόνια μονολόγων έχουν χάσει και τα αντανakλαστικά τους

- Πάρε με στο τηλέφωνο. Υψηλούς λογαριασμούς θα πληρώσει ο πλανητάρχης Μπους στον αντίστοιχο, τον αμερικανικό «ΟΤΕ». Εκτός από τις συχνότερες τηλεφωνικές επικοινωνίες με τον πρωθυπουργό Καραμανλή, τηλεφωνεί και σε πολιτικούς αρχηγούς στην Κύπρο: Και στον πρώην πρόεδρο Βασιλείου και στον γενικό γραμματέα Χριστόφια και ποιος ξέρει σε ποιον άλλο. Μάλλον και σε όλους τους άλλους. Αν το κάνει αυτό με όλον τον πλανήτη, θα είναι μ' ένα ακουστικό στ' αφτί όλη την ημέρα. Έτσι εξηγείται άραγε το μέγεθος (του αφτιού);

- Πάντως μετά τη σύσκεψη των πολιτικών αρχηγών τοποθετήθηκε και ο πρωθυπουργός επί του σχεδίου Ανάν. «Τα θετικά σημεία περισσότερα των αρνητικών», είπε. Αν ήθελε, ας έκανε κι αλλιώς. Δεν «φτύνεις» εύκολα μετά από τόσα τηλεφωνήματα ολόκληρο πλανητάρχη. Τη διακριτική στάση του εκτίμησε και ο Πρόεδρος Παπαδόπουλος και έκανε και σχετική δήλωση, ενθουσιάζοντας μάλλον την Λουκέρνη περισσότερο.

Παρασκευή 16 Απριλίου

- Διπλοθεσίτης ο Σίλβιο Μπερλουσκόνι: Εκτός από την πρωθυπουργική καρέκλα θα κάθεται και στα έδρανα του δικαστηρίου με την κατηγορία της διαφθοράς. Αφού

απερρίφθη η ασυλία του από το ανώτατο ακυρωτικό δικαστήριο, αυτή τη φορά ο ιταλός πρωθυπουργός υποχρεούται να εμφανιστεί ενώπιον δικαστηρίου του Μιλάνου, που συνεδριάζει υπό νέα σύνθεση. Σε άλλες μεσογειακές χώρες η άτυπη ασυλία αγγίζει, εκτός από τους εν ενεργεία, και τους πρώην, διότι ως γνωστόν «δεν δικάζεις ένα πρωθυπουργό».

Σάββατο 17 Απριλίου

- Αργά απόψε το βράδι εκτελέστηκε από τις δυνάμεις του Ισραήλ ο ηγέτης της Χαμάς Αμπντελ-Αζίζ αρ-Ραντίσι. Είναι η δεύτερη κατά σειρά δολοφονία ηγέτη της Χαμάς σε λιγότερο από ένα μήνα. Ανανεωμένος και φρέσκος-φρέσκος γύρισε ο Σαρόν από τις ΗΠΑ

- «Οι Έλληνες είναι οι πλέον σκληρά εργαζόμενοι μεταξύ των 25 μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης». Εγώ το ήξερα πάντα. Τώρα το ξέρει και η Eurostat και μας το λέει κιόλας. Ας το μάθουν και όλοι εκείνοι που για αρκετά χρόνια προσπαθούν να μας πείσουν για την «αντιπαραγωγικότητα του Έλληνα», με προφανείς οικονομικο-πολιτικούς στόχους.

Κυριακή 18 Απριλίου

- Σήμερα ξύπνησα πρωί-πρωί, μετά από φιλικό τηλεφώνημα, που με παρότρυνε να τρέξω και να διαβάσω στην Καθημερινή το άρθρο του πρώην βουλευτή του ΠΑΣΟΚ Διονύση Γκούσκου. Το έπραξα ευθύς αμέσως μόλις έκλεισα το τηλέφωνο. Τι το σημαντικό είχε αυτό το άρθρο; Αποδίδει ευθύνες και αναλύει βήμα-βήμα τις προεκλογικές κινήσεις του προέδρου Παπανδρέου, αποδίδοντάς του «έλλειψη μέτρου», «υπερβολή», «γενικότητες» «επιβολή προσώπων δια του ψηφοδελτίου» κ.λπ., νομίζω διατυπωμένα για πρώτη φορά έτσι όλα μαζί, κριτικά. «Το ελληνικό έθνος σ' αυτό το άρθρο

όμως –μου είπε μετά την ανάγνωση το πρόσωπο που μου γνωστοποίησε το κείμενο– είναι στον τίτλο του»: «Τοπίο στην ομίχλη μετά την ήττα»! Προφανώς δεν θα ψήφισε ΠΑΣΟΚ. Αν είχε ψηφίσει, θα του θύμιζε τρυφερές, μελαγχολικές σελίδες ημερολογίου – ξέρετε ποιος.

- Αντίθετα, αν και Μολυβιάτης –που συνειρμικά οδηγεί στο γκρίζο μολυβί–, ο υπουργός Εξωτερικών, στην ίδια εφημερίδα, δεν έχει καθόλου μελαγχολικές διαθέσεις για το Κυπριακό και παρά τις πιέσεις διατυπώνει την πεποίθηση ότι «στη ζωή δεν υπάρχουν τελευταίες ευκαιρίες». Μπορεί να διάβασε και αυτό παράλληλα –ξέρετε ποιος– και να σημείωσε στο ημερολόγιό του ότι σε μια άλλη ευκαιρία περιμένει να κοιτάξει γύρω του και να δει τον όμορφο πράσινο ήλιο να διαλύει την όμορφη ομίχλη και να ξανακάνει το τοπίο όμορφα ηλιόλουστο.

Δευτέρα 19 Απριλίου

- Πάσης φύσεως τροποποιήσεις σε τιμολόγια, τέλη, δικαιώματα, εισφορές, εισοδήματα και παροχές στις ΔΕΚΟ πλέον δεν θα γίνονται ερήμην του υπουργού Οικονομίας. Η σημερινή ανακοίνωση δεν πρέπει να χαροποίησε καθόλου ΔΕΗ, ΟΤΕ κ.λπ. αγαπημένους μας οργανισμούς.

Τρίτη 20 Απριλίου

- Πολύ αισιόδοξο βρίσκω τον υπουργό Παυλόπουλο ότι θα πατάξει το αναποτελεσματικό και απωθητικό κράτος με την παρουσίαση του πρώτου νομοσχεδίου κατά της γραφειοκρατίας. Απ' όλα συγκράτησα ότι η απιστία περί την υπηρεσία γίνεται πάλι κακούργημα, από πλημμέλημα που ήταν όλα τα προηγούμενα χρόνια, όταν η διαφθορά ήταν άγνωστη λέξη κι είχε αντικατασταθεί από ποικιλία ομώνυμων και πιο εύχων λέξεων στο λεξιλόγιο του δημοσίου βίου της χώρας.

Τετάρτη 21 Απριλίου

- Τη χαρά του Σαρόν –ενισχυμένη και από την πρόσφατη επίσκεψή του στον Μπους– κόβει σήμερα μια αποφυλάκιση ύστερα από 18 χρόνια. Αυτή του ισραηλινού εμπειρογνώμονα Μορντεχάι Βανούβου, ο οποίος το 1986 αποκάλυψε καυτά στοιχεία για τη λειτουργία των ισραηλινών πυρηνικών εγκαταστάσεων. Οι New York Times μάλιστα κάνουν λόγο για «ενοχλητική δημοσιότητα» στο ζήτημα του ισραηλινού πυρηνικού προγράμματος.

- Και μια και περάσαμε τον Ατλαντικό, διαβάζω στον Τύπο ότι το περιοδικό TIME στο τελευταίο του τεύχος προβάλλει την καθόλου ολιγαρχική και συγκεντρωτική, την σαφώς δημοκρατικότερη –όπως βιώνεται η δημοκρατία του πλανητάρχη βεβαίως– και πάντως την ρεαλιστική αντίληψη ότι «περίτрана έχει αποδειχθεί μέχρι σήμερα ότι συνήθως μια μικρή ομάδα ανθρώπων με ισχυρές απόψεις και σπάνια αποφασιστικότητα είναι αυτή που εφαρμόζει τις μεγάλες αποφάσεις που αλλάζουν τον ρου της Ιστορίας, επηρεάζοντας τη ζωή δισεκατομμυρίων πολιτών ανά τον κόσμο». Τη θέση των βασιλιάδων, βασιλισσών, εξερευνητών και επικών ποιητών έχουν πάρει σήμερα «πανίσχυροι πρόεδροι, γίγαντες της γνώσης και της τεχνολογίας και φανατικοί θρησκευτικοί ηγέτες». Στην πρώτη κατηγορία –αυτή των Ηγετών και των Επαναστατών– το περιοδικό συμπεριλαμβάνει και τον επαναστάτη ηγέτη Πρόεδρο Μπους. Στη δεύτερη κατηγορία, των καλλιτεχνών, φιγουράρει πρώτη-πρώτη η Νικόλ Κίντμαν. Άνευ λοιπών σχολίων.

- Τα σχόλια τα αφήνουμε για τον πολυδιαβασμένο και στην Ελλάδα και από σήμερα επίτιμο διδάκτορα της Φιλοσοφικής Νόαμ Τσόμσκι. Στη Φιλοσοφική Σχολή της Αθήνας το

μεσημέρι το πλήθος ήταν ασφυκτικά πολύ. Ο 75χρονος Τσόμσκι μιλούσε ανάμεσα στα άλλα και για τους μηχανισμούς της σύγχρονης προπαγάνδας.

Πέμπτη 22 Απριλίου

- Βοά ο Τύπος σήμερα καθώς «έβγαλε γλώσσα» ο επίτροπος Φερχόινγκεν, μέσα στον «πανικό» επικράτησης –ως φαίνεται– του «όχι»: δήλωσε πως ο πρόεδρος Παπαδόπουλος «τον εξαπάτησε» το 1999 και τον ανακαλεί στην τάξη του «ναι». Κάποιος δεν θα πρέπει να του πει ότι εκπροσωπεί τα συμφέροντα της ΕΕ και όχι των ΗΠΑ;

- Γενάντι Γκατίλοφ είναι το όνομα του ανθρώπου που σήκωσε το χέρι και προέβαλλε βέτο εκ μέρους της χώρας του, της Ρωσίας, στο σχέδιο απόφασης για την Κύπρο που κατέθεσαν Αμερικανοί και Βρετανοί στο Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ, με στόχο να προκαταλάβουν και να τρομοκρατήσουν τους Κυπρίους λίγα 24ωρα πριν από το δημοψήφισμα.

Παρασκευή 23 Απριλίου

- Διαβάζω στον Τύπο ότι επιτεύχθηκε πολιτική συμφωνία, με ικανοποίηση των ελληνικών αιτημάτων όσον αφορά τα μεσογειακά προϊόντα λάδι, καπνό και βαμβάκι, στο Συμβούλιο Υπουργών Γεωργίας. Ο υπουργός Τσιτουρίδης δήλωσε «ιδιαίτερα ικανοποιημένος» και ο πρώην, Δρυς, ότι «πέτυχε το αυτονόητο». «Αυτονόητο» = απαλείφεται η ρήτρα για τη δυνατότητα νέων ρυθμίσεων το 2009 ειδικά για τα τρία προϊόντα: παραμένουν στα σημερινά επίπεδα τα καλλιεργούμενα στρέμματα βαμβακιού και το ποσοστό της ενίσχυσης διαμορφώνεται στα 151 ευρώ το στρέμμα: οι επιδοτήσεις για τον καπνό θα παραμείνουν συνδεδεμένες με την παραγωγή σε ποσοστό 60% για τέσσερα χρόνια.

Σάββατο 24 Απριλίου

- Σε ποσοστό 75,8% οι Ελληνοκύπριοι αρνήθηκαν το σχέδιο Ανάν, ενώ αντίθετα σε ποσοστό 64,9% οι Τουρκοκύπριοι το αποδέχτηκαν. Τα ποσοστά είναι τέτοια που δεν επιτρέπουν παρερμηνείες, και κυρίως αυτό του «όχι», που μας αφορά περισσότερο.

- «Καλά να πάθετε!», έγραφε ένα σύνθημα για το καλώς όρισε στο ιαπωνικό αεροδρόμιο. Αποδέκτες «η ντροπή της Ιαπωνίας», οι απελευθερωθέντες από τους Ιρακινούς όμηροι! Η γυναίκα μάλιστα, που βοηθούσε άστεγα παιδιά στη Βαγδάτη, αναγκάστηκε να υποκλιθεί βαθιά σε ένδειξη απολογίας προς το έθνος! Η «φήμη» που αποκόμισαν στην πατρίδα τους οι όμηροι όμως είναι το λιγότερο. Τους περίμενε και ο λογαριασμός. Η ιαπωνική κυβέρνηση ανακοίνωσε ότι θα τους χρεώσει τα αεροπορικά εισιτήρια! Η παράβαση τους; Ήταν το «Οκάμι»: Το ότι αγνόησαν την κυβερνητική σύσταση να μην ταξιδέψουν στο Ιράκ! Ο ψυχίατρος που τους εξέτασε δήλωσε ότι η πίεση που δέχονται μετά την επιστροφή είναι «πολύ πιο σκληρή» από αυτήν της αιχμαλωσίας τους. Και το χειρότερο: ο μοναδικός που τους έπλεξε το εγκώμιο ήταν ο Κόλιν Πάουελ!

Κυριακή 25 Απριλίου

- Μια μέρα μετά το δημοψήφισμα στην Κύπρο, όλοι συζητούν για επαναπροσδιορισμό της στρατηγικής σε Αθήνα και Λευκωσία. Ο Πρόεδρος Παπαδόπουλος προτίθεται να ανακοινώσει μέτρα υποστήριξης για τους Τουρκοκυπρίους, ο Ραούφ Ντενκτάς δήλωσε ότι δεν πρόκειται να παραιτηθεί, ο Ταλάτ ζήτησε άρση του εμπάργκο και αναγνώριση, η Άγκυρα εξέφρασε την ικανοποίησή της για τα αποτελέσματα, η Ουάσιγκτον την απογοήτευσή της, η Κομισιόν τη βαθύτατη λύπη της, και ο Αλμπάρο Ντε Σότο αλλάζει

γραφείο, καθώς κλείνει αυτό της Κύπρου. Όλα υπό έλεγχο λοιπόν.

Δευτέρα 26 Απριλίου

- Τελικά η «τελευταία μεγάλη ευκαιρία» επίλυσης του Κυπριακού ήταν τουλάχιστον η προτελευταία. Το Συμβούλιο Γενικών Υποθέσεων της ΕΕ δεν υιοθέτησε τις σκληρότερες διατυπώσεις που ζητούσε η Βρετανία εναντίον της ελληνοκυπριακής πλευράς. Αντίθετα τονίστηκε η αποφασιστικότητα της Ένωσης «να υπάρξει σύντομα επίλυση του Κυπριακού». Αλλά και ο Κόφι Ανάν –μετά την απογοήτευσή του, εννοείται– προέτρεψε τους Κυπρίους να επανέλθουν στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων. Έως και ο Κόλιν Πάουελ –αφού εξέφρασε και αυτός τη λύπη του, εννοείται– είπε πως η ετυμηγορία των Ελληνοκυπρίων είναι σεβαστή. Με αφορμή τον τελευταίο, σκέφτομαι τι καλό πράγμα που είναι οι εκλογές και ειδικά οι αμερικανικές (σε λίγους μήνες).

Τρίτη 27 Απριλίου

- Ο Πρόεδρος Τάσος Παπαδόπουλος επισκέπτεται από

σήμερα την Ελλάδα, προκειμένου να συναντηθεί με την ελληνική πολιτική ηγεσία ενόψει της επίσκεψης Ντε Σότο την Πέμπτη στην Αθήνα, αλλά και ενόψει της ένταξης της Κύπρου στην Ε.Ε. Μετά από τριάντα χρόνια νέα δεδομένα στο Κυπριακό «υπαγορεύουν» νέους στόχους και νέες πολιτικές τακτικές. Οι οποίες μάλλον δεν θα περιγραφούν στις συνήθως τυπικές και γενικόλογες δηλώσεις που ακολουθούν τις πολιτικές συναντήσεις.

Τετάρτη 28 Απριλίου

- Με μια πορεία διαμαρτυρίας προς τη Βουλή και το υπουργείο Εσωτερικών, φρόντισαν να «φρεσκάρουν» τη μνήμη της κυβέρνησης για τις προεκλογικές δεσμεύσεις της οι συμβασιούχοι της Πανελληνίας Ομοσπονδίας Εργαζομένων Ιδιωτικού Δικαίου στο Δημόσιο.

- Την Πρωτομαγιά η Ενωμένη Ευρώπη υποδέχεται τα δέκα νέα της μέλη, ανάμεσά τους και την Κύπρο. Να που τελικά δεν μας «ήρθε ο ουρανός στο κεφάλι», όπως σημειώνουμε και στο εξώφυλλό μας...

Πώς θα βγούμε από το δίχτυ της αράχνης;

του Κ. Τσαλόγλου

Μετά από δύο δεκαετίες παράδοσης της εθνικής οικονομίας στις αποχαυνωτικές σκοπιμότητες που απαιτεί η διατήρηση με κάθε τρόπο της εξουσίας· μετά την κατασπατάληση του μεγαλύτερου διαθέσιμου κεφαλαίου του ελληνικού κράτους και τη διανομή σε χρυσοδάκτυλους του εσωτερικού και της αλλοδαπής του συνόλου σχεδόν της αποταμίευσης του ιδιωτικού τομέα της οικονομίας· μετά την κραυγαλέα ομολογία του ενός από τους δύο πρωθυπουργούς που ευθύνονται για όσα αυτή την περίοδο συντελέστηκαν, να δραπετεύσει κατά την προεκλογική εκστρατεία του κόμματός του, γιατί δεν είχε ποιο έργο να υπερασπισθεί· μετά τη θλιβερή διαπίστωση ότι η ελληνική κοινωνία δεν αντέδρασε, με τη μέγιστη πολιτική ευθύνη που της αναλογεί, στα επισήμως επαναλαμβανόμενα ψεύδη – μετά από όλα αυτά, ποιο θα έπρεπε να είναι το μήνυμα που όφειλε να δώσει σε κάθε ενεργό πολίτη ο άλλος διεκδικητής της εξουσίας και τελικά νικητής των τελευταίων εκλογών;

Το μήνυμα θα έπρεπε να είναι η αναπόδραστη ανάγκη διαμόρφωσης και λειτουργίας ενός νέου εθνικο-οικονομικού συστήματος, με σαφή ανάπτυξη των δομών και των στρατηγικών του στόχων, ώστε να τεθεί οριστικό τέρμα στον διαχειριστικό τυχοδιωκτισμό που κυριάρχησε ως κυβερνητική πολιτική όλα αυτά τα χρόνια. Και να ζητηθεί από το εκλογικό σώμα η έγκριση της εφαρμογής του, πριν από κάθε παράθεση υποσχέσεων για εισοδηματικές ή για λειτουργικές βελτιώσεις, που είναι αδύνατο να πραγματοποιηθούν με τη σημερινή οικονομική πραγματικότητα, που δεν την έχει ακόμα συνειδητοποιήσει ολόκληρη η κοινωνία. Αντί για συμμόρφωση προς αυτή

την προεκλογική εμφάνιση, η ως χθες αξιωματική αντιπολίτευση υποσχέθηκε εντιμότερη διαχείριση, ανασχεδιασμό χρηματοδοτικών προτεραιοτήτων, θεραπεία «πληγών». Διαβεβαιώσεις βασισμένες σε νεφελώδη επιχειρήματα υπεραυξημένων δημοσιονομικών εσόδων. Πράγμα που αποδεικνύει την ανεπαρκή γνώση των δεδομένων χαρακτηριστικών της κοινωνικο-οικονομικής μας πορείας. Και, το χειρότερο, απουσία προετοιμασίας για τις ριζικές αλλαγές που πρέπει να επιταχυνθούν, ώστε να κατοχυρωθεί η επιβίωση, με ανάπτυξη, της εθνικής μας οικονομίας, αντιμέτωπης με αντίξοες συνθήκες διεθνών εξελίξεων.

Ένα μόνο παράδειγμα από όσα σημα-

δεύουν την κοινωνικο-οικονομική συγκυρία, απότοκο του συστηματικού «α-λαλούμ» που επικρατεί, είναι αυτό της ανεργίας των νέων και ιδιαίτερα των πτυχιούχων ανωτάτων σχολών. Αποστραγγίζονται κυριολεκτικά τα εισοδήματα των περισσότερων ελληνικών νοικοκυριών για να σπουδάσουν τα παιδιά τους. Πιστεύουν οι γονείς ότι με πτυχίο τριτοβάθμιας εκπαίδευσης το παιδί τους θα σταδιοδρομήσει επαγγελματικά και κοινωνικά, και έτσι θα δικαιωθεί η πολύχρονη δαπάνη για ιδιωτικά σχολεία, για φροντιστήρια, για σχολές του εξωτερικού κ.λπ., κ.λπ. Τα ίδια τα παιδιά εκτιμούν την οικογενειακή προσπάθεια όχι ως προϋπόθεση επιθυμητών επιτυχιών, αλλά ως ανταγωνιστικό «κα-

«βήκον» απέναντι στους συμμαθητές τους προκειμένου να εξασφαλίσουν μία από τις λίγες προσφερόμενες θέσεις απασχόλησής τους, όταν τελειώσουν οι σπουδές. Η πραγματικότητα όμως λειτουργεί αντίθετα και από τις προσδοκίες των πιο προσγειωμένων σπουδαστών.

Το «σύστημα» δεν είναι αυτό που έχει ανάγκη γνωσιολογικά προικισμένους διαχειριστές των πολύμορφων και υψηλού παραγωγικού επιπέδου μηχανισμών του. Οι νέοι επιστήμονες είναι αυτοί που φάχνουν για κάποια αδειανή θέση ανάμεσα στους απασχολούμενους επιχειρήσεων με παραγωγή προϊόντων χαμηλής προστιθέμενης αξίας, αφού πρόκειται για το παραγωγικό δυναμικό υπανάπτυκτης οικονομίας. Και δεν είναι υπανάπτυκτη η ελληνική οικονομία εξαιτίας υπερφυσικών δυνάμεων που την εχθρεύονται. Η εσκεμμένη επιθυμία των κατά καιρούς πολιτικών ηγετών της να είναι η ελληνική κοινωνία κοινωνία αδρανών πολιτών, ώστε να ψηφοθηρούν ατιμωρητί μοιράζοντας προεκλογικές υποσχέσεις, δεν επέτρεψε στους πολίτες, τα τελευταία σαράντα χρόνια, να εστιάσουν την προσοχή τους στην ποιότητα και την αποτελεσματικότητα του οικονομικού συστήματος. Του συστήματος που θα λειτουργούσε ως κίνητρο για την παραγωγή επιστημονικού δυναμικού με ανταμοιβόμενο το κόστος της δημιουργίας του.

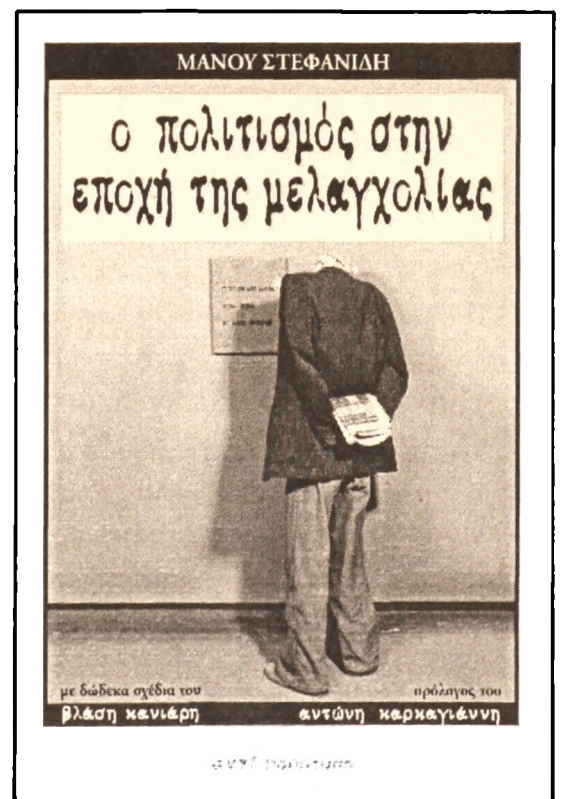
Το απελθόν από την εξουσία «προοδευτικό κίνημα» άφησε πίσω του ένα οικονομικό σύστημα με όλα τα χαρακτηριστικά της ηττημένης εθνικο-οικονομικά παρουσίας στη διεθνή οικονομική σκηνή. Προσανατολισμένο, από τη γένεσή του, στην εκπλήρωση ιδεολογικών και πολιτικών καθηκόντων, υπαγορευμένων από τις ανάγκες της ψυχροπολεμικής αντιπαράθεσης των δύο κόσμων, δεν λειτούργησε ούτε ως σοσιαλιστικό, ούτε ως σύστημα της φιλελεύθερης οικονομίας. Προχώρησε σε αλόγιστες αυξήσεις μισθών και συντάξεων, για να δώσει την εντύπωση φιλεργατικού κόμματος –με δανεικό όμως χρήμα– και κρατικοποίησε τις μεγαλύτερες βιομηχανικές και εμπορικές επιχειρήσεις, για να κερδίσει τους ψηφοφόρους των αντι-καπιταλιστικών παρορμήσεων. Το μόνο «επίτευγμα» αυτού του ερμαφρό-

διτου καθεστώτος ήταν η διχοτόμηση της οικονομίας σε δύο αντιμαχόμενες κοινωνικά επιρροές, με πλήρη επενδυτική αποχή από το ιδιωτικό της σκέλος, και με αντιπαραγωγικά δραχμοβόρο ωχαδερφισμό από τους διευθύνοντες τον δημόσιο τομέα. Αυτή είναι δυστυχώς η αναμφισβήτητη αλήθεια, που δεν εξωραϊζεται όσες επαναλήψεις περί ισχυρής οικονομίας κι αν αναλίσκουν τον κενό, αντιπολιτευτικό πλέον, λόγο. Είναι μια οικονομία με μηδενική σχεδόν ανταγωνιστική ικανότητα –εκτός ελαχίστων εξαιρέσεων– των παραγόμενων προϊόντων της, ακόμα και των προσφερόμενων τουριστικών υπηρεσιών της. Έχει φορτωθεί ένα τεράστιο δημόσιο χρέος, το οποίο διογκώνεται συνεχώς, ματαιώνοντας όχι μόνο τη δημόσια χρηματοδοτική στήριξη της ανάπτυξης αλλά και τη λειτουργία σε παραδεκτό βαθμό των προσφερόμενων από το κράτος κοινωνικών υπηρεσιών – της Παιδείας και της Υγείας ιδιαίτερα. Τα ετήσια ελλείμματα της εξαιρετικά «απρόσεκτης» δημοσιονομικής διαχείρισης περιορίζουν ασφυκτικά την απορρόφηση των προσφερόμενων από την Ε.Ε. κεφαλαίων. Ο επίμονος πληθωρισμός, τον οποίον γεννούν επικαιρικά καταστροφές της γεωργικής παραγωγής, αλλά κατά κύριο λόγο το υψηλό κόστος της μεταποιητικής παραγωγής λόγω της περιορισμένης αγοράς στην οποία απευθύνεται, «πριμοδοτεί» τις εισαγωγές, οι οποίες κερδίζουν όλο και μεγαλύτερο ποσοστό της εσωτερικής κατανάλωσης. Η αναντιστοιχία άμεσων και έμμεσων αμοιβών των ελλήνων εργαζομένων με την καρκινοβατούσα τεχνολογική εξέλιξη και τον εμπλουτισμό της βιομηχανικής παραγωγής, παρά το χαμηλότερο επίπεδό τους σε σχέση με το επίπεδο των αμοιβών στους ευρωπαϊούς εταίρους μας, οδηγεί στην μετεγκατάσταση χιλιάδων μικρομεσαίων ελληνικών επιχειρήσεων στις γειτονικές χώρες, διογκώνοντας την εγχώρια ανεργία.

Πέρα από όλα τα παραπάνω, και όσα άλλα θα ήταν εύκολο να προστεθούν, η κυβέρνηση της Νέας Δημοκρατίας «παραλαμβάνει» και μία αντιπολίτευση η οποία είναι πλέον εντελώς ανίκανη να επιχειρηματολογήσει αντικειμενικά την

ύπαρξή της. Είναι αναμενόμενο, αυτή η αντιπολίτευση να περιορίζεται σε θορυβώδεις επικρίσεις για αθέτηση υποσχέσεων, και να κινητοποιεί αρκετό συνδικαλιστικό και ιδεολογικό «κεκτημένο» της, ώστε να δυσχεράνει στο μέγιστο δυνατό βαθμό την εξυγίανση –αποκαλυπτική ταυτόχρονα– του υπάρχοντος παθολόγου οικονομικού καθεστώτος. Το βαρύ χρέος για τη νέα κυβέρνηση ωστόσο παραμένει αμετακίνητα η διαμόρφωση ενός «ευανάγνωστου» οικονομικού συστήματος, που θα επιτρέψει την αξιοποίηση των όσων υπάρχουν συγκριτικών πλεονεκτημάτων του εθνικού κοινωνικο-οικονομικού μας χώρου. Είναι η μόνη προϋπόθεση για την πραγματοποίηση αναπτυξιακών βημάτων, ιστορικά αναγκαίων για την αναβάθμιση του τόπου στον διεθνή καταμερισμό εργασίας. Και το μόνο κριτήριο για τη δικαίωση ενός κομματικού οργανισμού που ευαγγελίζεται υψηλή αποδοτικότητα κυβερνητικού έργου με «επανίδρυση» του κράτους.

ΚΥΚΛΟΦΟΡΕΙ

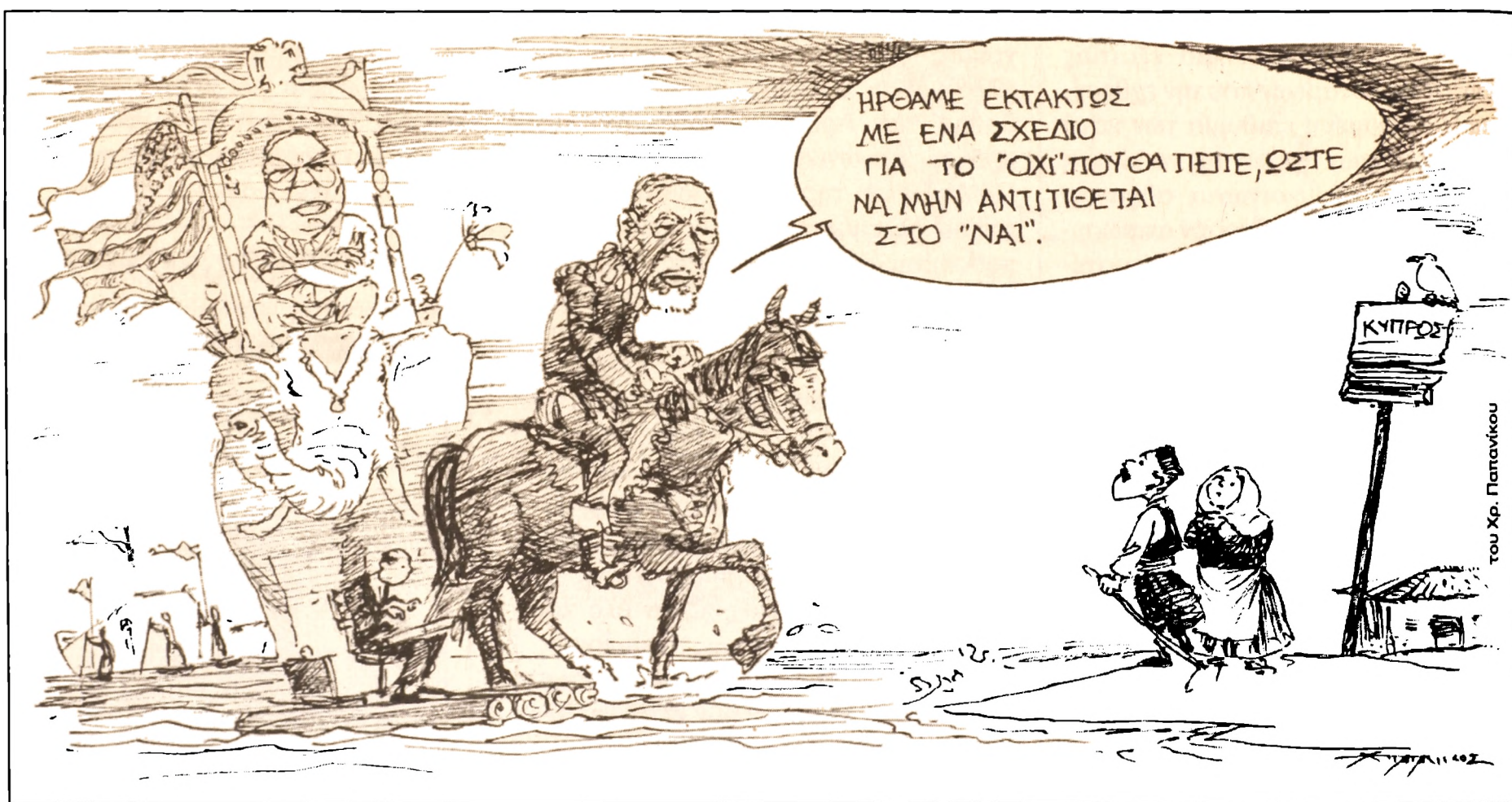
Ένα βιβλίο που μιλά για τον πολιτισμό και την πολιτική του σ' αυτήν την περίεργη εποχή που ζούμε. Επειδή το πρόταγμα «να ζήσουμε τη ζωή μας ποιητικά» είναι πάνω απ' όλα μια πολιτική δέση.

Η Κύπρος ως καθρέφτης

του Μιχάλη Πιερή

«Μια πέτρα απλικεμένη μες στη θάλασσα και γύρω της Σαρακηνοί και Τούρκοι». Έτσι περιγράφει την πατρίδα του ο μεσαιωνικός Κύπριος χρονογράφος Λεόντιος Μαχαιράς σε μια προσπάθεια να «εξηγήσει» την ιστορία «της γλυκείας χώρας

Κύπρου». Αυτή την τεράστια ήπειρο σε διαστάσεις παιδικού παιχνιδιού, που δημιούργησε έναν αδευτέρωτο πολιτισμό αντοχής και πείσματος, βρίσκοντας πάντα τη δύναμη και την τέχνη να επιβιώνει μέσα στους χαλασμούς και στις θύελλες.

«Χρόνια, σκλαβκιές ατέλειωτες,
τον μπάτσον τζιαι τον κλώτσον τους.
Εμείς τζαμαί. Ελιές τζιαι τερατσιές
πάνω στον ρότσον τους.»
Κώστας Μόντης

Ο λαός της Κύπρου μίλησε πριν από δύο μέρες. Και είπε ένα βροντερό **ΟΧΙ**. Ένα **ΟΧΙ** που για κάθε πραγματικά προοδευτικό άνθρωπο αποκτά ιδιαίτερο νόημα γιατί είναι το πρώτο **ΟΧΙ** των τελευταίων χρόνων, προερχόμενο μάλιστα από έναν μικρό αριθμητικά λαό,

κατά της αμερικανικής μονοκρατορίας και της σχεδιαζόμενης από αυτή νέας τάξης.

Η ουσία του δημοψηφίσματος είναι ακριβώς αυτή. Ο Ελληνισμός της Κύπρου δεν υπέκυψε στον προσχεδιασμένο και οργανωμένο εκβιασμό για την υποταγή του σε ένα σχέδιο που συνέλαβαν, σχεδίασαν και προσπάθησαν να επιβάλουν οι Βρετανοί και οι Αμερικανοί. Ένα σχέδιο που δεν σκόπευε σε πραγματικά βιώσιμη λύση και σε κατοχύρωση της μόνιμης ειρήνης στην Κύπρο, αλλά στην εξυπηρέτηση μεσοπρό-

θεσμων και μακροχρόνιων πολεμικών, πολιτικών και οικονομικών σχεδιασμών τους στην περιοχή.

Στη βασική φιλοσοφία και του πέμπτου σχεδίου Ανάν (γράφει: του σερ Χάνι) ήταν η παραμονή των τουρκικών στρατευμάτων στην Κύπρο και η εκχώρηση στην Τουρκία του δικαιώματος αστυνόμευσης του νησιού, η αποενοχοποίηση της εισβολής, της κατοχής και του εποικισμού, και η για δεύτερη φορά νομιμοποίηση των βρετανικών βάσεων στην Κύπρο (η πρώτη νομιμοποίηση έγινε στη Ζυρίχη το 1960). Το τε-

ρατούργημα αυτό είναι πλέον νεκρό. Το ενταφίασε το *ΟΧΙ* της συντριπτικής πλειοψηφίας του κυπριακού λαού, που το πολιτικό άνυσμά της καλύπτει όλους τους ιδεολογικούς χώρους.

Ας σημειωθεί ότι η πλειοψηφία των Ελληνοκυπρίων, όπως και των Τουρκοκυπρίων, ήταν και είναι έτοιμη για έναν έντιμο ιστορικό συμβιβασμό μέσα «από στοχαστικές προσαρμογές» στη νέα πραγματικότητα, προσαρμογές που θα τους φέρουν ξανά μαζί μέσα σε μια ενωμένη πατρίδα. Αυτή την πραγματική επαφή μέσα από την πραγματική επικοινωνία και την έντιμη συμφωνία που θα καλύπτει πολιτικά, πρακτικά και ψυχολογικά όλο το λαό της Κύπρου, είναι που φοβούνται οι Αγγλο-αμερικανοί. Αυτή την παραγματική συμφωνία δεν την θέλουν οι αρχιτέκτονες του μέλλοντος της Κύπρου και όλων των μικρών ή αδύνατων λαών. Δεν τη θέλουν γιατί μια τέτοια συμφωνία όχι μόνο θα συνενώσει το λαό στη βάση μιας βαθιάς, ανθρώπινης και πολιτικής ισοτιμίας, αλλά και θα θωρακίσει την Κύπρο (με βάση την ισχύ του ενωμένου και συνειδητοποιημένου πολιτικά λαού) απέναντι στις λογής προσπάθειες του ιμπεριαλιστικού παράγοντα να την χρησιμοποιήσει ως ορμητήριο για καταδυνάστευση γειτονικών λαών. Ο φόβος της πραγματικής λύσης, δηλαδή μιας στο μέτρο του δυνατού δίκαιης και επομένως οριστικής λύσης, είναι που οδήγησε τους Αγγλο-αμερικανούς να υπονομεύσουν την επίτευξη συμφωνίας με εκβιαστικές διαδικασίες, παρεμβάσεις και αφόρητες πιέσεις.

Το υπερκομματικό *ΟΧΙ* των Ελληνοκυπρίων και το υπερκομματικό *ΟΧΙ* των Τουρκοκυπρίων στην πολιτική του Ντενκτάς με το *ΝΑΙ* σε μια λύση που κινείται στο όραμα της επανένωσης, ήταν μια μεγάλη νίκη της Κύπρου και βοήθησε να καταρρεύσουν διάφορες κατευθυνόμενες ερμηνείες της σύγχρονης κυπριακής ιστορίας, όπως αυτές που εντέχως διοχέτευσαν οι Αμερικανοί μέσω της μεταλλαγμένης ελληνικής αριστεράς διανόησης που βρέθηκε να πρωτοστατεί στην υποστήριξη των αμερικανοβρετανικών σχεδιασμών στο χώρο της Μέσης Ανατολής. Ας θυμηθούμε, για παράδειγμα, το ανιστόρητο, δήθεν αρι-

στερό αφιέρωμα στην Κύπρο του περιοδικού *Σύγχρονα Θέματα*, την έκδοση του οποίου αρνήθηκε να υποστηρίξει ο Γιάννος Κρανιδιώτης, όχι όμως και ο Γιώργος Παπανδρέου. Ως αποκορύφωμα αυτής της τάσης, ας σημειωθεί ότι το σχέδιο αυτό, που ακόμη και οι φανατικοί υπέρμαχοί του δεν το χαρακτήρισαν δίκαιο (αλλά ως την αναγκαία οδυνηρή για την ελληνοκυπριακή πλευρά πρόταση που θα μπορούσε να αποδεχτεί η Τουρκία), χαρακτηρίστηκε, σε κρίσιμες ώρες, *ΔΙΚΑΙΟ* σχέδιο από την πανεπιστημιακή κ. Σία Αναγνωστοπούλου, η οποία και πρωτοστάτησε στην υποστήριξη του ανεπιφύλακτου *ΝΑΙ* με παραληρηματικό πάθος.

* * *

Ως προς την επόμενη μέρα του δημοψηφίσματος στην Κύπρο, το πιο ανησυχητικό στοιχείο είναι, αφενός, οι κουτοπόνηροι ελιγμοί του Ντενκτάς, ο οποίος δεν εννοεί να δεχτεί ότι καταποντίστηκε με το *ΝΑΙ* των Τουρκοκυπρίων και, αφετέρου, η υπονομευτική δράση εκείνων που συστρατεύτηκαν με τους Αγγλο-αμερικανούς στην προσπάθεια να επιτευχθεί το *ΝΑΙ* των Ελληνοκυπρίων και οι οποίοι επίσης δεν εννοούν να δεχτούν ότι ο λαός καταδίκασε τη φανερή και κρυφή τους συναλλαγή με τον ξένο παράγοντα. Και φυσικά δεν αναφέρομαι στο 24% του λαού που παγιδεύτηκε στη λογική του ενδοτικού *ΝΑΙ*, αλλά σε εκείνους από τους υποστηρικτές του *ΝΑΙ* –πολιτικά ή και άλλα πρόσωπα (πανεπιστημιακούς, δημοσιογράφους, καλλιτέχνες)–, οι οποίοι λειτούργησαν στη βάση υποδεδειγμένων οδηγιών και υποστήριξαν με κάθε θεμιτό ή και αθέμιτο (όπως αποκαλύπτεται) τρόπο τα σχέδια των ΗΠΑ στην Κύπρο.

Όταν κοιτάξει κανείς τις συσπειρώσεις που παρατηρήθηκαν τις τελευταίες ημέρες, βλέπει ότι συνενερέθηκαν οι άνθρωποι των γνωστών αμερικανικών σεμιναρίων με ποικίλους επίδοξους πολιτικούς, που ενώ δεν μπόρεσαν να εξασφαλίσουν την αποδοχή του λαού (όσοι από αυτούς δεν έχουν εκλεγεί καν βουλευτές), είχαν εξασφαλισμένη τη μερίδα του λέοντος στα ΜΜΕ, παραπονούμενοι κιόλας ότι δεν τους δόθηκε αρκετός χρόνος για να αναπτύ-

ξουν τις απόψεις τους.

Όλοι αυτοί πίστεψαν (και δυστυχώς έπεισαν και τους ξένους συνομιλητές τους) ότι είχαν στην τσέπη τους το σίγουρο *ΝΑΙ* ενός εκφοβισμένου και γονατισμένου, όπως πίστευαν, λαού. Κάποιοι μάλιστα είναι γνωστό ότι είχαν ήδη σχεδιάσει την επιχειρηματική δράση τους στα Κατεχόμενα, θυμίζοντας τη σπουδή αμερικανικών εταιρειών στις οποίες μετείχαν αυτοί που υποστήριζαν το *ΝΑΙ* για εισβολή στο Ιράκ και οι οποίες μοίραζαν τις περιοχές ανοικοδόμησης της χώρας, περιλαμβάνοντας και σημεία τα οποία δεν είχαν ακόμη καταστραφεί από την αμερικανική πολεμική μηχανή.

Αυτοί λοιπόν οι άνθρωποι των σεμιναρίων, αυτά τα παπαγαλάκια της αμερικανικής πολιτικής που παραληρούν υστερικά για μια λύση που θα διασφαλίζει τα συμφέροντα των Αγγλο-αμερικανών στην περιοχή και θα μετατρέψει την Κύπρο σε προτεκτοράτο της πιο βάνουσης πολιτικής δράσης των ιμπεριαλιστών εις βάρος των λαών της Μέσης και της Άπω Ανατολής, όχι μόνο δεν ενίωσαν ντροπή για την προσβολή του λαϊκού αισθήματος που επιχείρησαν όλα αυτά τα χρόνια, αλλά παρέλασαν και πάλι απτόητοι από τα τηλεοπτικά σαλόνια ή τα παράθυρα. Εμφανίστηκαν για να καταγγείλουν ανερυθρίαστα τη λαϊκή ετυμηγορία ως λαθεμένη ή και νόθα. Ως αποτέλεσμα τάχα μεθοδεύσεων του νομίμου προέδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας. Επιπλέον εμφανίζονται να επιχαίρουν για το ενδεχόμενο να υπάρξουν μέτρα εις βάρος των Ελληνοκυπρίων, εκφράζοντας χαιρέκακα την ικανοποίησή τους επειδή ο διεθνής παράγοντας εμφανίζεται προσώρας αρνητικός απέναντι στην ελληνοκυπριακή κοινότητα.

Σήμερα μόλις δημοσιεύτηκε συνέντευξη του κ. Γιώργου Βασιλείου στην ιταλική *Repubblica*, στην οποία κατηγορεί με ασύστολα ψεύδη την Κυπριακή Πολιτεία ως υπόλογη στη διεθνή δικαιοσύνη για σύσταση αστυνομικού κράτους και μεθοδεύσεις που νόθευσαν τη λαϊκή βούληση κατά το δημοψήφισμα. Και αυτό, μόνο και μόνο για να καλύψει τις δικές του μεθοδεύσεις όλα αυτά

* * *

τα χρόνια (που χωρίς να είναι εκλεγμένος από το λαό βρέθηκε στην πιο καιρία για τη διαπραγμάτευση της ένταξης της Κύπρου στην Ευρωπαϊκή Ένωση θέση). Μεθοδεύσεις με τις οποίες προσπάθησε να ικανοποιήσει τους ξένους συνομιλητές του (Αμερικανούς και Ευρωπαίους) πίσω από την πλάτη του κυπριακού λαού, τα δίκαια του οποίου δεν προστάτεψε, αποβλέποντας σε στενά προσωπικά του συμφέροντα.

Τολμά να κατηγορεί σήμερα ο κ. Βασιλείου και οι ποικίλοι ψευδοπολιτικοί της μόστρας, της φιλαυτίας και της ματαιοδοξίας (Αναστασιάδης, Χάσιος, Μαρκίδης, Παπαπέτρου, Στυλιανίδης) τον πρόεδρο Τάσσο Παπαδόπουλο για δήθεν μεθοδεύσεις που νόθευσαν τη λαϊκή ετυμηγορία. Κι όμως. Είναι το ήθος του προέδρου που εκτίμησε ο λαός και με την αδέκαστη αίσθησή του ένιωθε ποιος πραγματικά αγωνίζεται για την πατρίδα, ποιος σέβεται και συμμερίζεται τις πραγματικές αγωνίες του και ποιοι κοιτάζουν να βολέψουν ιδιωτικά συμφέροντα ή να ικανοποιήσουν προσωπικές φιλοδοξίες.

Το ΟΧΙ του κυπριακού ελληνισμού έδειξε τη χρεοκοπία εκείνων των σημαδεμένων διαδικασιών, γελοιοποίησε τις υπερμοντέρνες στρατηγικές των Αμερικανών που φρόντισαν να προλειάνουν το έδαφος, όπως νόμιζαν (ή όπως τους έκαναν να νομίζουν ελλαδίτες και κύπριοι συνομιλητές τους). Τώρα όλοι αυτοί οι θιασώτες των αγγλο-αμερικανικών σχεδίων εμφανίζονται θλιμμένοι και οργισμένοι. Και καταφέρονται εναντίον του Προέδρου, αλλά και εναντίον του ίδιου του λαού. «Είναι μια από τις πιο σκοτεινές μέρες της κυπριακής ιστορίας», απεφάνθη η κ. Καίτη Κληρίδου. Κρίμα! Γιατί κάποιοι από εμάς διδάσκουμε στους φοιτητές

μας ότι οι πιο σκοτεινές μέρες της κυπριακής ιστορίας είναι ο Ιούλιος του 1423, ο Ιούλιος του 1571, ο Ιούλιος του 1974 – για να περιοριστώ σε τρεις μόνο χρονικές στιγμές όπου η Κύπρος κατακτήθηκε, σφαγιάστηκε και λεηλατήθηκε «σκληρά από Σαρακηνούς και Τούρκους».

Από την άλλη, είναι φυσικό να είναι εξοργισμένοι οι Αγγλο-αμερικανοί και οι ποικίλοι υποτελείς τους. Διότι τα επιτελικά και τα άλλα σχέδιά τους δεν έφεραν το επιθυμητό αποτέλεσμα. Τα

Η Κύπρος λειτουργεί σήμερα ως καθρέφτης. Για την πολιτική ζωή στην Κύπρο, αλλά και στην Ελλάδα. Ίσως και πάρα πέρα. Σε όσους από τους Έλληνες απομένει στοιχειώδης πολιτική ηθική, ας κοιτάξουν σε αυτό τον καθαρό καθρέφτη και ας αναλογιστούν τι ο καθένας έχει πράξει για να εξοφλήσει κάτι από το μεγάλο χρέος του μείζονος ελληνισμού, τουλάχιστον για την καταστροφή του 1974, η οποία σταύρωσε την Κύπρο και ελευθέρωσε την Ελλάδα από την τυραννία.

Η Κύπρος λειτουργεί σήμερα (ή θα πρέπει να λειτουργήσει) και ως καθρέφτης για όλους τους λαούς που απειλούνται από την εντεινόμενη ιμπεριαλιστική δράση των Αμερικανών σε παγκόσμια κλίμακα. Γιατί ο κυπριακός λαός τόλμησε να πει το ΟΧΙ στην αμερικανική μονοκρατορία. Και αυτό το ΟΧΙ θα το πληρώσει. Το γνωρίζουμε. Γι' αυτό χρειάζεται ενότητα. Αλλά και αντίδραση στους πεμπτοφαλαγγίτες. Να ξέρουν δηλαδή ότι ξέρουμε ποιο είναι το επόμενο στρατηγικό τους βήμα. Έχουμε ήδη τα πρώτα σημάδια.

Στόχος είναι τώρα ο πρόεδρος Παπαδόπου-

του Χρ. Παπανίκου

επιστημονικά σεμινάρια των Αμερικανών και οι καλοπληρωμένες ερευνητικές δραστηριότητες: οι σκηνοθετημένες συνάξεις διανοουμένων και καλλιτεχνών του γλυκού νερού: η ανάδειξη σε καίριες θέσεις μωροφιλόδοξων ψώνων της πολιτικής ζωής και τόσες άλλες μεθοδεύσεις οι οποίες τους στοίχισαν χρήμα και χρόνο και δυναμικό, κατέρρευσαν σε μια μέρα. Αποδείχτηκε ότι ήσαν όλα μια κακή, απολιτική και εκτός πραγματικότητας επένδυση. Γιατί εκεί που πίστευαν ότι είχαν προετοιμάσει ένα βέβαιο ΝΑΙ, τους ήρθε ένα βροντερό ΟΧΙ.

λος. Γιατί τόλμησε να υψώσει τη φωνή της δικαιοσύνης ενός μικρού λαού απέναντι σε αυτούς που έπρεπε μόνο να προσκυνά. Είναι ο πρώτος στόχος μιας νέας αμερικανοκατευθυνόμενης εκστρατείας σπύλωσης του προσώπου και της πολιτικής του εικόνας με τις γνωστές μεθόδους των ψιθύρων και της διαστρέβλωσης της αλήθειας. Και τον πρώτο ρόλο τον έχει και πάλι η αρθρογραφία των γνωστών διανοουμένων της μεταλλαγμένης ελληνικής αριστεράς που συμπλέει με τους Αμερικανούς.

Λευκωσία, 26 Απριλίου 2004

Οι Ελληνοκύπριοι έσωσαν την τιμή των πολιτών του κόσμου

του Μανόλη Καρέλλη

*...Γνωρίζω πως δεν θα ήταν λύκος αν δεν έβλεπε πως είναι πρόβατα οι Ρωμαίοι
δεν θα ήταν λιοντάρι αν οι Ρωμαίοι δεν ήταν λάφια...
Ουίλιαμ Σαίξπηρ, Ιούλιος Καίσαρας, πράξη Α' σκηνή 3.*

Τους κακολογούν ορισμένοι «Ελλαδίτες» τους Κυπρίους: δεν αντιστάθηκαν, λένε, τότε, στα 1974, όταν οι Τούρκοι του Ετζεβίτ επιχειρούσαν την εισβολή των, ούτε αργότερα, τα 30 χρόνια που μεσολάβησαν ως τα σήμερα, για να ανατρέψουν την κατοχή.

Και γι' αυτό, συνεχίζουν, δεν αξίζουν την υποστήριξή μας, ούτε τις θυσίες που κάνουμε ή «κάνουμε» γι' αυτούς.

Να, εξακολουθούν, οι Παλαιστίνιοι που μάχονται για την υπόθεσή των, που δείχνουν πως αξίζουν για την συμπαράσταση και συμπαράταξη και για το διεθνές εύγε.

(Η απάντηση, ασφαλώς, στην εύκολη κατηγορία, υπάρχει. Και τη δίδουν πολλές φορές οι Κύπριοι αδελφοί: Είναι εξοργιστικό, είναι η απάντησή των, να μας ζητούν να γίνουμε ολοκαυτώματα, όταν υποτίθεται ότι υπάρχουν Συμβούλια της Ευρώπης και Ενωμένες Ευρώπες και Οργανισμοί Ηνωμένων Εθνών που σκοπός της ύπαρξής τους είναι η κατίσχυση της παγκόσμιας Δικαιοσύνης και Ηθικής, η τιμωρία όσων αδικοπραγούν και η επαναφορά στον κόσμο της ευνομίας και της τάξης.)

Κι όμως ήλθαν αυτοί που κακολογούσαν και μας έδωσαν ένα λαμπρό υπόδειγμα θάρρους και πολιτικής αρετής και αντίστασης στους Μεγάλους Αδελφούς της εποχής.

Τι κι αν τους πίεζαν ασφυκτικά απ' όλες τις κατευθύνσεις οι ξένοι αλλά και –δυστυχώς– οι δικοί μας, για να πουν το «ναι».

Είναι κακό, είναι κακίστο, το μόρφωμα που σας προτείνουν για να ζήσετε μ' αυτό και να κυβερνηθείτε απ' αυτό, μα είναι το μόνο που κυκλοφορεί στην πιάτσα κι αν δεν το πάρετε τώρα θα μείνετε μονάχοι σαν την καλαμιά στον κάμπο, ανάδελφοι όπως θα 'λεγε και κάποια ψυχή απ' τα παλιά, θα σας λιανίσουν η Ευρωπαϊκή Ένωση και ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών, θα σας στείλει στο Γκουαντανάμο η Αμερική με τον Μπους και τον Πάουελ και την Κοντολίζα, ήταν τα επιχειρήματα της συμφοράς των καλοθελητών.

Από κοντά κι εδώ, στην Ελλάδα, οι διάφοροι τύποι να προσφέρουν τις αζήτητες υπηρεσίες και συμβουλές των και οι μεταλλαγμένοι αριστεροί να σεγκοντάρουν, οι θλιβεροί, τον Μίλερ, τον Μπλερ, τον Μπους και τη συντροφία των.

Οι Κύπριοι όμως αδελφοί μας αντιστάθηκαν.

Έδειξαν ότι δεν ήσαν τα πρόβατα και τα λάφια για τα οποία μας κάνει λόγο ο μέγιστος Άγγλος, ο Ουίλιαμ Σαίξπηρ βέβαια.

Και έσωσαν την τιμή του Ελληνισμού αλλά και του ευρωπαίου πολίτη, του πολίτη του κόσμου, την ίδια ώρα.

• Κι εδώ θα πρέπει να ανοίξω μια παρένθεση:

Η Κύπρος και οι Κύπριοι είναι ένα αδιαίρετο κομμάτι της Ελλάδας και του Ελληνισμού.

Τα ελληνικά των είναι πιο σωστά από εκείνα που μιλάμε εμείς, οι Ελλαδίτες, ανάγονται κατ' ευθείαν στον Όμηρο και στη γλώσσα του.

Οι ελληνικές σημαίες, στις εθνικές επετείους, στις 25 του Μάρτη και στις 28 του Οκτώβρη, είναι πιο πολλές στη Λευκωσία, τη Λεμεσό και την Πάφο απ' ό,τι στην Αθήνα, τη Θεσσαλονίκη, την

Πάτρα και το Ηράκλειο, σε σημείο που να εντυπωσιάζεται, αλλά και να δυσφορεί, ο επίτροπος επί της διεύρυνσης που προσπάθησε να καταστεί διάσημος αυτές τις μέρες, ο Φερχόιγκεν βέβαια, όταν τις αντίκρισε, πριν από ένα χρόνο περίπου, στην κυπριακή πρωτεύουσα.

Κι αν τον χάσουμε αυτόν τον Ελληνισμό κι αυτούς τους Έλληνες, η Ελλάδα θα φτωχύνει απελπιστικά και η απώλεια θα θυμίσει την μικρασιατική καταστροφή.

• Δεν ήταν όμως μόνο το πνεύμα της αντίστασης που επέδειξαν οι Κύπριοι αδελφοί που τους δικαιώνει για το ουρανομήκες «όχι» των.

Επιπλέον είχαν δίκιο στην ουσία.

Γιατί ούτε αναγνωρίσεις του ψευδοκράτους ακολούθησαν ή θα ακολουθήσουν το «όχι των», όπως προέβλεπαν οι βαλτοί –που, αλίμονο, το γνώριζαν ότι έλεγαν ψέματα– ούτε τα μαύρα πρόβατα της Ευρωπαϊκής Ένωσης θα αποδειχθούν, γιατί κανένας σοβαρός άνθρωπος στην Ευρώπη των λαών δεν θα τους κατηγορήσει γιατί εκφώνησαν ένα «όχι» όπως είχαν το δικαίωμα να το κάνουν· ένα «όχι» που υπεράσπιζε το δικαίωμά των για αξιοπρέπεια και για στοιχειώδη δημοκρατία.

Αλλά και γιατί αυτό το «ΟΧΙ» θα τους δώσει την ευκαιρία να χειρισθούν καλύτερες ευκαιρίες –χειρότερο άλλωστε σχέδιο για την ελληνική πλευρά από το διαβόητο του Ανάν είναι από εξαιρετικά δύσκολο έως αδύνατο να εφευρεθεί– και από τη θέση ισχύος του ισότιμου εταίρου της ευρωπαϊκής οικογένειας των λαών.

• Οφείλουμε όμως και για έναν άλλο λόγο ευγνωμοσύνη στους Κυπρίους αδελφούς εμείς οι Έλληνες.

Μας απεκάλυψαν την ποιότητα των μεταλλαγμένων της Αριστεράς.

Ακούσαμε πράγματι κάποιον από τους μεταλλαγμένους να δηλώνει με την αναίδεια πιθήκου (επικικής ο χαρακτηρισμός) ότι οι Ελληνοκύπριοι ήσαν εκείνοι που έσφαζαν τους Τουρκοκύπριους στα πλαίσια μιας κατ' αυτόν προγραμματισμένης «εθνοκάθαρσης».

Την ίδια ώρα που πλήθος ψηφισμάτων του Συμβουλίου Ασφαλείας μιλάνε για την εισβολή της άλλης πλευράς, για την κατοχή, για τους αγνοούμενους, για τον εποικισμό. Για εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας με άλλα λόγια.

Κάποια άλλη φώναζε σε κάποιο από τα παράθυρα, γεμάτη ιερή αγανάκτηση: ε όχι να τα θέλει και όλα δικά της η ελληνοκυπριακή πλευρά!

Ενώ, βέβαια, αυτό που ζητούσε η ελληνοκυπριακή πλευρά ήταν το κάτω από ομαλές συνθήκες αυτονόητο, η άρση δηλαδή της αδικίας ή, έστω, ενός ποσοστού της αδικίας που είχε με τη βία επιβληθεί.

Ενώ η τρίτη από την παρέα των μεταλλαγμένων που παρουσιάζουμε ενδεικτικά, μας έλεγε η επικινδύνως άσχετη ότι ο Παλληκαρίδης και ο Μάτσης και ο Αυξεντίου, οι αγωνιστές της Κύπρου που αγωνίστηκαν στους αγώνες εναντίον των άγγλων αποικιοκρατών υπήρξαν πρωταγωνιστές της εθνοκάθαρσης εναντίον των Τουρκοκυπρίων.

Για την ιστορία απλώς αναφέρω, ότι και τα τρία αυτά μπουμπούκια που ανήκουν στη μεταλλαγμένη αριστερά στελεχώνουν το ελληνικό αλλά και το ευρωπαϊκό κοινοβούλιο.

Ηγεμονική αποτυχία και εθνικός «ψυχισμός»

του Πάνου Καζάκου

Το ηχηρό «ΟΧΙ» στο σχέδιο Ανάν των Ελληνοκυπρίων είναι για πολλούς λόγους αξιοσημείωτο. Ο σπουδαιότερος: Το αποτέλεσμα ήλθε παρά τις πιέσεις του «δεθνούς παράγοντα» και όσων παρ' ημίν σκέπτονται γι' αυτόν και πριν από αυτόν, παραβλέποντας τον ψυχισμό μας! Και πρέπει να ομολογήσω, αισθάνθηκα μια κρυφή χαρά για το αποτέλεσμα, παρά τις αναπόφευκτες επιφυλάξεις μου. Τι συνέβη;

«ΟΧΙ» ΠΑΡΑ ΤΙΣ ΑΦΟΡΗΤΕΣ ΠΙΕΣΕΙΣ

Η πίεση πάνω στους Ελληνοκυπρίους εκδηλώθηκε ποικιλοτρόπως. Ο επίτροπος κ. Φερχόιγκεν κατήγγειλε ότι εξαπατήθηκε, υπονοώντας διάφορα, ενώ απειλούσε με μέτρα... υπέρ των Τουρκοκυπρίων. Άλλοι καλλιεργούσαν τον φόβο της απομόνωσης της Κύπρου και των εκπροσώπων της στα διεθνή βήματα συμπεριλαμβανομένης και της ΕΕ. Επίσης, ΗΠΑ και Ηνωμένο Βασίλειο δρομολόγησαν επιτροχάδην διάσκεψη δωρητών και έσπευδαν να εξαγγείλουν πάσης φύσης δεσμεύσεις για χρηματοδοτική βοήθεια. Τέλος χρησιμοποιήθηκαν ακόμη και εκβιασμοί: Ενδιαφερόμενοι κύκλοι του Λονδίνου διοχέτευαν μέσω ντόπιων διαύλων ότι αν ο κ. Παπαδόπουλος υποστηρίξει το «ΟΧΙ», τότε θα δημοσιοποιήσουν τον φάκελο που έχουν εναντίον του για παράνομες οικονομικές-νομικές δραστηριότητες! Άλλοι, με περισσότερη ευπρέπεια όντως, υπέδειχναν ότι αυτή ήταν η τελευταία ευκαιρία για την Κύπρο.

Η εξέλιξη σίγουρα αιφνιδίασε πολλούς που υπέθεταν ότι καμιά μικρή χώρα δεν μπορεί να αγνοήσει τέτοιας κλίμακας πιέσεις (και καρότα!).

Πώς εξηγείται λοιπόν το «ΟΧΙ» των Ελληνοκυπρίων παρά την εκστρατεία εκφοβισμού τους; Συστηματοποιώντας όσα έχουν ειπωθεί δημοσίως θα σταθώ

πρώτα στις πιο προβληματικές απαντήσεις:

- Ιδιοτελή συμφέροντα.
- Παραπλάνηση της κοινής γνώμης από τον Πρόεδρο της Κύπρου.
- Διαπραγματευτικά «λάθη», που έφεραν ένα αποτέλεσμα το οποίο δεν μπορούσε να δεχθεί η κοινή γνώμη.

ΠΕΡΙ ΣΥΜΦΕΡΟΝΤΩΝ

Αναμφίβολα, υπολογισμοί συμφερόντων παίζουν ρόλο στη διεθνή και στην εσωτερική πολιτική. Οι άνθρωποι δεν είναι γεννημένοι ιδεαλιστές που σκέφτονται μόνον τους άλλους και ποτέ τον εαυτόν τους. Ούτε καταλαβαίνουμε πώς συμπεριφέρονται αν αγνοήσουμε τις αντιλήψεις για τα συμφέροντά τους. Αλλά έχει σημασία πώς εφαρμόζει κανείς την ανάλυση συμφερόντων. Ο κ. Φερχόιγκεν πάντως την εφάρμοσε με χονδροειδή τρόπο, όταν υποστήριξε ότι το «ΟΧΙ» υποστηρίχθηκε εν πολλοίς από ελληνοκύπριους μεγαλοξενοδόχους που φοβούνται τον ανταγωνισμό του βορείου τμήματος. Ίσως υπήρξαν και τέτοια συμφέροντα. Αλλά, πρώτον, δεν εξηγούν το 76% που ψήφισε «ΟΧΙ»· δεύτερον, δεν είναι μόνα τους στην Κύπρο, όπου όπως σε κάθε αναπτυγμένη χώρα είναι προφανής η πολυπλοκότητα συμφερόντων ακόμη και στον ίδιο κλάδο (π.χ. υπάρχουν και μεγαλοξενοδόχοι που ενδιαφέρονται να επιστρέψουν στην Αμμόχωστο!)· και, τρίτον, υπολογισμούς συμφερόντων

έκαναν και άλλες κοινωνικές ομάδες τόσο στην ελληνοκυπριακή (π.χ. πρόσφυγες) όσο και στην τουρκοκυπριακή πλευρά – στην τελευταία π.χ. οι έποικοι. Η ρήση Φερχόιγκεν θυμίζει ολίγον χυδαίο και απελπιστικά χοντροκομμένο αντικαπιταλισμό.

Η παραπομπή στη δομή των συμφερόντων είναι χρήσιμη για την κατανόηση καταστάσεων, αλλά δεν βοηθά όταν βαρύνεται με μονομέρειες και διαβλητές επιλεκτικότητες.

Η ΚΟΙΝΗ ΓΝΩΜΗ ΔΕΝ ΧΕΙΡΑΓΩΓΗΘΗΚΕ

Την θεωρία της παραπλάνησης και χειραγώγησης της κοινής γνώμης υποστήριξε κυρίως ο κ. Αναστασιάδης και ο κ. Φερχόιγκεν (έμμεσα, όταν δεν του πήραν τη συνέντευξη που ζήτησε για να παρέμβει στη δημόσια συζήτηση!).

Και όμως στο ευαίσθητο αυτό θέμα η δημοκρατία και ο διάλογος λειτούργησαν υποδειγματικά σε σύγκριση με κάμποσες άλλες ευρωπαϊκές χώρες που σε κρίσιμα για αυτές θέματα προσφεύγουν σε κανονική παραπληροφόρηση (βλέπε Τόνι Μπλερ) ή αυστηρές «γλωσσικές ρυθμίσεις» που κάνουν αγνώριστο το πρόβλημα (Γερμανία και αλλού) και διοχετεύονται στα μέσα ενημέρωσης μέσω ποικίλων διαύλων. Έχοντας σχετική εμπειρία, εκτιμώ ότι ο ελληνικός και κυπριακός τύπος ενημέρωναν το κοινό με εντυπωσιακή ορθότητα – ίσως γιατί όλοι είχαν τις αμφιβολίες τους. Η κατηγορία ότι η Δημοκρατία δεν λειτούργησε στην Κύπρο και ότι η Κύπρος δεν εκπληρώνει τα κριτήρια της Κοπεγχάγης είναι άδικη και κακοήθης.

Επιπλέον μάλλον αποκαλύπτει το άγχος πολιτικών ελίτ στις μητροπόλεις που θέλουν να ηγεμονεύουν στον κόσμο και των γραφειοκρατικών πυλώνων τους μπροστά στην απόρριψη των ιδεών τους. Ας σημειωθεί ότι αυτό το δημοψήφισμα δεν είναι το πρώτο στην Ευρώπη

Ο Πάνος Καζάκος είναι Καθηγητής στο Πανεπιστήμιο Αθηνών.

που καταλήγει σε ηχηρό «ΟΧΙ» σε σχέδια πολιτικο-γραφειοκρατικών ελίτ. Και φυσικά είναι ένα απειλητικό προηγούμενο, αφού θα ακολουθήσουν πολλά δημοψηφίσματα στην Ευρώπη για το σχέδιο Συνταγματικής Συνθήκης. Και σε αυτά οι λαοί, για διαφόρους λόγους αλλά και γιατί έτσι εκφράζουν την αμφισβήτηση των πολιτικών ηγεσιών τους, τείνουν να λένε «ΟΧΙ». Υπενθυμίζω τέλος την κατακραυγή που ξεσήκωσαν ηγετικοί κύκλοι εναντίον του ίδιου του κ. Φερχόγκεν όταν αυτός πρότεινε να διεξαχθεί ευρωπαϊκό δημοψήφισμα για τη διεύρυνση της ΕΕ προς Ανατολάς, να ερωτηθούν δηλαδή οι λαοί αν θέλουν τη διεύρυνση.

«Λάθη» όμως έγιναν, που αποδείχθηκαν καθοριστικά για την ποιότητα τόσο της διαδικασίας όσο και του τελικού προϊόντος. Σημειώνω επιτροχάδην τη δέσμευση σε μια πρωτόγνωρη διαδικασία (να ζητείται η γνώμη των λαών πριν συμφωνήσουν οι κυβερνήσεις τους) και την ασάφεια των στόχων της ελληνοκυπριακής πλευράς (που δεν υποκρύπτεται πλέον από το θολό θέλουμε «διζωνική και δικοινοτική ομοσπονδία»). Η ελληνική πλευρά βρίσκεται αντιμέτωπη με οδυνηρά διλήμματα, αλλά όντως κινδυνεύει να την πάθει σαν τον γάιδαρο του Μπουραντάν.

Μια ολοκληρωμένη ερμηνεία της εξέλιξης πρέπει όμως να λάβει υπόψιν της δύο ακόμη κρίσιμα στοιχεία:

- αυτό που θα ονόμαζα «ηγεμονική αποτυχία» των μητροπόλεων, που επηρεάζει το γενικότερο κλίμα στο οποίο πέφτουν οι ιδέες τους και
- τη συστηματική υποτίμηση της σημασίας των εθνικών ταυτοτήτων ή του ψυχισμού των εθνοτήτων.

Κατά τη γνώμη μου η ηγεμονική αποτυχία (θα την σκιαγραφήσουμε αμέσως) ενεργοποιεί τα εθνικά ανακλαστικά. Τα τελευταία, μπροστά στη διαφαινόμενη αποτυχία παραγωγής βιώσιμων λύσεων σε οποιοδήποτε σχεδόν σημαντικό θέμα, αναδεικνύονται σε σχεδόν αναγκαίο και πάντως αναπόφευκτο μηχανισμό άμυνας.

Η ΘΕΩΡΙΑ ΤΗΣ ΗΓΕΜΟΝΙΚΗΣ ΑΠΟΤΥΧΙΑΣ

Ζούμε σε έναν κόσμο αυξανόμενης πολυπλοκότητας. Απαιτεί, για να λει-

τουργήσει με όσο γίνεται λιγότερες διαταραχές, γενικά αποδεκτές αρχές και σταθερούς «κανόνες του παιχνιδιού». Λογικά τέτοιους κανόνες θα 'πρεπε να στηρίζουν οι ηγεμονικές δυνάμεις – όπως συνέβαινε με το διεθνές εμπόριο. Αλλά στην πραγματικότητα επιβάλλονται ολοένα και συχνότερα οι συσχετισμοί δύναμης και οι εγωϊστικοί υπολογισμοί ισχυρών συμφερόντων στις μεγάλες χώρες. Αυτά δεν τα λέγει μόνον ο Noam Chomsky (αν και θα αρκούσε η αναφορά σ' αυτόν). Όπως μας προϊδέασε ο Θουκυδίδης, η σχέση των ισχυρών με τους κανόνες και το δίκαιο ήταν ανέκαθεν προβληματική.

Οι αποφασιστικοί διεθνείς παίκτες έχουν βέβαια δικούς τους σκοπούς και συμφέροντα, που δύσκολα πειθαρχούν σε κανόνες. Οι διαφορές ισχύος ανάμεσα στα κράτη είναι μεγάλες και προφανείς και διαπερνούν όλες σχεδόν τις αναλύσεις του διεθνούς συστήματος. Πολλοί π.χ. αναφέρονται σε ένα μονοπολικό κόσμο με την έννοια ότι οι ΗΠΑ είναι το αδιαφιλονίκητο ηγεμονικό κέντρο. Άλλοι ωστόσο υπενθυμίζουν ότι ο κόσμος είναι πολυπλοκότερος. Όπως και να έχει το πράγμα, γεγονός είναι ότι οι ΗΠΑ έχουν αναπτύξει ένα νέο παρεμβατισμό που εδώ και αρκετά χρόνια τείνει να μη δεσμεύεται

από κανόνες και από το διεθνές δίκαιο, ούτε να παράγει βιώσιμες λύσεις!

Βασικά χαρακτηριστικά του σχεδίου ανταποκρίνονται μάλλον στους σημερινούς συσχετισμούς ισχύος παρά σε γενικά αποδεκτές αρχές. Το νεοϊδρυόμενο κράτος Ανάν θα διαθέτει εξ αρχής περιορισμένη κυριαρχία: Αποστρατιωτικοποιείται και αφοπλίζεται πλήρως (άρθρο 8), ενώ η επίλυση διαφορών ανάμεσα στα δύο κράτη ανατίθεται σε όργανο όπου τρεις ξένοι θα έχουν τον τελευταίο λόγο (άρθρο 6, βλ. και άρθρο 11). Αυτές είναι μερικές από τις πλέον χτυπητές αποκλίσεις από την έννοια των κυριαρχικών δικαιωμάτων, όπως ισχύει διεθνώς, χωρίς μάλιστα να έχει προηγηθεί κάποια διασάλευση των κρατικών δομών της Κυπριακής Δημοκρατίας («state failure») που να δικαιολογεί τέτοια επέμβαση.

Απέναντί τους έχουμε τις θετικές πλευρές του Σχεδίου που μόνον εν μέρει αποκαθιστούν τη διεθνή νομιμότητα – επιστροφές εδαφών, επιστροφή μερών των προσφύγων, ανάσχεση του εθνικισμού, και δραστική μείωση της τουρκικής στρατιωτικής παρουσίας. Τα θετικά όμως βαρύνονται με αβεβαιότητες όσον αφορά την εφαρμογή τους. Π.χ. δεν είναι βέβαιο πώς θα αντιδράσουν οι έποικοι ή ο τουρκικός στρατός και τι θα συμβεί αν αντιδράσουν. Ο ΟΗΕ πάντως δεν έχει δείξει ότι μπορεί να αντιδράσει αποτελεσματικά: Στη Ρουάντα, στη Σρεμπρένιτσα, στο Κοσσυφοπέδιο κ.ά. αποσύρθηκε όταν ξέσπασαν ένοπλες εθνοτικές συγκρούσεις. Το ίδιο ισχύει και για τις ευρωπαϊκές δυνάμεις στο Κοσσυφοπέδιο.

Η πρακτική αυτή, σε συνδυασμό με έναν άν-αρχο παρεμβατισμό, προκαλεί ανασφάλεια και εν μέρει ενεργοποιεί αμυντικά ανακλαστικά παντού.

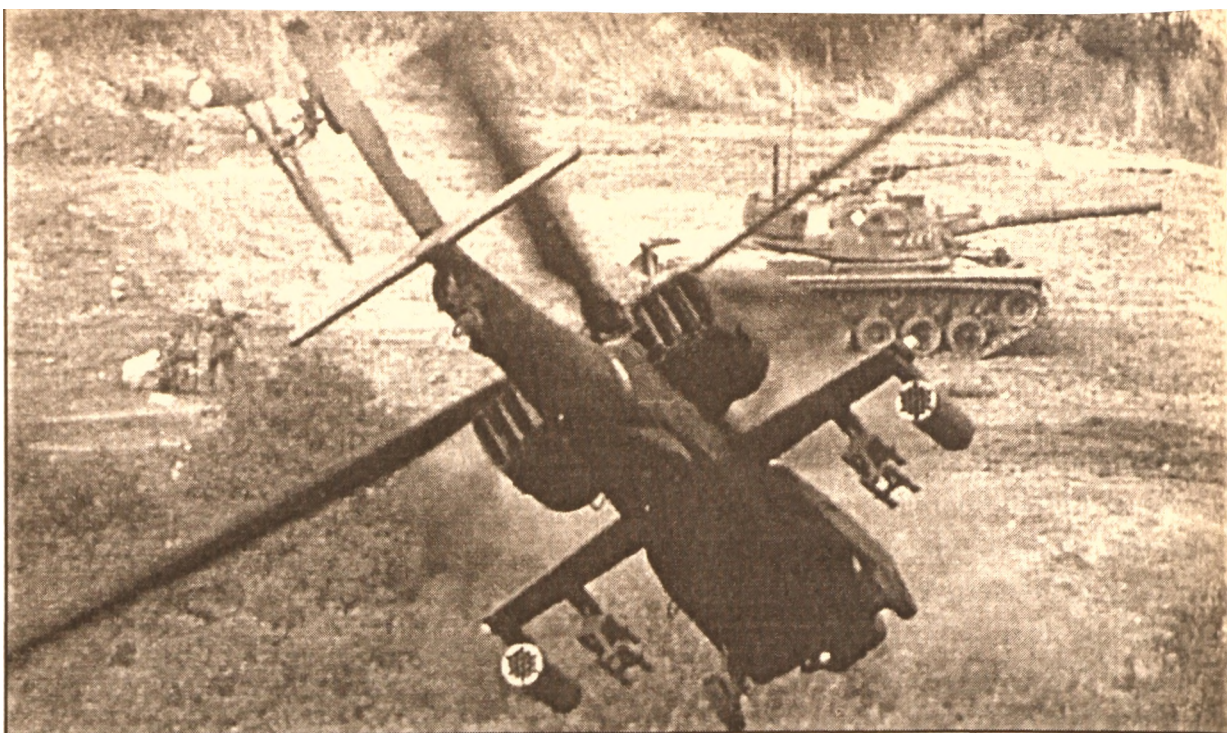
Η ΑΣΦΑΛΕΙΑ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑΣ

Τέλος, το σχέδιο Ανάν, έχοντας νεοαποικιακό χαρακτήρα, παραβλέπει μια ισχυρή δύναμη: την εθνική ταυτότητα των δύο κοινοτήτων! Και στα δύο έθνη της Κύπρου κρίσιμα στοιχεία της καθημερινής συμπεριφοράς πηγάζουν από την μακρά ιστορική εμπειρία, τις μνήμες της αλλοτινής «συμβίωσής» τους και τη σημερινή τους αυτοαντίληψη.

Αυτά μπορεί να δυσκολέψουν την εφαρμογή του σχεδίου Ανάν. Π.χ. τι θα γίνει αν οι τρεις δικαστές αποφασίζουν σε κάθε κρίσιμη υπόθεση με τρόπο που η μια από τις δύο θεωρεί απολύτως άδικο; Δεν θα οξυνθούν οι εντάσεις; Στο τέλος μπορεί να καταλήξουμε σε αυξανόμενη εμπλοκή τους σε κάθε σοβαρό πολιτικό θέμα και στη γελοιοποίηση των ανεξάρτητων πολιτικών θεσμών. Ο ρόλος που τους αναθέτουν θα οξύνει πιθανόν τις εθνικές αντιπαλότητες. Αυτό δεν μας δείχνει η εμπειρία του Κοσσυφοπεδίου και της Βοσνίας;

Βέβαια η εθνική ταυτότητα δεν μπορεί να συγκροτεί τον αποκλειστικό πυλώνα, όμως δεν επιτρέπεται να αγνοείται κατά την άσκηση της εξωτερικής πολιτικής. Όπως υποδεικνύει η σκανδιναβική έρευνα (Ole Waever κ.ά.) και η ευρωπαϊκή εμπειρία, *μόνον όταν η εθνική ταυτότητα είναι ασφαλής με τους κατάλληλους θεσμούς μπορεί να εξελίσσεται μια υγιής και ισότιμη σχέση με άλλα έθνη*. Το σχέδιο Ανάν αναγνωρίζει μερικώς τη σημασία του εθνικού κράτους, καθιερώνοντας δύο εθνικά διακριτές κρατικές συνιστώσες της νέας ομοσπονδίας με ευρύτατη αυτονομία και ασθενείς ομοσπονδιακούς θεσμούς. Ωστόσο, με τις ιδιαίτερες ρυθμίσεις του, προκαλεί συγχύσεις που θα επηρεάσουν την εφαρμογή του, δεδομένου κιόλας ότι οι δύο εθνότητες δεν ήταν ιδεολογικά ή ψυχικά προετοιμασμένες να συμβιώσουν σε ένα τέτοιο πλαίσιο. Ούτε λειτουργούν καθημερινά υπό την επήρεια ίδιων κοινωνικών θεσμών. Με την παρουσία των εποίκων η διαφορά αξιών και συμπεριφορών γίνεται μεγαλύτερη.

Η ιστορία δεν τέλειωσε με το δημοψήφισμα. Για τους λόγους που αναφέραμε (νεοαποικιακό μόρφωμα μη λειτουργικό, με αποσταθεροποιητικές επιπτώσεις, αβεβαιότητα ως προς την εφαρμογή, κόστος) το «ΟΧΙ» στο σχέδιο Ανάν ήταν σχεδόν αναπόφευκτο. Απλά το αποτέλεσμα δημιουργεί νέα δεδομένα, που η Ελλάδα και η Κύπρος θα πρέπει να λάβουν υπόψη για να ανανεώσουν τη στρατηγική τους, συνεκτιμώντας τα λάθη που έγιναν και, κυρίως, κοιτάζοντας μπροστά χωρίς χίμαιρες.

Η λεηλασία της Άμυνας

Του Ρεπόρτερ

Η νέα ηγεσία του Υπουργείου Άμυνας έπαυσε αιφνιδιαστικά όλα τα μέλη των επιτροπών προμηθειών στα τρία όπλα. Συνολικά επαύθησαν, σύμφωνα με ανακοίνωση τύπου, περίπου 500 μέλη που στελέχωναν 100 επιτροπές προμηθειών υλικών του στρατεύματος. Η μαζική αυτή καρατόμηση έγινε γιατί, σύμφωνα με την *Καθημερινή* της 18/4, «στο Υπουργείο Άμυνας πέφτουν μίζες ακόμη και για τους καφέδες». Το Αντί γνωρίζοντας τον συστηματικό αγώνα του νέου υπουργού Άμυνας κατά της λεηλασίας των τελευταίων χρόνων, από μίζαδोरους κάθε μορφής, θα επιχειρήσει μια διείσδυση στο προτεκτοράτο αυτό του ΠΑΣΟΚ, που οπωσδήποτε δεν αφορά στην πλειοψηφία των τίμια αγωνιζομένων ενστόλων Ελλήνων, θέτοντας μια σειρά από ερωτήματα:

Ερ. 1: Εκτός από την καρατόμηση του «ιερού λόχου» των πεντακοσίων, γιατί δεν γίνεται μία γρήγορη έρευνα στους τραπεζικούς λογαριασμούς (και συγγενικούς) άλλων 500 ανωτάτων αξιωματικών της τελευταίας 10ετίας; Αυτό το λέμε γιατί στο όνομα της γυναικός κάποιου ανωτάτου που τελειώνει σε -ούσης βρέθηκαν εμβάσματα περίπου μισού δισ. και μάλιστα από εταιρείες του εξωτερικού. Η έρευνα βέβαια μπορεί να επεκταθεί σε κατοικίες πολλών τετραγωνικών (όπως αυτή του Τσοχατζόπουλου), σε αυτοκίνητα κ.λπ.

Ερ. 2: Πώς είναι δυνατόν το κόστος ενός ελικοπτέρου Απάτσι το 1994 να είναι 12,7 εκ. δολ. και το 2002 το ίδιο ελι-

κόπτερο να χρεώνεται 44 εκ. δολ.; Το ίδιο ερώτημα μπορεί να μπει για το Canadair ή, για να φθάσουμε σε «ψιλοπρομήθειες», στον διαγωνισμό 38/2001 για σωσίβια του Στρατού Ξηράς: κάποια απ' τις επιτροπές των 500 τον κατακύρωσε έναντι 169.000.000 δρχ., ενώ υπήρχε μειοδότης με 62.508.000 δρχ.!!

Ερ. 3: Δεν θα μπορούσε άραγε τα σωσίβια να γίνουν στην Ελλάδα; Ποιος ελέγχει αν η πληθώρα διαγωνισμών που είναι στον αέρα, μπορούν να κατασκευαστούν εγχώρια, και γιατί δεν μπαίνει υποχρεωτικός όρος «Εγχώριας Προστιθέμενης Αξίας»;

Ερ. 4: Για τα λεγόμενα «Αντισταθμιστικά Ωφελήματα», πώς είναι δυνατόν να διαχειρίζεται μια μικρή ομάδα 3-4 αξιωματικών της Γενικής Γραμματείας του ΥΕΘΑ ένα τεράστιο κονδύλιο δεκάδων δισ. ευρώ;

Ερ. 5: Ποιος ελέγχει αυτά τα αντισταθμιστικά που αφορούν όλη την Ελληνική Βιομηχανία; Έχουμε συγκεκριμένες πληροφορίες ότι γίνονται υπερκοστολογήσεις χίλιες -ναι, 1000- φορές. Πού είναι τα αντισταθμιστικά των Απάτσι, των Canadair, των...

Ερ. 6: Αυτοί οι καταργηθέντες 500, συνεικουρούμενοι από άλλους 4.000 είχαν έναν και μόνο σκοπό. Να «ψωνίσουν» απ' το εξωτερικό οτιδήποτε (από άρβυλα Πακιστάν, μέχρι ελικόπτερα Αμερικής). Υπήρχε ένας, έστω ένας, να ψάχνει αν οτιδήποτε θα μπορούσε να εξασφαλισθεί εγχώρια;

Αν ναι, σε ποια υπηρεσία ανήκει;

Θα συνεχίσουμε με άλλα ερωτήματα.

Μια «κολλημένη» ποινική δίωξη και η «τιμή του πολιτικού κόσμου» στη «Νέα Γενιά»

Της Όλγας Ι. Φωτακοπούλου

Στις 4 Σεπτεμβρίου του 2000 μια ασκηθείσα ποινική δίωξη διαβιβάστηκε από τον Εισαγγελέα κ. Παναγιώτη Αγγελόπουλο στον αρμόδιο 8ο Ειδικό Ανακριτή. Επρόκειτο για βαρύτατη ποινική δίωξη κατά των δύο πρώην Γενικών Γραμματέων Νέας Γενιάς, Παν. Τσιλιγκαρίδη και Π. Σφηκάκη, της Διευθύντριας Μαρίας Παπαϊωάννου, του προϊσταμένου Βασίλη Τσινού και «αγνώστου αριθμού υπαλλήλων» της Γενικής Γραμματείας Νέας Γενιάς. Η δίωξη αφορούσε την κακουργηματική πράξη της «υπεξαίρεσης κατά συναυτουργία και κατ' εξακολούθηση, ποσού ιδιαιτέρως μεγάλου, κατά κατάχρηση εμπιστοσύνης από εντολοδόχους και διαχειριστές σε βάρος του Ελληνικού Δημοσίου» και επίσης το αδίκημα της «ψευδούς καταμήνυσης».

Σήμερα, 4 χρόνια μετά, η διαδικασία είναι ακόμα «κολλημένη». Το «βαθύ κράτος του ΠΑΣΟΚ» αντέχει.

Στο προηγούμενο τεύχος του *Αντί* αναφερθήκαμε στην «κορυφή ενός παγόβουνου», που από την πορεία του ρεπορτάζ αποδεικνύεται ότι είναι όσα έχουν συμβεί σχετικά με την 11η Μπιενάλε, και προκύπτουν και αρκετά ακόμα.

Η Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, αλλά και συνολικά ο τρόπος που λειτουργεί ο δημόσιος τομέας της χώρας είναι ο κύριος όγκος πάγου του βουνού αυτού.

Η ασκηθείσα ποινική δίωξη του 2000 ήταν το αποτέλεσμα μιας άλλης δικαστικής διαμάχης η οποία ξεκίνησε το 1994 και «φωτογραφίζει» σοβαρές εκκρεμότητες, πασοκικούς καβγάδες στη ΓΓΝΓ, παρατυπίες, εξαφάνιση δημοσίων εγγράφων. Όλα αυτά πήραν διάσταση όταν η εσωτερική κόντρα των στελεχών του ΠΑΣΟΚ έφτασε στα δικαστήρια. Και όλα ξεκίνησαν με δύο εκθέσεις έξι υπαλλήλων της ΓΓΝΓ κατά συναδέλφου τους και τη διαρροή τους στον Τύπο. Με βάση αυτές ασκήθηκε ποινική δίωξη σε βάρος του συγκεκριμένου υπαλλήλου το 1998 σε βαθμό κακουργήματος με άλλα τέσσερα άτομα. Από εκεί και μετά χάνεται κάθε -πολιτικός κυρίως- έλεγχος. Η υπόθεση παύει να είναι «οικογενειακή» για το τότε κυβερνών κόμμα. Και τα στοιχεία αρχίζουν να βγαίνουν στην επιφάνεια κατά τη δικαστική διερεύνηση της υπόθεσης. Ο υπάλληλος, προφανώς προκειμένου να προστατέψει τον εαυτό του, συγκέντρωσε αριθμό εγγράφων τα οποία και έκαιγαν τους «πάντες» ή σχεδόν τους «πάντες».

Από τα Πρακτικά της Βουλής (6-11-2000) προκύπτει η πορεία της υπόθεσης: Στις 20 Ιανουαρίου του 1999 ο υπάλληλος της Γενικής Γραμματείας Νέας Γενιάς Χρήστος Ποθουλάκης

1848

ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΒΟΥΛΗΣ (ΟΛΟΜΕΛΕΙΑ)

Κύριε Υπουργέ, πόσο χρόνο θα χρειασθείτε; Δικαιούσθε τριάντα λεπτά, σας το λέω για να γνωρίζετε.

ΠΕΤΡΟΣ ΕΥΘΥΜΙΟΥ (Υπουργός Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων): Θα το δούμε στην πορεία.

ΠΡΟΕΔΡΕΥΩΝ (Κωνσταντίνος Γεϊμονάς): Επομένως, θα σας δώσω το δικαιούμενο χρόνο, τα τριάντα λεπτά.

ΠΕΤΡΟΣ ΕΥΘΥΜΙΟΥ (Υπουργός Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων): Κυρίες και κύριοι Βουλευτές, πραγματικά αυτή η συζήτηση θεωρώ ότι μάλλον δεν έπρεπε να συμβεί, τουλάχιστον αυτήν τη στιγμή. Και δεν έπρεπε να συμβεί διότι νομίζω ότι το πολυμότερο πράγμα στον έλεγχο είναι η αμοιβαία προστασία της αξιοπιστίας της πολιτικής και της τιμής του πολιτικού κόσμου.

Και έχω την αίσθηση απ'όσα άκουσα -και προσπάθησα να τα ακούσω με ιδιαίτερη προσοχή- στο σκέλος των καταγγελιών, ότι δεν έχουμε εκείνο το πλαίσιο που επιτρέπει πραγματικά το να οδηγηθούμε στην επισημάνση συγκεκριμένων πραγμάτων, έτσι ώστε να εδγηθούμε σε μία αναγκαία κάθαρση, εάν πράγματι υπάρχουν τα στοιχεία που συνιστούν την κακοδιαχείριση, τη διάπραξη αδικημάτων που επιβάλουν πραγματικά την ολόπλευρη παρέμβαση με τον τρόπο που τη ζητάτε.

Θα πρόσθετα δε, ότι δεν είναι ακριβές ούτε χρήσιμο όταν αναγορεύουμε ανθρώπους που ενδοχόμενως θυσιάζουν ζωτικά αγαθά σε κομματικούς εγκαθέτους, διότι δεν νομίζω ότι υπάρχει πιο τιμητικό πράγμα από το να είναι κανείς άνθρωπος που θητεύει με ανιδιοτέλεια σ' ένα κόμμα -και αυτό εκπροσωπείτε, κύριε Βουλευτά, εκπροσωπείτε μία ανάδειξη μέσα από ένα κόμμα- ή δεν είναι πιο τιμητικό από το να στρατεύεσαι σε ένα ιδανικό, εργαζόμενος γι' αυτό.

γείο Παιδείας υπέβαλε την παραίτησή του αμέσως, μεταξύ αυτών από την πρώτη μέρα και ο κ. Σφηκάκης. Και εγώ του ζήτησα να παραμείνει για όσο διάστημα θα επέλεγα το διάδοχό του που είναι ο κ. Ακελιών που κάθεται δεξιά μου. Εγώ τον επέλεξα όχι ως κομματικό εγκαθέτο αλλά ως άνθρωπο με πάθος, με κύρι και με δυνατότητα να δουλέψει για τη Νέα Γενιά.

Σας άκουσα προσεκτικά, όταν αναφερθήκατε σε θέματα που οφείλω να πω -είσαστε όλοι έμπειροι πολιτικοί άνδρες- κινούνται σε μια υπόθεση. Αναφέρομαι και σε σας, κύριε Παπαδόπουλε, που διαμαρτυρηθήκατε ότι δεν έχετε ακόμη το χαρτί της δικογραφίας. Αυτήν τη στιγμή τίποτε απολύτως δεν είναι γνωστό ότι καν έχει ασκηθεί δίωξη. Διαβεβαιώ το Σώμα ότι στο Υπουργείο είτε στις υπηρεσίες του είτε στις υπηρεσίες της Νέας Γενιάς, στην νομική υπηρεσία δεν έχουμε κανένα αίτημα παροχής εγγράφου ή πληροφορίας για οτιδήποτε.

Αυτή τη στιγμή είμαστε υποχρεωμένοι και σας ως ελέγχους Βουλής και εμείς ως Κυβέρνηση να κινηθούμε με βάση δημοσιογραφικές πληροφορίες που δημοσιεύθηκαν από 1 Σεπτεμβρίου ότι έχει ασκηθεί δίωξη με βάση την μηνυτήρια αναφορά ενός υπαλλήλου μου επιτρέψτε όμως να πω ότι δεν μπορεί η πολιτεία να θεωρεί τη δημοσιογραφική πληροφορία ως δέσμευση της λειτουργίας της. Φαντάζομαι ότι όλοι γνωρίζουν πως υπάρχει τεράστια απόσταση από την ακριβή δημοσιογραφική είδηση ως την πραγματικότητα της γνώσης ενός δικηγόρου και ενός επίσημου εγγράφου. Σας παρακαλώ το ίδιο που θεωρείτε σεις ότι είναι κενό να θεωρήσετε ότι είναι δεδομένο για μας κενό.

Ο υπουργός και πρώην σύμβουλος για την «τιμή του πολιτικού κόσμου»

ώς, δεν την έχουμε πάρει μέχρι τώρα».

Εδώ εμπλέκεται και ο Συνήγορος του Πολίτη «που έχει πάρει τις καταγγελίες και τις αναφορές του κ. Ποθουλάκη και μιλάει για μια ακραία κακοδιοίκηση στη ΓΓΝΓ» και καλεί τον υπουργό να προβεί «σε διερεύνηση της υπόθεσης για να μην ταλαιπωρείται ο υπάλληλος, διότι ενδεχόμενα υπάρχει μεθοδευμένη επίθεση εναντίον του για λόγους ευνόητους».

Και ενώ όλα αυτά συνέβαιναν, ο πρώην υπουργός Πέτρος Ευθυμίου –προσπαθώντας ίσως να αποκρύψει και να συγκαλύψει τον μηχανισμό;– στις 6 Νοεμβρίου 2000 δήλωνε στη Βουλή ότι «αυτή τη στιγμή τίποτε απολύτως δεν είναι γνωστό, ότι καν έχει ασκηθεί δίωξη»!...

ΤΑ ΧΑΜΕΝΑ ΕΓΓΡΑΦΑ

Η απόκρυψη εγγράφων είναι ένα συνηθισμένο πρόβλημα στη δημοσιογραφική έρευνα. Υπενθυμίζουμε την άρνηση του Γενικού Λογιστηρίου του Κράτους, όταν ξεκινούσαμε την έρευνά μας για το «βαθύ κράτος», να μας χορηγήσει συγκεκριμένες απαντήσεις και στοιχεία τα οποία κατείχε.

Στην ιστορία αυτή εξαφανίζονται έγγραφα και δεν κατατίθενται ούτε στη Βουλή ούτε στη δικαστική εξουσία.

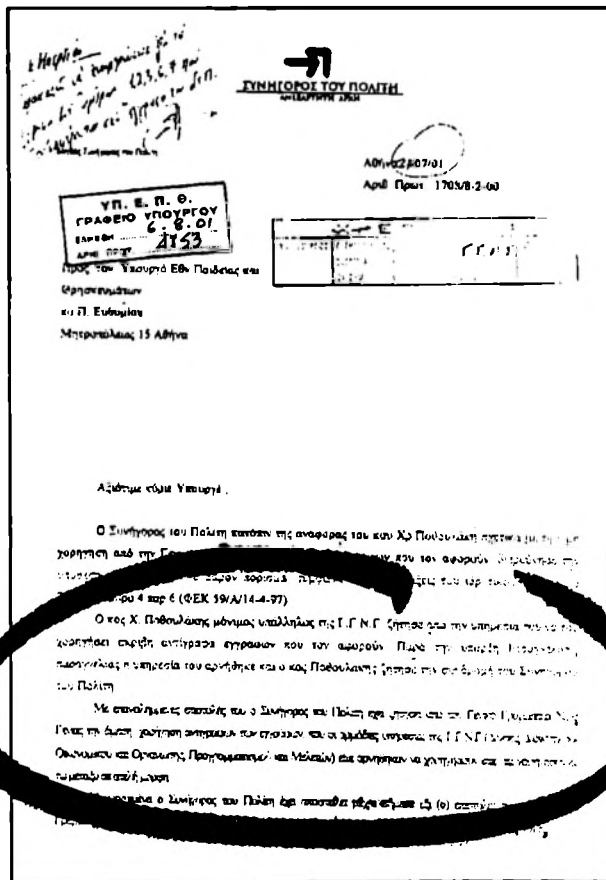
Στις 6 Αυγούστου 2001 ο Συνήγορος του Πολίτη, κατόπιν αναφοράς του υπαλλήλου Χ. Ποθουλάκη ο οποίος ζήτησε από την υπηρεσία του να του χορηγήσει ακριβή αντίγραφα εγγράφων που τον αφορούσαν και, παρά την ύπαρξη εισαγγελικής παραγγελίας, η υπηρεσία του του τα αρνήθηκε, σε πόρισμα προς τον υπουργό Πέτρο Ευθυμίου, σημειώνει:

«Ο Συνήγορος του Πολίτη έχει αποστείλει μέχρι σήμερα έξι επιστολές προς τον Γενικό Γραμματέα Νέας Γενιάς ζητώντας να δοθούν άμεσα και σε πλήρη μορφή τα συγκεκριμένα έγγραφα.

Επιπλέον δε, έχει τονιστεί εξ αρχής προς τη ΓΓΝΓ η σοβαρότητα της μη παράδοσης των εγγράφων, παρά το γεγονός ότι υπήρχε προς τούτο και παραγγελία του Εισαγγελέα Αθηνών, καθόσον αυτό έρχεται σε αντίθεση με τις κείμενες διατάξεις (Ν. 2690/99)».

Ποια ήταν αυτά τα έγγραφα;

Οι ένορκες καταθέσεις 5 υπαλλήλων, οι εισηγήσεις που μνημονεύονται στα συνοπτικά πρακτικά του Υπηρεσιακού Πειθαρχικού Συμβουλίου, πρωτοκολλημένο έγγραφο με θέμα «Διοικητική Ανάκριση», ένα έγγραφο με αριθμό πρωτοκόλλου 30(Ε)ΓΓ/31.10.1997, του Γενικού Γραμματέα, ένα επίσης πρωτοκολλημένο εισερχόμενο έγγραφο στο Γραφείο του Γενικού Γραμματέα Νέας Γενιάς, ένα ενημερωτικό σημείωμα της πρώην Διευθύντριας Διοικητικού-Οικονομικού, ένα πρωτοκολλημένο υπηρεσιακό σχέδιο στο οποίο φαίνονται οι υπογραφές της υπηρεσιακής ιεραρχίας και υπογεγραμμένη η «Έκθεση Προγράμματος EURO-

FORM της ΓΓΝΓ».

Ακολούθησε άσκηση κοινοβουλευτικού ελέγχου –από τον βουλευτή Μ. Παπαδόπουλο– στην οποία, όπως προκύπτει από τα Πρακτικά της Βουλής, η υφυπουργός Παιδείας Ελένη Κούρκουλα, στις 12 Φεβρουαρίου 2002, ανερυσθρίαστα παραδέχεται:

«Όντως κάποια από τα έγγραφα έχουν χαθεί από τη Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς. Αυτό το ξέρετε και έχει ξαναγίνει συζήτηση στη Βουλή γι' αυτό το θέμα. Γι' αυτό το λόγο διατάχθηκε ένορκη διοικητική εξέταση και το συμπέρασμα που διεξήχθη είναι ότι κάποιος υπάλληλος της Γενικής Γραμμα-

τείας Νέας Γενιάς –όχι από δόλο, ούτε από πρόθεση, αλλά από αμέλειά του– έγινε η αιτία να χαθούν αυτά τα έγγραφα. Νομίζω ότι αυτό το θέμα έχει ξανα-συζητηθεί και πρέπει να λήξει εδώ!»!

Και γιατί «πρέπει να λήξει εδώ»; Το εξηγεί η πρώην υφυπουργός λίγο παρακάτω: «Υπάρχουν δυο τρόποι διαλεύκανσης όταν από την Αντιπολίτευση ή από όπου αλλού υπάρχει ένα θέμα κακοδιαχείρισης. Ο ένας τρόπος είναι μια ένορκη διοικητική εξέταση και ο άλλος είναι ο δρόμος της δικαιοσύνης. Άρα εμείς από πλευράς μας σαν ηγεσία του Υπουργείου Παιδείας έχουμε κάνει το χρέος μας απέναντί σας και απέναντι στη Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς.

Θα ήθελα λοιπόν να σας πω, επειδή και εσείς είστε νέος βουλευτής και εγώ όντως είμαι νέα στο χώρο της Γενικής Γραμματείας Νέας Γενιάς, ότι πρέπει να δούμε με ένα άλλο μάτι την υπόθεση αυτής της Γενικής Γραμματείας. Η νεολαία περιμένει πολλά από εμάς και από εσάς. Και εμένα θα μου ήταν μεγάλη χαρά από εδώ και πέρα να μην ερωτώμαι για το παρελθόν –να αναμασάμε τις ίδιες και τις ίδιες ερωτήσεις– αλλά να ερωτώμαι για το παρόν και το μέλλον και να έχω να αντιμετωπίσω μια νέα Αντιπολίτευση, η οποία θα είναι δημιουργική.»!!!

Το παρελθόν που η κυρία Κούρκουλα ήθελε τόσο πολύ να ξεχάσουμε έχει πολύ μεγάλο περιεχόμενο, όχι μόνο δικαστικό, αλλά κυρίως πολιτικό. Κολυμπήθρες του Σιλωάμ και της λήθης –όπως είναι η απομάκρυνση από την διακυβέρνηση– δεν νοούνται στις δημοκρατίες.

Προς το παρόν λοιπόν βρίσκεται σε εκκρεμότητα εδώ και τέσσερα χρόνια μια τακτική ανάκριση και η κατάθεση της μηνυτήριας αναφοράς –μαζί με τα έγγραφα που τη συνοδεύουν– του υπαλλήλου της Νέας Γενιάς Χ. Ποθουλάκη στη Βουλή.

Η δημοσιογραφική διερεύνηση όμως δεν σταματά εδώ. Πώς όλα αυτά συνδέονται με την Μπιενάλε, τις αναθέσεις έργων και τον ρόλο τουλάχιστον τεσσάρων πρώην Γενικών Γραμματέων που πέρασαν από τη Νέα Γενιά; Άρα θα έχουμε συνέχεια.

Από το απριλιανό πραξικόπημα στη «λύση» του Κυπριακού

Την περασμένη εβδομάδα συμπληρώθηκαν ακριβώς 37 χρόνια από το απριλιανό πραξικόπημα των συνταγματαρχών στην Ελλάδα και 30 χρόνια από το αντίστοιχο πραξικόπημα της Κύπρου που οδήγησε στην εισβολή του Αττίλα. Παρ' όλα αυτά δεν παύουν να έρχονται στο φως ολοένα και νέα στοιχεία για τις τραγικές πτυχές της περιόδου εκείνης, καθώς επίσης για το ρόλο των μεγάλων δυνάμεων και κυρίως των ΗΠΑ, οι οποίες έτσι κι αλλιώς είχαν υπό τον πλήρη έλεγχό τους την Ελλάδα αφότου την παρέλαβαν από τους Βρετανούς το 1947.

Αναφορικά με το ρόλο του αμερικανικού παράγοντα στην περίοδο εκείνη μάλιστα, είναι χαρακτηριστικό ότι στη διάρκεια της δίκης των συνταγματαρχών, το καλοκαίρι του 1975, ο γνωστός Έλληνας δημοσιογράφος Ηλίας Δημητρακόπουλος, ο οποίος σε όλη τη διάρκεια της δικτατορίας βρισκόταν στις ΗΠΑ, όπου ζει μέχρι σήμερα, είχε στείλει στον πρόεδρο του δικαστηρίου, εφέτη Ι. Ντεγιάννη, ένα τηλεγράφημα με το οποίο τον πληροφορούσε ότι διέθετε συγκεκριμένα στοιχεία και ότι ήταν έτοιμος να έλθει στην Ελλάδα εντός 24 ωρών προκειμένου να τα καταθέσει επίσημα «για την πλήρη διερεύνηση όλων των πτυχών της κρινόμενης υπόθεσης». Μόνο που το τηλεγράφημα εκείνο, όπως ενημέρωσε αργότερα τον αποστολέα η αρμόδια αμερικανική εταιρεία ITT World Communications (γνωστή και από το πραξικόπημα κατά του Σαλβαδόρ Αλιέντε στη Χιλή το 1973), δεν έφτασε ποτέ στον προορισμό του.

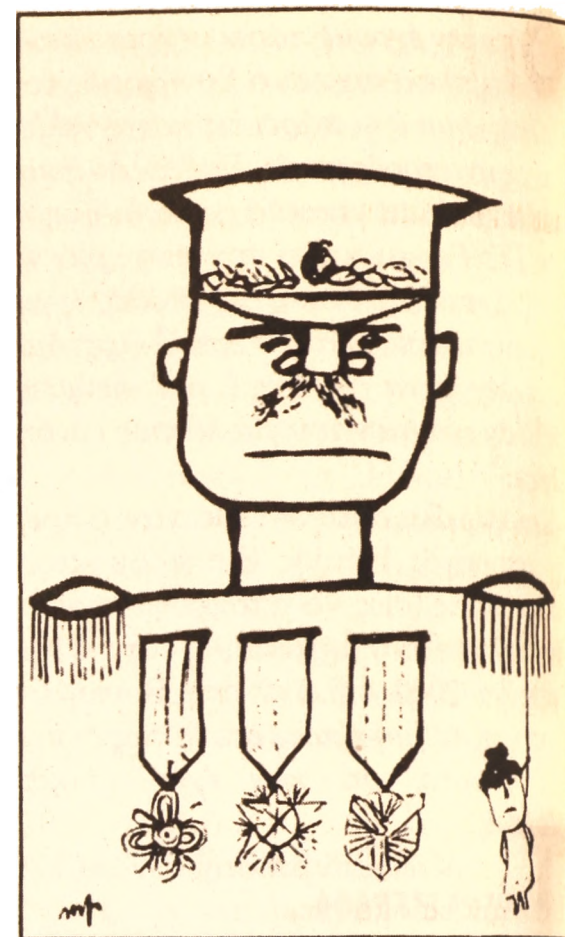
Η εταιρεία δικαιολογήθηκε τότε στον κ. Δημητρακόπουλο ότι ο παραλήπτης είχε αρνηθεί να παραλάβει το τηλεγράφημά του. Στην πραγματικότητα όμως το τηλεγράφημα εκείνο είχε παρακρατηθεί από την ITT, στο πλαίσιο της αιφνίδιας διακοπής –με προσωπική εντολή του Χένρι Κίσιντζερ– μιας ανακριτικής

διαδικασίας που είχε ξεκινήσει από μια επιτροπή της γερουσίας για εγκλήματα που είχαν διαπραχθεί εκ μέρους της CIA και του FBI, στην οποία μάλιστα είχαν κληθεί να καταθέσουν ο πρόεδρος Νίξον, ο ανεκδιήγητος ελληνοαμερικανός αντιπρόεδρος Σπάιρους Άγκνιου, ο γνωστός από την δράση του κατά την περίοδο της χούντας, επίσης ελληνοαμερικανός επιχειρηματίας Τομ Πάπας, ο ίδιος ο κ. Δημητρακόπουλος κ.ά.

Ο κ. Δημητρακόπουλος όμως έχει έτσι κι αλλιώς συμβάλει στην αποκάλυψη συνταρακτικών στοιχείων για την περίοδο εκείνη, είτε με καταθέσεις του σε επιτροπές του αμερικανικού Κογκρέσου, είτε με συνεντεύξεις του σε αμερικανικά μέσα ενημέρωσης, είτε με την παροχή στοιχείων για την συγγραφή σχετικών βιβλίων από διάφορους αμερικανούς και άλλους ερευνητές.

Ένα τέτοιο βιβλίο είναι και αυτό με τίτλο *Η τιμή της ισχύος*, που έγραψε στις αρχές της δεκαετίας του '80 ο Σέιμουρ Χιρς και στο οποίο περιγράφεται ο ρόλος του περιβόητου πλέον Χένρι Κίσιντζερ στην κυβέρνηση του τότε προέδρου Ρίτσαρντ Νίξον.

Σ' αυτό, ο συγγραφέας αναφέρεται στις στενές σχέσεις της χούντας των συνταγματαρχών με την CIA και μέσω αυτών στις σχέσεις που είχαν αναπτυχθεί ανάμεσα στο δικτατορικό καθεστώς της

Ελλάδας και την κυβέρνηση Νίξον, με τη βοήθεια του Τομ Πάπας (ο οποίος εκτός των άλλων είχε καταφέρει να παρασύρει τον δικτάτορα Παπαδόπουλο στην... οικονομική ενίσχυση της προεκλογικής εκστρατείας του Νίξον) και προσωπικά του Χένρι Κίσιντζερ, ο οποίος, σε συνδυασμό με τον πόλεμο του Βιετνάμ, έβλεπε στην υποστήριξη της ελληνικής χούντας την προάσπιση του δυτικού κόσμου από τον κομμουνισμό, αλλά και του τότε πρεσβευτή Χένρι Τάσκα, που λειτουργούσε με τη ρητή εντολή του Νίξον να παρουσιάζει την κατάσταση στην Ελλάδα «όσο το δυνατό καλύτερη», ώστε να αποτρέπονται αντιδράσεις στο Κογκρέσο για τη συνεχιζόμενη, σε όλη τη διάρκεια της προεδρίας του, στρατιωτική ενίσχυση της χούντας.

Μια ενίσχυση φυσικά που, με πρωτοβουλία του ίδιου του Κίσιντζερ, πρώτα περιορίστηκε, μετά το πραξικόπημα Ιωαννίδη, και στη συνέχεια αντικαταστάθηκε από μια πλήρη ρήξη των ΗΠΑ με την Ελλάδα στις εξελίξεις που ακολούθησαν και οι οποίες οδήγησαν, το καλοκαίρι του 1974, στα δραματικά γεγονότα της Κύπρου. Γεγονότα που, το ίδιο δραματικά, αναβιώνουν και σήμερα, με τις «λύσεις» –τάχα του Κόφι Ανάν– που μεθοδεύονται και πάλι από τις ΗΠΑ και τη Βρετανία σε βάρος της Μεγαλονήσου.

Οι διαλέξεις του Τσόμσκυ

του Νίκου Ράπτη

Ο Τσόμσκυ ουσιαστικά άρχισε τις δημόσιες διαλέξεις του σε ένα πάρκο της Βοστώνης τον Οκτώβριο του 1965 ξεκινώντας με μερικούς άλλους μια διαμαρτυρία κατά του πολέμου στο Βιετνάμ. «Ο Τσόμσκυ λίγο έλειψε να λιντσαρισθεί από τους μαινόμενους από πατριωτισμό φοιτητές των γύρω πανεπιστημίων. Προστατεύθηκε από την αστυνομία!» (Αντί, τεύχ. 526, 23/7/93). Ο Τσόμσκυ τότε ήταν 47 χρόνων.

Τώρα σε ηλικία 76 ετών, τα αμφιθέατρα των πανεπιστημίων σε όλο τον κόσμο γεμίζουν ασφυκτικά όταν δίνει διαλέξεις ο Τσόμσκυ, και άλλοι τόσοι μένουν έξω από τα αμφιθέατρα.

Αυτό ο Τσόμσκυ το φέρνει ως επιχείρημα ότι ο κόσμος (οι απλοί άνθρωποι) έχουν τώρα προχωρήσει σε ένα πιο υψηλό επίπεδο συνειδητοποίησης από ό,τι είχαν την («επαναστατική») δεκαετία του 1960. Πραγματικά είναι ενθαρρυντικό να ακούει κανείς έναν έλληνα φοιτητή να κάνει ερώτηση στον Τσόμσκυ στο αμφιθέατρο της Φιλοσοφικής του Πανεπιστημίου της Αθήνας αναφερόμενος στην «Grand Area» τη «Μεγάλη Περιοχή» που έπρεπε «να υποταχθεί στις ανάγκες της αμερικανικής οικονομίας» και περιελάμβανε ολόκληρο το δυτικό ημισφαίριο, την Άπω Ανατολή, την πρώην Βρετανική Αυτοκρατορία, τη δυτική και νότια Ευρώπη και την Μέση Ανατολή. Ή όπως είπε ένας από τους σχεδιαστές της ομάδας του Kennan μια περιοχή που είναι «στρατηγικώς απαραίτητη για τον έλεγχο ολόκληρου του κόσμου» (Αντί, τεύχ. 427, 12/1/90).

[Σημείωση: Προσωπική άποψη του γράφοντος είναι ότι το Αντί ξεκίνησε από το 1993 το πλησίασμα στη σκέψη και τα γραφτά του Τσόμσκυ στην Ελλάδα. Γύρω έχουν μεταφραστεί σχεδόν τα περισσότερα βιβλία του Τσόμσκυ με κοινωνικό περιεχόμενο.]

Επίσης είναι ενθαρρυντικό, σημαντικό και αναπάντεχο το ό,τι οι φοιτητές στο

αμφιθέατρο της Φιλοσοφικής μπορούσαν να παρακολουθήσουν στα αγγλικά την ομιλία του Τσόμσκυ όπως αποδεικνύουν τα χειροκροτήματά τους, και τα γέλια τους στις σωστές στιγμές της ομιλίας.

Από την ομιλία στη Φιλοσοφική της Αθήνας θα μπορούσε κανείς να συγκρατήσει:

- Τη γνώμη του Τσόμσκυ για την τεχνολογία. Την παρομοίωσε με ένα «σφυρί» με το οποίο μπορείς να καταστρέψεις ή να κατασκευάσεις κάτι. Που είναι μια απάντηση στο αιώνιο πρόβλημα της «ουδετερότητας» ή μη της τεχνολογίας.

- Την παρατήρησή του ότι η Επιτροπή του Κογκρέσου που εξετάζει τις πριν από τους «Πύργους» ενέργειες του Μπους σε σχέση με την τρομοκρατία δεν έχει στόχο να αποκαλύψει λάθη αλλά να συγκαλύψει.

- Την πληροφορία ότι μέχρι το 1970 η Ελλάδα δεν θεωρούνταν ως ευρωπαϊκή χώρα από το αμερικανικό Στέιτ Ντιπάρτμεντ. Εκλαμβάνονταν ως παρυφή της Μέσης Ανατολής, και μαζί με την Ιταλία αποτελούσε την «πύλη» (gate) προς τα πετρέλαια της Μέσης Ανατολής. Η διατύπωση αυτή ήταν μέρος της απάντησης που έδωσε το Κυπριακό.

[Εδώ ας επιτραπεί μια παρένθεση. Ο συνάδελφος μηχανικός που σχεδίασε το αμφιθέατρο της Φιλοσοφικής έχει προβλέψει σωστά άνετες εξόδους κινδύνου. Οι διοργανωτές της εκδήλωσης (όπως στα περισσότερα μέρη του κόσμου) τις είχαν κλειδωμένες. Περιττεύει οποιοδή-

ποτε άλλο σχόλιο. Κλείνει η παρένθεση.]

Η εκδήλωση στο Δικηγορικό Σύλλογο Αθηνών ήταν τουλάχιστον «επικίνδυνη»! Στην ομιλία του Προέδρου του Συλλόγου αναφέρθηκε ότι επιλέχτηκε η μικρή αίθουσα τελετών του Συλλόγου γιατί είναι «ιερός χώρος», αφού από εκεί πέρασαν τόσοι «διανοούμενοι δικηγόροι» (όπως ο Καραμανλής, ο Μητσοτάκης, κ.λπ. προσθέσαμε εμείς υπό τα διακριτικά χάχανα των πλησίων μας ευρισκομένων)! Συγχρόνως από μεγαφώνων δινόταν η πληροφορία ότι «υπάρχει πρόβλημα στατικότητας» του εξώστη πάνω στον οποίο είχαν στριμωχτεί πάρα πολλοί άνθρωποι. Η σκάλα προς την αίθουσα, η μόνη έξοδος κινδύνου, ήταν γεμάτη από ορθίους μέχρι το πεζοδρόμιο. Η όλη κατάσταση, παρά την «ιερότητά» της, ήταν όχι μόνο απαράδεκτη αλλά... Οι εισηγητές προ της ομιλίας έβγαζαν μικρά λογύδρια, το τελευταίο από τα οποία «ανεκόπη» από τη βοή αποδοκιμασίας του πλήθους. Ο γράφων, του οποίου η καρέκλα ήταν ακριβώς κάτω από τον εξώστη, απεχώρησε μόλις άρχισε (η μεταφραζόμενη) ομιλία του Τσόμσκυ για λόγους υγείας.

Πάντως σε συνάντησή του με τον Τσόμσκυ, μετά την ομιλία, απέφυγε να σχολιάσει την «ιερότητα» της αιθούσης. Λόγω της αποχώρησης δεν είναι δυνατό να δοθούν σημεία της ομιλίας. Τέλος, ως πληροφορηθούν οι ομιλητές ότι ο Τσόμσκυ δεν ευχαριστείται όταν τον προσφωνούν ο «καθηγητής κύριος Τσόμσκυ».

Η ομιλία στο «Πλανητάριο» έγινε σε ένα μάλλον «εξευγενισμένο» ακροατήριο. Δύο σημεία αξίζει να επισημανθούν:

- Η παγκοσμιοποίηση είναι κάτι που επιθυμούν οι λαοί στη βάση τους και εκφράζεται από παλιά με τη φράση «προλετάριοι όλων των χωρών ενωθείτε». Ο Τσόμσκυ δε χρησιμοποίησε την έκφραση, αλλά αυτό εννοούσε.

- Αναφερόμενος στις Free Trade Agreements (Ελεύθερες Εμπορικές Συμφωνίες) είπε ότι δεν είναι ούτε ελεύθερες, ούτε εμπορικές, ούτε συμφωνίες. Για το ότι δεν είναι «εμπορικές» ανέφερε ότι το να μεταφέρει μια αμερικανική εταιρεία από ένα υποκατάστημά της στο Μεξικό σε ένα άλλο υποκατάστημά της στις ΗΠΑ ένα προϊόν δεν είναι εμπόριο. (Σε άλλες ομιλίες αυτό το περιγράφει ως τη μεταφορά ενός προϊόντος από ένα ράφι ενός σουπερ μάρκετ σε ένα άλλο ράφι του ίδιου σουπερ μάρκετ). Σήμερα περίπου το 50% του παγκοσμίου «εμπορίου» μπορεί περιγραφεί με τον τρόπο αυτό.

Τέλος, σε συνομιλία του γράφοντος με τον Τσόμσκυ σε δείπνο που δόθηκε από το Mediterranean College μετά τη διάλεξη στο «Πλανητάριο», ο Τσόμσκυ ανέφερε με συγκίνηση στον γράφοντα πως παρακολουθούσε από κοντά, ως τηνέιτζερ (ήταν τότε 16 χρόνων), τα «Δεκεμβριανά» του 1944. Μάλιστα ζήτησε περισσότερες πληροφορίες για τη σφαγή στο Σύνταγμα εμπρός από το ξενοδοχείο της Μεγάλης Βρετανίας.

Απρίλιος 2004

ΥΓ.: Στο τεύχος 526 (23/7/93) του *Αντί* που αναφέρθηκε παραπάνω, υπάρχει μια αναφορά στο «Πρώτο Πολιτικό Βιβλίο του Τσόμσκυ» (με τίτλο: «Αμερικανική Ισχύς και οι Νέοι Μανδαρίνοι», 1969). Αυτό το βιβλίο κυκλοφόρησε πριν από λίγες μέρες από τις Εκδόσεις Scripta.

25 χρόνια *tageszeitung*: Το μέλλον είναι στα χέρια σας

Στις 17 Απριλίου οι περαστικοί, οι αναγνώστες, αλλά και οι ιδιοκτήτες των περιπτέρων, των καπνοπωλείων και των βιβλιοχαρτοπωλείων των σταθμών και των αεροδρομίων της Γερμανίας βρέθηκαν μπροστά σε μία «περίεργα έγχρωμη» εφημερίδα. Μία φίλη ήρθε από το μέλλον, η επετειακή έκδοση της *tageszeitung*, που γιόρταζε σε εντελώς νέο layout, με έντονα χρώματα και σκίτσα σαν από κόμικ, τα 25 χρόνια από την πρώτη έκδοσή της. Η εφημερίδα που ξεκίνησε στο Βερολίνο σαν έντυπο του «χώρου» (*Szene*), και με το σύνθημα «δεν έχουμε ευκαιρίες· ας το εκμεταλλευτούμε», πειραματιζόμενη στα πρώτα βήματά της στα πρότυπα της *Liberation*, που φιλοξένησε προκηρύξεις της RAF, συνεντεύξεις των ριζοσπαστών του «Πράσινου και Εναλλακτικού ψηφοδελτίου», των Τράμπερτ, Έμπερμαν και Ντίτφουρτ, την ίδια περίπου περίοδο που ορκιζόταν ο Γιόσκα Φίσερ, με ένα ζευγάρι Adidas, ως πρώτος «πράσινος» υπουργός Περιβάλλοντος στο κρατίδιο της Έσσης, κι όταν πλέον ο Κολ άρχισε να εγκαθιδρύει την κυριαρχία του. Από τότε και με ορμητήριο την Kochstrasse του Βερολίνου, δίπλα στο περίφημο φυλάκιο Checkpoint Charlie, όλα άλλαξαν στο εκδοτικό τοπίο της Γερμανίας, ακριβώς δέκα χρόνια πριν την επανένωσή της.

Η *taz* γιορτάζει με μία ειδική έκδοση τα πενήντα της χρόνια. Ακριβώς εικοσιπέντε χρόνια μετά την έκδοση του πρώτου φύλλου της και εικοσιπέντε χρόνια πριν από τον αργυρό ιωβηλαίο της. Η *taz* (το υποκοριστικό της, που συνηχεί με τα αρχικά της ναυαρχίδας του γερμανικού τύπου, της *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, κοινώς *FAZ*), παραμένει η «άτακτη» εφημερίδα του Βερολίνου, που κατέκτησε τους (δυτικούς και ανατολικούς) Γερμανούς. Πρόσφατα κυκλοφόρησε σε μία ειδική πολύχρωμη έκδοση, που ανέτρεψε όλες τις μέχρι τώρα παραδεκτές συμβάσεις, επιβεβαιώνοντας, όπως περιέγραφαν την εκδοτική και οικονομική επιβεβαίωσή της και οι αρθρογράφοι της στην τρίτη σελίδα, ότι οι νικητές στον αγώνα επιβίωσης των

εφημερίδων είναι δύο: η *taz* (*tageszeitung*) και η *FAZ* (*Frankfurter Allgemeine Zeitung*).

Ο αναγνώστης βρίσκεται μπροστά σε μία ευχάριστη εκδοτική και δημοσιογραφική έκπληξη, που συνοδεύεται από τις ειλικρινείς ευχές γερμανικών εντύπων, αλλά και επιχειρήσεων. Στην ειδική έκδοσή της πρωτοστατούν με ολοσέλιδες καταχωρίσεις: το στρατηγείο της SPD, που φέρει το όνομα του μεγάλου Βίλλυ Μπραντ, το PDS που προφητεύει τις εξελίξεις στην εφημερίδα, αλλά και τη διάλυσή του, η *FAZ*, στο κλασικό μπλε χρώμα, με το γνωστό ρητό του Τσώρτσιλ για τη λογική και το συναίσθημα σε σχέση με την πολιτική, η *Bild*, στο γνωστό κόκκινο φόντο της, παρόμοιο με εκείνο του *Spiegel*, που χαρίζει στην επετειακή *taz* δισέλιδη κατα-

taz

die tageszeitung
ausgabe ost
17.4.2019
17. April 2019

Am 18. April 1971
erschien die erste
Ausgabe der taz.
Zum Geburtstag
gibt es heute die
Festschrift

1971
1971
1971

17.4.2019
**die taz
wird 50**

HOCHSCHULSTUDIUM

Neuauflage des Taschenrechner- und Abrechnungs-
buches der Hochschule für Wirtschaftswissenschaften
an der Universität Hamburg. Das Buch ist ein
wichtiges Hilfsmittel für die Studierenden der
Hochschule für Wirtschaftswissenschaften.

Stefan Lachmann/Prof. Dr. H. H.
Stefan Lachmann/Prof. Dr. H. H.
Stefan Lachmann/Prof. Dr. H. H.

Hochschule für
Wirtschaftswissenschaften
an der Universität Hamburg

taz: 50 Jahre Unabhängigkeit

Navigatorin - streitbar und solidarisch

Die taz ist eine der wichtigsten Tageszeitungen in Deutschland. Sie ist unabhängig und solidarisch. Sie berichtet über die wichtigsten Ereignisse der Welt. Sie ist eine der wichtigsten Tageszeitungen in Deutschland. Sie ist unabhängig und solidarisch. Sie berichtet über die wichtigsten Ereignisse der Welt. Sie ist eine der wichtigsten Tageszeitungen in Deutschland. Sie ist unabhängig und solidarisch. Sie berichtet über die wichtigsten Ereignisse der Welt.

Von der Bewegung zum Monopol

Die taz ist eine der wichtigsten Tageszeitungen in Deutschland. Sie ist unabhängig und solidarisch. Sie berichtet über die wichtigsten Ereignisse der Welt. Sie ist eine der wichtigsten Tageszeitungen in Deutschland. Sie ist unabhängig und solidarisch. Sie berichtet über die wichtigsten Ereignisse der Welt. Sie ist eine der wichtigsten Tageszeitungen in Deutschland. Sie ist unabhängig und solidarisch. Sie berichtet über die wichtigsten Ereignisse der Welt.

χώριση. Την παράσταση πάντως κλέβει η BMW, με επίσης δισέλιδη καταχώριση, όπου στο κατώ ενός μοντέλου της είναι χαραγμένα, σαν από κλειδί πάνω στο λούστο, τα συγχαρητήρια της εταιρείας για τα 25α γενέθλια της εφημερίδας.

Όμως η taz, έχοντας καλύψει ένα σημαντικό μέρος της έκδοσης από τις διαφημίσεις, στήνει ένα φύλλο που μας ταξιδεύει στις 17 Απριλίου του 2019. Όλοι, στελέχη, παράγοντες, αναγνώστες είναι μεγαλύτεροι κατά 25 χρόνια. Ο παλιός πορτιέρο της Μπάγιερν και της Εθνικής Γερμανίας, 59χρονος πλέον Όλιβερ (Όλι) Καν, ως πρόεδρος της γερμανικής ΕΠΑΕ, στέλνει για τα επόμενα δύο χρόνια τους Βαυαρούς στο πρωτάθλημα της Κίνας, ο Γιόσκα Φίσερ, ηλικίας 81 ετών, με πέντε πλέον γάμους στο ενεργητικό του, ως πρόεδρος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, παραχωρεί συνέντευξη στους συνεργάτες της εφημερίδας, σχολιάζοντας το Μεσανατολικό και το νέο του, 12ο στη σειρά, σχέδιο ειρή-

νευσης της ΕΕ, υποστηρίζει την ενδυνάμωση της Ευρώπης, υπερασπίζεται τις παλαιότερες επιλογές και δηλώσεις του, μετά την αποχώρησή του από τους Πρασίνους, το 2011, ενώ διατηρεί στη θέση του εκπροσώπου τύπου τον Ντάνυ Κον Μπέντιτ. Ανάμεσα στα θέματα που αφορούν την επικαιρότητα, όπως τα νέα προβλήματα των υπερ-μητροπόλεων ή μία συζήτηση με τα υπέρ και τα κατά της γενετικής και των δυνατοτήτων της στη διαδικασία μετάλλαξης των ειδών, ο γυναικείος αφαλός, η αναγέννηση του παλαιού κινηματογράφου, η συνταξιοδοτική πολιτική της Volkswagen ή το ζήτημα της ευθανασίας, ξεχωρίζει η «νεκρολογία» (!) για τον σημαντικότερο δοκιμιογράφο του γερμανικού τύπου, τον Φρανκ Σίρμαχερ, συνδιευθυντή της FAZ και προσωπική επιλογή του Μαρσέλ Ράιχ-Ρανίτσκι, ο οποίος, σύμφωνα με το άρθρο, έκρυβε τα 180 κιλά του κάπου στην Κρήτη, όπου συνέγραφε τη βιογραφία του Ηρόστρατου!

Η taz εγκαταλείπει στο τέταρτο μέρος

της έκδοσης τη φουτουριστική εκδοχή της και επιστρέφει στην παραδοσιακή μορφή και τα αγαπημένα της θέματα, όπου η επικαιρότητα περιστρέφεται γύρω από την ενδεχόμενη πρωταθλήτρια Γερμανίας, τη Βέρντερ Βρέμης, καθώς και το μέλλον του ποδηλάτου.

Στον χάρτη του ευρωπαϊκού εναλλακτικού, ενίοτε και ριζοσπαστικού τύπου, εκεί που ναυάγησε η Αριστερά, ήρθαν εφημερίδες και έντυπα όπως η *Liberation*, το *Manifesto*, και βέβαια η *tageszeitung*, να ανοίξουν νέους δρόμους, σαν τους ποντοπόρους της Αναγέννησης. Η taz, παρά τις παλινδρομήσεις και τις αλλαγές πορείας της, έδειξε ότι ένα έντυπο μπορεί όχι μόνο να επιβιώσει στην εποχή του κυβερνοχώρου, αλλά και να κερδίσει το μεγάλο στοίχημα της κριτικής ενημέρωσης του αναγνώστη, «μαχητική και αλληλέγγυα» μαζί του.

Κι από τις σελίδες του *Αντί*, τα δικά μας «χρόνια πολλά».

ΚΩΣΤΑΣ Θ. ΚΑΛΦΟΠΟΥΛΟΣ

Τα γραπτά μένουν – το ίδιο και τα μηνύματα

του Γιάννη Γιαχανατζή

Αξιοσημείωτη υπήρξε η τοποθέτηση των αθηναϊκών εφημερίδων στο Κυπριακό, κατά το διάστημα που μεσολάβησε από τη “διάσκεψη” της Λουκέρνης έως το δημοψήφισμα για το “ναι” ή το “όχι” στο περιβόητο σχέδιο που εκπόνησαν οι Αμερικανοί μαζί με τους βρετανούς υποτακτικούς τους και προώθησαν μέσω του υπαλλήλου τους στον ΟΗΕ Κόφι Ανάν.

Αυτή η τοποθέτηση εξαρτήθηκε λιγότερο από τη θέση που πήραν επισήμως τα πολιτικά κόμματα και περισσότερο από προτιμήσεις που είχαν σχέση με επιμέρους επιλογές εκδοτών και όχι μόνο.

Η πρεμούρα του ΠΑΣΟΚ (διάβαζε: του Γ. Παπανδρέου) να δηλώσει “ναι” πριν ακόμη συνειδητοποιήσουν οι πολίτες περί τίνος ακριβώς επρόκειτο, υποδήλωνε και την αγωνία της ηγεσίας του να στείλει προώρως μήνυμα σε γνωστούς αποδέκτες ότι «εμείς τηρούμε το λόγο μας, γι’ αυτό και τασσόμαστε εγκαίρως υπέρ του σχεδίου».

Η στάση των πασοκικών εφημερίδων δεν ξάφνιασε τους παρατηρητές. Οι εφημερίδες της Χρήστου Λαδά όπως αναμενόταν τάχθηκαν αναφανδόν υπέρ του “ναι”. Από την πλευρά του, το Έθνος προσπάθησε να κρατήσει αποστάσεις από την αυθόρμητη συγκατάθεση, ενώ η Ελευθεροτυπία, πιστή στην πάγια γραμμή της, έδωσε τις στήλες της και στις δύο πλευρές. Η πρωινή Νίκη, προσκείμενη στο ΠΑΣΟΚ αλλά πιο πολύ στον Τσοχατζόπουλο, δεν έκρυψε την προτίμησή της στο “όχι”.

Ενδεικτικό είναι το δημοσίευμα του Βήματος (8.4.04) «Πληθαίνουν τα “ναι”», κάτι που μονάχα η εφημερίδα έβλεπε, αφού ακόμη και οι... πέτρες φώναζαν “όχι”.

Η εφημερίδα όμως που έπαιξε τα ρέστα της ήταν η Αυριανή. Ευθυγραμμισμένη στη ρότα της ηγεσίας του ΠΑΣΟΚ, ξεσάλωσε κυριολεκτικά, βρίζοντας χυδαία τον Τάσσο Παπαδόπουλο, κυρίως μετά το διάγγελμα της 7ης Απριλίου.

Την επομένη του διαγγέλματος ήταν συγκρατημένη. Έγραψε: Καταστροφικό το “όχι” του Τ. Παπαδόπουλου. Από τις 9 Απριλίου όμως δεν κρατιόταν. Απολαύστε πρωτοσέλιδους τίτλους:

- 9.4: Άθλιο θέατρο του Κύπριου Προέδρου που παίζει με τις τύχες όλων μας.

- 10.4: Διαχειριζόταν τα κλεμμένα του Μιλόσεβιτς ο Τάσσο Παπαδόπουλος.

- 13.4: Δεν θέλουν τη λύση του Κυπριακού οι Κύπριοι. Αυτοί καλοπερνάνε, εμείς όμως στην Ελλάδα, λόγω της βοήθειας που τους δίνουμε, έχουμε αφήσει τους συνταξιούχους να πεινάνε

και να δυστυχούν. (!!!).

- 14.4: Η Ελλάδα πλήρωσε ακριβά έναν Παπαδόπουλο. Προσοχή να μη ξαναπληρώσουμε άλλον έναν.

- 15.4: Σύμφωνα με τα στοιχεία της εισαγγελέως Ντελ Πόντε, ο Τάσσο Παπαδόπουλος ξέπλενε χρήμα του Μιλόσεβιτς.

- 18.4: Να παραιτηθεί ο Παπαδόπουλος, πριν πληρώσουμε κι αυτόν σαν τον άλλον τον συνεπώνυμό του που επί 7 χρόνια μας είχε στον γύψο.

- 19.4: 41.000 δις έχουμε πληρώσει για βόμβες, τανκς και αεροπλάνα. Με τα μισά από αυτά θα μπορούσαμε να έχουμε φτιάξει 5-10 πολυτελή νοσοκομεία σ’ όλους τους νομούς και ιδρύσει καμιά τριανταριά νέα πανεπιστήμια.

- Στις 21.4 έγραψε ότι η διεθνής κοινότητα είναι έξαλλη με την Ελλάδα και την Κύπρο.

- Στο ίδιο μήκος κύματος και την επομένη. Έγραψε: Χάνουμε όλους τους φίλους μας. Έξω φρενών με Ελλάδα όλα τα κράτη της Ευρώπης μαζί με το ΝΑΤΟ και την Αμερική.

Μετά τις δηλώσεις του Φερχόιγκεν περί εξαπάτησής του από τον Τ. Παπαδόπουλο, φαίνεται πως στον Ταύρο το ξανασκέφτηκαν. Έτσι, την άλλη μέρα η Αυριανή βγήκε και έσυρε τα εξάμξης στον κοινοτικό Επίτροπο, υπερασπιζόμενη μάλιστα και το άλλοθι του Παπαδόπουλου, αφού ο τελευταίος δεν ήταν Πρόεδρος όταν δόθηκαν οι υποσχέσεις από την ελληνική πλευρά για εθελούσια ομηρεία, και καρφώνοντας ταυτόχρονα Σημίτη, Γιωργάκη και Κληρίδη για τα πρόθυμα “ναι”.

Και επειδή τίποτε δεν μπορεί να μείνει κρυφό, την ίδια ώρα τα Νέα (22.4.04) φρόντιζαν να μας θυμίσουν εκείνη την αλήστου μνήμης απαράδεκτη ανάμειξη του ΠΑΣΟΚ στα εσωτερικά της Κύπρου. Έγραψαν μεταξύ άλλων στην τελευταία σελίδα τους:

«...Στο τέλος του 2002, Σημίτης και Γιώργος Παπανδρέου έφεραν στην Αθήνα τον Δ. Χριστόφια και του πρόσφεραν κάθε στήριξη αν απέσυρε την υποστήριξή του στον γνωστό απορριπτικό Τάσσο Παπαδόπουλο...».

Έτσι εξηγείται το μένος των Πασόκων για την τακτική Καραμανλή να μην αναμειχθεί στο κυπριακό δημοψήφισμα και με τη στάση του στη Λουκέρνη με την οποία εξέθεσε τους προκατόχους του στην ελληνική κοινή γνώμη για τον ενδοτισμό τους.

ΟΙ ΝΕΟΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΕΣ ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ

Η τακτική του Καραμανλή, όχι μονάχα προς τα έξω αλλά και στο εσωτερικό, αποδείχθηκε αρκούντως μελετημένη. Όχι μόνο γιατί ο ίδιος απέφυγε το καθοριστικό λάθος κατά τη διάρκεια των συνομιλιών, αλλά και γιατί με τον τρόπο του έστειλε σαφές μήνυμα στο εσωτερικό για την κυβερνητική θέση, πολύ πέρα από τα επίσημα διπλωματικά τσιτάτα. Από την πλευρά τους, οι νεοδημοκρατικές εφημερίδες έπιασαν το ακριβές νόημα του χαλαρού Καραμανλικού “ναι” και ξεσπάθωσαν εναντίον του ΠΑΣΟΚ αφενός και των εξωτερικών πιέσεων αφετέρου.

Πλην της Απογευματινής, όλες οι άλλες νεοδημοκρατικές

εφημερίδες έπαιξαν φανερά υπέρ του "όχι" και του Τ. Παπαδόπουλου. Ακόμη και οι θεωρούμενες μικρές, όπως η *Εστία* π.χ.

Ερωτηματικά δημιούργησε η στάση της *Απογευματινής*, η οποία πήρε σαφή θέση κατά του Παπαδόπουλου. Τα ερωτηματικά απαντήθηκαν, μόλις το *Μητσοτακέικο* πήρε θέση κατά του "όχι" και του Παπαδόπουλου (και υπέρ της φύλης οικογένειας Μπους). Τίτλοι όπως «*Ανεξήγητη η στάση του Παπαδόπουλου. Οι Αμερικανοί υποπτεύονται συναλλαγή των Κυπρίων με τους Ρώσους*» (23.4) ή άρθρα όπως «*Γιατί πήγατε στη Λουκέρνη, κ. Παπαδόπουλε;*», λες και ο Παπαδόπουλος άπαξ και είχε πάει στη Λουκέρνη ήταν υποχρεωμένος σε επικύψεις.

Περίπου τα ίδια με την *Απογευματινή* επιχειρήματα χρησιμοποίησαν όλοι οι υπερασπιστές του "ναι", οι οποίοι έφεγαν από τις εφημερίδες και τις τηλεοράσεις τον Παπαδόπουλο διότι με το "όχι" του οδηγούσε τάχα το νησί στη διχοτόμηση, ενώ φαίνεται πως κατά την άποψή τους το νησί ήταν μέχρι χθες... ενωμένο. Προς επίρρωση των επιχειρημάτων τους, ο ΥΠΕΞ της Τουρκίας Γκιουλ, την επομένη του δημοψηφίσματος, βγήκε και δήλωσε ότι μετά το "όχι" των Ελληνοκυπρίων η Τουρκία δεν θα αποσύρει τα στρατεύματά της από το νησί, λες και με το "ναι" θα τα απέσυρε...

Ο ΑΡΙΣΤΕΡΟΣ ΤΥΠΟΣ

Από την πλευρά της Αριστεράς τώρα, τα πράγματα στο μεν ΚΚΕ ήταν καθαρά, στον ΣΥΝασπισμό όμως η κατάσταση μύρισε εξ αρχής μπαρούτι. Η στάση και της *Αυγής* (και του κόμματός) εξόργισε πολλούς αναγνώστες της και όχι αδικαιολόγητα, αφού σχόλια ότι ο Παπαδόπουλος αποδείχτηκε «*πρόεδρος κατώτερος του ιστορικού του ρόλου*» (Β. Πάικος, 10.4) δεν ήταν ό,τι καλύτερο έδωσε η εφημερίδα κατά τη διάρκεια των ημερών αυτών. Το ίδιο και ο τίτλος «*Πίσω από το "όχι" κρύβεται η διχοτόμηση*» (8.4) που προκάλεσε το ερωτηματικό αν οι άνθρωποι που γράφουν τέτοια πράγματα αγνοούν ότι το νησί είναι εν τοις πράγμασι διχοτομημένο από το 1974. Εξου και οι πολλές (και ορθές) διαμαρτυρίες αναγνωστών της εφημερίδας. Μάλιστα ο Β. Πάικος επέμενε στη γραμμή του μέχρι και την επομένη του δημοψηφίσματος, γράφοντας πως –μεταξύ άλλων– ο *Μητσοτάκης* και η *Ντόρα* έσωσαν την τιμή της Νέας Δημοκρατίας, αλλά όλως περιέργως του είχε διαφύγει η σταθερή φιλία των οικογενειών *Μητσοτάκη-Μπους* και οι παραπέρα εύλογες ερμηνείες. Ο ίδιος πάντως δεν αποπειράθηκε να προχωρήσει στην εξήγηση του γεγονότος. Ας είναι.

Οφείλουμε να σημειώσουμε τη μαχητική στάση του ραδιοσταθμού Σκάι, που με εμπεριστατωμένα ρεπορτάζ και πολυφωνία στις εκπεμπόμενες απόψεις, προχώρησε σε μια πληρέστατη ενημέρωση και έδωσε στους ακροατές του να καταλάβουν περί τίνος ακριβώς πρόκειται. Οι δημοσιογράφοι Χ. Μπότσαρης και Ν. Μπογιόπουλος, με τα αποδεικτικά στοιχεία που παρέθεσαν καθ' όλη τη διάρκεια της περιόδου αυτής, δεν άφησαν καμιά αμφιβολία σε κανέναν για το ποιος μαγείρεψε αυτή την υπόθεση και για ποιο λόγο τη μαγείρεψε. Το αυτό ισχύει και για τις χειμαρρώδεις δημοσιογραφικές ατάκες της Λ. Κανέλλη από τα κανάλια, αλλά και για το *Παρόν* του Μ. Κουρή που ευθύς εξ αρχής τήρησε μαχητική στάση υπέρ του "όχι".

Είχε και τα μηνύματά της αυτή η ιστορία. Το ενδοπασοκικό "όχι" των αντιτιθέμενων στην τακτική της ηγεσίας φαίνεται πως είναι μια σοβαρή υπόθεση. Αλλιώς δεν θα έβγαιναν τα νέα να καθησυχάσουν τους αναγνώστες τους ότι «*το "όχι" του Αλκιώτη δεν σημαίνει ρήξη στο ΠΑΣΟΚ*». Οι παρατηρητές πι-

στεύουν ότι συμβαίνει το ακριβώς αντίθετο. Οι εξελίξεις είναι ευκρινώς ορατές.

Υπήρξε ακόμη ένα μήνυμα για το οποίο δεν είδα να γίνεται λόγος πουθενά: Φαίνεται πως ξεφύγαμε οριστικά πλέον από την πατροπαράδοτη πεπατημένη ότι «στη Δεξιά όλοι είναι φιλοαμερικανοί και στα άλλα κόμματα όλοι είναι αντιαμερικανοί». Η ζωή απέδειξε πως σ' όλους τους χώρους υπάρχουν άνθρωποι που αντιστέκονται.

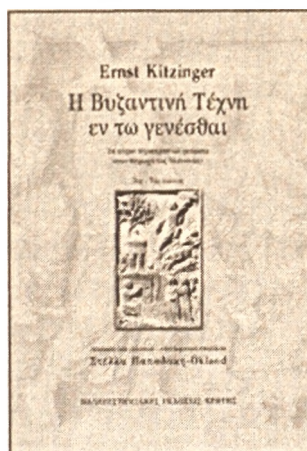
Το ίδιο και... καμαριέρες.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΡΗΤΗΣ

ΙΔΡΥΜΑ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ & ΕΡΕΥΝΑΣ
ΜΑΝΗΣ 5, 106 81, ΑΘΗΝΑ. ΤΗΛ. 210 3818372, FAX. 210 3301583
e-mail: pek@physics.uoc.gr • www.cup.gr

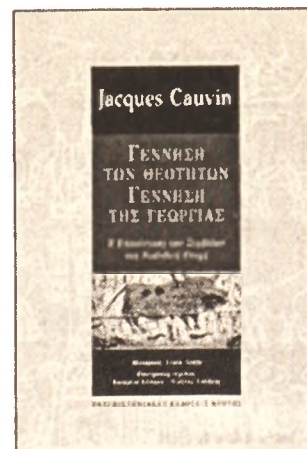
Νέες κυκλοφορίες

ERNST KITZINGER
Η ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΤΕΧΝΗ
ΕΝ ΤΩ ΓΕΝΕΣΘΑΙ

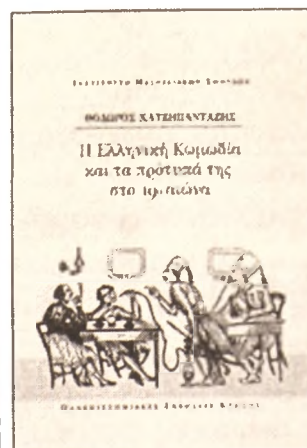
Τα κύρια τεχνοτροπικά ρεύματα
στην περιοχή της Μεσογείου
3ος-7ος αιώνας

17 x 24 cm σελ. 350
Τιμή: 32,00 €

JACQUES CAUVIN
ΓΕΝΝΗΣΗ ΤΩΝ ΘΕΟΤΗΤΩΝ
ΓΕΝΝΗΣΗ ΤΗΣ ΓΕΩΡΓΙΑΣ
Η Επανάσταση των Συμβόλων
στη Νεολιθική Εποχή

17 x 24 cm σελ. 330
Τιμή: 20,00 €

ΘΟΔΩΡΟΣ ΧΑΤΖΗΠΑΝΤΑΖΗΣ
Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΩΜΩΔΙΑ
ΚΑΙ ΤΑ ΠΡΟΤΥΠΑ ΤΗΣ
ΣΤΟ 19ο ΑΙΩΝΑ

17 x 24 cm σελ. 270
Τιμή: 16,00 €

ΙΣΡΑΗΛ ΒΑΘΑΙΝΕΙ ΤΑ ΑΔΙΕΞΟΔΑ Ο ΣΑΡΟΝ

Κανείς δεν μπορεί να γνωρίζει τι ακόμα έχει κατά νου να κάνει ο ισραηλινός πρωθυπουργός Αριέλ Σαρόν. Όμως από τη μέχρι τώρα άφρονα τακτική του, απόρροια της οποίας είναι μια δυνάμει γενοκτονία των Παλαιστινίων, αποδεικνύεται με τη μεγαλύτερη σαφήνεια ότι στις επιδιώξεις του δεν περιλαμβάνεται καμία λύση που θα ευνοούσε έστω και στο ελάχιστο τον παλαιστινιακό λαό.

Η διαπίστωση δεν είναι καινούργια, αντίθετα φάνηκε από τον πρώτο καιρό ακόμα της ανάληψης της εξουσίας στη χώρα του, όταν τορπίλιζε κάθε προσπάθεια για την προσέγγιση των δύο πλευρών και την αναζήτηση μιας ειρηνικής λύσης, αρνούμενος κρυφά ή φανερά οποιαδήποτε ιδέα δημιουργίας ενός ανεξάρτητου κράτους για τους Παλαιστίνιους. Έγινε όμως καθαρότερη μετά την εισβολή των Αμερικανών και Βρετανών στο Ιράκ, οπότε, με πρόσημα τον «πόλεμο κατά της διεθνούς τρομοκρατίας», ξεκίνησε μια τακτική μαζικών επιθέσεων εναντίον των παλαιστινιακών περιοχών και άρχισε την κατασκευή ενός νέου «τείχους του αίσχους», που θέτει ουσιαστικά τους Παλαιστίνιους σε γκέτο. Εδώ και λίγο και-

ρό μάλιστα ξεκίνησε την αποκαλούμενη «μονομερή» αποχώρηση των εβραίων εποίκων από τους οικισμούς της Γάζας, με πραγματικό στόχο να επιβάλει, χωρίς καμία συζήτηση ή διαπραγμάτευση, τη δική του οριοθέτηση του εδάφους που θα δοθεί στους Παλαιστίνιους στην περιοχή αυτή.

Οι τελευταίες εξελίξεις ωστόσο, με τις διαδοχικές δολοφονίες των ηγετών της οργάνωσης Χαμάς, σείχη Γιασίν και

αρ-Ραντίσι, και την επαπειλούμενη δολοφονία του Προέδρου Γιασέρ Αραφάτ, δείχνουν ξεκάθαρα πλέον ότι ο Σαρόν, στην προσπάθειά του να αποτρέψει οποιαδήποτε ευνοϊκή για τους Παλαιστίνιους εξέλιξη και παράλληλα να αποδυναμώσει την ικανότητά τους για αντίσταση στις επιδιώξεις του, δεν διστάζει να οδηγήσει σε ολοκαύτωμα ολόκληρη τη Μέση Ανατολή.

Δεν είναι βεβαίως ξεκάθαρο αν ο Σα-

ΜΟΡΝΤΕΧΑΪ ΒΑΝΟΥΝΟΥ: Ο «ΑΜΕΤΑΝΟΗΤΟΣ» ΑΚΤΙΒΙΣΤΗΣ

Καθόλου μετανιωμένος για τις πράξεις του, αντίθετα υπερήφανος γι' αυτές, αλλά και με έντονες διαμαρτυρίες για τη βίαιη μεταχείρισή του από τις ισραηλινές αρχές, βγήκε την περασμένη εβδομάδα από τη φυλακή, όπου εξέτισε ποινή κάθειρξης 18 χρόνων, ο ισραηλινός ακτιβιστής Μορντεχάι Βανούνου, ο άνθρωπος που για πρώτη φορά αποκάλυψε την ύπαρξη του πυρηνικού οπλοστασίου που διέθετε –και συνεχίζει να διαθέτει– το Ισραήλ. Ο ίδιος μάλιστα δήλωσε ότι η χώρα του δεν έχει ανάγκη από πυρηνικά όπλα και ζήτησε την πραγματοποίηση διεθνούς ελέγχου στον πυρηνικό σταθμό της Ντιμόνα.

Ο Βανούνου –ή Τζον Κρόσμαν, όπως επέλεξε να ονομάζεται αφότου ασπάθηκε τον χριστιανισμό– είχε προκαλέσει παγκόσμια αίσθηση πριν από 18 χρόνια με μια σειρά σημαντικών αποκαλύψεων για το μυστικό πυρηνικό πρόγραμμα του Ισραήλ που είχαν δημοσιευθεί στη βρετανική εφημερίδα *Σάντεϊ Τάιμς*, μέχρι που οι ισραηλινές μυστικές υπηρεσίες κατάφεραν να τον παρασύρουν από το Λονδίνο στη Ρώμη,

όπου τον συνέλαβαν και τον μετέφεραν στο Ισραήλ προκειμένου να δικαστεί και να καταδικαστεί.

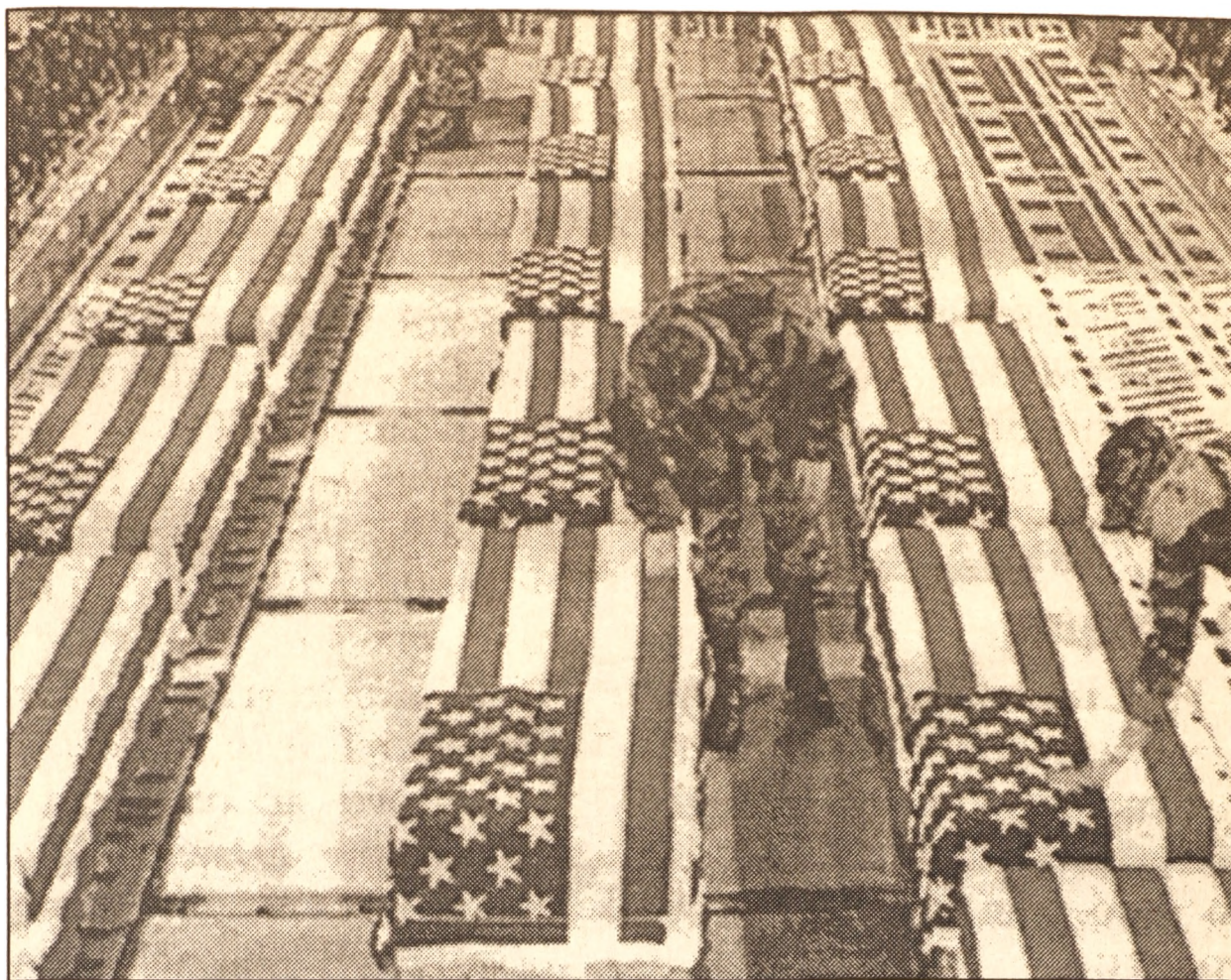
Οι δηλώσεις όμως του «αμετανόητου» ακτιβιστή δεν έγιναν τυχαία. Την ίδια ώρα ερευνητής της Διεθνούς Υπηρεσίας Ατομικής Ενέργειας (ΙΑΕΑ) αποκάλυπτε από το Σάτςμπουργκ ότι το Ισραήλ εξακολουθεί να κατασκευάζει πυρηνικά όπλα, με τα οποία «έχει υπό τον πλήρη έλεγχό του ολόκληρη τη Μέση Ανατολή».

Το Ισραήλ αρνείται επίμονα οποιαδήποτε συμμετοχή στη Συνθήκη Μη Διάδοσης των Πυρηνικών Όπλων και βεβαίως την αποδοχή οποιουδήποτε ελέγχου εκ μέρους της ΙΑΕΑ, με αποτέλεσμα το πυρηνικό του πρόγραμμα να καλύπτεται από απόλυτη μυστικότητα εδώ και δεκαετίες. Η ειρωνεία είναι μάλιστα ότι, αντίθετα με ό,τι συμβαίνει σε σχέση με άλλες χώρες, κανένας δεν διαμαρτύρεται για την κατάσταση αυτή, ιδιαίτερα καθώς το Ισραήλ για μια μεγάλη μερίδα της διεθνούς κοινής γνώμης αντιπροσωπεύει τη μόνιμη απειλή ενός πολέμου με απρόβλεπτες συνέπειες.

ρόν θα πραγματοποιήσει την απειλή του εναντίον του Αραφάτ, ή αν η δήλωσή του είχε στόχο απλώς τον εκφοβισμό και παράλληλα τον στενότερο περιορισμό του παλαιστίνιου Προέδρου στο αρχηγείο του στη Ραμάλα. Η απειλή ωστόσο δεν παύει να υπάρχει και να εγκυμονεί μεγαλύτερους κινδύνους στην περιοχή.

Το τραγικότερο μάλιστα είναι ότι οι επιλογές του Σαρόν έχουν την υποστήριξη κυρίως του αμερικανού προέδρου Τζορτζ Μπους, ο οποίος προκλητικά ξέχασε τον περίφημο «οδικό χάρτη» που ο ίδιος είχε προβάλει σαν λύση στο Παλαιστινιακό προκειμένου να πείσει τη διεθνή κοινότητα για την αναγκαιότητα της εισβολής στο Ιράκ, αλλά και της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η οποία, παρά την αντίθετη γνώμη της, αδυνατεί να αντισταθεί στις επιλογές της υπερδύναμης.

Μοναδική ίσως αντίδραση στις μεθοδεύσεις του Σαρόν και στην υποστήριξή του από την Ουάσιγκτον αποτελούν οι προειδοποιήσεις των αραβικών χωρών. Είναι βέβαιο όμως ότι και αυτές θα μείνουν χωρίς ανταπόκριση, καθώς οι χώρες αυτές βρίσκονται ουσιαστικά με την πλάτη στον τοίχο, ως οιονεί υποκείμενες στους μελλοντικούς σχεδιασμούς της Ουάσιγκτον για την ευρύτερη περιοχή.

ΙΡΑΚ ΣΕ ΚΙΝΟΥΜΕΝΗ ΑΜΜΟ ΟΙ ΔΥΝΑΜΕΙΣ ΚΑΤΟΧΗΣ

Εν μέσω διαρκώς αυξανόμενων πιέσεων εκ μέρους της αντιπολίτευσης του Δημοκρατικού Κόμματος, της ογκούμενης ένοπλης αντίστασης των Ιρακινών, αλλά και των διαρροών που σημειώνονται στο μέτωπο της «συμμαχίας» που έχει καταλάβει το Ιράκ, το οποίο αμερικανοί αξιωματούχοι χαρακτηρίζουν πλέον «κινούμενο πεδίο μάχης», ο πρόεδρος Τζορτζ Μπους περνά τις χειρότερες στιγμές της θητείας του, ενόψει μάλιστα των εκλογών που θα διεξαχθούν στις ΗΠΑ το ερχόμενο φθινόπωρο.

Παρά την πολυσυζητημένη εκεχειρία που είχε συναφθεί μεταξύ των Αμερικανών και κάποιων ιρακινών «ηγετών», οι μάχες συνεχίζονται με σφοδρότητα τόσο στη Φαλούτζα και τη Νατζάφ, όσο και στη Βαγδάτη, στη Μοσούλη, στο Τικρίτ και σε άλλες πόλεις σε όλη την ιρακινή επικράτεια. Παράλληλα, στο μεγαλύτερο τμήμα του ιρακινού πληθυσμού κορυφώνεται η αγανάκτηση για τον μεγάλο αριθμό θυμάτων μεταξύ των αμάχων εκ μέρους των δυνάμεων κατοχής, τις οποίες κατηγορούν τώρα και για εγκλήματα πολέμου.

Η κατάσταση μάλιστα προβλέπεται να γίνει δραματικότερη, μετά τις πρόσφατες δηλώσεις του υπουργού Εξωτερικών Κόλιν Πάουελ, ο οποίος ξεκαθάρισε ότι η νέα κυβέρνηση που θα αναλάβει την εξουσία του Ιράκ από την 1η Ιουλίου ουσιαστικά θα υποχρεωθεί να εκχωρήσει ορισμένες από τις δικαιοδοσίες της στους Αμερικανούς. Μια προοπτική στην οποία θεωρείται βέβαιο ότι θα αντιδράσουν ορισμένα από τα δυναμικά στοιχεία της ιρακινής αντίστασης.

Στο μεταξύ, η απόφαση της Ισπανίας, της Ονδούρας και της Δομινικανής Δημοκρατίας να αποσύρουν τις δυνάμεις τους από το Ιράκ, έχει αρχίσει να προβληματίζει και την Πολωνία, ενώ πολλοί παρατηρητές δεν αποκλείουν τον ίδιο δρόμο να ακολουθήσουν και άλλες χώρες, οι άνδρες των οποίων ήδη αρνούνται να πυροβολήσουν Ιρακινούς, προφασιζόμενοι ότι η αποστολή τους εξαρχής είχε ορισθεί ως ειρηνική.

Μπροστά στο πρόβλημα αυτό, σε συνδυασμό με την κατάσταση ασφαλείας, η οποία πάει από το κακό στο χειρότερο, η κυβέρνηση Μπους προσανατολίζεται στη μεταφορά στο Ιράκ πρόσθετων αμερικανικών μονάδων. Έχει όμως να αντιμετωπίσει τη δραματική αύξηση του συνολικού κόστους της ιρακινής περιπέτειας, το οποίο έχει φτάσει ήδη σε τεράστια μεγέθη, αλλά και την αντίδραση της αμερικανικής κοινής γνώμης, η οποία δεν βλέπει με καθόλου καλό μάτι τα φέρετρα νεκρών στρατιωτών που φτάνουν συνεχώς στις ΗΠΑ και η κυβέρνηση προσπαθεί μάταια να συγκαλύψει.

Και σαν να μην έφταναν όλα αυτά, ο αμερικανός πρόεδρος έχει τώρα να σκεφθεί και την κατάσταση που αντιμετωπίζει ο στενότερος «σύμμαχός» του Τόνι Μπλερ με τα πυρά που δέχεται από πρώην και νυν υψηλόβαθμους διπλωμάτες που τον κατηγορούν για την άκριτη υποταγή του στις θελήσεις του πλανητάρχη, τόσο στο Ιράκ όσο και στο Παλαιστινιακό, ζητώντας του να ξεκαθαρίσει τη στάση του.

Νικόλαος Β. Δρανδάκης

Έχουν συμπληρωθεί δύο μήνες από τότε που έφυγε ο σεμνός μελετητής, ακούραστος αρχαιολόγος, γενναιόδωρος δάσκαλος, επί πολλά χρόνια πανεπιστημιακός καθηγητής της Βυζαντινής Αρχαιολογίας, Νικόλαος Β. Δρανδάκης (25 Φεβρουαρίου 2004).

1987. Διαβάζοντας μια επιγραφή σε ναό της Μάνης.

στην επιστήμη και το σπάνιο ποιόν του χαρακτήρα του είχε ήδη τιμηθεί εν ζωή με τον ογκώδη τόμο *Αντίφωνον* (Θεσσαλονίκη 1994), όπου συγκεντρώνονται δεκάδες μελέτες ελλήνων βυζαντινολόγων και όπου μπορεί να ανατρέξει κανείς για περισσότερα βιογραφικά και βιβλιογραφικά στοιχεία (εκτός από

Η θητεία του στην Αρχαιολογική Υπηρεσία και η διδασκαλία του στα Πανεπιστήμια Ιωαννίνων και Αθηνών, το ερευνητικό και ανασκαφικό έργο του, το πρότυπο ήθους και ευγένειας που ενσάρκωνε έχουν αφήσει μνήμη αγαθή στον κύκλο των ελλήνων επιστημόνων και ιδιαίτερα στους συναδέλφους του στη σπουδή της Βυζαντινής Αρχαιολογίας και Τέχνης. Πάντα ευγενής και διακριτικός, μακριά από οποιαδήποτε προσπάθεια προβολής ή επίδειξης, στηριγμένος στις ψυχικές δυνάμεις του και στη συμπαράσταση της συζύγου του Μαρίας και της υπόλοιπης οικογένειάς του, οικοδόμησε ουσιαστικό επιστημονικό έργο, ερευνώντας θέματα της ειδικότητάς του και συγγράφοντας πολλά βιβλία, μελέτες και ειδικά άρθρα. Για την προσφορά του

τις εργασίες του που δημοσιεύτηκαν αργότερα). Το πλούσιο και γόνιμο έργο του θα παραμένει σημείο αναφοράς για τους επιστήμονες του κλάδου του. Άνθρωποι που τον γνώρισαν από κοντά, παλαιοί μαθητές ή στενοί συνεργάτες (διδάσκοντες στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, εκτός του κ. Κατσαρού, καθηγητή στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης), και είχαν την ευκαιρία να ωφεληθούν από τις γνώσεις και το παράδειγμά του τον θυμούνται με αγάπη και αναφέρονται στο παρόν αφιέρωμα σε ορισμένες από τις όψεις της πολύπλευρης επιστημονικής δράσης του.

(Επιμέλεια: Μαρία Κωνσταντουδάκη-Κιτρομηλίδου)

Ο Ν. Δρανδάκης ως επιστήμονας και άνθρωπος

Ο Νικόλαος Β. Δρανδάκης, από το Ρέθυμνο της Κρήτης, υπήρξε διακεκριμένος αρχαιολόγος και καθηγητής της Βυζαντινής Αρχαιολογίας στα Πανεπιστήμια Ιωαννίνων και Αθηνών. Η επαγγελματική του σταδιοδρομία άρχισε το 1951, όταν διορίστηκε επιμελητής

Βυζαντινών Αρχαιοτήτων της νότιας Πελοποννήσου με έδρα το Μυστρά (1951-1962). Στο Νικόλαο Δρανδάκη οφείλεται η οργάνωση του αρχαιολογικού χώρου της νεκρής πολιτείας και η υποκίνηση της απαλλοτρίωσης των οικίσκων του Μυστρά. Μαζί με πολλές εργασίες στερέωσης και καθαρισμού των λαμπρών μνημείων και των σπιτιών του Μυστρά, έκανε επανειλημμένα ενέργειες για την αναστήλωση της αίθουσας του θρόνου στο Παλάτι, η οποία σήμερα πραγματοποιείται. Σύμφωνα με τη δική του άποψη θα πρέπει

στην αίθουσα αυτή να εκτεθούν τοιχογραφίες ερειπωμένων ναών της Λακωνίας. Είχε κάνει επίσης επανειλημμένα προσπάθειες και ενέργειες για την ίδρυση μουσείου γλυπτών της Μάνης, σε πύργο της Αρεόπολης. Κατά τη θητεία του στο Μυστρά ασχολήθηκε με την καταγραφή των μνημείων της περιφέρειάς του: της Επιδαύρου Λιμεράς, της Λακωνίας και προ πάντων της Μάνης, ταξιδεύοντας με πολύ δύσκολες τότε συνθήκες, περπατώντας ολημερίς τις περισσότερες φορές, όπως ο ίδιος συχνά διηγούνταν.

Όταν το 1962 έγινε έφορος Βυζαντινών Αρχαιοτήτων στα νησιά του Αιγαίου, άρχισε την καταγραφή των φορητών εικόνων στις Κυκλάδες. Στο μόχθο του Νικόλαου Δρανδάκη οφείλεται η καταγραφή, με τη βοήθεια νέων αρχαιολόγων, 1.600 φορητών εικόνων, κυρίως μεταβυζαντινών, σε νησιά του Αιγαίου. Κατέγραψε επίσης και επέβλεψε τον καθαρισμό και τη συντήρηση πολλών μνημείων. Ανάμεσα σ' αυτά, ξεχωριστή σημασία έχει η επισήμανση και η φροντίδα συντήρησης των μοναδικών για τον ελλαδικό και νησιωτικό χώρο τοιχογραφιών της παλαιοχριστιανικής περιόδου στην Παναγία τη Δροσιανή.

Το 1954 μετεκπαιδεύτηκε στην Ιταλία και το 1962 αναγορεύτηκε διδάκτωρ του Πανεπιστημίου Αθηνών με το έργο του *Ο Εμμανουήλ Τζάνε Μπουνιαλής θεωρούμενος εξ εικόνων του σωζόμενων κυρίως εν Βενετία* (Αθήνα 1962). Με το δεύτερο βιβλίο του, *Βυζαντινά τοιχογραφία της Μέσα Μάνης* (Αθήνα 1964) έγινε υφηγητής της Βυζαντινής Αρχαιολογίας στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών (1966).

Η σταδιοδρομία του ως πανεπιστημιακού δασκάλου άρχισε με την εκλογή του ως τακτικού καθηγητή της Βυζαντινής Αρχαιολογίας στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων (1966) και συνεχίστηκε στην Αθήνα, όπου κατέλαβε την έδρα της Βυζαντινής Αρχαιολογίας το 1972. Στα Πανεπιστήμια Ιωαννίνων και Αθηνών δίδαξε επί δεκαέξι χρόνια όλους τους κλάδους της παλαιοχριστιανικής και βυζαντινής αρχαιολογίας και τέχνης και έγραψε σημειώσεις για τους φοιτητές του.

Εκτός από τις δύο μονογραφίες που αναφέρθηκαν, έχει γράψει τρία ακόμη βιβλία και πλήθος μελετών. Αν υπολογιστούν και τα άρθρα του σε εφημερίδες και περιοδικά, οι δημοσιεύσεις του ξεπερνούν τις εκατόν πενήντα. Πολλές μελέτες του αναφέρονται σε μνημεία της Κρήτης, σε έργα μικροτεχνίας και κυρίως σε εικόνες της Κρητικής σχολής.

Μία άλλη ομάδα των εργασιών του Νικόλαου Δρανδάκη και ένα από τα βιβλία του, *Οι παλαιοχριστιανικές τοιχογραφίες στη Δροσιανή της Νάξου* (Αθή-

Στιγμές ξεκούρασης κατά την ανασκαφή στη Μήλο. Ιούλιος 1993.

να 1988), αναφέρονται σε μνημεία των Κυκλάδων. Το μεγαλύτερο όμως ενδιαφέρον και ο όγκος της δουλειάς του συγκεντρώθηκε στην περιοχή της νότιας Πελοποννήσου. Διενέργησε ανασκαφές στο Μυστρά και στη Μάνη. Σε ένα από τα νεότερα βιβλία του, *Βυζαντινές τοιχογραφίες της Μέσα Μάνης* (Αθήνα 1995), παρουσίασε μία σειρά πολύ σημαντικών μνημείων της Μάνης και σε αυτοτελείς μελέτες του, πάνω από τριάντα, δημοσίευσε μνημεία και επιγραφές της ίδιας περιοχής και ευρύτερα της Λακωνίας. Ιδιαίτερα τον απασχόλησε η βυζαντινή γλυπτική της Μάνης, στην οποία και αναφέρεται το τελευταίο του βιβλίο, *Βυζαντινά γλυπτά της Μάνης* (Αθήνα 2002).

Ως μελετητής, ο Νικόλαος Δρανδάκης έσκυψε κυρίως με αγάπη στα ταπεινά και χωρίς ιδιαίτερη καλλιτεχνική αξία εκκλησάκια και έκανε έργο ζωής τη γνώση και τη διατήρηση τους. Σε αυτές τις τελευταίες γραμμές θα πρέπει να εντοπιστεί η μεγάλη προσφορά του έργου του, γιατί μέσα από τη γνώση των ταπεινών μνημείων ανιχνεύονται από τη σύγχρονη έρευνα οι απλοϊκοί χορηγοί που εκφράζουν το ανώνυμο πλήθος που απάρτιζε τη μεγάλη αυτοκρατορία.

Η γνώση της κοινωνικοοικονομικής και πολιτισμικής κατάστασης αυτού του πληθυσμού βρίσκεται ιδιαίτερα σήμερα στο επίκεντρο της έρευνας. Από την παραπάνω άποψη η προσφορά του Νικόλαου Δρανδάκη ήταν πρωτοποριακή.

Ο όγκος της δουλειάς του και η λεπτολόγος αντιμετώπιση των μνημείων, οι σωστές χρονολογήσεις που σπάνια μπορούν να αμφισβητηθούν, η ακριβής και πολύ προσεκτική μεταγραφή των επιγραφών κάνουν το έργο του απαραίτητο για το μελετητή του ελλαδικού χώρου της βυζαντινής περιόδου. Δεν είναι όμως μόνο το έργο, αλλά και η ανθρώπινη πλευρά του Νικόλαου Δρανδάκη που θα πρέπει να αναφερθεί ιδιαίτερα. Οι λέξεις *ευσέβεια, σεμνότητα, ευγένεια, μεγαλοψυχία του χαρακτήρα* βρήκαν την έκφρασή τους στο πρόσωπό του. Είναι από τους πρώτους επιστήμονες στην Ελλάδα που προώθησαν την ομαδική εργασία στον τομέα της αρχαιολογίας και ο άνθρωπος που με την εσωτερική του πληρότητα ενέπνευσε μεγάλο σεβασμό και αγάπη στους συνεργάτες και στους μαθητές του.

ΜΑΡΙΑ ΠΑΝΑΓΙΩΤΙΔΗ

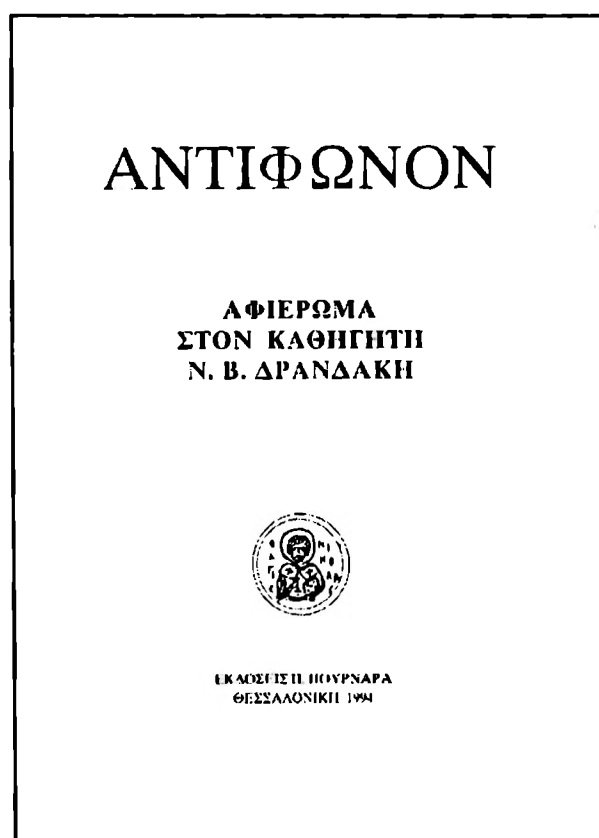
Ο Ν. Δρανδάκης στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

Ο Νικόλαος Β. Δρανδάκης εκλέχτηκε τον Οκτώβριο του 1965 Τακτικός Καθηγητής της Βυζαντινής Αρχαιολογίας –την ίδια χρονιά που έγινε υφηγητής στην Αθήνα– και διορίστηκε τον Μάρτιο του 1966 στη Φιλοσοφική Σχολή Ιωαννίνων που λειτουργούσε (μέχρι το 1971) ως Παράρτημα της Φιλοσοφικής Σχολής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Ήταν η εποχή που ο Στυλιανός Καψωμένος, με μια ομάδα λίγων εκλεκτών συναδέλφων του, προσπαθούσε να στήσει τη λειτουργία της Σχολής στα πρότυπα της «μητρός» Σχολής της Θεσσαλονίκης και το κατάφερε. Ο καθηγητής Νίκος Δρανδάκης εγκαταστάθηκε οικογενειακώς στην πόλη, αφιερωμένος ολόψυχα στη νέα αποστολή του, παρά τις δυσκολίες που αντιμετώπισε τότε η σύζυγός του Μαρία Παπαδάκη-Δρανδάκη (υπηρετούσε τότε ως φιλόλογος στη Μέση Εκπαίδευση), για να μετατεθεί στα Ιωάννινα.

Από την πολυκατοικία «Φιλίππου», δίπλα στην οδό Σπυριδώνος Λάμπρου, όπου έμενε, ο καθηγητής Ν.Β. Δρανδάκης περπατούσε καθημερινά την απόσταση ως το κτήριο της Φιλοσοφικής και Φυσικομαθηματικής Σχολής (που φιλοξένησε «το δεύτερον» το εκκολλημένο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων). Με το γνωστό μπλε μπερεδάκι (σήμα κατατεθέν, τότε, όλων των καθηγητών του Πανεπιστημίου), και την πάντα προσεγμένη ενδυματολογική του εμφάνιση, φορώντας ένα βαρύ πανωφόρι το χειμώνα και κρατώντας αδιάβροχο ή ομπρέλα και δερμάτινη τσάντα στο χέρι, τον απαντούσαμε συχνά κατά ομάδες οι λιγοστοί φοιτητές των πρώτων ετών της Σχολής που μέναμε στις δυτικές συνοικίες της πόλης (αγόρια-κορίτσια, «Φιλόσοφοι» και «Μαθηματικοί», ανάλογα με τις παρέες), καθώς ερχόμαστε ή φεύγαμε, και δεν προλάβαινε να μας χαιρετά, ανάλογα με την ώρα, μ' εκείνο το αδιόρατο χαμόγελο.

Το γραφείο του βρισκόταν στον πρώ-

το όροφο και είχε θέα προς τα Δυτικά –προς το συνοικισμό «Ναπολέοντος Ζέρβα», στη σειρά των γραφείων των καθηγητών που τα χώριζε ένας μακρύς διάδρομος, στον άξονα Βορρά-Νότου, από τα Σπουδαστήρια-Βιβλιοθήκες. Σχεδόν απέναντι βρισκόταν το «Σπουδαστήριο Μεσαιωνικής Ελληνικής Φιλολογίας, Βυζαντινής Ιστορίας και Αρχαιολογίας». Τα μαθήματα όμως της Αρχαιολογίας γίνονταν σε μια αίθουσα με μεγαλύτερη φυσική και τεχνητή συσκότιση· στη νότια πλευρά που έβλεπε προς τον υπερυψωμένο λόφο του πευκοδάσους και μας προκαλούσε μελαγ-

χολία. Όταν όμως έμπαιναν στην αίθουσα οι «Αρχαιολόγοι» (ο Δάκαρης, ο Μπακαλάκης, ενίοτε ο Πελεκανίδης, και ο Δρανδάκης), η αίθουσα άλλαζε, προσλαμβάνοντας χαρακτήρα «αναστασίμου» φωτός με διάφορα χρώματα στις οθόνες, με χαμηλές (Δάκαρης και Δρανδάκης) ή ηχηρές (Μπακαλάκης και Πελεκανίδης) φωνές.

Όλοι, θαρρώ, της γενιάς μου οι φοιτητές θα θυμούνται την χαρακτηριστική κυματιστή –κάποτε με κρητικές φωνολογικές εκφορές– φωνή του δασκάλου Ν. Β. Δρανδάκη που μας παρέσυρε σε μια καθολική σιωπή, για να φτάνει ως το αντί του τελευταίου ο μειλίχιος τόνος και να συνδυάζεται ο λόγος με τις εικόνες που βλέπαμε τότε όλοι μας για πρώτη φορά: «Grabar 56 παρακαλώ» «συ-

νεχίστε Grabar 76 <εβδομήντα έξι> ευχαριστώ»: οι οδηγίες του προς τον/την χειριστή/στρια του επιδιοσκοπίου. Το ξάφνιασμα της επαφής με την πρωτόγνωρη βυζαντινή τέχνη. Ο καθηγητής Δρανδάκης φρόντιζε συνεχώς να πλουτίζει το εγκεκριμένο πρόγραμμα: Η ζωγραφική των Κατακομβών, η τέχνη από τις αρχές ως τον θάνατο του Θεοδοσίου Β', από τον Θεοδόσιο έως τον Ιουστινιανό, εικονομαχία και Μακεδονική Αναγέννηση, η τέχνη της εποχής των Κομνηνών, η Παλαιολόγεια Αναγέννηση (κρατώ ακόμη δυο ογκώδεις χειρόγραφους τόμους αυτών των παραδόσεων, ως ταχυγράφος, παραδόσεις του που αργότερα κυκλοφόρησαν σε πολυγραφημένους δακτυλόγραφους τόμους). Και πάντα ένα ειδικό φροντιστήριο: Ο Εμμανουήλ Τζάνε Μπουνιαλής, η βυζαντινή τέχνη στον Μυστρά, η βυζαντινή γλυπτική. Αλλά και κείνες οι αλησμόνητες εκπαιδευτικές εκδρομές στην Άρτα, στη Νικόπολη, στον Μυστρά, στην Καστοριά ή τη Θεσσαλονίκη ήταν το συμπλήρωμα της διδασχής του. Όταν έφυγε από τα Γιάννενα, κάτω από τον τίτλο: Γ. Εκπαιδευτικά Εκδρομαί του Προγράμματος της Σχολής στον δικό του θεσμό που σκορπίζόταν πια στις «αρχαιολογικές εκπαιδευτικές εκδρομές» διαβάζουμε: «Οι παρακολουθούντες κατ' επιλογήν το μάθημα της Βυζαντινής Αρχαιολογίας φοιτηταί του έτους τούτου <Δ' έτος> ως ολιγάριθμοι μετέσχον προαιρετικώς κατ' επιλογήν εις τας προαναφερθείσας εκδρομάς». Μιλώ βεβαίως για το μεσοδιάστημα της ανέφαλης έδρας της Βυζαντινής Αρχαιολογίας.

Η μοίρα μου φύλαξε το προνόμιο ν' αλλάξω νωρίς (στο πρώτο κιόλας έτος) προσανατολισμό και από τη Νεοελληνική Λογοτεχνία και Θεωρία που ήθελα να σπουδάσω στην αρχή, να βρεθώ κοντά στο Βυζάντιο, κοντά στο Βυζαντινολογικό Σπουδαστήριο και αργότερα στους τόπους έρευνας (μαζί με άλλους συνεργάτες του τότε, όπως η βοηθός του Θεοπίστη Λίβα, η μαθήτριά του Αγγελική Σταυροπούλου, η αρχιτεκτόνισσα-βυζαντινολόγος Καλλιόπη Θεοχαρίδη) του καθηγητή Ν.Β. Δρανδάκη. Ως δάσκαλος ήταν αυστηρός στην κρίση του και ως ερευνητής απαιτητικός. Φοιτητές και συνεργάτες γνώρισαν τις υψηλές

απαιτήσεις του στα μαθήματα και στην έρευνα. Αλλά ζύγιζε με δικαιοσύνη και αμεροληψία τη στάση του, γιατί πίστευε ότι η επιστήμη, όπως και η ηθική θα πρέπει να ασκείται με κανόνες που ρέπουν προς την τελειότητα. Αντλούσε αυτές τις αρχές από τη δική του υπόσταση. Ήταν ο άνθρωπος που δίδασκε με το παράδειγμά του και προκαλούσε το σεβασμό με τη θεωρία και με την πράξη του, την φυσική του ευγένεια στους τρόπους, την ειλικρινέστατη χριστιανική ευλάβεια και πίστη, με ένα λόγο: την ανθρωπιά του. Ήταν όλα αυτά τα στοιχεία που φάνταζαν σε ορισμένους στοιχεία «συντηρητισμού», αλλά για τους ανθρώπους που τον γνώρισαν και τον έζησαν από κοντά ήταν στοιχεία του ελληνικού «μέτρου» και του «χαριέντος ανθρώπου», στοιχεία που χάραζαν τη γραμμή μιας ανθρώπινης πορείας με σταθερότητα και την ανάδειξη του ανθρώπου-προτύπου ως διδασκάλου και επιστήμονα στην παρούσα ζωή.

Η ηρεμία που προσέφερε ένα περιφερειακό Πανεπιστήμιο όπως τα Ιωάννινα στα μέσα της δεκαετίας του '60 ήταν αρκετή για τον αθόρυβο ερευνητή Δρανδάκη να συνεχίσει το επιστημονικό έργο του. Στα έξι πανεπιστημιακά χρόνια που παρέμεινε στα Γιάννενα οι ερευνητικοί ρυθμοί του δεν ανακόπηκαν και το συγγραφικό του έργο αυξανόταν. Η δραστηριότητά του αυτή μέχρι τον Μάιο του 1971, όταν εξελέγη Τακτικός Καθηγητής στη Φιλοσοφική Σχολή Αθηνών και άρχισε τη διδασκαλία του στην Αθήνα, απλώθηκε σε διαλέξεις στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων και στην Εταιρεία Ηπειρωτικών Μελετών, εποπτεία –με δαπάνες της Φιλοσοφικής Σχολής Ιωαννίνων– της στερέωσης και του καθαρισμού των τοιχογραφιών του καθολικού της Μονής Αγ. Νικολάου του Ντίλιου στο νησί των Ιωαννίνων, εποπτεία της αποκατάστασης του αρχικού τέμπλου της Δροσιανής Νάξου και της συντήρησης των προεικονομαχικών τοιχογραφιών της με δαπάνες της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας, στη συνέχιση του μεγάλου ερευνητικού προγράμματος έρευνας των βυζαντινών μνημείων της Μάνης που ολοκληρώθηκε με την έκδοση των βυζαντινών τοιχογραφιών και των μαρμαρίνων τέμπλων, βι-

Εκδρομή με φοιτητές στη Θεσσαλονίκη. Μάιος 1979.

βλία των εκδόσεων της Αρχαιολογικής Εταιρείας, τα οποία και πρόφθασε να τα δει ολοκληρωμένα. Τον Αύγουστο και τον Σεπτέμβριο του 1972, προσκεκλημένος του Ελληνικού Ινστιτούτου Βενετίας ξαναπήγε στην Ιταλία, όπου επισκέφτηκε βυζαντινά μνημεία και μελέτησε το άγνωστο έργο των αγιογράφων Εμμανουήλ Τζάνε και Θεοδώρου Πουλάκη. Στις 3 Οκτωβρίου του 1972 υπέβαλε την παραίτησή του από τη θέση του στα Γιάννενα και ανέλαβε καθήκοντα στη θέση του καθηγητή Βυζαντινής Αρχαιολογίας στο Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.

Το επιστημονικό συγγραφικό του έργο της περιόδου των Ιωαννίνων ορίζεται ανάμεσα στη μελέτη του για «το βυζαντινό κωδωνοστάσιο του Αγ. Δημητρίου στο Μυστρά» που δημοσιεύτηκε στον Γ' τόμο του *Χαριστηρίου εις τον Αναστάσιον Κ. Ορλάνδον* (1968) και στην «Ανάγλυπτον παράστασιν βυζαντινού μύθου» που δημοσιεύτηκε στην *Προσφορά εις τον καθηγητή Ν. Β. Τωμαδάκη*, (ειδικό τόμο με τίτλο *Λειμών της Επιστ. Επετ. Βυζαντινών Σπουδών*), το 1972-1973. Τα ενδιάμεσα δώδεκα δημοσιεύματά του περικλείουν το ακόλουθο θεματολόγιο: Τα βυζαντινά μνημεία των Κυκλάδων, εκκλησιαστικά κεντήματα της Μονής Αρκαδίου, Χριστιανικές επιγραφές της Λακωνικής, την εικονογραφία των Τριών Ιεραρχών, τα βυζαντινά και μεταβυζαντινά

μνημεία Λακωνικής, τον Άγιο Δημήτριο Μπουλαφιών, τις προεικονομαχικές τοιχογραφίες της Νάξου, τους Δεόμενους αγίους σε τεταρτοσφαίρια ναών της Μέσα Μάνης, τον βυζαντινό μαρμαρά Νικήτα, τον ναό του Άι-Λέου στο Μπρίκι και τον Ταξιάρχη της Χαρούδας στη Μάνη, όπου δημοσιεύει και την κτητορική του επιγραφή.

Αν σταθώ στην τελευταία λέξη θεωρώ αναγκαίο να επιμείνω στην προσφορά του Δρανδάκη και στην επιγραφική, έναν σημαντικό αλλά παραμελημένο κλάδο της Βυζαντινής Αρχαιολογίας εκείνες τις εποχές. Ο Ν. Β. Δρανδάκης από τα τέλη της δεκαετίας του '50 προσέχει και ενδιαφέρεται για τον ξεχωριστό αυτό χώρο, δημοσιεύοντας τις ακόλουθες σχετικές μελέτες: α) την «Κτητορική επιγραφή ναΐσκου του Μυστρά» (1958), β) «Χριστιανικά επιγραφαί της Λακωνικής» (1967), γ) «Ο ταξιάρχης της Χαρούδας και η κτητορική επιγραφή του» (1972), δ) «Η επιγραφή του μαρμαρίνου τέμπλου στη Φανερωμένη της Μέσα Μάνης (1079)» (1979), ε) «Δύο βυζαντινές ενεπίγραφες πλάκες αγίας Τράπεζας σε ναούς της Μεσσηνιακής Μάνης» (1980) ζ) «Δυο επιγραφές ναών της Λακωνίας: του Μιχαήλ Αρχαγγέλου (1278) στην Πολεμίτα της Μάνης και της Χρυσάφτισσας (1290)», (1982), ζ) «Ονόματα αγιογράφων σε ναούς της Μάνης» (1983) και (1986).

Η ανακάλυψη και δημοσίευση του

ανέκδοτου υλικού των επιγραφών ή η συμπλήρωση και η πληρέστερη ανάγνωση των κειμένων τους μαζί με τα προσεγμένα σχόλια και το συνοδευτικό σχεδιαστικό ή φωτογραφικό υλικό φανερώνει τις μεθοδικές επιλογές του επιστήμονα με καθολικά ενδιαφέροντα, γλωσσικά και κειμενικά, γιατί, όπως έλεγε, «και οι επιγραφές είναι μνημεία λόγου ομιλούντα και ευφώνως μαρτυρούντα την ιστορία των επιτευγμάτων του βυζαντινού πολιτισμού. Είναι μνημεία των μνημείων». Για τον λόγο αυτό ο καθηγητής Ν. Β. Δρανδάκης, εκτός από τα ειδικά δημοσιεύματα, πρόσεχε πάντα το επιγραφικό υλικό και το παρουσίαζε και στις άλλες του επιστημονικές μελέτες καθώς και στις μεγαλύτερες επιστημονικές του συνθέσεις, όπως τα τελευταία του μεγάλα και συνθετικά έργα.

Ο καλός μας δάσκαλος Νίκος Δρανδάκης με την πιο πάνω σταθερή πορεία επιστημονικής και ανθρώπινης συμπεριφοράς, με το αναλλοίωτο και αξεπέραστο ήθος που τον συνόδευε ως τα τελευταία του, διακρινόταν για την υπερβολική σεμνότητά του. Θυμάμαι, όταν πρώτη φορά τον πλησιάσαμε μαζί με τον, συνάδελφο τώρα, Μηνά Αλεξιάδη ζητώντας του να επιτρέψει να δημοσιευτεί ένα σύντομο βιογραφικό του λήμμα στην *Εγκυκλοπαίδεια Χάρη Πάτση*, είδαμε και πάθαμε για να πάρουμε την άδειά του γι' αυτό· κι ήταν ένα μικρό βιογραφικό, λιτό και απέριπτο, που υπέγραφε ο Μηνάς ως συντάκτης της εγκυκλοπαίδειας. Δεν ξέρω αν δημοσιεύτηκε αλλού κάτι προσωπογραφικό δικό του. Ξέρω απλώς ότι δεν τον ενδιέφερε κάτι τέτοιο.

Όπως δεν τον ενδιέφερε, χρόνια μετά, η χρεώουσα θέση της Βυζαντινής Αρχαιολογίας και Τέχνης στο Ανώτατο Πνευματικό Ίδρυμα της χώρας μας, την Ακαδημία Αθηνών. Οι φίλοι του Ακαδημαϊκοί τον παρότρυναν, όπως και οι νεότεροί του. Αλλά ο καθηγητής Δρανδάκης χωρίς να περιφρονεί την μεγάλη τιμή δεν ζήτησε κάτι τέτοιο. Αυτή η σεμνότητα του λειτουργού επιστήμονα ήταν από τα πρώτα χρόνια της καθηγησίας του συνδεδεμένη με το ήθος του. Και πιστεύω ακράδαντα ότι, ενώ φαινόταν ότι κάλυπτε το φαινομενικό μέγεθος του ύψους του, στην ουσία δεν σκέ-

Συζήτηση με συνεργάτες στην ανασκαφή στο σεληνιακό τοπίο στο Τηγάνι της Μάνης, 1984.

παζε την πραγματική αξία της προσφοράς του στην επιστήμη. Ο καθηγητής Ν.Β. Δρανδάκης υπήρξε πράγματι μεγάλος λειτουργός της βυζαντινής τέχνης, ένας από τους μεγάλους βυζαντινολόγους στη χώρα μας και πρωτότυπος δημιουργός στο χώρο της διεθνούς βυζαντινολογικής έρευνας. Γι' αυτό και η ανταπόκριση στο κάλεσμα να μορφοποιηθεί και γι' αυτόν –κατά τα ακαδημαϊκά έθιμα– ένα τιμητικό Αφιέρωμα στο πρόσωπό του, γνώρισε τον ενθουσιασμό μαθητών, συνεργατών, συναδέλφων και φίλων του, παρά τη σθεναρή αντίστασή του να πραγματοποιηθεί κάτι τέτοιο. Η σεμνότητα που χαρακτήριζε τον ίδιο και το έργο του αναδείχθηκε μέσα από την προσφορά των αισθημάτων σεβασμού και τιμής στο πρόσωπό του· έτσι ετοιμάστηκε και εκδόθηκε με την οικονομική συνδρομή του εκδότη Παναγιώτη Πουρναρά το *Αντίφωνον. Αφιέρωμα στον καθηγητή Ν.Β. Δρανδάκη* (1994). Και ήθελα να επανορθώσω, έστω και από τη θέση αυτή, μια παράλειψη: από τα μέλη της Εκδοτικής Επιτροπής εκ παραδρομής δεν εμφανίζεται η Μαρία Κωνσταντουδάκη-Κιτρομηλίδη, η οποία ήταν και τότε συνδρομήτρια της συνολικής προσπάθειας – όπως και τώρα με αυτή την πρωτοβουλία μνήμης του καθηγητή Ν. Β. Δρανδάκη.

ΒΑΣΙΛΗΣ ΚΑΤΣΑΡΟΣ
Α.Π.Θ.

Η συμβολή του Ν. Δρανδάκη στη μελέτη της βυζαντινής αρχιτεκτονικής και γλυπτικής

Το επιστημονικό ενδιαφέρον του Νικολάου Δρανδάκη κάλυπτε ολόκληρο σχεδόν το φάσμα των εκφάνσεων της βυζαντινής τέχνης. Από τα πρώτα χρόνια της σταδιοδρομίας του ασχολήθηκε ειδικά, εκτός των άλλων, και με την έρευνα της βυζαντινής αρχιτεκτονικής και της γλυπτικής. Ευθύς αμέσως φάνηκε η ικανότητά του να εντοπίζει και να αξιολογεί κτίσματα τα οποία διέθεταν αρχιτεκτονικό ενδιαφέρον ή ήταν διακοσμημένα με αξιόλογο γλυπτό διάκοσμο. Αποφασιστική υπήρξε η συνεισφορά του στην αναστήλωση και στη στερέωση δεκάδων μνημείων που βρίσκονταν σε ερειπιώδη κατάσταση και τα οποία ακολούθως μελετήθηκαν, αρχής γενομένης από τα κτίσματα που βρίσκονταν στον αρχαιολογικό χώρο του Μυστρά.

Μέσα στο πλούσιο επιστημονικό έργο

ου περιλαμβάνονται επισημάνσεις και καταγραφές εκατοντάδων κτισμάτων βυζαντινής και μεταβυζαντινής αρχιτεκτονικής, που βρίσκονται κυρίως στη γεωγραφική περιφέρεια της Λακωνίας, Μεσσηνίας και Αρκαδίας, όπως και των Κυκλάδων νήσων. Στις πολυάριθμες δημοσιευμένες εργασίες του, οι οποίες αποτελούν πλήρεις μονογραφίες, προηγείται κατά κανόνα η λεπτομερής παρουσίαση της αρχιτεκτονικής και της γλυπτής διακόσμησης του κτίσματος και έπεται ή διεξοδική μελέτη της μνημειακής ζωγραφικής.

Η μέθοδος της από κοινού μελέτης του αρχιτεκτονικού, γλυπτού και ζωγραφικού υλικού τον οδήγησε σε ασφαλή συμπεράσματα κυρίως κατά το δύσκολο έργο της χρονολόγησης των μνημείων. Η ενδελεχής παρατήρηση των αρχιτεκτονικών λεπτομερειών καθώς και του γλυπτού διακόσμου, έδωσε στο σοβαρό επιστήμονα τη δυνατότητα να χρονολογήσει πάντοτε επιτυχώς και με ακρίβεια όχι μόνον αχρονολόγητα αλλά και ιδιαίτερα προβληματικά ως προς τη χρονολόγησή τους κτίσματα. Το επίτευγμα είναι φανερό ιδιαίτερα στο σημαντικό βιβλίο του που φέρει τον τίτλο *Βυζαντινές τοιχογραφίες της Μέσα Μάνης* και το οποίο αποτελεί σταθμό στη μελέτη της εντοίχιας ζωγραφικής της περιοχής. Στην παρουσίαση του κάθε μνημείου δεν εξετάζονται μόνον οι τοιχογραφίες, όπως δηλώνεται στον τίτλο του έργου, αλλά συμπεριλαμβάνεται η μελέτη της αρχιτεκτονικής του κτίσματος καθώς και ο γλυπτός του διάκοσμος.

Ιδιαίτερα σημαντική υπήρξε η συμβολή του Ν. Δρανδάκη στον χώρο της βυζαντινής γλυπτικής με το εξαιρετικής σημασίας βιβλίο του *Βυζαντινά γλυπτά της Μάνης*. Πρόκειται για μια μνημειώδη έκδοση, απόρροια της άοκνης και πολύχρονης προσπάθειας του άριστου αρχαιολόγου. Πλούσιο σημαντικό πρωτογενές γλυπτό υλικό, που εκτός λίγων εξαιρέσεων ήταν μέχρι τότε παντελώς άγνωστο στην έρευνα, καταγράφηκε, σχεδιάσθηκε, φωτογραφήθηκε και μελετήθηκε για πρώτη φορά. Από το επιγραφικό υλικό το χαραγμένο κυρίως πάνω στα μέλη των τέμπλων

ή των ελκυστήρων των ναών, έγιναν γνωστά ονόματα μαρμαράδων-μαστόρων όπως του Νικήτα ή του Γεωργίου και αποκρυπτογραφήθηκαν ημερομηνίες που βοήθησαν στις ακριβείς χρονολογήσεις των ναών. Μετά από βαθιά και συστηματική μελέτη μεγάλος αριθμός ανυπόγραφων γλυπτών αποδόθηκε σε επώνυμους μαρμαράδες ή σε τοπικά εργαστήρια.

Οι γνώσεις και η διορατικότητα του σοφού μελετητή βοήθησαν στην υλοποίηση του ιδιαίτερα δύσκολου έργου της σχεδιαστικής αποκατάστασης αρκετών δεκάδων γλυπτών συνόλων, κυρίως τέμπλων ή περιθρωμάτων. Για την επίτευξη του δύσκολου εγχειρήματος της αποκατάστασης χρειάστηκε να εντοπισθούν πάμπολλα αποσπασμένα γλυπτά μέλη που βρίσκονταν διάσπαρτα στην ευρύτερη περιοχή της Μάνης. Τα αρχιτεκτονικά μέλη που ταυτίσθηκαν ήταν είτε εντοιχισμένα ως διακοσμητικό υλικό σε νεότερα κτίσματα είτε είχαν χρησιμοποιηθεί εκ νέου ως δομικό υλικό και επομένως αναγνωρίζονταν δύσκολα. Η πεζοπορία στα δύσβατα και πολλές φορές επικίνδυνα μονοπάτια της περιοχής υπήρξε μια εξόχως επίπονη και μακρόχρονη προσπάθεια ενός αρχαιολόγου-δασκάλου, που επικάλυπτε και την κρυφή αγάπη του για την ομορφιά της ελληνικής φύσης. Στο έργο παρουσιάζεται λεπτομερειακά και σε βάθος η πλούσια θεματογραφία των διακοσμητικών γλυπτών, ένα πανόραμα της βυζαντινής εικαστικής γλυπτικής. Γίνεται προσπάθεια να ερμηνευθεί η προέλευση των διακοσμητικών θεμάτων, ένα πρόβλημα που απασχολεί για χρόνια σοβαρά τη μελέτη της βυζαντινής τέχνης. Ισάξια θέση καταλαμβάνει και η μελέτη της τεχνικής της εκτέλεσης των μαρμαρίνων έργων, στοιχείο καθοριστικό στη μέθοδο της χρονολόγησής τους. Το τελευταίο αυτό βιβλίο του σεμνού και φιλόπονου ερευνητή αποτελεί παράδειγμα διδακτικής αρχαιολογικής μεθόδου υψηλού επιπέδου. Ευλόγως κατέλαβε περίοπτη θέση στο χώρο της βυζαντινής βιβλιογραφίας και αποτελεί ήδη κλασικό οδηγό για την κατανόηση της βυζαντινής γλυπτικής.

ΧΑΡΑ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗ

Ο Ν. Δρανδάκης και η προώθηση της έρευνας για τη μελέτη της μνημειακής ζωγραφικής της Μάνης

Το όνομα του Νικολάου Δρανδάκη έχει άμεσα συνδεθεί με τη μελέτη των βυζαντινών μνημείων της Μάνης. Τη συστηματική έρευνα της επαρχίας αυτής ξεκίνησε κατά τη διάρκεια της υπηρεσίας του στη θέση του επιμελητή Βυζαντινών αρχαιοτήτων Μυστρά (1951-62) και τη συνέχισε αργότερα ως καθηγητής του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων (1966-72) και Αθηνών (1972-82), με τη συμμετοχή συνεργατών του και φοιτητών.

Ο Δρανδάκης ασχολήθηκε πολύπλευρα και συστηματικά με όλα τα αρχαιολογικού ενδιαφέροντος θέματα και όλες τις εκφάνσεις της τέχνης στη Μάνη. Διενήργησε ανασκαφές, μελέτησε την αρχιτεκτονική και τη γλυπτική, δημοσίευσε και σχολίασε αφιερωτικές επιγραφές, συγκέντρωσε ονόματα ζωγράφων και εκπόνησε στατιστικές. Ιδιαίτερα όμως ασχολήθηκε με τη μνημειακή ζωγραφική.

Η διατριβή του επί υφηγεσία *Βυζαντινά τοιχογραφία της Μέσα Μάνης* (εν Αθήναις 1964), που υποβλήθηκε στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών, ήταν η πρώτη του συνθετική μελέτη και συμπεριέλαβε τρία τοιχογραφημένα μνημεία. Ακολούθησε η δημοσίευση μιας σειράς προκαταρκτικών πορισμάτων των ερευνών του στα Πρακτικά της εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας αλλά και πολλών άρθρων. Ο Δρανδάκης μελέτησε τα εικονογραφικά προγράμματα, έριξε φως σε εικονογραφικές ιδιομορφίες και επιβιώσεις παλαιοχριστιανικών παραδόσεων, επε-

Εκδρομή στην Καστοριά με φοιτητές του τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών. Μάιος 1980.

Εορταστική εκδήλωση με τους συνεργάτες της πρώην έδρας Βυζαντινής Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών, όταν ο Ν. Δρανδάκης συνταξιοδοτήθηκε. 1982.

σήμανε τις σποραδικές δυτικές επιδράσεις. Ανέλυσε ακόμα τα τεχνοτροπικά ρεύματα, επισημαίνοντας τα λίγα μνημεία που ακολουθούν πρωτοποριακές τάσεις και την πληθώρα των συντηρητικών έως λαϊκότροπων έργων και χρονολόγησε πειστικά τα ζωγραφικά σύνολα.

Θεμελιώδες είναι το βιβλίο του *Βυζαντινές τοιχογραφίες της Μέσα Μάνης* (Αθήναι 1995), που εκδόθηκε στη σειρά Βιβλιοθήκη της εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας (αρ. 141), όπου ο Δρανδάκης στις 500 σελίδες του τόμου, με άριστη τεκμηρίωση από ΧΙΧ έγχρωμους πίνακες και πολυάριθμες ασπρόμαυρες εικόνες και σχέδια, συγκέντρωσε και επεξεργάστηκε παλαιότερες μελέτες του για δεκαεννέα μνημεία της Μάνης που χρονολογούνται από το πρώτο μισό του 9ου έως το 15ο αιώνα.

Στην εισήγησή του στο 17ο Διεθνές Συνέδριο Βυζαντινών Σπουδών στη Washington, D. C. το 1986 με τίτλο «Παρατηρήσεις στις τοιχογραφίες του 13ου αιώνα που σώζονται στη Μάνη», ασχολήθηκε με ένα θέμα που είναι πάντα στην επικαιρότητα της έρευνας.

Με τις μελέτες του για τη μνημειακή ζωγραφική της Μάνης ο Νικόλαος Δρανδάκης ανέδειξε έναν πλούτο αδημοσίευτων μνημείων, άγνωστων ως τότε στην έρευνα, μελέτησε μία άγνωστη βυζαντινή επαρχία σχεδόν στο σύνολό της, αναδεικνύοντας όχι μόνο την τέχνη

αλλά και την ιστορία της. Με την καλοσύνη, τη διακριτικότητα και το ήθος που τον χαρακτήριζαν μύησε τους συνεργάτες και φοιτητές του στην έρευνα και τους μετέδωσε την αγάπη και το ενδιαφέρον του για τη μνημειακή ζωγραφική. Ο Δρανδάκης ανέδειξε και τεκμηρίωσε συστηματικά ένα θησαυρό πρωτογενούς υλικού ανοίγοντας δρόμους για μελλοντικές έρευνες.

ΣΟΦΙΑ ΚΑΛΟΠΙΣΗ-ΒΕΡΤΗ

Η ανασκαφική έρευνα του Ν. Δρανδάκη

Το ανασκαφικό έργο του καθηγητή Νικολάου Β. Δρανδάκη είναι και αυτό αξιόλογο. Σε αναλογία, ωστόσο, με το ογκωδέστατο έργο του που αναφέρεται στη δημοσίευση υπέργειων μνημείων είναι σχετικά περιορισμένο. Τούτο ασφαλώς οφείλεται στο ότι ο αριθμός των υπέργειων μνημείων των περιοχών όπου εργάστηκε ήταν ιδιαίτερα μεγάλος και σημαντικός. Και ο τεράστιος αυτός μνημειακός πλούτος, που κινδύνευε και δυστυχώς δεν έπαυσε να κινδυνεύει με εξαφάνιση έπρεπε να παρουσιαστεί και να διασωθεί τουλάχιστον

στον με τη δημοσίευσή. Τα υπό την γην αρχαία κατάλοιπα τα φυλάει στοργικά η μητέρα γη, και ας έλθουν στο φως όταν θα υπάρχουν όλες οι προϋποθέσεις ορθής αποκάλυψής τους. Παρ' όλα αυτά, ως γνήσιος αρχαιολόγος, δεν απέφυγε τον πειρασμό να επιχειρήσει σωστικές και συστηματικές ανασκαφές, όταν παρέστη ανάγκη, ή να προγραμματίσει άλλες, που για ανεξάρτητους λόγους δεν έγιναν, όπως αυτή στις βασιλικές της Παλαιόπολης στην Άνδρο (που δεν έγινε) και των Κατακομβών της Μήλου, όπου ανέσκαψε από κοινού με την αρμόδια Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων κατά τη διάρκεια δύο μόνον ανασκαφικών περιόδων. Όταν το 1951 διορίστηκε επιμελητής Βυζαντινών Αρχαιοτήτων στο Μυστρά, μέσα στα πλαίσια του μεγάλου έργου για καθαρισμό και ανάδειξη του αρχαιολογικού χώρου, παρέστη ανάγκη να ανασκαφούν πολλά γνωστά και άγνωστα παρεκκλήσια. Από τις ανασκαφές αυτές ήλθαν στο φως, εκτός των άλλων ευρημάτων, σημαντικότερα σπαράγματα τοιχογραφιών που συμπλήρωσαν τις γνώσεις μας για την παλαιολόγεια ζωγραφική στη βυζαντινή καστρόπολη.

Το σημαντικότερο ανασκαφικό έργο του Ν. Δρανδάκη εντοπίζεται στη Μέσα Μάνη και πραγματοποιήθηκε κάτω από ιδιαίτερα δύσκολες συνθήκες χάρη στην

μετρη επιστημονική ευσυνειδησία και ην επιμονή του. Ανέσκαψε μερικώς τις αλαιοχριστιανικές βασιλικές στην αρ-αία Καινήπολη: του Αγίου Ανδρέα στα λυκα, αυτήν στη θέση Άγιος Πέτρος και εκείνη στη θέση Μοναστήρι στην Ξυπάρισσο. Αργότερα συνέχισε με την προβληματική μικρή βασιλική του Αγίου Πέτρου στην Παλιόχωρα.

Η σπουδαιότερη ανασκαφή ήταν αυτή το ακρωτήριο Τηγάνι της Μάνης (1977-84). Στο πλάτωμα του παραθαλάσσιου βυζαντινού κάστρου απλώνεται ένας εκτενής οικισμός με μια μεγάλη βασιλική. Παρόλο που διέβλεπε τη σημασία του οικισμού, μόνον τη βασιλική μπόρεσε να ανασκάψει πλήρως με την συνεργασία βοηθών της τότε έδρας της Βυζαντινής Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών, στους οποίους παραχώρησε με μοναδική για τα ελληνικά αρχαιολογικά ήθη γενναιοδωρία τη σύνταξη των πρακτικών και τη μελέτη των ευρημάτων. Η βασιλική αυτή έχει γνωρίσει τρεις οικοδομικές φάσεις. Η πρώτη ανάγεται στη γύρω στο 500 εποχή, στην οποία ανήκει το νεκροταφείο, που μάλιστα έδωσε πλήθος έργων μικροτεχνίας. Η δεύτερη τοποθετείται στον 7ο αιώνα και το κτίσιμο των τοίχων της παραβίασε τους προϋπάρχοντες τάφους. Η τρίτη είναι του 12ου αιώνα. Τα ευρήματα στο Τηγάνι διαβεβαιώνουν ότι η θέση μπορεί να ταυτιστεί με το γνωστό από τις πηγές Κάστρο της Μαΐνης. Οι ανασκαφές στη Μέσα Μάνη συμπληρώνουν τη χριστιανική ιστορία της περιοχής και φαίνεται να αναθεωρούν, τουλάχιστον όσον αφορά τα παράλια, την άποψη του αυτοκράτορα Κωνσταντίνου Ζ΄ του Πορφυρογέννητου, ότι οι κάτοικοι της περιοχής εισήλθαν στον Χριστιανισμό μόλις τον όψιμο 9ο αιώνα.

Αξίζει στο σημείο αυτό να αναφερθούν οι ιδιαίτερα δύσκολες συνθήκες κάτω από τις οποίες διεξήχθη η τόσο ενδιαφέρουσα τελευταία ανασκαφή με ελάχιστα χρήματα και χωρίς ειδικό τεχνικό προσωπικό. Η ανασκαφή αυτή ολοκληρώθηκε χάρη στο επιστημονικό ήθος, το πείσμα και την εντυπωσιακή αντοχή του καθηγητή Δρανδάκη, ο οποίος, αν και σε σχετικά προχωρημένη ηλικία και με κάποια πρόσκαιρα προβλή-

ματα υγείας τότε, ήταν καθημερινά παρών. Κάθε πρωί μετέβαινε με τους συνεργάτες του και τους ασκούμενους φοιτητές του στο εντυπωσιακό αλλά αφιλόξενο, δυσπρόσιτο, κατάξερο και έρημο ακρωτήριο, μετά από περιπετειώδη διαδρομή, που περιελάμβανε αυτοκίνητο, πλοiάριο και πεζοπορία κάτω από τον καυτό ήλιο. Το ενδιαφέρον όμως της δουλειάς και το επιστημονικό καθήκον τον έκαναν να αψηφά τις ταλαιπωρίες και να βρίσκεται πάντα σε εγρήγορση, καθοδηγώντας και διδάσκοντας.

ΝΙΚΟΣ ΓΚΙΟΛΕΣ

Η συλλογική έρευνα πεδίου στη Μάνη με πρωτοβουλία του Ν. Δρανδάκη

Η θητεία του Ν. Δρανδάκη στην Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων Σπάρτης υπήρξε καθοριστική για τα επιστημονικά του ενδιαφέροντα και τη φροντίδα του για τις βυζαντινές αρχαιότητες της Νότιας Πελοποννήσου σε όλη του τη ζωή. Ως καθηγητής πια του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων (1966-72) και ιδιαίτερα του Πανεπιστημίου Αθηνών (1972-82) κινητοποίησε ολόκληρο το δυναμικό των συνεργατών του και μια πλειάδα φοιτητών για την καταγραφή όχι μόνο των βυζαντινών αλλά και των μεταβυζαντινών μνημείων της Μάνης, των μνημείων δηλ. της Τουρκοκρατίας, που ακόμη και σήμερα ορισμένοι τα θεωρούν δευτερεύουσας σημασίας. Τα ημερολόγια με την καταγραφή των κυριότερων μνημείων της περιοχής, με ενδιαφέροντα στοιχεία για την αρχιτεκτονική, ζωγραφική και γλυπτική, που είχε κρατήσει ο ίδιος από παλιά, υπήρξαν πολύτιμοι οδηγοί για τις έρευνες και τις καταγραφές του ίδιου και των συνεργατών του.

Κάθε χρόνο, κατά τη διάρκεια των θερινών διακοπών και για όσο διάστημα παρέμενε καθηγητής της Βυζαντινής Αρχαιολογίας στο Πανεπιστήμιο Αθη-

νών, η εξόρμηση στη Μάνη ήταν δεδομένη. Τόπος άγονος η Μάνη, με σκληρές συνθήκες διαβίωσης, με κλίμα ξηρό και θερμό, διατήρησε αλώβητα, με τις φθορές βέβαια του χρόνου, τα μνημεία των περασμένων ιστορικών περιόδων. Ολόκληρα χωριά με γεροκτισμένα σπίτια και ψηλούς πύργους, δρόμους και κρήνες, σχεδόν ή και ολότελα έρημα σήμερα, δίνουν την εντύπωση στον περαστικό πως οι κάτοικοι έφυγαν μόλις χθες. Η επαφή με το ιδιότυπο φυσικό τοπίο της Μάνης, με τον ασύγκριτο μνημειακό της πλούτο και με τους κατοίκους της περιοχής ενθουσίαζε ολόκληρη την αποστολή, βοηθούς και φοιτητές, που αψηφούσαν δυσκολίες και μόχθο, τη ζέστη και τις ατέλειωτες πορείες, ανεβαίνοντας δύσβατα μονοπάτια και κατηφορίζοντας απόκρημνες πλαγιές. Όλοι εμείς που είχαμε την τύχη να λάβουμε μέρος κρατήσαμε μέσα μας έντονες μνήμες που νοσταλγικά θα μας συνοδεύουν για πάντα. Οι εξορμήσεις αυτές υπήρξαν μεγάλη εκπαιδευτική και πρακτική εμπειρία για τους φοιτητές μας αλλά και φυτώριο για πολλούς σημερινούς αρχαιολόγους της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας, που γνώρισαν και αγάπησαν τα βυζαντινά και τα μεταβυζαντινά μνημεία μέσα από την εξαιρετική αυτή πρωτοβουλία του καθηγητή Ν. Δρανδάκη.

Μια επιπλέον ρηξικέλευθη καινοτομία που καθιέρωσε ο Ν. Δρανδάκης, ήταν η κατανομή της έρευνας σε ομάδες, με επικεφαλής τους επιστημονικούς βοηθούς, συνεπικουρούμενους από φοιτητές, για τη συστηματική καταγραφή των μνημείων σε όλα τα χωριά και τους οικισμούς της υπό εξέταση περιοχής. Καρπός ήταν η εμπεριστατωμένη καταγραφή των μνημείων της Μάνης από το 1977 έως και το 1983. Η πρωτοβουλία προχώρησε μέχρι και την κατανομή της συγγραφής και τη σταδιακή δημοσίευση της έρευνας με χαρακτηριστικά συλλογικά, με τα ονόματα όλων των συγγραφέων, αλλά με διακριτή τη συμμετοχή καθενός. Χάρη στον Ν. Δρανδάκη η «Έρευνα στη Μάνη», δημοσιευμένη επί σειρά ετών στους τόμους των επιστημονικών *Πρακτικών* της Αρχαιολογικής Εταιρείας (η οποία, μαζί με το Πανεπιστήμιο Αθηνών, ενίσχυε εν μέρει την έρευνα αυτή), έχει

αποθησαυρίζει έναν πλούτο μνημείων (ναών με τοιχογραφίες ή χωρίς, άλλων κτισμάτων, γλυπτών έργων, φορητών εικόνων, ξυλογλύπτων, έργων αργυροχοΐας κ.ά.), η μελέτη των οποίων αποτελεί πρόκληση για τους νεότερους αρχαιολόγους. Μένει κανείς να ευχηθεί, τις καινοτομίες που εισήγαγε ο Ν. Δρανδάκης για τη συλλογική έρευνα, να τις μιμηθούν και να τις συνεχίσουν οι διάδοχοί του και τώρα και στο μέλλον, με την ίδια αυταπάρηση που δίδαξε με το παράδειγμά του ο ίδιος.

ΕΛΕΝΗ ΔΕΛΗΓΙΑΝΝΗ-ΔΩΡΗ

Η μελέτη και ερμηνεία εικονογραφικών δεμάτων στο έργο του Ν. Δρανδάκη

Η μελέτη της μνημειακής ζωγραφικής κατέχει σημαντική θέση στο πλούσιο και πολύπλευρο έργο του Νικολάου Δρανδάκη και αφορά ναούς της γενέτειράς του Κρήτης καθώς και δύο περιοχών στις οποίες υπηρέτησε ως έφορος Αρχαιοτήτων, της Νάξου και της Λακεδαιμονίας. Η τελευταία θα αποτελέσει μάλιστα το κατεξοχήν πεδίο της έρευνάς του, αφού επί πενήντα χρόνια θα διασχίζει άγονες και δυσπρόσιτες περιοχές — οι συνεργάτες του δεν ξεχνάμε το απόκρημνο πέρασμα για τους ναούς του Κάβο Μαληά — καταγράφοντας με αφοσίωση τα μνημεία της.

Όταν θελήσει κανείς να αποτιμήσει ειδικότερα την εικονογραφική ανάλυση και τη θέση της ως ερμηνευτικού εργαλείου στο σύνολο των τοιχογραφημένων συνόλων που μελέτησε ο Δρανδάκης, αντιλαμβάνεται ότι στα πρώτα του κιόλας άρθρα τα στοιχεία που θα χαρακτηρίσουν τη μεταγενέστερή του έρευνα είναι ήδη παρόντα: ακριβής περιγραφή των εικονιστικών συνθέσεων, σχολαστική ανάλυση των εικονογραφικών τύπων, συστηματική έρευνα εικονογραφικών αναλογιών, τρόποι διάδο-

σης των παραστάσεων. Όσον αφορά στο συνθετικό μέρος, η εικονογραφία στο έργο του Δρανδάκη αναδεικνύεται ως ιστορικό τεκμήριο: δίχως να παραμερίζεται ο κανόνας, οι εικονογραφικές ιδιαιτερότητες οδηγούν σε συμπεράσματα σημαντικά, ενώ προτείνονται συνδέσεις με καλλιτεχνικά κέντρα του Δεσποτάτου του Μορέως ή της Βασιλεύουσας. Επίσης αξιολογείται ο ρόλος της Θείας Λειτουργίας στη γένεση νέων συνθέσεων και τέλος ερευνώνται δυτικά πρότυπα σε ορισμένες παραστάσεις.

Από τη δεκαετία του '50, προχωρώντας πέρα από τις πρώτες διαπιστώσεις για εικονογραφικές σχέσεις μεταξύ Κρήτης και ανατολικής περιφέρειας του Βυζαντίου, αναλύει στον Άγιο Ευτύχιο Ρεθύμνης την εκκλησιολογία του ιδιότυπου διακόσμου του, δίχως να προχωρεί —ελέγχοντας κριτικά τα στοιχεία— σε πιο συγκεκριμένες συνδέσεις με την εκκλησιαστική ιστορία. Η ίδια σύνεση στην εξαγωγή συμπερασμάτων καθώς και η έλλειψη κάθε επιστημονικής φιλαρέσκειας, στοιχεία σύμφυτα του έργου του και του χαρακτήρα του, καθιστούν απόλυτα αξιόπιστα τα συμπεράσματά του που δύο δεκαετίες αργότερα θα ανατρέψουν, μέσω της μελέτης εικονογραφικών αρχαϊσμών (στο άρθρο του «Δεόμενοι Άγιοι επί του τεταρτοσφαιρίου της απίδος εις εκκλησίας της Μέσα Μάνης», 1971) την άποψη που επικρατούσε ως τότε, ότι ο χριστιανισμός άργησε να διαδοθεί στην απόμακρη αυτή βυζαντινή επαρχία. Παράλληλα, μέσα από την εικονογραφία αγίων —ιδιαίτερα του τοπικού αγίου Νίκωνος— ερευνάται η σχέση της Μάνης με το κωνσταντινουπολίτικο συναξάριο, ενώ στην εκκλησία του Αγίου Γεωργίου Επισκοπής, που προτείνεται ως έδρα της επισκοπής Μαΐνης, ζωγραφίζονται επεισόδια του κύκλου του ομώνυμου αγίου, άγνωστα σε άλλες βυζαντινές εικονογραφήσεις.

Όπως είναι αυτονόητο, η ανάλυση εικονογραφικών τύπων και προγραμματών στους βυζαντινούς ναούς έχει στενή σχέση με την κατανόηση της Θείας Λειτουργίας και των ομιλητικών και υμνολογικών κειμένων και σχολίων. Πέρα από τη στέρεα γνώση τους, η βιωματική σχέση που ο Νικόλαος Δρανδάκης είχε με την Εκκλησία τον

διευκόλυνε στην ανάλυση επί μέρους παραστάσεων (π.χ. στο άρθρο του «Πόκος ή νεφέλη;», που διαπραγματεύεται προεικονίσεις της Παναγίας) ή της επίδρασης του λειτουργικού τυπικού στην εικονογράφηση των τρούλων των παρεκκλησιών στην Αγία Σοφία στον Μυστρά. Στις τοιχογραφίες αυτές του Δεσποτάτου ανιχνεύονται οι σχέσεις με τη Βασιλεύουσα, ενώ φανερώνεται ο προδρομικός τους ρόλος στον διάκοσμο του κοντινού ναού της Περιβλέπτου του Μυστρά λίγα χρόνια αργότερα.

Δεν είναι πολλές οι περιοχές στην Ελλάδα που έτυχαν, όπως η Μάνη, όσον αφορά τα μεσαιωνικά τους μνημεία, τόσο μακρόχρονης και πολύπλευρης μελέτης: σκαφικές έρευνες, καταγραφή επιγραφών, γλυπτού διακόσμου, τοιχογραφημένων συνόλων και κινητών αντικειμένων στους ναούς, με συχνά σχεδόν αυτοτελείς δημοσιεύσεις στα *Πρακτικά της Αρχαιολογικής Εταιρείας*, όπως ήδη έχει αναφερθεί σε άλλα κείμενα του παρόντος αφιερώματος. Καρπός της άοκνης αυτής προσπάθειας, τα επιμέρους συναφή σημαντικά εργαλεία — το βιβλίο *Βυζαντινές τοιχογραφίες της Μέσα Μάνης* (1995), και τα άρθρα «Σχεδιάγραμμα Καταλόγου των τοιχογραφημένων βυζαντινών και μεταβυζαντινών ναών Λακωνίας» (1966), «Χριστιανικές επιγραφές Λακωνικής» (1967), «Ονόματα αγιογράφων σε ναούς της Επιδάουρου Λιμηράς» (1986), που θα αποτελούν πάντα πολύτιμο οδηγό όχι μόνο για επιγραφές που διαφωτίζουν τις συνθήκες της καλλιτεχνικής παραγωγής και ονομάζουν ζωγράφους αλλά και για ποικίλες προσεγγίσεις κυρίως της βυζαντινής και μεταβυζαντινής Μάνης. Κι αυτό επειδή ο Καθηγητής, όπως πάντα τον λέμε, κάλεσε από την αρχή σε συνεργασία και ανέδειξε ως ισότιμους επιστημονικούς εταίρους τους πανεπιστημιακούς του συνεργάτες. Συνεχίζοντας ο ίδιος τις συνθετικές μελέτες και την έρευνα επιμέρους μνημείων, μοίρασε απλόχερα το υλικό, αναθέτοντας και σε νεότερους το βάρος της συνέχειας. Τη στάση αυτή, η οποία ακόμη και σήμερα σπανίζει, δεν την υπαγόρευαν μόνο οι δημοκρατικές του αρχές και το ήθος του: εκεί τον οδήγησε επίσης η αγάπη του για τα μνημεία και η έγνοια του για την μελλοντική καλ-

τεχνική τους καταξίωση. Πιστός στα
γράματά του, αθόρυβος και στοργικός
φοιτητές, συνεργάτες και μνημεία,
ύλαγε για τα τελευταία όλες του τις δυ-
νάμεις. Γνωρίζοντας την αγάπη του
ρος τη φύση, τον θυμούμαι έκπληκτη
α αρνείται περίπατο επειδή κρατούσε
δυνάμεις του για κάτι χρήσιμο, όπως
λεγε, την καταγραφή των μνημείων.
Με αστείρευτη ενεργητικότητα ανέδει-
ξε και ερμήνευσε τη φυσιογνωμία της
αλλιτεχνικής ζωής αυτής της απόμα-
ρης επαρχίας του Βυζαντίου, εντρυφή-
σε στις εικονογραφικές της ιδιαιτερότη-
τες και τις αξιολόγησε με αυστηρά επι-
τημονικά κριτήρια και μας έδωσε έργο
εγέλιο και, όπως ο ίδιος είχε επιγραμ-
ατικά αναφέρει για έναν ζωγράφο,
«έργο δικό του». Τέλος, σε σχέση με το
νδιαφέρον του για την εικονογραφία,
είναι συγκινητικό να θυμηθεί κανείς ότι
λόγος που εξεφώνησε στο Πανεπιστή-
μιο Ιωαννίνων, με θέμα την Εικονογρα-
φία των Τριών Ιεραρχών, επανέλαβε το
ίδιο θέμα με τον πρωτόλειο λόγο που
βγαλε, μαθητής ακόμη, στην πατρίδα
ου.

ΒΙΚΤΩΡΙΑ ΚΕΠΕΤΖΗ

Οι βυζαντινές εικόνες και οι Κρητικοί ζωγράφοι στο έργο του Ν. Δρανδάκη

Συνεπής αρχαιολόγος και ιστορικός
της βυζαντινής τέχνης αλλά και άτομο
με βαθύ θρησκευτικό συναίσθημα, ο
Νικόλαος Δρανδάκης έσκυψε με εν-
διαφέρον πάνω από τις βυζαντινές και
μεταβυζαντινές εικόνες, κατανοώντας
απόλυτα τη διπλή λειτουργία τους ως
λατρευτικά κειμήλια και ως έργα τέ-
χνης. Η δραστηριότητά του και στον το-
μέα αυτόν υπήρξε παραγωγική και

αξιόλογη. Δύο πρώιμα άρθρα του από
τη δεκαετία του 1950 αναφέρονται το
ένα σε μια σημαντική κρητική εικόνα
με το θέμα της Παναγίας του Πάθους
που βρίσκεται στη γενέτειρά του, το Ρέ-
θυμνο (επανήλθε στο καλλιτέχνημα αυ-
τό, με νέα πορίσματα, τριάντα χρόνια
αργότερα, επιβεβαιώνοντας την επι-
στημονική ευσυνειδησία του), και το
άλλο σε μια εικόνα της Βρεφοκρατού-
σας του ελληνορθόδοξου ναού του Αγί-
ου Γεωργίου Βενετίας.

Η αγάπη του για τις εικόνες, το Ρέθυ-
μνο αλλά και για τους Κρητικούς εικο-
νογράφους, που επανειλημμένα τον
απασχόλησαν, βρήκε τη σύνθεσή της
στη συγγραφή της διδακτορικής διατρι-
βής του, που είχε ως θέμα τον σημαντι-
κότερο Κρητικό ζωγράφο του 17ου αιώ-
να, με καταγωγή από το Ρέθυμνο. Τίτλος
της: *Ο Εμμανουήλ Τζάνε Μπουνιαλής
θεωρούμενος εξ εικόνων του σωζομένων
κυρίως εν Βενετία*. Ήταν η πρώτη διδα-
κτορική διατριβή που πραγματευόταν το
έργο ενός Κρητικού μεταβυζαντινού ζω-
γράφου και εκδόθηκε στην Αθήνα το
1962. Μεθοδικός και ευσυνειδητός στην
εργασία του, έχοντας τότε ελάχιστα
εφόδια με το επίπεδο των γνώσεων της
εποχής, πάντα με επιστημονική υπευθυ-
νότητα, εξιχνιάζει την εικονογραφία και
την τεχνοτροπία των έργων και διατυ-
πώνει προσεκτικές παρατηρήσεις, προ-
χωρώντας σε αποδεκτά συμπεράσματα,
με συνειδητή αποφυγή οποιουδήποτε
εντυπωσιασμού, πράγμα άλλωστε που
τον χαρακτήριζε γενικότερα και ως επι-
στήμονα και ως άνθρωπο. Η μελέτη αυ-
τή αποτελεί βασική μονογραφία για τον
ζωγράφο μέχρι σήμερα. Ο ίδιος ο Δραν-
δάκης επέστρεψε στον Εμμανουήλ Τζά-
νε δώδεκα χρόνια αργότερα, δημοσιεύ-
οντας και μελετώντας υποδειγματικά
δύο άγνωστες μέχρι τότε εικόνες του
(στο περιοδικό *Θησαυρίσματα* του
1974) και προσθέτοντας νέες παρατηρή-
σεις για άλλα έργα του. Άλλος σημαντι-
κότερος Κρητικός ζωγράφος του 17ου
αι., από τα Χανιά αυτή τη φορά, ο Θεό-
δωρος Πουλάκης, απασχόλησε τον Ρε-
θύμνιο επιστήμονα λίγο αργότερα. Το
1976 συνέγραψε μια σημαντική μελέτη
(που δημοσιεύτηκε πάλι στα *Θησαυρί-
σματα*) για έξι μεγάλα πολυπρόσωπα
έργα του Πουλάκη, επισημαίνοντας μά-

λιστα εύστοχα τα πρότυπά τους σε φλα-
μανδικές χαλκογραφίες. Άλλοι ζωγρά-
φοι εικόνων τον απασχόλησαν επίσης,
σε μικρότερο βαθμό, όπως ο σχεδόν
άγνωστος μέχρι τότε Τζώρτζης Λα-
μπάρδος και ο Εμμανουήλ Σκορδύλης.

Με συγκίνηση θυμάμαι την κοινή μας
επίσκεψη, με λιγοστούς άλλους συνα-
δέλφους, στη μονή της Αγίας Αικατερί-
νης στο Σινά τον Μάρτιο του 1985, τη
γήσια ευλάβεια του Νικολάου Δραν-
δάκη ως προσκυνητή αλλά και τον θαυ-
μασμό του ως αρχαιολόγου για τους μο-
ναδικούς θησαυρούς του ιερού αυτού
και ιστορικού χώρου. Η ψυχή και το
βλέμμα ευφραίνονταν από τη θέα σπά-
νιων και εξαιρετων βυζαντινών εικό-
νων που με τη βοήθεια των φιλόξενων
μοναχών ανακαλύπταμε στα παρεκκλή-
σια και τους άλλους χώρους της μονής.
Πολλές από αυτές ανήκουν στην κρητι-
κή σχολή. Λίγα χρόνια αργότερα είχε
την ευκαιρία να επιλέξει και να μελετή-
σει συνοπτικά μερικές από τις πιο αξιό-
λογες κρητικές εικόνες της Μονής Σινά
(αρκετές είναι υπογραμμένες ή αποδί-
δονται σε γνωστούς ζωγράφους) και να
τις δημοσιεύσει σε συλλογικό τόμο
αφιερωμένο στο ιστορικό μοναστήρι, ο
οποίος εκδόθηκε το 1990. Η πείρα και οι
γνώσεις του τον οδηγούσαν σε εύστοχες
παρατηρήσεις, συσχετισμούς και απο-
δόσεις έργων σε συγκεκριμένους καλλι-
τέχνες, δεν δίσταζε όμως, με τη μετριο-
φροσύνη που τον χαρακτήριζε, να ζητά
τη γνώμη και νεότερων ερευνητών.

Μολονότι οι δημοσιεύσεις του για άλ-
λες όψεις της βυζαντινής τέχνης είναι
πολυαριθμότερες, άφησε και στον το-
μέα των εικόνων την παρακαταθήκη
του. Εκτός από τις δικές του μελέτες, με
την καθοδήγησή του υποστηρίχθηκαν
διδακτορικές διατριβές για φημισμέ-
νους ζωγράφους εικόνων όπως ο Γεώρ-
γιος Κλόντζας, ο Θεόδωρος Πουλάκης,
ο Μιχαήλ Δαμασκηνός, ενώ από το πα-
ράδειγμά του εμπνεύστηκαν πολλοί νε-
ότεροι αρχαιολόγοι (συμπεριλαμβανο-
μένης της κόρης του Αναστασίας Δραν-
δάκη) για να ξεκινήσουν ή να προωθή-
σουν με τη σειρά τους τη μελέτη των βυ-
ζαντινών και μεταβυζαντινών εικόνων
και των Κρητικών ζωγράφων.

ΜΑΡΙΑ ΚΩΝΣΤΑΝΤΟΥΔΑΚΗ-ΚΙΤΡΟΜΗΛΙΔΟΥ

Η μάχη των μαχών έληξε χωρίς νικητή

του Νίκου Πρωινού

☞ Ο αγώνας μεταξύ Παναθηναϊκού και Ολυμπιακού πριν από δυο βδομάδες έληξε χωρίς νικητή κι έτσι η κατάκτηση του τίτλου θα κριθεί σε τέσσερις αγωνιστικές.

☞ Από μια άποψη αυτό είναι καλό, ως προς το ενδιαφέρον των φιλάθλων. Η Παράγκα μετά την κατάρρευση του συστήματος ΠΑΣΟΚ είναι προσεκτική και διστακτική στο να εκτεθεί, γιατί όπως σωστά εκτιμά οι καιροί είναι δύσκολοι και οι μέρες πονηρές.

☞ Ο κυρ Νίκος (Αλέφαντος), όντας παλληκάρι –όπως τον έχει τραγουδήσει παλιότερα κι ο Ρασούλης–, έκανε ό,τι μπορούσε, αλλά δεν του προέκυψε!

☞ Παρά τους τσαμπουκάδες ορισμένων βλαστών του που η αμοιβή τους εξαργυρώνεται όχι με το ποδόσφαιρο που παίζουν, αλλά με τις κλωτσιές που ρίχνουν.

☞ Όπως δηλαδή με το συρφετό των συνεργαζομένων του ΠΑΣΟΚ. Η ανταμοιβή τους στις λίστες και στις θέσεις που τους δόθηκαν (και θα τους δοθούν) δεν έχει να κάνει με την πολιτική που παράγουν (τι να παράγει άλλωστε κάποιος/α που δεν έχει δουλέψει ποτέ στη ζωή του;), αλλά με τον οχετό που εξακολουθούν να εκλύουν μέσω της τηλεοράσεως, που παραμένει βεβαίως-βεβαίως διαπλεκόμενη και προκλητική, κ. πρωθυπουργέ, και δε λέτε τίποτε περί αυτού...

☞ Ο πρακτοράκος έβαλε την ίδια βραδιά στο κουρελοκάναλο που διαθέτει τους γνωστούς υπαλλήλους του, για να διατηρούν το κλίμα και να προετοιμάσουν τους οπαδούς για την απώλεια του πρωταθλήματος, που θα αποδοθεί σε εξωθεσμικά κέντρα!

☞ Οι αρχιτέκτονες της συνδιαλλαγής ομιλούν περί ισονομίας. Αυτό κι αν είναι ο ορισμός του σουρεαλισμού.

☞ Είπαμε «σουρεαλισμός» και θυμηθήκαμε την επικρατούσα κατάσταση στο Συνασπισμό. Και πάλι διαιρεμένος στα δυο, αν και δεν υπάρχουν πια οι Κουνάλοδαμανακαίοι. Το μικρόβιο είναι ισχυρό και ανθεκτικό στα όποια ζιζανιοκτόνα (λέγε με «συνεργασίες») χρησιμοποιούν κάποιοι που προσπαθούν –οι αιθεροβάμονες– να κρατήσουν το μαγαζί.

☞ Θιασώτες του ΝΑΙ για το σχέδιο Ανάν και υπογραφές σε κοινά κείμενα με ό,τι πιο απεχθές κυκλοφορεί στην πιάτσα. Δηλαδή τους Πασόκους και τους προσκυνημένους σ' αυτούς παλιούς αριστερούς (χα-χα-χα).

☞ Τι να πρωτοπεριώσουν ο Αλαβάνος κι ο Λαφαζάνης;

☞ Είδαν κι απόειδαν ο Γλέζος, ο Γρίβας, ο Κωστόπουλος (και άλλοι πολλοί) και το ξανασκέφτονται που έμπλεξαν κι έβαλαν πλάτες στις εκλογές. Το Κυπριακό ήταν η σταγόνα

που ξεχείλισε το ποτήρι. Η συνέχεια προβλέπεται δραματική. Μόνο που στις ευρωεκλογές θα κριθούν οι πράξεις τους (ποιοι εκλέχτηκαν, οι θέσεις τους για την Ε.Ε.: Μάαστριχτ, Ευρωσύνταγμα και Κυπριακό). Οι κλάψες αυτή τη φορά μάλλον δεν θα έχουν αποδέκτες, σύντροφοι.

☞ Ο Παναθηναϊκός από την άλλη, μοιάζει με τη Ν.Δ. Έτοιμος πάντα για το αυτογκόλ. Έχει όλες τις προϋποθέσεις να πάρει το πρωτάθλημα και κινδύνεψε να χάσει μέσα στο γήπεδό του.

☞ Ο Σουμ, σε ρόλο Μητσοτάκη, αφήνει εκτός τον Νικοπολίδη και βάζει τρικλοποδιές (με τη συναίνεση των αφεντικών του) σε μια σειρά από παίκτες: Χέργκινσεν, Μίκαελσεν, Βλάοβιτς κ.ά.

☞ Ελλείψει των οργανωμένων του Ολυμπιακού, τη νύφη πλήρωσαν οι αστυνομικοί που χτυπήθηκαν με τους πράσινους χούλιγκαν πριν τον αγώνα.

☞ Θα γράφαμε τη ρήση για τον αράπη και την αποτελεσματικότητα του πλυσίματος ως προς την αλλαγή του χρώματός του, αν δε φοβόμαστε να βρεθούμε στο στόχαστρο του διδύμου Καραμάνου-Κουνάλακη και κατηγορηθούμε για ρατσισμό!

☞ Όπως και να το κάνουμε, ο συμμετοχικοδημοκρατικός χώρος διαθέτει ευαίσθητους πολιτικούς(;).

☞ Μέγα στρατηγικό σφάλμα διέπραξε ο κ. Κρόκο. Νίκησε η ομάδα του (στο μπάσκετ) το Μαρούσι και έβαλε τον Παναθηναϊκό στην κορυφή. Αν διατηρήσει μάλιστα αυτή τη θέση θα έχει όλα τα πλεονεκτήματα στα πλείοφ. Από σας, κύριε Κρόκο μας, δεν το περίμενα τέτοιο ολίσθημα. Χειρότερο από το ΝΑΙ του ΠΑΣΟΚ πριν το διάγγελμα του Παπαδόπουλου.

☞ Το πρωτάθλημα όμως συνεχίζεται, όπως και το ξεκατνιασμα του ΠΑΣΟΚ στο χωροχρόνο. Διάθεση να έχουμε και να γελάμε. Ακόμα τα πιο ωραία δεν τα είδαμε.

Επισημαίνουμε

Αριστερά και Πολιτισμός (3)

Πάρουμε λοιπόν τα πράγματα με τη σειρά. Τι προτείνει η εκδοτική Αριστερά ως προς συγκεκριμένους καλλιτεχνικούς χώρους και τα Ν.Π.Δ.Δ. για τη διοίκηση, την στελέχωση και την ακολουθητέα τους πολιτική; Έχει άποψη και –κυρίως– πρόταση φερ' ειπείν για το Κέντρο Δελφών, τα ΔΗΠΕΘΕ, το ΕΚΕΒΙ, το Εθνικό Θέατρο, την Εθνική Πινακοθήκη ή τα αρχαιολογικά μουσεία κινικότερα; Έστω θέση πρώτη μας και κύρια: Το υπουργείο Πολιτισμού οφείλει να συγχωνευθεί με το «αδελφό» υπουργείο της Παιδείας για συμβολικούς και ουσιαστικούς λόγους. Γιατί έτσι θα ενισχυθεί η διεκπεραιωτική νοοτροπία του πρώτου που το καθηλώνει στον άχαρο(;) ρόλο της διανομής κονδυλίων αλλά και η εργαλειοθηρική λογική του δεύτερου που προετοιμάζει φτηνά πλην εκπαιδευμένα εργατικά χέρια για τις παραγωγικές ανάγκες του ετερογενούς και του τριτογενούς τομέα. Το «Μάθε παιδί μου γράμματα» πρωτίστως πρέπει να σημάνει *γίνε άνθρωπος, παιδί μου, με το κεφαλαίο*. Μια τέτοια κίνηση θα επανιδεολογικοποιήσει τις λειτουργίες των δύο, «παραγωγικών» σήμερα, υπουργείων, σύμφωνα με άλλου και με τις θεωρητικές επιλογές κορυφαίων συντηρητικών ανοητών της κυβερνώσας παράταξης όπως ο Κωνσταντίνος Τάτσος, ο Παναγιώτης Κανελλόπουλος, ο Ι.Μ. Παναγιωτόπουλος ή ο Γεώργιος Μαλεβίτης. Αλλά και των Στέλιου Ράμφου και Χρήστου Γιανναρά, αν διαβάζω καλά τις απόψεις τους. Μ' άλλα λόγια ζητώ από την Αριστερά να πιέσει την Δεξιά μήπως και αυτή αναλάβει τις ιδεολογικές ευθύνες του χώρου που εκπροσωπεί, και προχωρήσει στις δραστικές τομές που έχει ανάγκη ο τόπος για να ξεφύγει από τη φτώχεια, τον ανεγκέφαλο καταναλωτισμό, τη δημιουργική άπνοια και τη βελούδινη παρακμή. Κυκλοφορώ στην Ομόνοια και την Πλατεία Αθήναι και βλέπω τα εκατοντάδες, τα χιλιάδες ανθρώπινα ράκη, τα σώματα των ναρκωτικών που έχουν πολλαπλασιαστεί στη χώρα μας τόσο στα αστικά κέντρα όσο, δυστυχέστατα, και στην επαρχία. Ιδέες και πίστη, ευκαιρίες και όραμα ζητάνε οι νέοι, κι εμείς, η επίσημη πολιτεία, τους προσφέρουμε εργαλειοποιημένη παιδεία και έπειτα νεκρολογία με προγράμματα μεθαδόνης, κοινωνικό περιθώριο, αστυνομικές διώξεις –εφόσον οι μπάτσοι πουλάνε την ηρωίνη, όπως και την προστασία στα μαγαζιά που διαθέτουν αλκοόλ σε ανήλικους αλλά και στους ποικίλους νονούς της νύχτας– και λογής αβαρείς θεοκοπιαστικές συμβουλές προς δημιουργία εντυπώσεων. Πολιτισμός, με λίγα λόγια, θα μπορούσε να σημαίνει μίαν αληθινή επανάσταση ένδον. Το θέμα είναι πόσο μπορούμε ν' αντέξουμε κάτι τέτοιο ως κοινωνία. Παράλληλα σ' αυτό το καινούργιο υπερυπουργείο Πολιτισμού και Παιδείας θα μπορούσε να υπαχθεί ένα τμήμα της κρατικής τηλεόρασης, λ.χ. το πολύ καλό κανάλι της Βουλής των Ελλήνων, ώστε το τηλεοπτικό πρόγραμμα και η εκπαιδευτική τηλεόραση να οργανώνουν τις δραστηριότητές τους με βάση αυτούς τους πυλώνες της παιδείας και του πολιτισμού. Το αποτέλεσμα, φαντάζομαι, θα είναι εντυπωσιακό αλλά και άκρως παραδειγματικό, γιατί συγχρόνως θα ενισχυθεί μίαν ήττα της λογικής της αγοράς και μια νίκη στο ιδεολογικό πεδίο. Αλλά θα συνεχίσουμε...

Μάνος Στεφανίδης

ΠΡΟΤΕΙΝΟΥΜΕ

• Την περασμένη Τρίτη, 27/4, εγκαινιάστηκε η ωραία έκθεση «**Ανδρέας Βουρλούμης (1910-1999)**»:

Η καθημερινή ζωή ενός ζωγράφου», που διοργάνωσε το ΜΙΕΤ στο Μέγαρο Εϋνάρδου (Αγ. Κωνσταντίνου 20 & Μενάνδρου). Εκτός από τα έργα, ως επί το πλείστον μικρών διαστάσεων, σε χαρτί (παστέλ, υδατογραφίες, κάρβουνο κ.λπ.), εμπνευσμένα

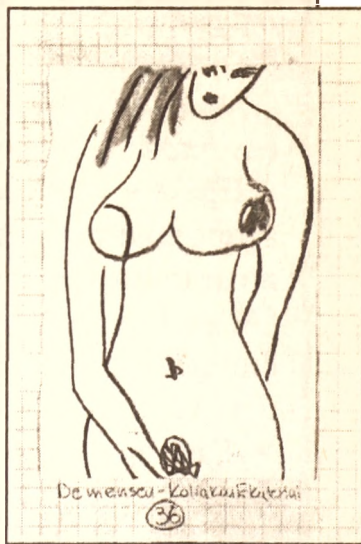

από σκηνές της καθημερινότητας, παρουσιάζονται και τα σημειωματάρια του καλλιτέχνη. Διάρκεια ως 27/6.

• **Αύριο**, Σάββατο 30/4, στο Μακεδονικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης της Θεσσαλονίκης (Εγνατίας 154, ΔΕΘ) εγκαινιάζεται ομαδική έκθεση 6 σύγχρονων διακεκριμένων γερμανών καλλιτεχνών –των G. Herold, M. Honert, O. Metzel, R. Mucha, H. Pitz και Th. Schütte– με τίτλο «**Πόλη, Χώρα, Ποταμός**». Θα διαρκέσει ως 27/6.

• Στη γκαλερί Bernier/Eliades (Επταχάλκου 11, Θησείο) εγκαινιάζεται σήμερα, 29/4, η έκθεση του αυστριακού **Franz West**. Ο καλλιτέχνης δημιουργεί ημιτελή έργα, κατασκευές που αρνούνται την εξιδανίκευσή τους και προκαλούν το θεατή σε μια διαπροσωπική διαπραγμάτευση για την ταυτότητα του σύγχρονου έργου τέχνης (διάρκεια ως 4/6).

• **Μέχρι 15/5** προλαβαίνετε να επισκεφθείτε τη δροσερή έκθεση ζωγραφικής της **Αικατερίνης Κολιάκου**, που γίνεται στη γκαλερί Diana (Αρμόδιου 10, Βαρβάκειος πλατεία). Μέχρι 15/5 μπορείτε επίσης να δείτε την έκθεση ζωγραφικής του **Χρήστου Κεχαγιόγλου** στη γκαλερί Ζουμπουλάκη (Πλατεία Κολωνακίου 20).

• Στο **Θέατρο Χώρα** (Αμοργού 20, Κυψέλη, τηλ. 210 8673945), την ερχόμενη Παρασκευή και Σάββατο 7 και 8/5, η **Νένα Βενετσάνου** δίνει ένα προσωπικό ρεσιτάλ με τίτλο «**Στο Καφέ Γκρέκο**», βασισμένο στον νέο ομότιτλο δίσκο της, καθώς και σε δύο προηγούμενους: τις «**Πόλεις του Νότου**» και τη «**Νέα Γη**».

• Στο **Επί Κολωνώ** (Ναυπλίου 12, αρχές Λένιν, τηλ. 210 5138067) θα εμφανισθεί την Πέμπτη 6/5 για μία μόνον βραδιά ο γνωστός τζαζίστας **Τάκης Μπαρμπέρης**, που θα παρουσιάσει το νέο του δίσκο «**Porto Kayio**», αλλά και παλιότερές του συνθέσεις.

Τα μάγια της πεταλούδας από το Θέατρο του Παπουτσιού στο «Τρένο στο Ρουφ»

Το ΘΕΑΤΡΟ ΤΟΥ ΠΑΠΟΥΤΣΙΟΥ στις ράγες της Αμαξοστοιχίας-Θεάτρου «Το τρένο στο Ρουφ» θα παρουσιάσει το έργο του Φ. Γκ. Λόρκα *Τα μάγια της πεταλούδας* από τις 4 έως τις 9 Μαΐου 2004.

Αντλώντας υλικό από τα έθιμα, τους χορούς και τη μουσική της ελληνικής

υπαίθρου το «Θέατρο του Παπουτσιού» πάνω στο Δέντρο» επιχειρεί ένα πρωτότυπο ανέβασμα όπου η ελληνική παράδοση θα συναντάται και θα σμίγει με τους στίχους της πρώτης θεατρικής δημιουργίας του ισπανού ποιητή. Πρόκειται για την περιπέτεια μιας πεταλούδας με σπασμένα φτερά που πέφτει μέσα σε μια φωλιά σκαθαριών. Ο ανθρώπινος κόσμος προ-

βάλλεται πάνω στα έντομα της υπαίθρου, που είναι οι πρωταγωνιστές του έργου.

Παίζουν οι: Ειρήνη Λιοκουκουδάκη, Κυριάκος Μερτζάνης, Μυρτώ Παπαδοπούλου, Σοφία Στυλιανού και Αλεξία Φωτιάδου. Τη σκηνική δράση συνοδεύουν ζωντανά οι: Χαρίτωνας Χαριτωνίδης (γκάιντα, φλογέρα), Αλέξανδρος Παπαδημητρά-

B O M B I Δ Ι Α πολιτιστικής Α Φ Α Σ Ι Α Σ

- Ν.Δ. κυβέρνηση, ΠΑΣΟΚ κράτος. ΝΑΙ ηγεσία, ΟΧΙ λαός. Ζούμε στον τόπο του παράλογου.

- *Ε, όχι και «Ελληναράς» ο Μανωλάκης! Απλώς θερμός Ελληναράκης. Πάντως χαιρόμεθα που έγκριτοι επιφυλλιδογράφοι της Καθημερινής και του «7» της Ελευθεροτυπίας μάς αντιγράφουν κατά κεραία – δείγμα του λαοπρόβλητου των απόψεών μας.*

- Εξάλλου ποτέ κανείς δεν έχασε ποντάροντας σε πολιτισμό και πολιτική. (Αρκεί βεβαίως να τον διακρίνει στοιχειώδης συνέπεια).

- *Α, να μην το ξεχάσω. Σήμερα, στις 7.30 το απόγευμα, να πάμε όλοι στο Βυζαντινό Μουσείο, όπου θα παρουσιαστεί το τελευταίο, και άκρως ταιριασμένο βιβλίο του φίλου της στήλης Μάνου Στεφανίδη με τίτλο: «Ο Πολιτισμός στην Εποχή της Μελαγχολίας»...*

- Ήρθε κι έδωσε το γλυκό παραμονή Πρωτομαγιάς.

- Τον πρόλογο υπογράφει ο αδαπάνητος Αντώνης Καρκαγιάννης, η έκδοση είναι του Αντί, και το βιβλίο

θα παρουσιάσουν οι Νίκος Κωνσταντόπουλος, Θόδωρος Ρουσόπουλος, Βλάσης Κανιάρης και Δημήτρης Κωνσταντίος.

- Πάντως τη μελαγχολία μας περί τον πολιτισμό δεν εξόρκισαν, ενώ το υποσχέθηκαν, οι νέοι ένοικοι του Υπουργείου Πολιτισμού, από τη μια παλινωδούντες σχετικά με το Νέο Μουσείο της Ακρόπολης κι απ' την άλλη αλλάζοντας (sic) τα μέλη στο Δ.Σ. της «Πολιτιστικής Ολυμπιάδας» ως λύση για το φιάσκο και τοποθετώντας επικεφαλής τον μαύρο τον κ. Μαύρο...

- Αντί να τερματίσουν όλη αυτή τη γελοιότητα δημοσιοποιώντας τα έργα, τις ημέρες και τις μίζες της βενιζελοκίνητης «Γιορτής των Πολιτισμών».

- Εκτός κι αν οι νέοι ταγοί του ΥΠΠΟ πιστεύουν ότι εξελέγησαν για να διεκπεραιώσουν τα λάθη και τις υπερφιαλές πολιτικές του ΠΑΣΟΚ. Τους λαϊκισμούς και τις αρπαχτές του.

- Οπότε... πάσο. Απλώς εμείς τους υπενθυμίζουμε το εφήμερον της εξουσίας.

- Εκτός κι αν πιστεύουν ότι αν τοποθετήσουν μιαν εξίσου βαρετή κυρία σαν την κ. Χηνιάδου στη θέση της τελευταίας, θα έχουν επιφέρει πολιτιστική άνοιξη.

- Το γεγονός, άκρως δυσάρεστο ομολογουμένως, είναι ένα: δεν έχουν πρόσωπα για να επανδρώσουν θεσμούς και όργανα και να εκβιάσουν έτσι μια κάποια αλλαγή.

- Γι' αυτό και ψάχνονται ανάμεσα σε ρέστα, ρετάλια και «επαγγελματίες» της προσκολλησεως του παλαιότερου καθεστώτος.

- Το μέλλον θα δείξει... Ίδωμεν.

- Μας άρεσε πολύ η Δεύτερη Ακρόαση του Παρασκευά Καρασούλου όπως παρουσιάστηκε στο Θέατρο «Άλφα».

- Γοητευτική απάντηση ταλέντου στο kitsch των λογής Fame Story.

- Το απόστημα έχει αρχίσει να σπάει σχετικά με την Εθνική Πινακοθήκη και να γράφονται στον Τύπο μερικά από τα «κατορθώματα» της διεύθυνσής της.

- Κυρίως από τον Βασίλη Αγγελικόπουλο και την Ναταλί Χατζηαντωνίου.

- Δεκαπέντε χρόνια στο ίδιο πόστο, η σιδηρά κυρία των εικαστικών κούρασε και κουράστηκε ασκώντας

ένα είδος «πεφωτισμένης» δεσποτείας και απροκάλυπτου ραγιαδισμού προς το βαθύ ΠΑΣΟΚ. Με τον Ν3057 του Βενιζέλου μάλιστα προσπάθησε να συγκεντρώσει στο πρόσωπό της όλες τις αρμοδιότητες σαν πάπας (ή μάλλον πάπισσα).

- Εκτός κι αν ξεχάσατε επίσης τις παρουσιάσεις των βιβλίων του Βενιζέλου από το Ίδρυμα και τα τριαντάφυλλα προς την κ. Δήμητρα Λιάνη.

- Και τις εκθέσεις στη Φλώρινα προς τιμήν του Γιώργου Λιάνη και τον Α' τόμο του καταλόγου για το «Φως του Απόλλωνα» που ακόμη να κυκλοφορήσει, έξι μήνες μετά τα εγκαίνια της έκθεσης!

- Ή τα 100 εκατομμύρια δρχ. που πληρώνει η ΕΠΜΑΣ ετησίως για το Γουδρή.

- Ή τα εγκαίνια στις 8 Μαΐου του νέου παραρτήματος στο Ναύπλιο, γενέτειρα του προέδρου του Δ.Σ. του ιδρύματος!

- Αλλά και τον παραμερισμό των επιμελητών ή την ίδρυση πολλαπλών παραρτημάτων, όπως έχουμε ξαναπεί –λες και μια Πινακοθήκη είναι ο... Μαρινόπουλος–, που μετά τα γκλαμουράτα τους εγκαίνια...

ς (ούτι, λαούτο) και Πέος Γιωρκάτζης (βιολί).
 Το έργο παρουσιάζεται σε τάφραση Ιουλίας Ιατρίδου, ηθοποιό Βαλεντίνας Παδημητράκη, σκηνικά-κοσούμια Έμμας Μολλέ και μουσική επιμέλεια Χαρίτωνα Χριτωνίδη και Βαλεντίνας Παδημητράκη.
 Για περισσότερες πληροφορίες: Αμαξοστοιχία-Θέατρο Το Τρένο στο Ρουφ», 210 98922, 6937604988

Η τέχνη της Κούβας

Η έκθεση «Η Κούβα στην Κλεισθένους» από τις 3-16 Μαΐου δίνει την ευκαιρία στο κοινό να δει από κοντά έργα τέχνης (ζωγραφική-χαρτικά) των νέων και γνωστών κουβανών καλλιτεχνών Enrique Baster, Ludmila Lopez Dominguez, Miguel Angel

Salvo, Ivan Rodriguez de la Torre, Victor Velazquez Mirabal.

Κατά την διάρκεια της έκθεσης θα πραγματοποιηθούν διαλέξεις στα ισπανικά από τον κουβανό συγγραφέα Reinaldo Joen Ramaguera με θέματα: Η ψυχολογία των Κουβανών, Η αρχιτεκτονική της Αβά-

νας και Η γυναίκα στον κουβανέζικο πολιτισμό

Επίσης θα γίνουν μουσικές εκδηλώσεις και θα προβληθούν κουβανέζικες ταινίες.

Από 3 έως 16 Μαΐου στην Γκαλερί Κλεισθένους 9, Πλατεία Κοτζιά, τηλέφωνα επικοινωνίας: 210.5229.765, 210.5229.248.

- αφήνονται στη μοίρα τους χωρίς κάποιον επικεφαλής.
- Γιατί, βλέπετε, η κ. Λαμπράκη, κατά τα πρότυπα του συνωνόματού της κυρ Χρήστου, θέλει να είναι ο καπετάν ένας. Και παραγκωνίζει όποιον θεωρεί αντίπαλο ή αντίζηλο.
- Και γαμώ τις αξιοκρατίες δηλαδή.
- Ο νέος υφυπουργός Πολιτισμού επισκέφθηκε πριν είκοσι μέρες την Πινακοθήκη, αλλά δεν είδε ούτε τους επιμελητές ούτε το Δ.Σ. των υπαλλήλων του ιδρύματος.
- Φαίνεται ότι δεν αποτελεί πλάκα πως η κ. Πλάκα θέλει να είναι παντός καιρού.
- Ίσως γι' αυτό και οι νέοι άρχοντες του ΥΠΠΟ, σε μυστικό δείπνο που διοργάνωσαν στον Διόνυσσο, για να γνωρίσουν τους ανθρώπους του πνεύματος, ενόψει της EXPO 2008, κάλεσαν πρώτο πρώτο το καπέλο της Εθνικής Πινακοθήκης.
- Καπέλο τους, θα μου πείτε. Αλλά και τον Μυταρά και τον Τσόκλη και τον Καραά και τον Σόρογκα...
- Ποιους θα ήθελες να καλέσουν; Τον Βλ. Κανιάρη, τον Σπ. Βραχωρίτη, τον Νίκο Μπαίκα, τον Γιάννη Σακελλαράκη, τον Ηρακλή Λογοθέτη, τον Ιάσονα Μολφέση, τον Θανάση Ρεντζή, τον Διονύση

Χαριτόπουλο, τον Γιώργο Χαρβαλιά, τον Γιώργο Αριστηνό, τον Θανάση Μουτσόπουλο, την Πέπη Ρηγοπούλου, τον Δημήτρη Ραφτόπουλο ή τον Εμμανουήλ Μαυρομμάτη; Μα αυτοί ποτέ δεν υπήρξαν «κατεστημένο».

- Διερωτώμαι πάντως αν είναι ενήμερος για όλα αυτά ο Κώστας Καραμανλής, ο οποίος και ανέλαβε την ευθύνη για τον πολιτισμό αυτού του τόπου.

- Αν όμως σχετικά με το πολυδιάστατο έως και ακανθώδες ως προς τις ποικίλες αποχρώσεις του πρόβλημα του πολιτισμού ενημερώνεται αποκλειστικά από Ρηγιλλάρους, τότε μάλλον κάναμε κακό ξεκίνημα.

- Ας ελπίσουμε πως απλώς πρόκειται για την αμηχανία της αρχής.

- Εμείς πάντως διαπιστώσαμε ήδη κρούσματα αλαζονείας στους επικεφαλής του ΥΠΠΟ.

- Είπαμε: Ν.Δ. στην κυβέρνηση, ΠΑΣΟΚ στην εξουσία.

- Επίσης τον παραιτηθέντα από την αρχιτεκτονική επιτροπή του ΥΠΠΟ αρχιτέκτονα Ανδρέα Κούρκουλα αντικατέστησε η μη αρχιτέκτων Βάσια Γεωργίου.

- Διερωτώμαστε: Είναι

Έκθεση Μ. Γιανναδάκη, Ένωση Σέρβων Καλλιτεχνών (ULUS), Βελιγράδι, Απρίλης 2004.

σύννομο αυτό ή μήπως οι αποφάσεις μιας τέτοιας επιτροπής μπορούν να εφεσιβληθούν;

- Έσκισε, όπως πληροφορούμαστε, η έκθεση χαρκτηκής του Μανόλη Γιανναδάκη στο Βελιγράδι.

- Κι άλλα καλά νέα: Την καλλιτεχνική διεύθυνση της «Φωτοσυγκυρίας» στη Θεσσαλονίκη αναλαμβάνει του χρόνου ο δικός μας Θανάσης Μουτσόπουλος.

- Καλή τύχη *mutso boy*!

- Τεράστια επιτυχία επίσης του «Ε» της

Ελευθεροτυπίας: Στο ένα του τεύχος μάς έκανε πολυσέλιδη συντροφιά η Άννα Διαμαντοπούλου και στο άλλο ο Νίκος Σηφουνάκης.

- Έλα όμως που δεν είχαμε

επιθυμήσει κανέναν απ' τους δυο! (Πολλώ μάλλον την αγιογραφία τους).

- Περιμένουμε το επόμενο μαχί αφιέρωμα του καλού περιοδικού στην Μιλένα Αποστολάκη!

- Δεκαπέντε μέρες πέρασαν χωρίς ούτε μια φωτογραφία της!

- Οι οπαδοί της καθ' άπασαν την επικράτεια παραμένουμε ανάστατοι.

- Απ' την άλλη, αν ξαναδώ επαγγελματικά θυμωμένη έως υπηρεσιακά έξαλλη τη Λιάνα Κανέλλη απ' την τηλεόραση, θα σπάσω τη συσκευή. Αυτή η οργίλη περσόνα μπορεί να «πουλάει», αλλά εμένα μ' έχει κουράσει.

Μανωλάκης ο Βομβιστής

Ο Τάκης Τζαμαργιάς υπηρετεί με σεμνότητα και αποτελεσματικότητα τον χώρο του θεάτρου για παραπάνω από μία εικοσαετία ως σκηνοθέτης και δάσκαλος. Διδάσκει «Θέατρο στην Εκπαίδευση» στο Παιδαγωγικό Τμήμα Δημόσιας Εκπαίδευσης, υπήρξε το κεντρικό πρόσωπο της Θεατρικής Ομάδας του Δήμου Κερατσινίου, όπου κατέθεσε σημαντικό κομμάτι της δουλειάς του, και ιδρυτικό μέλος της

Εταιρείας Θεάτρου «Δυτικά της Πόλης». Στην Πειραματική Σκηνή του Εθνικού Θεάτρου σκηνοθέτησε το βραβευμένο έργο του Βασίλη Κατσικονούρη Καλιφόρνια Ντρήμιν, που παίζεται αυτή την περίοδο, ενώ τώρα κάνει πρόβες στον Φάτσερ του Μπρεχτ με την Εταιρεία «Δυτικά της Πόλης», και στην Ερώτων τα Θαύματα με τη Θεατρική Ομάδα του Παιδαγωγικού Τμήματος.

Με δουλειά και όνειρα

Τη συνέντευξη πήρε η Ειρήνη Μουντράκη

• Το Καλιφόρνια Ντρήμιν στην Πειραματική Σκηνή του Εθνικού Θεάτρου ήταν πρόκληση για σας;

— Ήταν πολύτιμη εμπειρία και παρακαταθήκη, να βρεθώ με ανθρώπους που δεν γνώριζα και που έπρεπε να δημιουργήσουμε ένα κλίμα εμπιστοσύνης. Η εμπιστοσύνη δεν είναι δεδομένη. Πάντα με ενδιαφέρει να δουλεύω με ανθρώπους που μπορούμε να διαμορφώσουμε μια κοινή γλώσσα. Μέσα από αντιθέσεις και αμφισβητήσεις μπορεί να παραχθεί ένα πολύτιμο υλικό και να υπάρξει δημιουργικό αποτέλεσμα.

• Είστε από τους σκηνοθέτες που στηρίζουν το νεοελληνικό έργο.

— Το ελληνικό έργο είναι η ντοπιολαλιά μας. Είναι ο ήχος μας. Δεν έχεις ένα κείμενο από δεύτερη γλώσσα. Η πραγματικότητα είναι πως δεν μπορούμε να μιλάμε για θέατρο στην Ελλάδα και να μην έχουμε εγχώρια δραματική παραγωγή. Χρειάζεται να ενισχύουμε τους νεοέλληνες συγγραφείς και να είμαστε περισσότερο γενναιόδωροι μαζί τους. Όλο τους ζητάμε, τους κρίνουμε, τους καταδικάζουμε, τους περιθωριοποιούμε, δεν τους ανεβάζουμε. Εάν θεωρήσουμε πως το θέατρο είναι μια κοινωνική αντανάκλαση των όσων συμβαίνουν, με τις τρομακτικές αλλαγές από μέρα σε μέρα, είναι πολύ δύσκολο για έναν συγγραφέα να αποτυπώσει στο χαρτί την κοινωνική πραγματικότη-

Από την παράσταση του Καλιφόρνια Ντρήμιν.

τα. Οι νέοι συγγραφείς όμως, από την πλευρά τους, θα έπρεπε να έχουν μεγαλύτερη επαφή και εξοικείωση με τη σκηνική πραγματικότητα. Πρέπει γι' αυτό να τους δοθεί η δυνατότητα και θεωρώ πως είναι απαραίτητη η διοργάνωση εργαστηρίων για νέους συγγραφείς.

• Η επικέντρωση του Βασίλη Κατσικονούρη σ' ένα θέμα στο Καλιφόρνια Ντρήμιν είναι προτέρημα; — Νομίζω ότι ίσως και γι' αυτό βραβεύτηκε. Επειδή δεν πλατειάζει, επικεντρώνεται σ' ένα θέμα και μιλάει γι' αυτό το ένα. Μιλάει για το κενό. Για το ανεργάτιστο, που είναι χαρακτηριστικό της νέας γενιάς και για το οποίο έχουμε ευθύνη εμείς οι μεγαλύτεροι.

• Ποια ήταν η κύρια δυσκολία που αντιμετωπίσατε σκηνοθετώντας το Καλιφόρνια Ντρήμιν;

— Από τη στιγμή που τα πρόσωπα κι-

νούνται ανάμεσά μας και που το έργο φιλοδοξεί να είναι σύγχρονο και να ανιχνεύει τα σημεία των καιρών του, θα πρέπει τα πρόσωπα να είναι αναγνωρίσιμα στον θεατή. Η εργασία μου επικεντρώθηκε στο να υπάρξουν και άλλα επίπεδα στα πρόσωπα. Να μην είναι μονοσήμαντα τηλεοπτικά πρόσωπα. Τόσο εγώ όσο και οι συνεργάτες μου, ο Πλάτων Ανδριτσάκης, η Μαρία Κονομή και η Ζωή Χατζηαντωνίου, θέλαμε να κάνουμε τα πρόσωπα αυτά αντιπροσωπευτικά ενός τμήματος της σημερινής νεολαίας, που θέλει τα πράγματα όσο το δυνατόν πιο εύκολα, με τη λιγότερη προσπάθεια. Να εκφράσουμε αυτή την αεριτζίδικη τάση που έχει αναπτυχθεί στη νοοτροπία του Νεοέλληνα. Το έργο αυτό επιπλέον στηρίζεται πάρα πολύ στην τεχνική της ατάκας, τεχνική που δεν διδάσκεται τα τελευταία χρόνια στις σχολές. Δούλεψα πολύ για να κρατήσω το ρυθμό, να πλασάρω σωστά το λόγο προς τα κάτω.

Τελικά ποιο είναι το θέμα που εσείς σκηνοθέτης θελήσατε να προβάλετε; Υπάρχει ένα παστίς σήμερα. Τα πράγματα δεν είναι κατηγοριοποιημένα με σαφήνεια, όπως στο παρελθόν. Το θέμα, η αγωνία μας και το ερώτημα που τέθηκε είναι πόσο αυτό το παστίς, από το κολάζ, είναι συνειδητό στη νέα γενιά.

Η εντατική εργασία σας με νέα παιδιά, είτε στο εργαστήριο είτε μέσω της παιδαγωγικής σας ιδιότητας, πόσο σας έχει βοηθήσει στο θέατρο;

- Πάνω απ' όλα είμαι δάσκαλος. Ακόμα και στη σκηνή είμαι δάσκαλος. Με ενδιαφέρει πάρα πολύ ο ηθοποιός, θεωρώντας ότι αυτός είναι το κέντρο μιας αλλιτεχνικής πράξης. Όλοι οι άλλοι στην ουσία μέσα από αυτόν θα λειτουργήσουμε και αυτός είναι ο τελικός φορέας της επαφής με τον θεατή της πλατείας.

Έχει λειτουργήσει ανασταλτικά για τη σκηνοθετική σας καριέρα η ασχολήσή σας με ερασιτέχνες;

- Μόνο θετικά, γιατί μου δώσανε το όνιμο και δημιουργικό υλικό για το πώς μπορώ να προσεγγίσω έναν άνθρωπο προκειμένου να σταθεί πάνω τη σκηνή. Μου θέτανε ερωτήματα στα οποία έπρεπε να απαντήσω, προβλήματα στα οποία έπρεπε να τοποθετηθώ, έπρεπε να βρω τη γλώσσα, έπρεπε να εφεύρω τους μηχανισμούς. Στις παστάσεις μου είναι κυρίαρχο το παίξι-ο των ηθοποιών. Πολλές φορές το σώμα του ηθοποιού είναι ικανό να αναληρώσει ακόμα και τον λόγο. Με τα χρόνια έχω διαμορφώσει μία μέθοδο για το πώς μπορώ να προσεγγίσω έναν ηθοποιό, προκειμένου το κείμενο να γίνει η αφορμή για να μιλήσει για τον αυτό του, για τον άνθρωπο, για τον κόσμο. Ο Δήμος Κερατσινίου ήταν το ρητήριο και το καταφύγιό μου. Από εκεί αντλούσα πολύτιμο υλικό και μέχρι σήμερα από εκεί κουβαλώ το υλικό μου.

Η δραστηριότητα που αναπτύξατε το Δήμο Κερατσινίου οδήγησε και την ίδρυση της εταιρείας «Δυτικά της Πόλης»...

- Η εταιρεία «Δυτικά της Πόλης» εί-

ναι η μετεξέλιξη του θεατρικού εργαστηρίου του Δήμου Κερατσινίου, εκεί όπου στην ουσία έχει κατατεθεί το σημαντικότερο μέρος της δουλειάς μου για 20 ολόκληρα χρόνια. Ήταν πολύτιμη εμπειρία, γιατί υπήρχε γενναιοδωρία, εμπιστοσύνη και κλίμα ομάδας που δεν το συναντάς εύκολα πια. Όπως έλεγε και ο Βογιατζής, παλιότερα η ομάδα δεν ήταν προϋπόθεση, ήταν δεδομένο, ενώ σήμερα είναι ζητούμενο.

• Και με ποιους όρους λειτουργεί η ομάδα; Υπάρχει τελικά η «ομάδα» συνόλου ή πίσω της κρύβεται ένας άνθρωπος καταλύτης;

- Νομίζω και τα δύο. Πρέπει να υπάρχει ένα κλίμα ερωτισμού και αμοιβαίας εμπιστοσύνης. Στο θέατρο είναι συστατικό στοιχείο, προκειμένου να παραχθεί κάτι. Όλοι έχουμε καλές προθέσεις, αλλά είναι δύσκολο τελικά να φτάσουμε σε μια ολοκληρωμένη δουλειά. Στον Δήμο ήμασταν «οι εκλεκτοί», όπως λέει και ο Κατσικονούρης στο *Καλιφόρνια*. Άνθρωποι που δουλεύαμε το πρωί σε άλλες δουλειές και ήμασταν καθημερινά εκεί για 7 και 8 ώρες χωρίς λεφτά. Νομίζω όμως πως αυτός ο κύκλος έκλεισε. Έχω ανάγκη την ανανέωση, για να αντλήσω υλικό. Έχω την ανάγκη να περάσω στην περιφέρεια και να υπάρξει μία άλλη ροή.

• Ήταν επομένως απαραίτητη η αυτονομία σας;

- Κάπου προκαλέσαμε μία αμηχανία στον Δήμο Κερατσινίου με την πορεία μας, γιατί ξεπεράσαμε τα όρια μιας ερασιτεχνικής ομάδας. Παρ' όλα αυτά η συμβολή του Δήμου ήταν πολύ σημαντική στις παραγωγές οικονομικά, και ποτέ δεν παρενέβαινε. Η επιχορήγηση που πήραμε με την Εταιρεία φέτος ήταν μια ηθική αμοιβή για τα τόσα χρόνια δουλειάς. Επειδή όμως το κατεξοχήν στίγμα μας είναι η έννοια της ομάδας, έχω επιλέξει ένα κείμενο το οποίο στηρίζεται και πάλι στην ομάδα.

• Ο Φάτσερ είναι ένα από τα πιο σημαντικά και αινιγματικά κείμενα του Μπρεχτ.

- Θέτει ένα καίριο ερώτημα της εποχής μας, χωρίς στην ουσία να τοποθε-

τείται μέσα στο έργο του ο ίδιος. Ερώτημα που με απασχολεί πολύ ζωτικά. Η έννοια του ατόμου και της ομάδας. Κατά κάποιο τρόπο τίθεται και η αξία του συλλογικού αλλά και η αξία της ατομικότητας. Γνωρίζουμε πόσο το συλλογικό διαστρεβλώθηκε και οδήγησε στην άνοδο του Ναζισμού και στα ολοκληρωτικά καθεστώτα. Από την άλλη, το άτομο μόνο του, όσο χαρισματικό και να είναι, μέχρι ποίου σημείου μπορεί να φτάσει, χωρίς να αυτοπεριοριστεί και συρρικνωθεί;

• Πώς θα το αντιμετωπίσετε;

- Θα ήθελα να είναι ένα πείραμα. Το έργο αυτό είναι εν σπέρματι όλη η δραματουργία του Μπρεχτ, όλη του η σκέψη, όλη του η φιλοσοφία. Δεν ξέρω αν θα τα καταφέρουμε, αλλά θα είναι πολύ ενδιαφέρον το ταξίδι μας έως τον Μάιο που θα παρουσιαστεί στο θέατρο Σχεδία.

• Παράλληλα ετοιμάζετε και μία παράσταση στο Πανεπιστήμιο, με τη θεατρική ομάδα του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημόσιας Εκπαίδευσης.

- Με τη νεοσύστατη θεατρική ομάδα των φοιτητών και τη συνεργασία του Γιώργου Μπινιάρη θα ανεβάσουμε την παράσταση *Των ερώτων τα θαύματα*, στο πλαίσιο του εορτασμού των 20 χρόνων από την ίδρυση του Τμήματος. Είναι κάτι που πραγματικά αυτή την εποχή μου δίνει φως και χαρά. Δουλεύουμε πάνω στην ερωτική ποίηση και κάνουμε μία σύνθεση διακειμενική από τον Σαίξπηρ έως τον Λόρκα, από τον Σινόπουλο έως τον Κορνάρο και από τον Αριστοφάνη έως την Σαπφώ. Στην ουσία πρόκειται για ένα εργαστήριο πάνω στον ποιητικό λόγο του έρωτα, χωρισμένο σε ενότητες: «Το ξύπνημα της νιότης», «Η απαγόρευση», «Τα μάγια του έρωτα», «Ο Υμέναιος», «Ο Αποχωρισμός». Προσπάθησα να επικεντρωθώ στη φρεσκάδα και στη λαχτάρα αυτή των νέων παιδιών. Νομίζω πως είναι υποχρέωση του Πανεπιστημίου να προβάλλει και να φωτίζει το άδολο, το αγνό που κουβαλάνε αυτά τα παιδιά, όσο αυτά υπάρχουν. Η παράσταση θα παρουσιαστεί τον Μάιο για δύο ημέρες στο Παλιό Πανεπιστήμιο και μετά στη Θεσσαλονίκη.

Είναι ιδιαίτερα ενδιαφέρον να παρακολουθεί κανείς παραστάσεις από νέους ανθρώπους που κοπιάζουν για να παρουσιάσουν τη δουλειά τους. Είναι ακόμα πιο ενδιαφέρον στην πρωτόλεια αυτή δουλειά να εντοπίζει στοιχεία θετικά που θα μπορούσαν ίσως στο μέλλον, με την κατάλληλη και επίμονη εργασία, με την εξαντλητική μελέτη και σοβαρότητα, με κατάδεση χρόνου, προσπάθειας και ψυχής να οδηγήσουν σε έργα πιο ουσιαστικά και περισσότερο ενδιαφέροντα. Γιατί όταν σε ένα πρωτόλειο, σε μία αρχική παρουσίαση της εργασίας του, κάποιος έχει να επιδείξει κάτι ενδιαφέρον, γεννά προσδοκίες για το μέλλον.

Πειράματα επί Βαφείου

Τέτοια είναι η περίπτωση του νέου δημιουργού Γιώργου Σαχίνη, ο οποίος παρουσίασε την πρώτη του «συγγραφική» και σκηνοθετική απόπειρα τον χειμώνα στο θέατρο Βαφείο, για έναν μήνα, και τώρα, σε μια προσπάθεια να δει ακόμα περισσότερος κόσμος τη δουλειά του, την επαναλαμβάνει για περιορισμένο αριθμό παραστάσεων. Σημειώνω το «συγγραφική», γιατί ουσιαστικά δεν μπορούμε να μιλούμε για δραματικό κείμενο στην παράσταση αυτή. Όλη η παράσταση, με αφορμή το αισχυλικό κείμενο, είναι ένα

πρόσχημα για να εκφραστεί ο προβληματισμός του σκηνοθέτη πάνω στη σύγχρονη σκηνική πραγμάτωση και η σάτιρα των μεθόδων προσέγγισης του αρχαίου δράματος, αλλά και γενικότερα των ρόλων από τους ηθοποιούς.

Ο Σαχίνης στήνει ένα σκηνικό παιχνίδι που απαιτεί τη συμμετοχή του κοινού. Στο διαδραστικό αυτό θέαμα η σκηνοθετική του πρόθεση δεν είναι να φέρει σε αμηχανία το κοινό. Αντιθέτως καταφέρει να παρέχει στον θεατή το αίσθημα ασφάλειας πως δεν εκτίθεται, να τον κάνει να νιώσει άνετα και να ευ-

χαριστηθεί τη συμμετοχή του. Κύριο χαρακτηριστικό της παράστασης είναι το χιούμορ αλλά και ο σεβασμός προς τον θεατή. Άλλωστε πιστεύω πως όλη η προβληματική της παράστασης έχει να κάνει άμεσα με τον σεβασμό που οφείλουν οι δημιουργοί προς τον θεατή.

Η προσπάθειά του είναι έντιμη και ξεκάθαρη. Αυτό που παρωδείται δεν είναι σε καμία περίπτωση το έργο του Αισχύλου. Αυτό που παρωδείται είναι η ερμηνεία των ρόλων από τους ηθοποιούς. Η εμμονή και η υπερβολή τους λόγω της αδυναμίας τους να αυτοπεριοριστούν και να αφαιρέσουν οτιδήποτε περιττό.

Εκεί που ευτύχησε ο Σαχίνης ήταν στο να επιλέξει δύο πολύ καλούς νέους ηθοποιούς, χωρίς την ουσιαστική βοήθεια των οποίων όλο του το εγχείρημα δεν θα μπορούσε να υποστηριχθεί. Γιατί είναι πολύ δύσκολο για έναν ηθοποιό να παίζει ένα κείμενο, στην προκειμένη περίπτωση τους *Επτά επί Θήβας* του Αισχύλου σε μετάφραση Γιάννη Τσαρούχη, και στην ουσία να ερμηνεύει ένα άλλο κείμενο που δεν υφίσταται, να ερμηνεύει σε ένα άλλο επίπεδο. Η Ελένη Κούστα, αρκετά χρόνια ήδη στο χώρο της υποκριτικής, έχει εργαστεί ιδιαίτερα στο αρχαίο δράμα και μάλιστα σε σημαντικές παραστάσεις, διαθέτοντας εκτός από πηγαίο ταλέντο, μέθοδο και τεχνική, και μία πολύτιμη πείρα την οποία μπόρεσε να μετουσιώσει δημιουργικά στην παράσταση αυτή. Εκπληκτικής τεχνικής η σκηνή της αυτοκτονίας της. Ο Χρήστος Κωτσόπουλος, νεότερος στο χώρο, αλλά εξίσου καλός, αποτελεσματικός και ουσιαστικός στην επαφή του τόσο με το κείμενο όσο και με το κοινό. Παρουσίες φορτισμένες θετικά που κερδίζουν την εμπιστοσύνη και το ενδιαφέρον.

Στην παράσταση, εκτός από τους δύο αυτούς ηθοποιούς και το κοινό, συμμετέχει και ο Αλέξης Παπαχατζής (χειριστής φωτισμών) υποδεικνύοντας στους θεατές τι πρέπει να κάνουν ως τεχνικός σκηνης. Την κίνηση επιμελήθηκε η Ειρήνη Αλεξίου, τη σκηνογραφία ο Δημήτρης Πολυχρονιάδης, τους φωτισμούς η Χριστίνα Θανασούλα και τη μουσική επιμέλεια-σύνθεση ο Κώστας Δαλακούρας και ο Χρίστος Θεοδώρου.

ΕΙΡΗΝΗ ΜΟΥΝΤΡΑΚΗ

Μια έκπληξη μας ετοίμαζε για τη φετινή χρονιά το Θέατρο της Άνοιξης. Με αφορμή τη συμπλήρωση 100 χρόνων από το θάνατο του Τσέχωφ, μας έφερε σε επαφή με ένα νεανικό έργο του, με μια δραματική «σπουδή» του γραμμένη στα 1884.

Από το παρελθόν στο μέλλον

Η χαρά της γνωριμίας μας με το άγνωστο σ' εμάς έργο *Στο μεγάλο δρόμο* είναι μεγάλη. Ουσιαστικά πρόκειται

γ' αυτό που οι ζωγράφοι αποκαλούν «σπουδή» ή «σχέδιο», ή μια πρώτη βιαστική όσο και εκφραστική αποτύπωση της εντύπωσης που δημιουργείται στο νου από μια ιδέα. 'Ο χέρι του Τσέχωφ σαν να κφράζει εδώ βιαστικά το ξωτερικό σχέδιο, αφήνοντας για μετέπειτα το σμίλευμα των εσωτερικών λεπτομερειών του.

Αυτό το δραματικό σκαρίφημα κρύβει αρκετή ποσότητα από το πολύτιμο μέγεθος των άλλων γνωστών έργων του, ακόμη κι αν λείπουν η επεξεργασία και το φινιρίσμα που κάνει τα έργα αυτά να στίλβουν στις σκηνές του κόμμου για περισσότερο από ένα αιώνα. 'Ιατι ωστόσο στο συγκεκριμένο έργο το κάνει μοναδικό: Η απόδοση του δραματικού κλίματος γίνεται εδώ όχι με ημιόνια και με τον πνιγηρό ήχο της σουρτίνας, αλλά με μια γραφή πιο αδρή, πιο ντονη και περισσότερο σκοτεινή, μια γραφή που θα μπορούσε να προέρχεται ακόμη κι από το χέρι του Γκόργκι.

Διόλου τυχαία. Το «θέμα» της σπουδής του Τσέχωφ είναι έτσι κι αλλιώς βυισμένο στο ρεύμα του ρωσικού ρεαλισμού και της ψυχοτροπίας του ρωσικού 19ου αιώνα. Σε ένα καπηλειό, «στη δηοσιά», ανθρώπινες μορφές σταθμεύουν λόγω της καταιγίδας που λυσσομαιά τόσο έξω από το καταφύγιο όσο και έσα στην ψυχή τους. Με άξονα και φορμή τη μελοδραματική ιστορία ενός ριστοκράτη, που ξεπέφτει εξαιτίας

της άστατης συζύγου του και του ρομαντικού αυτοκαταστροφικού του έρωτα, στο καπηλειό παρελαύνουν κι άλλοι από τους «αθλίους» της ρωσικής ζωής: Προσκυνητές, αλήτες, κλέφτες, κολίγοι, ταβερνιάρηδες και ευγενείς, που έχουν σαν κοινό σημείο τους την ανάγκη να ξεφορτώσουν για λίγο από πάνω τους το βάρος του ταξιδιού, να προφυλαχτούν από τη βροχή και να ακούσουν ο ένας την ιστορία του άλλου· με δυο λόγια, να «σταθμεύσουν».

Αυτή η στάση, η αθέλητη ή συνειδητή αναβολή του ταξιδιού, εκλαμβάνεται μεταφορικά σαν «στάση» ζωής. Στην πραγματικότητα η δραματική σκηνή σκιαγραφεί ανθρώπους που έχουν σταθμεύσει αμετάκλητα σε ένα στάδιο ζωής ή, αλλιώς, που έχουν εγκλωβιστεί σε μια ζωή που μοιάζει δια παντός σταθμευμένη. Είναι ίσως αυτό το σημείο που ενώνει το θεατρικό κομμάτι με τη γενική θεατρική δημιουργία του Τσέχωφ. Σ' αυτή τη σύντομη σπουδή του ο ρώσος συγγραφέας δημιουργεί τα πρώτα πορτρέτα των προσώπων που θα δούμε να «σταθμεύουν» στα ώριμα έργα του. Τα συλλαμβάνει μέσα από το αυθόρμητο χαμόγελο που κρύβει το υπό-

κωφο γέλιο και το δάκρυ, το μαρτυρικό βάρος του παρελθόντος και η ασήκωτη ελαφρότητα του παρόντος.

Ο Γιάννης Μαργαρίτης θέλησε να κάνει τον Τσέχωφ του *Μεγάλου δρόμου* τσεχωφικότερο, προτείνοντας μια υπομνηματισμένη παράσταση της δραματικής σπουδής. Στη διάρκειά της επενέβαιναν παρεμβατικά μικροί μονόλογοι από το *Γλάρο*, το *Θείο Βάνια*, το *Βυσσινόκηπο*. Στόχος του σκηνοθέτη ήταν ασφαλώς να παρακολουθήσει ο θεατής –ο ειδικός βέβαια θεατής, που μπορεί να καταλάβει το νόημα των ένθετων μονολόγων και να εκτιμήσει ad hoc την αξία τους– τη διαγραφή μιας σταθερής λογοτεχνικής προσωπικότητας πίσω από το όλον έργο. Όπως συνήθως, η σχολαστική προσέγγιση του όλου αποβαίνει τελικά σε βάρος όλων: του Τσέχωφ, που μοιάζει μελοδραματικός, της παράστασης που χάνει τη συνεκτικότητά της, των θεατών που παρακολουθούν βαριεστημένοι ένα ποτ πουρί από Τσέχωφ εν είδει λογοτεχνικού μνημόσυνου. Η όλη διαδικασία εκδήλωσης παρακαιρισμένου σεβασμού εκτός από διδακτική φαίνεται γενικά αδιέξοδη και κοινότοπη. Ο Γιάννης Μαργαρίτης είναι ένας αναγνωρισμένα ικανός σκηνοθέτης. Θα τον συμβουλευάμε να στραφεί στον καλό εαυτό του και να εκφραστεί ελεύθερα. Και να προσέξει πολύ στο μέλλον τη διανομή των παραστάσεών του. Η σταθερή συνεργασία με μια ομάδα ηθοποιών προσφέρει ίσως κάποια σοβαρά πλεονεκτήματα, αλλά και περιορίζει πολύ τη δυνατότητα κινήσεων ενός σκηνοθέτη.

Τα τρία μικρά σχόλια που είδαμε στο τέλος της παράστασης από τους Τώνια Ράλλη, Γιώργο Σίμωνα και Σιαμάκ Ετεμαντή ήταν πολύ ενδιαφέροντα, ίσως πιο ενδιαφέροντα από την κύρια παράσταση. Η συνομιλία τους με τον κινηματογράφο, τη μουσική και τη video art έδωσε μια νέα, προσωπική ματιά στη σπουδή του Τσέχωφ. Έγιναν δεκτά σα ζωογόνο αεράκι μέσα στην ασφυκτικά «ορθή» απόδοση του θιάσου της Άνοιξης και άφησαν ελπίδες για το μέλλον των τριών νεαρών δημιουργών τους.

ΓΡΗΓΟΡΗΣ ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ

Παρ' όλο που ο αμερικανικός κινηματογράφος προσβλέπει στην παγκόσμια αγορά –στην οποία και κυριαρχεί–, τα καλλιτεχνικά του πρότυπα παραμένουν οι εγχώριοι, αμερικανικοί κώδικες και συμπεριφορές που προβάλλει. Και όλα αυτά τυποποιημένα σε μια (σχεδόν) προβλεπτή πάντοτε ποικιλία και επανάληψη. Αντίθετα, το ευρωπαϊκό μοντέλο (πολυεδρικό και πολυπολιτισμικό όπως είναι) διατηρεί τις δικές του, ευαίσθητες εμμονές, προσεγγίζοντας τις ανθρώπινες ιστορίες ακριβώς ως ανθρώπινες και όχι σαν προφάσεις του θεάματος. Εξαιρετικό τέτοιο παράδειγμα η ταινία του γνωστού Γάλλου Πατρίς Λεκόντ *Εξομολογήσεις πολύ προσωπικές*.

Άβυσσος και η κινηματογραφική ψυχή του ανθρώπου...

Η Σαντρίν Μπονέρ και ο Φαμπρίς Λουκινί «αλληλοψυχαναλύονται», υπερβαίνοντας σε αξιοπιστία τους ρόλους τους.

Με «εργαλεία» δύο σπουδαίους ηθοποιούς, την Σαντρίν Μπονέρ και τον Φαμπρίς Λουκανί, και ένα απίστευτα καλοδουλεμένο αλλά και απαιτητικό σενάριο, δημιούργησε ένα αριστοτεχνικό ψυχογράφημα με παιχνίδι-πρόφαση την ψυχαναλυτική μέθοδο. Άγνωστο αν από λάθος ή σκόπιμα η Άννα, νέα ακόμα γυναίκα, χτυπάει την πόρτα του γραφείου ενός φοροτεχνικού, του μεσήλικα Γουίλιαμ, αντί του ιατρού του ψυχαναλυτή, ο οποίος βρίσκεται στον ίδιο όροφο, με σκοπό τον προβληματικό της γάμο. Η Άννα, διστακτικά στην αρχή, αρχίζει να μιλάει. Ο Γουίλιαμ, χωρισμένος και μονήρης ο ίδιος, στο σχεδόν κλειστοφοβικό γραφείο του, ακούει χωρίς να απαντάει. Σύντομα η παρεξήγηση θα λυθεί, αλλά η Άννα προτιμάει να συνεχίζει

να πηγαίνει στον Γουίλιαμ. Θεωρεί επιβαρυντική την επιστημονική ιδιότητα στο πρόβλημά της. Οι εβδομαδιαίες συναντήσεις συνεχίζονται εμπλουτίζοντας σε έκταση και βάθος τους λόγους των συναντήσεων. Τώρα πια είναι ο φοροτεχνικός που γίνεται πελάτης του ψυχαναλυτή, στον οποίο μεταφέρει το περιεχόμενο και την πορεία των συναντήσεών του με την Άννα, δεχόμενος τις συμβουλές του. Το παιχνίδι εξελίσσεται με ανατροπές, αφού σιγά-σιγά θα είναι ο Γουίλιαμ που ανοίγει τα δικά του προβλήματα, τις δικές του νευρώσεις, τα δικά του στερεότυπα και τις φοβίες. Διάδρομοι του υποσυνείδητου ανεβαίνουν διακριτικά στην επιφάνεια, ενώ μέσα από πλέγματα –εύλογων– αντιδράσεων, τα έρποντα αισθήματα κάνουν την εμφάνισή τους. Ένας έρωτας διστακτικός της μορφής του *ένα βήμα*

εμπρός, δύο πίσω και αμφίβολη την έκβαση, έτσι που το σασπένς να κυριεύει το θεατή – ένα θεατή, φυσικά, απαιτήσεων. Μέχρι το τέλος της ταινίας, η εικασία παραμένει παρούσα.

Μέχρι ποιο σημείο το ενήλικο άτομο μπορεί τελικά να αλλάξει συμπεριφορές στις διαπροσωπικές σχέσεις εκμυστηρεύόμενο τις αναστολές και τις ανεπιθύμητες δεσμεύσεις του; Αυστηρά πειθαρχημένες ερμηνείες, που τις αποτελούν διάλογοι με οικονομία λέξεων, βλέμματα άλλοτε στηλά και άλλοτε ερευνητικά, κρατημένες αναπνοές, θαυμαστές διαχειρίσεις των σιωπών, ασκημένα πρόσωπα σε μια ελάχιστη χρήση συναισθηματικών μορφασμών. Έτσι γίνεται επικτική η κινηματογραφική «μουσική δωματίου» που συχνά θυμίζει το περίφημο κουαρτέτο εγχόρδων Νο 8 του Σοστακόβιτς. Δυο άνθρωποι –οι δυό ήρωες της ταινίας– δειλοί κοινωνικά, περίκλειστοι στο συμβατικό τους περιτύλιγμα, ένα καθεστώς μακρόχρονων συμβιβασμών με το οποίο επικοινωνούν και γίνονται αποδεκτοί, επιχειρούν (κατά τύχη;) να απαλλαγούν απροκαθόριστα από τι συγκεκριμένο. Αυτή, η Άννα, από τον γάμο της –παρ' όλο που, αλήθεια ή ψέμματα, προσπαθεί να πείσει τον φοροτεχνικό «ψυχαναλυτή» ότι θέλει να τον σώσει–, ο δε Γουίλιαμ να κόψει οριστικά τα δεσμά του από την πρώην γυναίκα του με την οποία έχει πλήθος φορές επανασυνδεθεί και ακόμα να φύγει από αυτό το μονήρες και πνιγρό στα σκοτεινά του χρώματα περιβάλλον: γραφείο-σπίτι.

Αργές, επίμονες και επίπονες προωθήσεις της δραματοουργίας. Βήμα βήμα τα σκοτεινά, εσωτερικά τοπία φωτίζονται. Ασήμαντες νήξεις ή λεπτομέρειες παίρνουν δυσανάλογα μεγάλες διαστάσεις. Υπαινιγμοί και αποδράσεις αγχώνουν (επιθυμητά) τον θεατή, αφού η τέχνη τον έχει δεσμεύσει σ' αυτό το μαγικό παιχνίδι του ποιος, γιατί, πώς, πότε και του μήπως. Εδώ τίποτα δεν είναι εύκολο αλλά ούτε και υπερβολικό. Άλλωστε συχνά και εύκολα σχηματίζεται το διακριτικό χαμόγελο της ικανοποίησης στο πρόσωπο του θεατή. Ίχνη ενός απαλού χιούμορ χρωματίζουν αυτά που ο «αδιάκριτος» φακός μάς προσκαλεί, με πολύτροπες κινήσεις και από αποκαλυπτικές θέσεις, να παρακολουθήσουμε. Ναι, άρωμα ευρωπαϊκού κινηματογράφου.

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΧΑΡΙΤΟΣ

Πριν λίγες μέρες έκλεισε η έκθεση των συμμετοχών στο διαγωνισμό για το μητροπολιτικό πάρκο στο παλιό αεροδρόμιο. Η έκθεση, πολύ τακτική και εύληπτη (αν και στερημένη από τα απαραίτητα πρακτικά των συνεδριάσεων της επιτροπής κρίσης), είχε οργανωθεί στο κτήριο του Σαρίνεν – το άλλοτε «Ανατολικό Αεροδρόμιο», που (μάλλον) προορίζεται για συνεδριακό κέντρο. «Μάλλον», και πόσα «μάλλον», αμέτρητα «μάλλον» ή «ίσως» για μια τόσο σημαντική περιοχή μέσα στο λεκανοπέδιο!

Το μεγαλύτερο πάρκο της Ευρώπης

Η υπόθεση του παλιού αεροδρομίου τρέχει εδώ και χρόνια, από τη στιγμή που αποφασίστηκε, με όλες τις απαραίτητες δολιχοδρομήσεις, η μεταφορά του αεροδρομίου στα Σπάτα. Όλοι είχαν ενδιαφερθεί για την τύχη αυτού του τεράστιου «κενού» μέσα στην Αθήνα. Και νάλογα, οι προτάσεις, σκέψεις, διατυλεύσεις, συνεννοήσεις και «κυβερνητικές παλινωδίες» πήγαιναν κι έρχονταν. Κάτι θα ξέρουν πάνω στο ζήτημα ιερίνοι που ασχολήθηκαν κατ' ανάθεση με τη διαμόρφωση του σχετικού προγράμματος δράσης. Τα σχέδια τροποποιούνταν από τη μια στιγμή στην άλλη, ανάμεσα έπεφταν κυβερνητικές ανακοινώσεις με τη μορφή χρησμών, οι κοινοί δήμοι είχαν ανασκουμπωθεί κι με δικά τους έξοδα, χάρις σε έναν τάνιο συντονισμό, για να εκπονήσουν εκείνοι μελέτη. Ζανείς δεν ήξερε τι πραγματικά συ-

νέβαινε ή πού ακριβώς βρίσκονταν τα πράγματα. Σκόπιμο μάλλον αυτό για να μην γίνονται αφορητές οι πιέσεις από κάθε δυνατή πλευρά. Το «κακό κεφάλαιο», οι «μυωπικοί δήμοι», οι «πονηροί μανδαρίνοι» και οι «αγνοί επιστήμονες» συγκρούονταν ασταμάτητα πάνω στο πανάκριβο αυτό φιλέτο γης. Και η κυβέρνηση υποδυόταν το ρόλο του διαιτητή σε έναν αγώνα που παιζόταν χωρίς κανόνες. Σαλαμοποίηση οι μεν (δήμοι, κατασκευαστικές εταιρίες), σαλαμοποίηση οι δε (κυβέρνηση). Έτσι εξαγγέλθηκαν «λελογισμένες παραχωρήσεις» στους δήμους και στις εταιρίες, ενώ το πρόγραμμα των εκεί εγκαταστάσεων έκαναν το φούρνο του Χότζα να φαντάζει σαν απλοϊκό μύθο. Όμως η ιδέα πως το κτήριο του αεροδρομίου θα γινόταν (μάλλον θα εντασσόταν) σε συνεδριακό κέντρο («που τόσο έχει ανάγκη η πρωτεύουσα») έμοιαζε να υπερισχύει. Όπως και

οι απαιτήσεις των επίδοξων κατασκευαστών για «κάτι παραπάνω», με τη μορφή κάποιου μεγάλου εμπορικού κέντρου «για να φέρει τον κόσμο».

Στη χαοτική ατμόσφαιρα της προεκλογικής περιόδου προκηρύχτηκε και ο διεθνής διαγωνισμός για «το πάρκο αεροδρομίου» με ένα καταρχήν πρόγραμμα ανταποδοτικής εκμετάλλευσης. Οι πάνω από εκατό τελικές συμμετοχές μαρτυρούν πως υπήρξε ενδιαφέρον από την Ελλάδα και το εξωτερικό, παρ' όλες τις αντιρρήσεις που είχαν διατυπωθεί από διάφορες πλευρές για ένα τόσο νεφελώδες και αμφισβητούμενο ζήτημα, όπου δεν υπήρχαν σαφείς κυβερνητικές δεσμεύσεις. Όπου να βγουν τα αποτελέσματα, είχε αλλάξει η κυβέρνηση, κι ο νέος υπουργός ΠΕΧΩΔΕ πρόλαβε να δηλώσει πως η υπόθεση του πάρκου θα ξεκινούσε πάλι από μηδενική βάση.

Όμως ο διαγωνισμός είχε ήδη γίνει, ένας μεγάλος αριθμός από αρχιτέκτονες είχαν εκεί καταθέσει το αποτέλεσμα του μόχθου και της έμπνευσής τους. Καθώς επεξεργάζονται τις διάφορες προτάσεις (όλες με τα ονόματα των ομάδων), δεν μπορούσα παρά να μελαγχολώ για όλη αυτή την άγονη διαδικασία.

Διαβάζοντας μάλιστα τις πιο πρόσφατες εφημερίδες, που κατέγραφαν το «μήνυμα» από τη συνάντηση που οργάνωσε σχετικά το ΥΠΕΧΩΔΕ (22.4.), και μάλιστα χαρακτηρίζαν το πάρκο «το μεγαλύτερο της Ευρώπης» ή Central Park της Ελλάδας, είχα την έντονη αίσθηση πως κάποιος με κορδέλες χοντρά – κι όχι μόνο εμένα (μικρό το κακό) αλλά όλους όσους δέχτηκαν να λάβουν μέρος σε αυτή τη διεθνή άμιλλα. Ιδίως εκείνους που τελικά διακρίθηκαν: τα θαυμάσια πρώτα δύο βραβεία (γαλλικό κι ελληνικό αντίστοιχα) που ξεχώριζαν αισθητά, όπως κι όλους εκείνους που δεν πέτυχαν μια διάκριση για τον ένα ή τον άλλο λόγο. Αλλά και πάλι, όχι μόνο τους αρχιτέκτονες που επένδυσαν στο διαγωνισμό (το κέφι τους έκαναν, θα πει κάποιος, ας πρόσεχαν) αλλά και ολόκληρη την κοινωνία που έτσι εμπαιίζεται με την ψευδαίσθηση ενός μεγαλοϊδεατικού «ονείρου» (το τόσο παλιό, δοκιμασμένο κόλπο...) που δεν πρόκειται να εκπληρωθεί.

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΦΙΛΙΠΠΙΔΗΣ

Ο υπότιτλος αυτός, δυνητικά και δημιουργικά μεταλλαγμένος σε: *Γέννηση ενός Ζωγραφικού Κόσμου* ή, ακόμη καλύτερα, σε: *Γέννηση ενός Μεταφυσικού Ζωγραφικού Κόσμου*, υποβάλλει επιγραμματικά και κατεξοχήν αποτελεσματικά στον δεατή-αναγνώστη την πεμπτουσία όχι μοναχά αυτού καθεαυτού του έργου του μεγάλου καλλιτέχνη-ηγετικής μορφής της πρώτης γενιάς των σουρεαλιστών (πλάι στους Μ. Ερνστ, Νταλί, Ταγκύ Μασσόν κ.ά.), αλλά και μιας ριζικά ανανεωμένης και εμπεδωμένης σε ρηξικέλευδα κριτήρια θεώρησης και αντιμετώπισης της ζωγραφικής. Πεμπτουσία που δεν είχε

επισημανθεί στην αναδρομική έκδοση των έργων του Μιρό τον Μάρτιο του 1974 στο Γκραν Παλαί. Έκδοση μετά από την οποία, περιέργως πώς και σε αντίθεση με άλλους σουρεαλιστές δημιουργούς, μεσολάβησαν 30 ολόκληρα χρόνια για να παρουσιασθεί ξανά ο Μιρό.

Μνημειακή έκθεση στο Κέντρο Πομπιντού

σως για την καθυστέρηση αυτή να ευθύνεται το αντιδραστικό σε κάθε ταξινόμηση έργο του Μιρό, που αποπροσανατολίζει και αποδυναμώνει κάθε κριτική. Ή ακόμη το ότι το εξαιρετικά δημοφιλές έργο του κυκλοφόρησε εν μέρει και κατά εποχές σε πληθώρα πολλαπλών (αφίσες, λιθογραφίες, κ.ά.). Γι' αυτό ακριβώς αποκτά μια όλως ιδιαίτερη σημασία η τωρινή έκθεση, που θα διαρκέσει μέχρι τα τέλη Ιουνίου, καθώς πρόσθετα εστιάζει την παρουσίαση των έργων του στην απόλυτα καθοριστική για τον ζωγράφο αλλά και για τα εικαστικά πράγματα –σε παγκόσμια κλίμακα– περίοδο 1917-1934. Περίοδο στην

οποία ο Μιρό επιχειρεί, όπως ο ίδιος εξαγγέλλει, τη δολοφονία της ζωγραφικής. Μία ριζική επανάσταση ενάντια στην τέχνη – μέσ' από τολμηρούς πειραματισμούς που θα ολοκληρωθούν το 1933/34 παραδίδοντας τη σκυτάλη σε μια άλλου είδους επανάσταση: κοινωνιολογικού-πολιτικού χαρακτήρα, μέσ' από τις επνευσμένες από το κλίμα του εμφυλίου πολέμου στην Ισπανία «άγριες συνθέσεις» του.

Δηλώνοντας ότι όλοι οι «-ισμοί» είναι παρωχημένοι και συγχαίροντας εαυτόν που, καθώς ήρθε μετά τον Πικάσο, ήταν ελεύθερος να βρει άλλες ατραπούς και ειδικότερα να τροχοδρομηθεί ο ίδιος σε μια απόλυτη ένω-

ση με το σύμπαν, με τη ζωή και το απόλυτο στη φύση, ο Μιρό καθόρισε απαρχής μια γραμμή πλεύσης που δεν παρέβη ποτέ. Όντως, από τότε που άρχισε να ζωγραφίζει, στα 7 του χρόνια (1900), με μιαν επιτάχυνση γύρω στο 1912-1917 οπότε εισήλθε ενεργά και επίσημα στον εικαστικό χώρο, μέχρι το 1934 που ολοκληρώνεται η πρώτη μεγάλη φάση του έργου του, ο Μιρό υποβάλλει την έκφρασή του σε μια συνεχή δόμηση-αναδόμηση. Τη ρεαλιστική ή και κατ' εξοχήν λεπτομερή εικαστική αφήγηση διαδέχεται μια εξαιρετική λιτότητα-αυστηρότητα, τα πληθωρικά δουλεμένα φόντα παραδίδουν τη σκυτάλη σε συμπυκνωμένα πλακάτ όπου ακτινοβολεί το παλμικό χρώμα, ενώ ευρηματικά κολάζ και ανάγλυφα εμπλουτίζουν τους ποιητικούς αστεροειδείς σχηματισμούς που επινοεί ακούραστα.

Ακατασίγαστη φύση ο Μιρό, παρακινημένος από ένα διακαές πάθος για τη δημιουργία –εξαιτίας του οποίου και αρρώστησε μέχρις ότου να μεταπείσει τον πατέρα του που τον ήθελε λογιστή–, υπηρέτησε ανελλιπώς την τέχνη από τον καιρό της ανάρρωσής του, στο οικογενειακό αγρόκτημα στο Montroig (Καταλωνία), μέχρι τον θάνατό του. Έχοντας αρχικά εντυπωσιασθεί από τις τοιχογραφίες των Πριμιτίφ του Μεσαίωνα στις εκκλησίες της Καταλωνίας και στη συνέχεια από τους Φωβιστές, τον Σεζάν, τον Βαν Γκογκ, την Ιαπωνική Τέχνη, γράφει χαρακτηριστικά το 1918, χρονιά της πρώτης του έκθεσης στη γκαλερί Dalmau της Βαρκελώνης, χώρο συγκέντρωσης των πρωτοποριακών ευρωπαίων καλλιτεχνών που είχαν καταφύγει στην Ισπανία λόγω του πολέμου: «Γιατί να υποτιμήσει κανείς σε ένα τοπίο, ένα έστω και απειροελάχιστο χορτάρι; Εκτός από τους Πριμιτίφ και τους Ιάπωνες σχεδόν όλος ο κόσμος παραμελεί αυτά τα θεϊκά πράγματα.»...

Την ίδια πάντα περίοδο ο Μιρό φιλοτεχνούσε πορτρέτα εμπνευσμένα από τους Φωβιστές όπως εκείνο του φίλου του, ζωγράφου Ρικάρ, γυμνά με πληθωρικά φόντα, και συγχρόνως λεπτομερειακές, ρεαλιστικές σκηνές. Σταθμό στη σταδιοδρομία του αποτέλεσε ο

ρχομός του στο Παρίσι το 1920 και η συνα-
χτροφή του με τον Πικάσσο, που του γνώ-
σε τον κυβισμό και τους εμπόρους του.
Πό τότε μέχρι το 1932 ο Μιρό μοιραζόταν
τον χρόνο του ανάμεσα στο Παρίσι και την
κογενειακή φάρμα στην Καταλωνία που
παθανάτισε στο τελευταίο του λεπτομερει-
κό έργο (*Η Φάρμα*, 1922· αγοράστηκε από
την Χεμινγκουαίη) προτού να προσχωρήσει
τον σουρεαλισμό (1924). Έχοντας γνωρί-
ει στο γειτονικό Παρισινό ατελιέ του Μασ-
όν τις ηγετικές μορφές του σουρεαλισμού,
Μιρό, για τον οποίο ο Μπρετόν είχε γρά-
ει: «ο Μιρό είναι πιθανόν ο πιο σουρεαλι-
τής από όλους μας», φιλοτέχνησε κατ' εξο-
χήν ποιητικά σουρεαλιστικά έργα, δίχως
οτέ να ενδίδει στους κινδύνους της φιλολο-
γίας. Πρώτος σουρεαλιστικός σταθμός: τα
ναιρικά του έργα που έδειξε στην Παρισι-
νή γκαλερί Πιέρ (1925) με την υποστήριξη
των σουρεαλιστών, και δεύτερος η
νόητα με τα φανταστικά τοπία που του
πέσπασε έναν θρίαμβο στη γκαλερί G.
Bernheim (1928).

Η προσωρινή εγκατάλειψη της ζωγραφι-
κής για ένα χρόνο, το 1930, υπέρ της κατα-
σκευής κολάζ και αντικειμένων-γλυπτών,
του παρουσίασε στην πρώτη του έκθεση στη
Νέα Υόρκη (γκαλερί Valentine, 1930),
οφείλεται σε μια κρίση που πέρασε ο Μιρό.
Κρίση που του έδωσε το έναυσμα για μια
ομοιογενή σε ύφος και σε ρυθμό δημι-
ουργία με κολάζ, γλυπτά, σκηνικά, χρωμολι-
θογραφίες, χαλκογραφίες, παιχνίδια, εικο-
νογραφίες, μέχρι το 1934: απαρχή για τα
«άγρια», με έντονο δραματικό χαρακτήρα
έργα που προαναγγέλλουν τις θηριωδίες
του ισπανικού εμφυλίου πολέμου.

Συνδυετικός κρίκος σε όλες τις φάσεις του
Μιρό το ρυθμικό ίχνος, το αραβέσκο, η δυ-
ναμική αίσθηση της ματιέρας που καθιστά
πρόκληση και το τελείως αφηρημένο έργο συ-
γκεκριμένο μέσ' από τον παλμό του χρώμα-
τος, καθώς και η ποιητική φλέβα που υποβό-
ηκει σε όλα του τα έργα, είναι βαθιά εμπε-
δωμένα από την αρχή της σταδιοδρομίας
του, όπως αποκαλύπτει η τωρινή πολύτιμη
έκθεση. Τα θεμελιακά αυτά στοιχεία είναι
εκείνα που τροφοδοτούν τις δημιουργίες
του μεγάλου καλλιτέχνη με μια μοναδική σε
παράσταση ποίηση και ενέργεια. Ποίηση
και ενέργεια που τους εξασφαλίζουν το χρί-
σμα ενός μικροκόσμου κατ' εικόνα και ομοί-
ωση του μακροκόσμου.

ΝΤΟΡΑ ΗΛΙΟΠΟΥΛΟΥ-ΡΟΓΚΑΝ

Από δύο πράγματα κινδυνεύει η ανθρωπότητα.

Απ' την τάξη κι απ' την αταξία.

P. Valéry

Το έλασσον, δηλαδή το μείζον

Τον Απρίλη του '66 ο Μολφέ-
σης έλεγε στο περιοδικό
Ζυγός: «Από όλα τα χρώμα-
τα προτιμώ το μαύρο και το
άσπρο. Ανάμεσα από το
κόκκινο, το κίτρινο και το γαλάζιο,
τη γραμμή που τα χωρίζει και τα ενώνει
μαζί. Αγαπώ την ευθεία γραμμή, τη ρυθ-
μική κίνηση, την επανάληψη, τη διακοπή,
την αντίθεση. Την υποταγή της πρώτης κί-
νησης σε μια τελική "αδράνεια". Για μέ-
να, η πρώτη ευτυχισμένη στιγμή, μετά
από τον πρώτο ενθουσιασμό της αρχής,
είναι η εντελώς τελευταία φάση, εκεί που
ο πίνακας ξαναβρίσκει τη σύμβαση που
είχε πριν να ξεκινήσουμε: Μια άσπρη επι-
φάνεια, πάνω στην οποία σημαδεύουμε
τον κόσμο. Ποιον κόσμο; Νομίζω ότι
πρόκειται για ένα κόσμο, που ζήσαμε και
μεγαλώσαμε, στιγματισμένον από έναν
άλλο, που έρχεται, και για τον οποίο δεν
είμαστε καθόλου ήσυχου».

Ο Μολφέσης από το 1951 ζει και δουλεύει κυρίως στη Γαλλία. Στην τωρινή του έκθεση παρουσιάζει για πρώτη φορά μια σειρά μικρών ζωγραφικών έργων, και μικρών γλυπτών, τα οποία είναι κατασκευασμένα τα τελευταία εικοσιπέντε χρόνια, στο Παρίσι αλλά και στην Αθήνα, και αποτελούν μία πλήρη ενότητα. (Παράλληλα εκτίθενται μερικά ιστορικά έργα του '50.)

—Τι είναι η ζωγραφική του Ιάσονα Μολφέση; Ένα υστερόγραφο, το λεπτό όριο ανάμεσα στην απόλυτη τάξη και την πιο τυχαία αταξία· το μεταίχμιο οδύνης και χαμόγελου· το σύνορο του κειμένου λίγο πριν καταστεί εικόνα και μιας εικόνας που φθέγγεται πειστικά μόνο προς τους μυημένους...

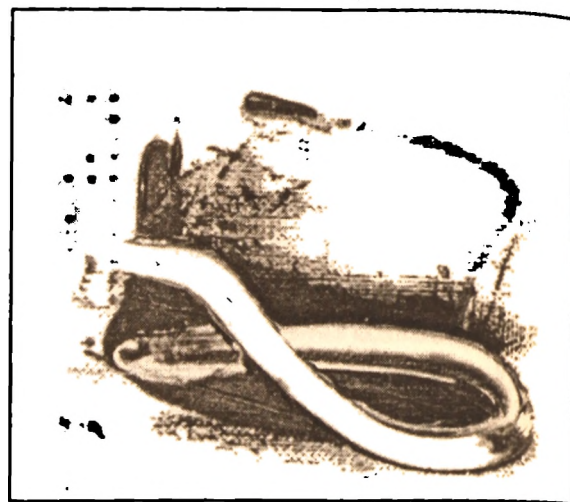
Μ' αρέσουν οι δημιουργοί που έχουν εμμονές μόνιμες και που παροχετεύουν την πολυμέρειά τους σε κάποιους σταθερούς και σταθερά επαναλαμβανόμενους στόχους. Ας πούμε ο Μολφέςης, εδώ και σχεδόν μισόν αιώνα αξιοποιεί επαναληπτικά έναν στίχο του T.S. Eliot

σε τυποποιημένο τέλεξ ενός πανάρχαιου υπολογιστή, με γλώσσα Fortran, για να κατασκευάσει μέσω παραλλαγών μια πλειάδα ζωγραφικών και γλυπτικών έργων! Μια φράση που επανέρχεται σταθερά για να δημιουργήσει εκατοντάδες διαφορετικών συνθέσεων. Σαν το επίμονο όσο και απελπισμένο μήνυμα που αποστέλλει ο ξεχασμένος ναυαγός από το ξερονήσι του προς πάντα ενδιαφερόμενο(;)...

«Υπάρχω ακόμη!»

Τον έβλεπα τις προάλλες -απορώντας και θαυμάζοντας- να εξορύσσει από κούτες και κιβώτια άπειρα μικρά έργα με ευλαβική τάξη τοποθετημένα και με μια ιστορία να συνοδεύει το καθένα ξεχωριστά. Μια -πολύτιμη- ενότητα από το Παρίσι του '50. Άλλα, γύρω στα μέσα του '70 και πολλά που έγιναν τα τελευταία χρόνια. Ασκήσεις, παιχνίδια, οπτικές σπαζοκεφαλιές, αυτοεξομολογητικά κείμενα-εικόνες, αινίγματα του μοντερνισμού και χιουμοριστικά ιδιόλεκτα. Αυτός που έχει δαμάσει με τη δημόσια γλυπτική του διαστάσεις υπερμεγέθεις γιατί, άραγε, καταφεύγει σ' αυτά τα μικρά formats; Αριστοκρατική απομάκρυνση από το κραυγαλέο, πεισματικός αυτοπεριορισμός και απόρριψη των διαστάσεων που απαιτεί η αγορά; Ή απλώς μια άσκηση κι ένας αυτοσχεδιασμός σαν μια fuga που κυνηγάει μέσα από παραλλαγές τον εαυτό της, ψηλαφώντας έτσι την ουσία του minimal;

Ο Ιάσων Μολφέσης είναι μια ιστορική προσωπικότητα του ελληνικού μοντερνισμού που στάθηκε κατά έναν πολύ περίεργο τρόπο στο κέντρο –αλλά συγχρόνως και στην άκρη– όλης αυτής της ηρωικής όσο και ματαιόσπουδης –ή, καλύτερα ματαιωμένης¹– προσπάθειας. Μέσα του '50 ευρισκόμενος στο Παρίσι, παράλληλα με τον Θάνο Τσίγκο, τον Γιάννη Γαϊτή, ή τη Γιάννα Περσάκη, επιχειρεί τις πρώτες του *informel* απόπειρες και συμπορεύεται με τα επιτεύγματα

Ιάσων Μολφέσης, Λεπτομέρεια από σύνδεση του 1962.

ενός P. Soulagès ή ενός G. Mathieu. Παράλληλα επιχειρεί μνημειώδεις συνθέσεις και μικρές χειρονομίες μέσα από μιαν αδιαίρετα κοινή γλωσσαλγική ανάγκη. Ενστικτώδης ρυθμός, χιούμορ, αίσθηση του περιπτού, παιχνιδισμα ανάμεσα στην κηλίδα που θέλει να γίνει μορφή και στη μορφή που βαρέθηκε να υπάρχει και τελεσίδικα λειώνει σ' ένα αναπότρεπτο μηδέν. Έπειτα, ελικόπτερα, ξυλοπόδαροι, ζευγάρια, όντα και οντίδια γίνονται το μέτρο ενός άπειρου, μονοχρωματικού πεδίου με τον ορίζοντα να κόβει σαν μαχαίρι όσους διανοούνται να τον προκαλέσουν: Medium, αντί χρώματος ακρυλικά, πολυεστέρας, μέταλλα, τυπώματα από γομολάστιχα, χειροποίητες «σφραγίδες», λεκέδες, ξέφτια, μισόλογα, κείμενα που λιποψύχησαν και έγιναν εικόνες, εικόνες του ελάχιστου που διεκδικούν με σοφία –ή μήπως με άκρα ταπείνωση;– το μέγιστο. Ιδού ο κόσμος του.

Αυτή η έκθεση αποτελεί την εγκαταβύθιση ενός δρώντος δημιουργού σ' ένα παρελθόν πενήντα χρόνων. Σ' ένα κλειστό σύνολο πεπερασμένων μορφών. Παράλληλα συνιστά ένα μεγαλειώδες, εντόπιο σχόλιο στο διεθνές ύφος του μινιμαλισμού και στις φιλοσοφικές του προεκτάσεις. Τόσο μεγαλειώδες που δεν παραλλάσσει από ένα παιχνίδι...

ΜΑΝΟΣ ΣΤΕΦΑΝΙΔΗΣ

ΥΓ.: Ο ποιητής πάλι θα το 'λεγε αλλιώς: «*Άνευ ορίων και άνευ όρων ηδονή*»².

1. Δες τις απόψεις μου στο βιβλίο *Μικρή Πινακοθήκη*, εκδ. Καστανιώτη.
2. Ο Ανδρέας ο Πρωτόκλητος, δηλαδή ο Εμπειρικός.

Κάτι γίνεται στη Ρόδο. Κι αυτό δεν το λέω ούτε συμβατικά ούτε –πολύ περισσότερο– τουριστικά. Η παρουσία εδώ και αρκετά χρόνια μιας Δημοτικής Πινακοθήκης αξιώσεων και η πρόσφατη ανακαίνισή της, αλλά και η δημιουργία νέων δεσμών που σχετίζονται με τη σύγχρονη τέχνη, συνετέλεσαν ώστε σήμερα να υπάρχει στο σμαραγδένιο νησί ένα αυτόχθον καλλιτεχνικό δυναμικό που όμως δεν είναι διόλου επαρχιακό ή τοπικό.

Άγγελος Σπάρταλης: Η εικόνα και το νοήμά της

Εδώ και καιρό παρακολουθώ με αυξανόμενο ενδιαφέρον τις δράσεις και τις εκθέσεις του Μοτε, δηλαδή της καλλιτεχνικής ομάδας που γύρω από την ιστορική τέχνη Πόλυ Χατζημάρκου ενεργοποιείται στο Κέντρο Σύγχρονης Τέχνης, στη μεσαιωνική πόλη της Ρόδου. Ανάμεσα στους δημιουργούς έχω προσωπικά ξεχωρίσει τον Άγγελο Σπάρταλη και για την πολυεπίπεδη έρευνά του στο χώρο της πλαστικής έκφρασης αλλά και για τον βαθύ ψυχισμό με τον οποίο προσεγγίζει τα εκάστοτε θέματά του (καλύτερα θα έπρεπε να πω τις εμμονές του). Γιατί βέβαια αυτό που ξεχωρίζει τον καλλιτέχνη απ' τον ζωγράφο που απλώς επιτηδεύεται μέσα απ' την τέχνη του, είναι η προσήλωση σε κάποια πάθη που κάποιες εποχές τα ονομάζουν «αξίες» ή «ιδέες», και κάποιες άλλες «νευρώσεις» ή «παράνοιες» και τα λιθοβολούν.

Απ' αυτό τον λιθοσωρό του αναθέματος όμως συχνά αναφύεται το λουλούδι της συγκίνησης και ο καρπός της ανατροπής. Τι είναι τελικά η ζωγραφική; Το πρόσωπο του Νάρκισσου που αντικαθρεφτίζεται στην επιφάνεια της λίμνης ή μια κάθοδος στο σκοτάδι σαν την πορεία του Ορφέα για να κερδηθεί με θάνατους το φως;

Κι ακόμη περισσότερο, πώς γίνεται η

ζωγραφική σήμερα; Με τι υλικά, καινούργια ή παλιά; Και το σημαντικότερο: Τι είδους ιδέες καλείται να υπερασπιστεί;

Ο Άγγελος Σπάρταλης είναι ζωγράφος· γι' αυτό και ασχολείται με multimedia όπως και με το παραδοσιακό τελάρο, εφόσον, για να θυμηθούμε την πασίγνωστη φράση του Κουνέλλη, ζωγράφος είναι σήμερα αυτός που κατασκευάζει εννοηματομένους εικόνες. Με όποιο τρόπο.

Τον περασμένο Μάη ο ζωγράφος σε ατομική του έκθεση στο Κέντρο Σύγχρονης Τέχνης του Μ.Ν.Τ. στη Ρόδο και στο πλαίσιο του Μοτε 2 έδειξε τα «Πορτρέτα και τις Ομάδες», μια σπουδή δηλαδή στην «παιδική» ασθένεια της ζωγραφικής που είναι ο εξπρεσιονισμός. Στην Ρηυκα-Art συνεχίζει με τις διπλές προσωπογραφίες στις οποίες συνδυάζει μικτές τεχνικές (λάδι και κολάζ) όπως επίσης συνδυάζει χιούμορ και έναν υποδόριο φόβο. Φόβο

για τα πρόσωπα που μας ξεφεύγουν, φόβο για τα πράγματα που αγνοούμε. Αλλού η γραφή του φτάνει στα όρια της Bad Painting, αλλού ο καλλιτέχνης συνομιλεί με την ίδια την ιστορία της τέχνης και τα κλασικά της θέματα (π.χ. Velazquez) κι αλλού η φόρμα εξαντλείται στη θετική-αισιόδοξη και την αρνητική-μακάβρια εκδοχή της μ' έναν τρόπο μεθοδευμένα αναρχικό (π.χ. «Διπλή Προσωπογραφία Κοριτσιού στην Εξοχή»). Ο Σπάρταλης συμμετείχε πρόσφατα στο OutLook, δείγμα του ενδιαφέροντός του για μια τέχνη διαδραστική που θα ενεργοποιεί όλον τον κοινωνικό και τον αρχιτεκτονικό ιστό της πόλης, αλλά και συνέθεσε ένα καρτούν video 9 λεπτών όπου οι ήρωες είναι μορφές από τη ζωγραφική του σαν ένα ένδον σχόλιο στο νόημα και τη συναισθηματική φόρτιση της εικόνας. Αποτέλεσμα άκρως ερεθιστικό! Για τη δουλειά του η κινητήρια... δύναμη του Μοτε, η ιστορικός τέχνης Πόλυ Χατζημάρκου, συνάδελφος στο Μουσείο Νεοελληνικής Τέχνης της Ρόδου γράφει: «Ο Σπάρταλης όταν ζωγραφίζει, λερώνει και λερώνεται. Είναι αυτό που ζωγραφίζει. Προκαλεί ένα art attack, μια επίθεση στην κορεσμένη αισθητική των εποχών μας...». Αυτό θα θέλαμε κι εμείς! Μια τέχνη συναισθηματική αλλά και ακραία, που ν' ανατρέπει αλλά και να συγκινεί. Όσο πιο σημαντική είναι η δημιουργία, τόσο πιο απλά μέσα χρειάζεται για να ερμηνευθεί· κι αυτό επειδή γίνεται η ίδια γλώσσα, μια γλώσσα η οποία «ούτε λέγει, ούτε κρύπτει, αλλά σημαίνει».

ΜΑΝΟΣ ΣΤΕΦΑΝΙΔΗΣ

ΥΓ.: Θέλω να υπογραμμίσω, με ευκαιρία την Χατζημάρκου και τον Σπάρταλη, τη σημασία που έχουν οι ομάδες για την ανανέωση των καλλιτεχνικών πραγμάτων στην εποχή μας, αλλά και την παρήγορη παρουσία αυτών των ομάδων στην περιφέρεια. Ούτως ή άλλως το κέντρο είναι κορεσμένο από επιπολάζουσα γραφειοκρατία και επιπόλαιους διαγκωνισμούς. Η τέχνη πάλι, ξέρει να εκδικείται τόσο τους αναίτια υπερφίλους όσο και τους πονηρά ταπεινούς.

Μεταφραστικά

Από την κ. Τατιάνα Τσαλίκη-Μηλιώνη, επιστημονική υπεύθυνη του Μεταπτυχιακού Προγράμματος «Μετάφραση-Μεταφρασεολογία» του Πανεπιστημίου Αθηνών, πήραμε την επιστολή που δημοσιεύεται στη συνέχεια, με την οποία απαντά σε άρθρο του συνεργάτη μας Νίκου Γουλανδρή (Αντί, τχ. 814, σ. 60-63) σχετικά με τη μετάφραση δύο έργων του Ουγκώ (Η τελευταία μέρα ενός κατάδικου, Κλωντ Γκε, δύο νουβέλες), προϊόν των μεταφραστικών εργαστηρίων του Μεταπτυχιακού Προγράμματος «Μετάφραση-Μεταφρασεολογία».

Σχετικά με το τετρασέλιδο πυκνοτυπωμένο «σημείωμα» του συνεργάτη σας κυρίου Νίκου Γουλανδρή, που δημοσιεύτηκε στο περ. Αντί, τεύχος 814 της 2/4/2004 με τον τίτλο «Μεταφραστικά προβλήματα», έχω να παρατηρήσω τα εξής:

Καταρχήν, απορίες και ερωτήματα θα είχαν διαλευκανθεί, αν είχε μπει στον κόπο να ρίξει μια ματιά στις έγκυρες φιλολογικές εργασίες που έχουν δημοσιευθεί για την κατανόηση του πυκνού αυτού κειμένου.

I) Ως προς τον Πρόλογο

σελ. 14: Για τις χρονολογίες: Ο λόγος του Ουγκώ εκφωνήθηκε στις 9 Ιουλίου 1849, στη συζήτηση πρότασης που είχε κατατεθεί τον προηγούμενο μήνα από τον Armand de Melun, με θέμα την αντιμετώπιση της φτώχειας (*remèdes aux paupérisme*). Βλ. Franck Laurent: *Victor Hugo, Écrits politiques*, Librairie Générale Française, 2001, σελ. 22). Ο Ουγκώ στο λόγο του, μεταξύ των άλλων εκφράσεων, χρησιμοποιεί την έκφραση «*détruire la misère*» (που ο συνεργάτης σας, πολύ μίζερα, μεταφράζει ως «μιζέρια» αντί εξαθλίωση). Η έκφραση που είχε γίνει του συρμού ήταν «*extinction du paupérisme*». Μ' αυτόν τον τίτλο είχε υποβληθεί το 1848 και πρόταση νόμου του Λουδοβίκου-Ναπολέοντα Βοναπάρτη (*représentant du peuple* ακόμη, και αργότερα αυτοκράτορα). Γι' αυτό και ο Φλωμπέρ τη συμπεριλαμβάνει στους «Κοινούς τόπους» του Λεξικού του. Όσπου ο συνεργάτης σας να βρεί άλλο λόγο, ας πειστεί σ' αυτόν που του προτείνουμε.

σελ. 15: «Χθες η Γαλλία ήταν η Δημο-

κρατία, αύριο θα είναι η Ευρώπη» αντί του πρωτοτύπου «η Δημοκρατία, χθες ήταν η Γαλλία, αύριο θα είναι η Ευρώπη». Μόνο ο συνεργάτης σας παραξενεύεται για τη διατύπωση και κανείς άλλος. Οι δυο φράσεις είναι ταυτόσημες, ο συναισθηματικός τόνος πέφτει στη Γαλλία, από την οποία ο Ουγκώ έχει εξοριστεί και ζει τώρα στη δημοκρατική Αγγλία.

σελ. 12/13: Γράφει ο συνεργάτης σας: «μεγαλύτερη αδικία για την έκδοση μου φαίνονται διατυπώσεις όπως: η γκιλοτίνα [...] «είναι για τον Ουγκώ πρώτα πρώτα ισχυρή συγκίνηση και οπτική φαντασία» τι μπορεί να σημαίνει «οπτική φαντασία»;»

Η φράση, σε εισαγωγικά, είναι δανεική. Πρόκειται για πασίγνωστο θέμα. Αναφέρεται στις προσωπικές του τραυματικές εμπειρίες από τις δημόσιες εκτελέσεις, στις οποίες από παιδί είχε παρευρεθεί. Στον Πρόλογο μάλιστα γίνεται εκτενής αναφορά γι' αυτό το θέμα. («Σκηνές θα κατοικήσουν τη φαντασία του ποιητή, του δραματουργού και του πολιτικού» βλ. Victor Hugo, *Claude Gueux*, παρουσίαση Michel Dobransky, Παρίσι éd. Magnard, σελ. 5).

σελ. 13/18: Ο συνεργάτης σας δεν αντιλαμβάνεται επίσης το νόημα δύο παραγράφων μου: i) «δεν θα πάψει να στηλιτεύει την κοινωνική αδικία και να διεκδικεί για τον άνθρωπο τη θέση που του αρνείται η κοινωνία»· ii) «για τον Ουγκώ οι κατάδικοι είναι άρρωστοι, που η κοινωνία οφείλει να τους θεραπεύσει».

Οι παράγραφοι είναι σαφέστατες. Ομολογώ ότι αδυνατώ να τον βοηθήσω. Το πρόβλημα είναι δικό του.

σελ. 19: «αφού το δίκαιο δεν αρκεί, η

αυτοδικία επιβάλλεται». Ο συνεργάτης σας «νομίζει» ότι η φράση αυτή του Προλόγου αναφέρεται στον Κ. Γκε και μεταφράζει κατά λέξη, όπως το συνηθίζει: «ότι η ανάγκη αυτοδικίας είναι ένα αδιέξοδο, στο οποίο βρίσκεται κανείς κάποτε κλεισμένος (πιασμένος)» (sic). Στη συνέχεια αντιπαραθέτει τη μετάφρασή μας: «ότι η ανάγκη να αυτοδικήσει ήταν γι' αυτόν λύση απελπισίας και δεν μπορούσε να κάνει αλλιώς». Το γλωσσικό αισθητήριο ανάμεσα στις δυο μεταφράσεις είναι ασφαλώς διαφορετικό. Ο Κ. Γκε βρίσκεται σε συναισθηματική φόρτιση, για να φτάσει στο σημείο να σκοτώσει. Ποια από τις δύο εκφράσεις, το «αδιέξοδο» ή η «απελπισία» ανταποκρίνεται στην κατάσταση του ακριβέστερα, ας το κρίνει ο αναγνώστης. (Όσο για τα «κλεισμένος» και «πιασμένος» είναι βέβαια υπεράνω πάσης κρίσεως). Ο λόγος της απελπισίας του, κατά τον Ουγκώ, είναι ότι δεν υπάρχει κοινωνική δικαιοσύνη και γι' αυτό θα αυτοδικήσει, και μάλιστα με την έγκριση των συντρόφων του.

II) Ως προς τη Μετάφραση

σελ. 199: Στη μετάφραση: «[...] ζούσε στο Παρίσι ένας φτωχός εργάτης που τον έλεγαν Κλωντ Γκε». Ο συνεργάτης σας διαμαρτύρεται για την αφαίρεση της λέξης «άνθρωπος» (*homme*) του πρωτοτύπου και αντιπροτείνει: «[...] ζούσε στο Παρίσι ένας άνθρωπος, φτωχός εργάτης, που τον έλεγαν Κλωντ Γκε». Και πρώτα πρώτα γιατί «άνθρωπος» και όχι «άνδρας»; Και, σ' αλήθεια, ο συνεργάτης σας, έχει τη γνώμη ότι μεταφράζει σε σωστά ελληνικά;

σελ. 200: Ο συνεργάτης σας θριαμβολογεί, γιατί οι μεταφράστριες υπέπεσαν σε βαρύ αμάρτημα, επιστρατεύει το ευφυολόγημα του Ροΐδη «περί ώμων κ.λπ.» και αντιπροτείνει το κραυγαλέο λάθος: «το μέτωπο πλατύ» αντί του ορθού της μετάφρασης «το μέτωπο ψηλά» (*le front haut*). Οι εκφράσεις «το μέτωπο ψηλά» και «το κεφάλι ψηλά» (*la tête haute*), βρίσκονται σε πλήρη αντιστοιχία και

τα ελληνικά και στα γαλλικά και δηλώνουν την περηφάνια. Στο κείμενο, λίγο ιο κάτω, άλλωστε υπάρχει η διατύπωση το κεφάλι ψηλά», που μαρτυρεί την αξιοπρέπεια του ήρωα και την περηφάνια του, τις οποίες και υπερτονίζει στην αφήγησή του ο Ουγκώ. Να πείσουμε τον συνεργάτη σας και γι' αυτό; Θα μπορούσε να είχε συμβουλευτεί ένα από τα βαλικά γαλλικά λεξικά, το *Le Petit Robert* ισ πούμε.

Τούτων ούτως εχόντων, το ευφυολόγημα του Ροΐδη επιστρέφει στον χρήστη ου.

σελ. 204/5: Ορθώς χρησιμοποιείται στη μετάφραση το «αμφέβαλλε» (*douter*) και όχι «αναρωτιόταν» του συνεργάτη σας, (*se demander*), το οποίο χρησιμοποιείται κατά κόρον στο αφήγημα.

σελ. 215, 223 κ.λπ.: Ο συνεργάτης σας γράφει: «Κάποτε μια γαλλική λέξη αποδίδεται (!) με ποικιλία ελληνικών» και προσφεύγει στον *Ηπίτη* για τη λέξη «*aggravement*»: τέσσερις λέξεις του *Ηπίτη* και δυο δικές του. Και τελειώσαμε με τον πλούτο της γλώσσας μας. Είναι πασίγνωστο ότι κάθε λέξη λειτουργεί με ιδιαίτερη σημασία και απόχρωση ανάλογα με τα συμφραζόμενά της. Γι' αυτό και απολύτως συνώνυμες λέξεις δεν υπάρχουν. Γιατί λοιπόν αφελώς αναρωτιέται; Και γιατί περιορίζεται στον *Ηπίτη*; Χάθηκαν τα άλλα, τα πιο σύγχρονα λεξικά; Θα του συνιστούσα τα γαλλικό λεξικό *Lexis* για την αφθονία των παραδειγμάτων του.

σελ. 227: Στη μετάφραση: «το ψαλίδι, με το οποίο είχε τη συγκινητική επιλογή να αυτοτραυματιστεί δεν είχε κάνει καλά τη δουλειά του». Η αντιπρόταση: «το ψαλίδι, το οποίο από συναισθηματική προσήλωση χρησιμοποίησε για να χτυπηθεί (*sic*), δεν έκανε καλά το καθήκον του». Και εξηγεί: «από συναισθηματική προσήλωση σ' αυτή» – εννοεί τη γυναίκα του. Πρόκειται για το ψαλίδι-φετίχ (*superstition*), το οποίο επιλέγει ως όργανο του αυτοτραυματισμού του. Το συνδέει και με την αγαπημένη του αλλά αργότερα και με τον αγαπημένο του Αλμπέν, στον οποίο και το χαρίζει (βλ. *Pierre Laforgue, Claude Gueux ou l'amour et le partage en prison, séminaire du Groupe Hugo, Paris VII-Jussieu, 23/9/1995, σελ. 7, site Internet du*

Groupe Hugo). Γράφει ο συνεργάτης σας: «το ψαλίδι δεν έκανε το καθήκον του» αντί του «δεν έκανε καλά τη δουλειά του (*devoir*)». Περί καθηκόντων λοιπόν ο λόγος ή περί αποτελεσματικότητας;

σελ. 234: Στη μετάφραση: «οι φυλακισμένοι του Τρουά του έδωσαν πολλές ευκαιρίες να δραπετεύσει, κινδυνεύοντας για χάρη του». Για τον συνεργάτη σας, το γαλλικό κείμενο λέει «κάτι πολύ απλούστερο και ρεαλιστικότερο»: «οι φυλακισμένοι του Τρουά, που όλοι τους θυσία γινόντουσαν γι' αυτό, του έκαναν προτάσεις για να δραπετεύσει». Και προσφεύγει ξανά στον *Ηπίτη*. Καταρχήν, ποιο είναι το «αυτό»; Προφανώς εννοεί το *y* στη διατύπωση στο γαλλικό *s'y dévouaient*, που εδώ γίνεται προσωπική αντωνυμία: γι' αυτόν (βλ. *Grévisse, Παρίσι 1961, σελ. 428*). Το *se dévouer* σημαίνει *θυσιάζομαι, διακινδυνεύω τη ζωή μου*. Η διατύπωση «θυσία γινόντουσαν» είναι άκρως τυπική και αποχρωματισμένη. Ο κίνδυνος είναι υπαρκτός, αφού οι σύντροφοί του διακινδυνεύουν τη ζωή τους γι' αυτόν. Οι μεταφράστριες έκαναν άριστη επιλογή.

σελ. 235: Στη μετάφραση: «κοιμήθηκα τη νύχτα καλά, κι είμαι σίγουρος πως απόψε θα κοιμηθώ ακόμα καλύτερα». Η ειρωνεία του Κ. Γκε, που σε λίγο θα πεθάνει. Η αντιπρόταση: «[...] κοιμήθηκα καλά αυτή τη νύχτα, χωρίς να φανταστώ πως θα κοιμόμουνα ακόμα καλύτερα την επόμενη». Σίγουρα δεν πρόκειται για φαντασία του αλλά για βεβαιότητα.

σελ. 247: Στη μετάφραση: «το κεφάλι του ανθρώπου του λαού». Στις τρεις καταληκτικές μικρές παραγράφους του *Claude Gueux* υπάρχει δυο φορές η διατύπωση: «το κεφάλι του ανθρώπου του λαού». Στη μια από τις δυο μεταφράζεται «το κεφάλι του λαού». Αναρωτιέται ο συνεργάτης σας αν είναι ισοδύναμες. Είναι απολύτως ισοδύναμες. Και αγνώω γιατί παραλείπει να αναφέρει ότι ο Ουγκώ από τη σελίδα 242 ως το τέλος, σελ. 248, δίνει το λόγο σε ανώνυμο πολίτη, ο οποίος καταγγέλλει την κοινωνία για την εξαθλίωση του λαού. Η λέξη «λαός» επανέρχεται πολλές φορές στο λόγο του. Επομένως το «κεφάλι του λαού» είναι που διακυβεύεται και αυτό είναι το «ζήτημα».

Και τελειώνω με τον μοναχό Ιάκωβο τον Οικτίρμονα, για τον οποίο ο συνεργάτης σας φλυαρεί ασκόπως. Ο Ουγκώ δείχνει συμπάθεια στον μοναχό Ιάκωβο εις πείσμα του Βολταίρου. Λίγο πιο κάτω στο κείμενο ειρωνεύεται τον Βολταίρο και τον αντιπαραθέτει στον Χριστό, που είναι κοντά στον λαό και κηρύττει ηθικές αρχές που απουσιάζουν από τη φωτισμένη αστική κοινωνία, στην οποία εντάσσει και τον Βολταίρο. (*Pierre Laforgue, Claude Gueux ou l'amour et le partage en prison, ό.π., σελ. 3*)

Εντυπωσιακός είναι στο κείμενο ο παραλληλισμός ανάμεσα στον μοναχό Ιάκωβο και τον Κ. Γκε. Και οι δυο επέλεξαν να γίνουν μάρτυρες, προκειμένου να πλήξουν τους εκπροσώπους-σύμβολα μιας άδικης εξουσίας. Οι συμβολισμοί της διανομής του άρτου, του Δείπνου κ.λπ. παραπέμπουν στα πάθη του Χριστού και στην αγιοποίηση του ήρωα του Ουγκώ.

Συνοψίζοντας, θα ήθελα να επισημάνω ότι το «σημείωμα» του συνεργάτη σας (τον οποίο είχαμε την τύχη να έχουμε διορθωθεί, όπως λέει ο ίδιος) είναι ένα συνονθύλευμα λαθών, παρερμηνειών και προσωπικών απόψεων. Όσο για την αήθη καταληκτική σύστασή του προς τον εκδότη, εμείς το μόνο που θα είχαμε να συστήσουμε είναι να προσληφθεί ως μόνιμος διορθωτής. Έτσι δεν θα έχει την απαίτηση να του διαθέτουμε τον χρόνο μας.

Κύριε Διευθυντά,
δεν θα επανέλθω στο θέμα και ευχαριστώ για τη φιλοξενία.

Τατιάνα Τσαλίκη-Μηλιώνη
Επιστημονική Υπεύθυνη
του Μεταπτυχιακού
Προγράμματος «Μετάφραση-
Μεταφρασεολογία»
του Πανεπιστημίου Αθηνών

Ο Νίκος Γουλανδρής τον οποίο ενημερώσαμε για την απάντηση της κ. Τσαλίκη-Μηλιώνη, σημειώνει:

Ευχαριστώ την κ. Τσαλίκη-Μηλιώνη για τον χρόνο που έχασε με το σημείωμά μου. Διάβασα με προσοχή την επιστολή της. Θεωρώ πως δεν έχω κάτι να αλλάξω στις διαπιστώσεις που διατύπωσα σχετικά με αυτή τη μετάφραση.
Ν.Γ.

Το ματ του χρόνου

Δημήτρης Πετσετίδης,
Σε ξένο γήπεδο,
εκδ. Πατάκη, Αθήνα 2003, σ. 141.

«Είμαστε τυχεροί που είδαμε το φως του κόσμου ή άτυχοι που για εμάς διακόπηκε η αλυσίδα της ανυπαρξίας για να έχουμε το φριχτό συναίσθημα της απώλειας, ώσπου να χαθούμε για πάντα;» αναρωτιέται κάποια στιγμή ο αφηγητής στο διήγημα του Δ. Πετσετίδη με τον τίτλο «Η αθάνατη παρτίδα». Αφορμή ο θάνατος ενός φίλου του γκαρδιακού που είχε πάθος με το σκάκι. Αλλά έχασε νωρίς την παρτίδα του με τη ζωή. Πάντως από τον τρόπο που διατυπώνεται, εναγώνια, το ερώτημα, καθώς και τις περιγραφές που το συνοδεύουν είναι φανερό πως έχασε κάτι πολύτιμο. Άλλωστε η Ζωή, όπως έγραψε κι ο Καζαντζάκης στην *Ασκητική* του, φιλοσοφώντας, είναι «το φωτεινό διάστημα ανάμεσα σε δύο σκοτεινές αβύσσους». Πιο οικεία και καθημερινή η φιλοσοφία του Δ.Π. δεν διστάζει να παραλλάξει τη φράση στο ομώνυμο διήγημα του τόμου: «Από το τίποτε στο τίποτε και ενδιαμέσως όσο ζήσεις» (σ. 50)· ο συγγραφέας δεν εκδηλώνει την πρόθεση να εκφράσει υψηλές και αφηρημένες έννοιες, αλλά υπονοεί, σε κάθε περίπτωση, συγκεκριμένες καταστάσεις και κρίσιμα προβλήματα που απασχολούν τον άνθρωπο.

Με άλλα λόγια, αξίζει τον κόπο να ζούμε αυτή τη ζωή, αφού κάποτε θ' αντιληφθούμε ότι οι απώλειες είναι τόσες πολλές –και μάλλον αντεστραμμένες οι αλλοτινές χαρές μας– ώστε αυτό που κατασταλάζει πια μέσα μας να είναι μια δυσβάσταχτη αίσθηση πικρίας; Γιατί, βέβαια, ο θάνατος των φίλων, των συντρόφων, μπορεί να είναι μια καίρια απώλεια και να ισχύει «εσαεί», αλλά υπάρχουν κι άλλες που συνειδητοποιούμε στο μεταξύ και δεν παύουν να μας βασανίζουν. Δημιουργούν νέα δεδομένα, ανάλογες συναισθηματικές αντιδράσεις, (επανα)καθορίζουν τη στάση μας ή τις σχέσεις μας με τους άλλους γύρω μας. Ο τρόπος που ο συγγραφέας αποτυπώνει αυτόν τον προβληματισμό στις ιστορίες του (που τις χαρακτηρίζει μια ουσιαστικής θεματικής αλληλουχία) είναι εξαιρετικά ευαίσθητος, ψυχολογικά διεισδυτικός και έντονα βιωματικός.

Ένας από τους πιο χαρακτηριστικούς ήρωες του Δ.Π., ο Λεωνίδας, (ο «γέρος» του δεύτερου κατά σειρά διηγήματος),

πατώντας στα πενήνταενιά του, αντιλαμβάνεται ξαφνικά ότι βρίσκεται στο κατώφλι της τρίτης ηλικίας και τον πιάνει πανικός. Τόσον καιρό ο καθρέφτης τον ξεγελούσε. Ωστόσο δεν πρόκειται μάλλον για απλή υπαρξιακή ανησυχία. Οικογενειάρχης ο ίδιος, ο Λεωνίδας γλυκοκοιτάζει ένα κορίτσι δεκάξι χρονώ, που μένει στο διπλανό δωρόφο. Μαγνητισμένος από την ομορφιά και την αθωότητα της εφηβείας, αναπτύσσει μαζί της μια τρυφερή ιλατωνική σχέση – της χαρίζει λουλούδια, την βοηθάει στα μαθήματα, την ζωγραφίζει, την κατασκοπεύει και, γενικά, δεν παύει στιγμή να την σκέφτεται. Το μόνο που δεν περνά απ' το μυαλό του, όπως φαίνεται, είναι η διαφορά της ηλικίας. Έτσι, όταν αποφασίσει να γίνει λίγο πιο τολμηρός, ένας φίλος του κοριτσιού θ' αναλάβει να τον προσγειώσει απότομα στην πραγματικότητα και συνάμα να τον συμβιάσει με την ηλικία του. Είναι φανερό ότι ο «τρόμος» της ηλικίας, στην περίπτωσή του, συναρτάται περισσότερο με την αίσθηση ότι έχει τεθεί «ανεπαισθήτως» στο ερωτικό περιθώριο.

Είναι γνωστή από τα προηγούμενα βιβλία του η αμεσότητα με την οποία μας μιλάει ο συγγραφέας. Στα περισσότερα από τα δεκατέσσερα διηγήματα του παρόντος τόμου (για την ακρίβεια, στα εννέα), ο τόνος του είναι εξομολογητικός και η μνήμη του κεντρικού αφηγητή, μόλο που παραπονιέται κάποτε πως εξασθενεί, διατηρείται ακμαία. Μια παλιά φωτογραφία αρκεί για να πυροδοτήσει την πρωτοπρόσωπη αφήγηση (σ. 69), ενώ, όχι σπάνια, χάρη σε μια αλυσίδα συνειρμών, δημιουργούνται σύντομες παρεκβάσεις και αναδρομές στο παρελθόν. «Δεν γεύομαι την τροφή που υπάρχει μπροστά μου στο πιάτο, αλλά τις αναμνήσεις μου» αναφωνεί κάποια στιγμή. («Γιατί το μακαρόνι είναι τρύπιο», σ. 113). Ακόμη και σ' εκείνα που είναι γραμμένα σε τρίτο πρόσωπο, οι μνήμες (ερωτικής κυρίως υφής) έχουν στοιχειώσει το μυαλό των ηρώων («Νυχτερινή κολύμβηση», σ. 132). Να σημειώσουμε ότι πρόκειται, στην πλειονότητά τους, για ιστορίες που εκμεταλλεύονται τη συνθήκη του χρόνου, με την έννοια ότι ωριμάζουν μέσα σ' αυτόν, καταλήγοντας –κι αυτό έχει προσεχτεί ιδιαίτερα σ' αυτή τη συλλογή– σ' ένα επιδέξιο τέλος (προκύπτει συνήθως αβίαστα από τη μαστορική διεργασία των λεπτομερειών στο εσωτερικό των κειμένων). Να προσθέσουμε ότι ο ενδοδιηγητι-

κός αφηγητής, πέρα από την αναγνωρίσιμη συναισθηματική στάση και το ιδιαίτερο «βλέμμα» που διαθέτει, δεν διστάζει να επανέλθει, από διήγημα σε διήγημα, σε κάποια γνωστά πρόσωπα ή σε ορισμένες δηλωμένες ήδη συνήθειές του (π.χ. την ενασχόλησή του με το σκάκι).

Μοτίβο πρώτο λοιπόν, κεφαλαιώδες: Ο έρωτας. Στα περισσότερα διηγήματα (πλην ίσως δύο-τριών) τονίζεται εμφανικά η παρουσία του (ή αντίστοιχα υπογραμμίζεται η σημασία της απουσίας του). Έρωτες που καμιά φορά, απ' τη μεριά του άντρα, δεν λογαριάζουν τους φραγμούς που θέτουν οι κοινωνικές συμβατικότητες, αλλά και μένουν χωρίς συναισθηματική ανταπόκριση (ο γέρος και η Αριάννα, «Για την Παναγιά»); που αναζητούν υποκατάστατα για να καλύψουν την πληγωμένη ανδροπρέπεια των πρωταγωνιστών («Αέρα, πατέρα»). Έρωτες που υπήρξαν μάλλον «δημιουργήματα τυχαιών και αστάθμητων παραγόντων», δεν τελεσφόρησαν στην ώρα τους και τώρα είναι πια αργά γι' αυτούς («Το ματ της Νένας», «Εκδρομή και ποδόσφαιρο»). Με δυο λόγια, έρωτες που έχουν άμεση σχέση με τους ανεκπλήρωτους πόθους μας και αποπνέουν τη «νοσταλγική πνοή από τα χαμένα νιάτα μας» (σ. 103). Εκδηλώνεται απροσχημάτιστα η αγάπη του αφηγητή για το ωραίο φύλο (το μαρτυρά το πλήθος των γυναικών που διατρέχει τις σελίδες του βιβλίου)· κι όταν ακόμη νιώθει πια κάπως «αποριγμένος» από τα βλέμματά τους, δεν διστάζει να ομολογήσει, με τρυφερότητα: «Εντός μου έχω ένα χαρέμι» («Το στοίχημα», σ. 34).

Ο χρόνος που «κύλησε σα νερό» έσπρωξε τον άντρα πρωταγωνιστή στην παγίδα του. Ωστόσο κάτι δεν υπολογίστηκε σωστά κι από τον ίδιο: «Έλεγα ότι καιρός υπάρχει, έχουμε καιρό, άσε γι' αργότερα, προς τι η σπουδή... αδιαφορώντας για την τέταρτη διάσταση, την ύπουλη, που μας διαβρώνει και μας κατατρώγει σιγά σιγά, αυτή που είναι το σαράκι της σάρκας» (σ. 46). Η αναβλητικότητα, η άγונה στάση αναμονής ελέγχονται εκ των υστέρων, ενώ συνάμα εκφράζεται αποδοκιμασία για κάποιες πράξεις ή συμπεριφορές του παρελθόντος (σ. 47-48). Αυτά βέβαια μας τα λέει η μεταμελημένη πείρα των μεγάλων, ενώ οι νέοι εξακολουθούν να ζουν σ' όνειρο και την αναμονή, αφού έτσι επιβάλλεται κάποτε κι από την ανάγκη. Στο διήγημα «Αέρα, πατέρα», ο νεαρός

οσικλετιστής, ο Γιώργης, «ονειρεύε-
χιλιάρα» Ντουκάτι, αλλά προσώρας
λεύεται με το παπάκι». Για να ξανάρθω
ν βασικό αφηγητή, είναι φανερό ότι
μπόλησε τις ευκαιρίες για μια ζωή πιο
πλήρη και ίσως πιο γεμάτη. Τον πρόλαβε
μεταξύ η βιολογική φθορά. Κι έτσι
μέρα, στην καφετέρια που συχνάζει
όπου θαμώνες είναι πολλοί νέοι) συ-
ζητοποιεί ξαφνικά ότι παίζει πια «σε
το γήπεδο». Γύρω σ' αυτό το δραματι-
στικό μεταίχμιο υφαίνεται ο καμ-
βίων των περισσότερων διηγημάτων. Την
αυγαιότητα επιτείνει η αίσθηση του
ότι «εμείς μείναμε παιδιά» (σ. 49),
αυτό βέβαια δεν μπορεί ν' ανακόψει
«αλλοίωση της όψης», την εξασθέ-
νιση μνήμης κ.λπ. – δηλ. την προοδευ-
τική έλευση των γηρατειών καθώς και τ'
πληθυσμικά συναισθήματα που αυτή συνε-
πάγεται, και τα οποία ο συγγραφέας συ-
ντομολογεί με αποσπάσματα στί-
χων ποιημάτων ή τραγουδιών.

Η διαπλοκή όχι μόνο του χρόνου αλλά
και του χώρου, σε σχέση με βασικούς
τόπους και δραστηριότητες της ζωής του
ήρωα, παίζει το ρόλο της σ' αυτές τις
ιστορίες. Ο αφηγητής φαίνεται ότι διαμέ-
σθην επαρχία, «μακριά από τους ρύ-
θμους της πρωτεύουσας», ωστόσο κάποιες
από τις νεανικές ερωτικές ιστορίες που
αποτελούν έντονα έχουν συμβεί εκεί, και τώρα
αναπολεί νοσταλγικά. Αντίθετα, σ' αυ-
τόν τον τομέα, ο κλειστός χώρος της
επαρχίας επιφυλάσσει συνήθως «μια ζωή
πλήρη. Τελείως επίπεδη» για τους ήρωες
και τις ηρωίδες. «Δεν γίνεται τίποτα, τίπο-
τα» αναφωνεί η Ειρήνη, που εξανίσταται,
αν ακούει για «τα γλέντια των άλλων»
στην πρωτεύουσα· χρόνια τώρα εισπράτ-
τη μιζέρια της επαρχιακής πόλης όπου
και βρίσκεται ήδη στον προθάλαμο
του θανάτου («Σύντομη συνάντηση», σ.
103). Όντως σε κάποια διηγήματα του Δ.Π.,
αντίθετα ίσως απ' ό,τι συμβαίνει –θα μπο-
ρούσε να ισχυριστεί κανείς– σ' ένα μεγάλο
μέρος της σημερινής ελληνικής επαρχίας,
ο ήρωας (άνδρες και κυρίως οι γυναίκες)
σταβάνονται σε χλωμές υπάρξεις, με
εσπευσμένα όνειρα, με πικρή την αίσθη-
ση μιας ζωής που δεν έζησαν, που έμεινε
απείρη. Γιατί βέβαια τα διάφορα υποκατά-
στατα, τα «λόγια και τα πρότα» κ.τ.λ. δύ-
σκολα θα μπορούσαν να γεμίσουν τα κενά
της ουσιαστικής ζωής. Θαρρείς, μ' ένα
παιδί και δόλιο τρόπο, να έχει στηθεί μια
αυγαιά, όπου στο τέλος караδοκεί για
τους ο τρόμος του θανάτου («αυτό είναι
το πράγμα το μεγάλο "στοίχημα"», σ. 36),
κι απλώς ως φυσικό παρεπόμενο σωματι-
στικής φθοράς ή αρρώστιας αλλά και «μιας
ζωής χωρίς». Κι όταν κάποτε φτάνει αυτό

το τέλος, κυριαρχούν ο σπαραγμός και η
απόγνωση. Παρόμοια συναισθήματα δια-
κατέχουν την ψυχή του αφηγητή που δεν
αντέχει στη θέα του ετοιμοθάνατου και
παραμορφωμένου φίλου του, όταν τον
επισκέπτεται στο νοσοκομείο (σ. 73).

Σε όλες σχεδόν τις ιστορίες υπάρχει ένα
στερεό ρεαλιστικό υπόβαθρο, εκτός από
τις δύο τελευταίες, όπου ηθελημένα κλο-
νίζεται η αληθοφάνεια, για να αναδειχτεί
ένα στοιχείο, θα έλεγα, φανταστικό,
εφιαλτικό παράδοξο ή αινιγματικό. Στο
πρώτο («Νυχτερινή κολύμβηση») ο ήρω-
ας Διαμαντής, σαράντα χρονώ εργένης,
λογαριάζει (μαζί μ' έναν κουρέα φίλο του)
να κλέψει τις «ψηλομύτες» κόρες του γεί-
τονα, που τον υποβάλλουν σε βασανιστι-
κό μαρτύριο κάθε βράδυ, καθώς εμφανί-
ζονται μπροστά του γυμνές από τα παρά-
θυρα του απέναντι σπιτιού. Μια ζεστή
φεγγαρόφωτη νύχτα οι δυο φίλοι πάνε
για νυχτερινό μπάνιο σε μια δέση του κο-
ντινού ποταμιού. Το απολαμβάνουν, ανα-
θυμούνται τα παιδικά τους χρόνια, μιλάνε
για το σχέδιό τους και στην επιστροφή
χωρίζονται μπροστά στο νεκροταφείο. Το
διήγημα τελειώνει με την εμφάνιση μιας
γυναικείας σιλουέτας στο δρόμο του Δια-
μαντή, που ισχυρίζεται ότι είναι παλιά του
γνώριμη, ξαδέρφη των κοριτσιών του γεί-
τονα, και η ατμόσφαιρα γίνεται υποβλητι-
κή, απόκοσμη και μυστηριώδης. Η όλη
σκηνή με τη Μαρίνα, που κάποτε, στα νιά-
τα τους, ήθελε να χορεύει ασταμάτητα
μαζί του, έλεγε σόκιν ανέκδοτα και τον
αγκάλιαζε με πάθος, ενώ τώρα στέκει
εμπρός του φριχτή σκιά του εαυτού της,
ως στόχο έχει προφανώς να προκαλέσει
το ρίγος του αναγνώστη.

Στο δεύτερο και καταληκτικό του βιβλίο
(«Η λιβελούλα») ο πρωταγωνιστής έχει
χαθεί σ' έναν τεράστιο και εφιαλτικό λα-
βύρινθο, με δαιδαλώδεις και σκοτεινούς
διαδρόμους και αναζητά εναγώνια να
βρει κάποια διέξοδο. Αντί γι' αυτό, μπλέ-
κεται ολοένα και περισσότερο σε χαώ-
δεις χώρους, με ατέλειωτα γυμνά δωμά-
τια, αλλεπάλληλα πολυεπίπεδα χτίσματα,
ογκώδεις κατασκευές ή βαθιά υπόγεια.
Ένα κείμενο, γραμμένο σε τρίτο πρόσω-
πο, που μου έφερε στο νου το ημιτελές
αριστουργηματικό αφήγημα του Κάφκα
«Η φωλιά»¹ (αν και σ' αυτό η αφήγησή-
ναι πρωτοπρόσωπη), με το οποίο βρίσκω
πως έχει κάποιες ομοιότητες (όπως, φυ-
σικά, και διαφορές· γιατί ο Πετσετίδης,
καθώς μας έχει δείξει και στο παρελθόν,
μπορεί ν' αναπαράγει ένα καφκικό κλίμα
σε μερικά κείμενά του, σε καμιά περίπτω-
ση όμως δεν μιμείται τον τσέχο συγγρα-
φέα): Πάντως κι εκεί υπάρχει ο λαβύριν-
θος, το αγωνιώδες πέρασμα από το ένα

τμήμα του στο άλλο, η υποδήλωση πα-
ρουσίας «άφαντων όντων» (με ανθρώπινη
ή ζωώδη μορφή), οι κάθε λογής θόρυβοι
στους διαδρόμους ή πίσω από τα τοιχώ-
ματα, το σκάψιμο και τα ψαξίματα σε
ασφυχτικούς χώρους και, κυρίως, «το πέ-
πλο του συμβόλου» όπως σημείωνε χαρα-
κτηριστικά ο Max Brod² για το συγκεκρι-
μένο κείμενο του Κάφκα, δοσμένο «με
απόλυτο ρεαλισμό». Κάπως έτσι θα μπο-
ρούσε να ερμηνευτεί η παρουσία της γα-
λάζιας λιβελούλας στο τέλος, δηλ. να λει-
τουργήσει συμβολικά (και αισιόδοξα) στο
τέρμα όλης αυτής της αγωνιώδους δια-
δρομής του ήρωα ανάμεσα στο σκοτάδι
και το φως (το ημίφως, για την ακρίβεια),
κι ίσως εν τέλει το θάνατο και τη ζωή.

Η αλήθεια είναι ότι η ελπίδα δεν χάνεται
στα διηγήματα του Δ.Π., παρ' όλα τα προ-
βλήματα. «Δεν πιστεύω σε τίποτα κι ελπίζω
στα πάντα» μας λέει ο αφηγητής (σ. 66),
παραλλάσσοντας πάλι μια γνωστή φράση
που αφορά τον Καζαντζάκη (ίσως έτσι δι-
καιολογείται εν μέρει και η χαρακτηριστι-
κή εμμονή του στα τυχερά παιχνίδια).

Αλλά το μοτίβο της τύχης «ανακατεύεται
σε κάθε εκδήλωση» της ζωής μας (σ.
103), την οποία ο συγγραφέας την πα-
ραλληλίζει άλλοτε με θέατρο («Συναντή-
σεις και αναμονή») και, πιο ξεκάθαρα, με
το σκάκι. Ανακαλύπτει αναλογίες, κατα-
λήγει σε συμπεράσματα: Το σκάκι μοιάζει
με τη ζωή, το σκάκι είναι πόλεμος, άρα η
ζωή είναι πόλεμος... (σ. 77). Εντούτοις:
«Δεν μας μένει άλλο παρά να παίξουμε, να
ψάξουμε, να επινοήσουμε...» (σ. 75). Και
το ουσιαστικότερο, ως κατακλείδα:
«...στο σκάκι σημασία έχει να μάθεις να
χάνεις. Όπως και στη ζωή» (σ. 86). Στην
αρχή του παρόντος κειμένου, όταν μιλή-
σαμε για τις «απώλειες» του κεντρικού
αφηγητή, επισημάνσαμε τον πανικό και την
εύλογη αναστάτσή του· ωστόσο η απο-
δοχή της ήττας του, χωρίς αμφιβολία, τον
ηρεμεί και τον εγκαρδιώνει, συμφιλιώνον-
τάς τον με τη μοναξιά του.

ΤΑΣΟΣ ΚΑΛΟΥΤΣΑΣ

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Φρ. Κάφκα, *Η σωφρονιστική αποικία*,
μετ. Δ.Π. Κωστελένου, εκδ. Γλαύκη, Αθήνα
1968.
2. *Η σωφρονιστική αποικία*, ό.π., σελ. 153.
Αξιίζει ίσως ν' αναφερθεί (παρατήρηση δική
μου) ότι στο εν λόγω κείμενο του Κάφκα,
που χρονολογείται κατά τα τελευταία
χρόνια της ζωής του, διαρκές μοτίβο είναι τα
ανεκτέλεστα σχέδια της νιότης κι ακόμη της
ώριμης ηλικίας του αφηγητή.

Ζουν οι «νεκρές» γλώσσες όσο τις μελετούμε, όσο επιμένουμε στη διάδοση της σημασίας τους. Τα πρακτικά της Ημερίδας που διοργανώθηκε στην Διεθνή Έκθεση Γλωσσών 'Exprolangues' το 2003 παρουσιάζονται σε ένα τόμο, μια δίγλωσση έκδοση, με τη φροντίδα του «Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας» και της Διεύθυνσης Διεθνών Σχέσεων του ΥΠΕΠΘ: *Οι Κλασικές Γλώσσες. Η Διαχείριση ενός Πολιτιστικού Κεφαλαίου* (Θεσσαλονίκη, 2004). αντικείμενο των έξι παρεμβάσεων είναι οι ιστορικοί, κοινωνικοί και ιδεολογικοί όροι που έδωσαν στις κλασικές γλώσσες τη διακριτή σημασία που καθόρισε την πορεία τους στον ευρωπαϊκή πολιτισμική ολοκλήρωση.

Η ιδιότητα του πολίτη δεν εκφράζεται με ένα μόνο τρόπο· διεκδικεί την πολλαπλότητα που είναι ανάλογη με τις εκδηλώσεις ελευθερίας του ατόμου. Ο καθηγητής **Γεώργιος Δ. Κοντογιώργης** με το βιβλίο του *Πολίτης και Πόλις. Έννοια και τυπολογία της «Πολιτειότητας»*, (εκδ. Παπαζήση, 2003) εγκαινιάζει μια ενδιαφέρουσα συζήτηση που αφορά τον ορισμό και την εννοιολογική αποσαφήνιση του πολίτη, αυτό που ο ίδιος ονομάζει «πολιτειότητα».

Θεωρητική άποψη του **Ρενέ Ζιράρ** στο βιβλίο του *Κριτικές από το υπόγειο* (μετάφραση: **Νίκος Ζαρταμόπουλος**, εκδ. Βιβλιοπωλείον της «Εστίας», 2003) είναι η

ΚΡΙΤΙΚΗ Βιβλίου

Οικολογία και Παιδαγωγική

Γιώτα Ξανθάκου-Μαρία Καϊλα,
Το δημιουργικής επίλυσης πρόβλημα,
εκδ. Ατραπός, Αθήνα 2003, σελ. 241.

Γιάννης Χατζηγεωργίου,
Πρόταση για ένα Σύγχρονο Αναλυτικό Πρόγραμμα. Μια ολιστική-οικολογική προοπτική,
εκδ. Ατραπός, Αθήνα 2003, σελ. 182.

Η κρισιμότητα των περιβαλλοντικών ζητημάτων που αναδείχτηκε με δραματικό τρόπο από τα μέσα της δεκαετίας του εβδομήντα επισφραγίστηκε στη Διάσκεψη του Ρίο το 1992, όπου ηγέτες από 120 περίπου χώρες, Μ.Κ.Ο., συνδικάτα, φεμινιστικές οργανώσεις, οικολόγοι, επιστημονικά ινστιτούτα, πανεπιστημιακά ιδρύματα κ.τ.λ. σε μια πρωτόγνωρη –για τα μέχρι τότε δεδομένα– κινητοποίηση κατόρθωσαν να συγκεντρώσουν το παγκόσμιο ενδιαφέρον για το μέλλον του πλανήτη. Φυσικά είχαν προηγηθεί και άλλες διασκέψεις, συνέδρια και συναντήσεις με παρόμοια θεματική, όμως το Ρίο για πολλούς λόγους ήταν αυτό που σηματοδότησε μια νέα εποχή και συνέβαλλε αν μη τι άλλο στην ευαισθητοποίηση εκατομμυρίων πολιτών σε όλα τα γεωγραφικά μήκη και πλάτη της γης καλλιεργώντας ταυτόχρονα ελπίδες ότι κάτι μπορεί (και πρέπει) να γίνει. Η έννοια της βιώσιμης ανάπτυξης που πριν λίγα χρόνια είχε εισαγάγει η Επιτροπή Μπρούτλαντ με την Έκθεσή της «Το κοινό μας μέλλον» αναδεικνύεται και αποτελεί πλέον, παρά τις ασάφειες και τις πολύπλευρες ερμηνείες της, κοινό τόπο (και στόχο;) πολλών κυβερνήσεων σ' ένα πολιτικό τοπίο που ξεκινά από τους φιλελεύθερους και σοσιαλδημοκράτες, υιοθετείται από τους Πράσινους και «ακουμπά» πολλά αριστερά (με και χωρίς εισαγωγικά) κόμματα και κινήσεις.

Δεκατρία χρόνια μετά (ήδη έχουν μεσολαμβάνει οι Διασκέψεις του Μπουένος Άιρες, του Κιότο και του Γιοχάνεσμπουργκ) ο όποιος απολογισμός σε διεθνές επίπεδο

μάλλον κρίνεται φτωχός, τουλάχιστον ως προς τα αποτελέσματα του περιορισμού των εκπομπών του διοξειδίου του άνθρακα που ως γνωστόν ευθύνονται για το φαινόμενο του θερμοκηπίου. Και οι λόγοι είναι πολλοί και ξεφεύγουν από το παρόν σημείωμα. Αυτό το οποίο όμως αποκρυσταλλώθηκε και δεν μπορεί να τεθεί υπό αμφισβήτηση ούτε από τις πλέον συντηρητικές ελίτ είναι η κρισιμότητα των προβλημάτων, η αναγκαιότητα της επίλυσής τους από την παγκόσμια κοινότητα και η παράλληλη φροντίδα που πρέπει να υπάρξει σε τοπικό και εθνικό επίπεδο ανεξάρτητα από την ταχύτητα που επιδεικνύεται από τον ΟΗΕ, την Ε.Ε. κ.τ.λ.

Αν η δεκαετία του ογδόντα έχει να επιδείξει την ανάδειξη των οικολογικών κινημάτων και τη μετέπειτα συμμετοχή τους στα πολιτικά δρώμενα των χωρών κυρίως της Δύσης, τα τελευταία χρόνια βρισκόμαστε μπροστά στο φαινόμενο η οικολογία να επηρεάζει και να τροφοδοτεί σημαντικά, επιστημονικά πεδία που λίγο πριν παρέμειναν ερμητικά κλειστά στην «επιστημονοσύνη» τους, μακριά από τη ζώσα πραγματικότητα ενός πλανήτη με αβέβαιο μέλλον. Στο χώρο των κοινωνικών επιστημών (λόγω της φύσης και του αντικειμένου τους) υπάρχει προσφορότερο έδαφος αποδοχής νέων αντιλήψεων και ιδεών (χωρίς αυτό να αποτελεί πανάκεια) κι έτσι παρατηρείται η υιοθέτηση τόσο της ολιστικής προσέγγισης των φαινομένων που άπτονται των περιβαλλοντικών ζητημάτων, όσο και της διεπιστημονικής ερμηνείας και ανάλυσής τους. Αφορμή για τις παραπάνω επισημάνσεις η κυκλοφορία δυο νέων και πολύ σημαντικών κατά τη γνώμη μας βιβλίων (από τις εκδόσεις Ατραπός).

Το Δημιουργικής Επίλυσης Πρόβλημα που υπογράφεται από τις Γιώτα Ξανθάκου και Μαρία Καϊλα, καθηγήτριες του Πανεπιστημίου Αιγαίου, έχει επίκεντρο τη δημιουργική σκέψη και μάθηση· επιχειρούν να ανιχνεύσουν και να απαντήσουν στο κρίσιμο ερώτημα των όρων και των σχέσεων που καταγράφουν το όραμα για το μελλοντικό πολίτη. Το παιδί στο χώρο της οικογένειας, στο σχολείο, στον τόπο κατοικίας, στην παγκόσμια κοινω-

α της γνώσης. Βιβλίο επιστημονικό αλλά αμμένο δομικά και υφολογικά διαφορετικά, έξω από την τυποποιημένη κανονιστική αφή που συχνά αποτελεί την αιτία σημαντικές εργασίες να παραμένουν μακριά από αναγνωστικό κοινό και να αφορούν τους γους και ειδικούς. Οι συγγραφείς του έργου –που σύντομα κυκλοφορεί και στο εξωτερικό– πλοηγούν τον αναγνώστη σε μια ποικιλία ιδεών και προβληματισμών μ' ένα πρωτυπο τρόπο καταγραφής των απόψεών τους, χωρίς περιορισμούς και αγκυλώσεις, του το πηγαίο, το αυθόρμητο αποτελούν οιχεία που το καθιστούν, εκτός της ούτως ή λως χρησιμότητάς του, άκρως ελκυστικό α τον αναγνώστη. Η Αγωγή της Δημιουργιότητας στα παιδιά της προσχολικής ηλικίας να μια υπόθεση σοβαρή και η προτεινόμενη προσέγγιση αποδεικνύει του λόγου το ηθέες. Τι σχέση έχουν όλα αυτά με την οιλολογία; Οι συγγραφείς θέτουν τα «δημιουργικής επίλυσης προβλήματα» χρησιμοποιώντας παραδειγματικά μια τρυφερή ιστορία μ' αν γυπαετό (τον Χρύσανθο) και την παρέα ου στο Δάσος της Δαδιάς. Ένα σπάνιο και προστατευόμενο δηλαδή είδος της ορνιθοπαίδας σ' ένα δάσος κόσμημα (και προστατευμένο) στη Βόρεια Ελλάδα. Η βιοποικιλότητα που πρέπει να διαφυλαχθεί ως κόρη ρθαλμού από διάφορες κατηγορίες αναπτυσσομένων (εργολάβοι, ξενοδόχοι κ.τ.λ.) και πόρτσμαν (κυνηγοί), αποτελεί οδηγό για ν τρόπο που γονείς και δάσκαλοι μπορούν α δημιουργήσουν ερεθίσματα για τη γνώση α να εξοικειώσουν το παιδί σε σοβαρά περιβαλλοντικά ζητήματα και ταυτόχρονα να ου καλλιεργήσουν από νωρίς το μέγα ζητούενο της εποχής: την οικολογική συνείδηση. *Πρόταση για ένα Σύγχρονο Αναλυτικό Πρόγραμμα. Μια ολιστική-οικολογική ροοπτική*, το δεύτερο βιβλίο του πανεπιστηιακού Ι. Χατζηγεωργίου αποτελεί μια πρόψη για ένα αναλυτικό πρόγραμμα το οποίο ροσεγγίζεται ολιστικά και με οικολογική ροοπτική. Η συζήτηση για τα αναλυτικά ρογράμματα είναι πάντα ανοιχτή και ενδια-

φέρουσα. Ιδιαίτερα στη χώρα μας όπου η κριτική η οποία ασκείται από διάφορες θεωρητικές σχολές καταλήγει πάντα σε ένα σημείο: Ότι τα υπάρχοντα είναι αναχρονιστικά ή, στην καλύτερη περίπτωση, ότι αδυνατούν να εκφράσουν τη σύγχρονη πραγματικότητα, τις υπάρχουσες ανάγκες και να συμβάλλουν στις αναγκαίες τομές. Το παρόν βιβλίο έρχεται να βοηθήσει σ' ένα κομβικό σημείο και να θέσει έναν ουσιαστικό προβληματισμό στο ζητούμενο «εκπαίδευση για τη βιωσιμότητα», η οποία υιοθετείται μεν από τους πολιτικά ιστάμενους της παιδείας, αλλά στην πράξη ελάχιστα βήματα γίνονται όταν απαιτούνται ριζικές αλλαγές (ή ορθότερα ανατροπές), αρχής γενομένης με τα Α.Π. Ο συγγραφέας προτείνει ένα θεωρητικό πλαίσιο το οποίο στηρίζεται σε μια σύνθεση ιδεών από διαφορετικές σχολές: κριτική παιδαγωγική, ανθρωπιστική εκπαίδευση, κονστρουκτιβισμός, θεωρία του χάους κ.ά. επιζητώντας τη μετακίνηση από την εδραιωμένη μηχανιστική θεώρηση σε μια νέα αντίληψη για τον κόσμο: Την ολιστική και οικολογική, βάσει της οποίας θα τεθούν ερωτήματα και θα δοθούν απαντήσεις που δεν θα αφορούν μόνο τη γνώση, αλλά και τη βελτίωση της ζωής. Η καλύτερα, θα συμπληρώναμε, και τη διατήρησή της στον πλανήτη. Διότι μπορεί η γνώση να αποτελεί την πρωτεύουσα αξία στο χώρο της εκπαίδευσης, αλλά αυτή πρέπει να οδηγεί στην οικολογική συνείδηση μέσω ενός νέου αξιακού συστήματος και εν συνεχεία –μετά την απόκτηση κατάλληλων δεξιοτήτων και την καλλιέργεια κριτικών ικανοτήτων– στη δυνατότητα δράσεων για την επίλυση προβλημάτων τουλάχιστον σε τοπικό επίπεδο όπου αυτό είναι εφικτό. Μ' άλλα λόγια στη «δημιουργία» πολιτών με γνώση, κριτική ικανότητα και οικολογική συνείδηση (ο Ε. Moren μιλά για *οικολογικοποίηση της σκέψης*) που θα είναι αποφασισμένοι να διεκδικήσουν όχι μόνο το σήμερα, αλλά και το αύριο του πλανήτη.

Νικόλαος Θ. Αναστασάτος

Ένα αξιόλογο και σεμνό πόνημα

άσος Ζαννής,
Λαβάζοντας «Αδελφούς Καραμάζωφ»,
κδ. Δόμος, Αθήνα 2002, σελ. 205.

Ένας καλός ατάσθαλος δαίμων συνετέλεσε ώστε η σελίδα που αναφερόταν στην σύψη των *Αδελφών Καραμάζωφ* που έγραψε ο εκλιπών γιατρός Τάσος Ζαννής, να μην

συμπεριληφθεί στην σκιαγραφία του προσώπου του την οποία επιχείρησε η υπογράφουσα στο τεύχος του *Αντί* αρ. 814, σελ. 49. Καλός δαίμων, διότι αυτό που σε δύο γραμμές θα αναφερόταν συνοπτικά, μπορεί τώρα να παρουσιασθεί εκτενέστερα, όπως του αξίζει, και να αμβλύνει την πρώτη εντύπωση της απογοήτευσης που ίσως δημιουργήθηκε.

Το βιβλίο *Αδελφοί Καραμάζωφ* κυκλοφό-

άρνηση της αποδοχής όποιας προκατασκευασμένης μεθόδου, η άρνηση της όποιας εξωγενούς άποψης, ακόμη και αυτής που συχνά προτείνουν οι ίδιοι οι συγγραφείς σε θεωρητικά γραπτά τους, αλλά η δημιουργία μεθόδου από το ίδιο το υπό εξέταση έργο. Διαλέγει και «συνομιλεί» με το έργο του Ντοστογιέφσκι, του Καμύ, του Δάντη και του Ουγκώ, και προσπαθεί να αντλήσει από το κάθε έργο ξεχωριστά τα στοιχεία εκείνα που προσδιορίζουν την καλλιτεχνική του ποιότητα και ιδιαιτερότητα. Το βιβλίο περιλαμβάνει επίσης ένα δοκίμιο για τον *Αντι-Οιδίποδα* των Ντελέζ και Γκουαταρί.

Ιδιαίτερα προσεγμένη η έκδοση *Περί Κύπρου* που πραγματοποίησε το Γραφείο Τύπου και Πληροφοριών της Κυπριακής Δημοκρατίας, δείχνει το υψηλό επίπεδο και τη σοβαρότητα με την οποία οι αρμόδιοι φορείς στην Κύπρο αντιλαμβάνονται τη σημασία που έχει η παρουσίαση το δεδομένων που υπάρχουν στη χώρα τους. Αρχίζοντας από τα γεωγραφικά, περιβαλλοντικά και ιστορικά στοιχεία, προχωρούν σε αναφορές που σχετίζονται με τις διεθνείς σχέσεις της χώρας, το πολιτικό σύστημα, τη διοίκηση, την άμυνα, την οικονομία, τις συγκοινωνίες, τη γεωργία και τους φυσικούς πόρους, τις κοινωνικές υπηρεσίες, την εκπαίδευση και τον πολιτισμό· μια

ολοκληρωμένη εικόνα με απλό και προσιτό κείμενο.

Κάθε κείμενο που υποστηρίζει την κατάργηση της θανατικής ποινής έχει την αυτόνομη αξία του. Ωστόσο οι δύο νουβέλες του **Βίκτωρα Ουγκώ, Η τελευταία μέρα ενός κατάδικου-Κλωντ Γκε** (επιστημονική επιμέλεια: **Τατιάνα Τσαλίκη-Μηλιώνη, Έφη Χατζηφόρου**, εκδ. Μεταίχμιο, 2003) έχουν την ιδιαίτερη σημασία τους γιατί μας μεταφέρουν το κλίμα μιας εποχής και τις συνθήκες που επικρατούσαν στο δικαστικό σύστημα που ίσχυε στη Γαλλία του Ναπολέοντα. Αξιομνημόνευτη είναι επίσης η προσπάθεια που επιτελείται με τη μετάφραση από την ομάδα του διαπανεπιστημιακού διατμηματικού προγράμματος μεταπτυχιακών σπουδών του Πανεπιστημίου Αθηνών. **ο χαρτοκόπτης**

ρησε από το τυπογραφικό εργαστήριο των εκδόσεων «Δόμος» το 2002, δύο χρόνια ακριβώς πριν από τον θάνατο του γιατρού Τάσου Ζαννή. Η στοιχειοθεσία και η εκτύπωση έγιναν δια χειρός Δημήτρη Μαυρόπουλου, στενού φίλου του γιατρού, από τον χώρο του «Συνόρου». «Στην Ειρήνη, τη Λία και τη Σοφία αντίχαρις πατρική», είχε γράψει στην αφιέρωσή του ο συγγραφέας. Αυτή η οικειότητα, ο γενικός τόνος, δημιουργούν την εντύπωση ότι πρόκειται περισσότερο για ένα προσευχητάρι στου οποίου την ανάγνωση καλούνται οι άλλοι να συμμετάσχουν, και όχι για ένα συνηθισμένο βιβλίο. Και τώρα που ο γιατρός δεν είναι πια ως φυσική παρουσία κοντά μας, ο λόγος του σαν να αποκαλύπτει την σοφία του πιο άμεσα μέσα από την τρυφερή επισημότητά του, και μπορούμε να πούμε ότι και εδώ για μια «πολύχρονη κυοφορία» πρόκειται, όπως και με τον Ντοστογιέβσκι, για ένα πόνημα ζωής, δουλεμένο μέρα με τη μέρα, χρόνο με το χρόνο. Ας μη φανεί υπερβολή. Τα έργα ζουν και ξαναγράφονται μέσα από τους πιστούς τους αναγνώστες, συνεχίζονται μέσα τους, ακόμη ακόμη μιλούν για σχέσεις εκλεκτικής συγγενείας με τους μελετητές τους, που είναι –τι άλλο;– εραστές πνεύματος, που καταργούν του χρόνου και του τόπου τα δεσμά.

«Το πόνημά μου αυτό δεν αποτελεί απόπειρα περίληψης ή συμπύκνωσης του κορυφαίου μυθιστορήματος του Ντοστογιέβσκη. Κάτι τέτοιο θα 'ταν, άλλωστε, ανέφικτο – αλλά και ανώφελο: πώς είναι δυνατό να συμπυκνώσεις τη μορφή που ακτινοβολεί το κάλλος; Ή πώς μπορείς να συντομέψεις ένα κείμενο τόσο σφιχτοδεμένο και καλοδουλεμένο, στο οποίο η

πιο ασημαντη φαινομενικά λέξη “λειτουργεί”, και η αφαίρεσή της είναι αδιανόητη; Και ποιο το όφελος, αν αποδώσεις περιληπτικά μια λογοστοιχία σύνθεση που πασχίζει να ιστορήσει την τραγική εποποιία της ανθρώπινης ελευθερίας, τη δραματική πάλη του Θεού με τον διάβολο στο αλώνι της ανθρώπινης καρδιάς;»

Είναι φανερό ότι ο γιατρός μιλάει εδώ υπό το κράτος μια διαρκούς σαγήνης, και μιας γνώσης που δεν έπαυσε ποτέ να αντλεί μέσα από τους **Αδελφούς Καραμάζωβ**.

Οι μακροσκελείς μονόλογοι, τα εμβόλιμα σημεία, τα πρόσωπα που συμπλέκονται με αραβουργημένες σχέσεις μεταξύ τους, μας κάνουν να δυσκολευόμαστε να πιστέψουμε ότι όλη αυτή η γιγαντιαία δράση εκτυλίσσεται σε τρία μόνον εικοσιτετράωρα. Και όμως έτσι είναι. Και όλο αυτό το οικοδόμημα, σκαλοπάτι σκαλοπάτι το έχουμε μπροστά μας σε μορφή εύληπτη, γλαφυρά γραμμένο, με πολλά παραθέματα από την «χυμώδη και πάλλουσα» μετάφραση του Άρη Αλεξάνδρου, που θα μπορούσαν να λειτουργήσουν ως σημεία αναφοράς για τον αναγνώστη, ώστε να τον κάνουν να ανατρέξει στο πλήρες κείμενο του μυθιστορήματος για να το απολαύσει και να είναι «η χαρά του πεπληρωμένη». Αυτή είναι η φωνή του γιατρού Αναστάσιου Ζαννή στον πρόλογο του μοναδικού του αφηγηματικού έργου (από όσο γνωρίζουμε, γιατί έχει αφήσει πολλά χαρτιά αταξινόμητα ακόμη). Ας το θεωρήσουμε ως μία πρόσκληση που μας άφησε φεύγοντας, σε ένα πνευματικό δείπνο που δεν έχει ούτε τέλος, ούτε αρχή, ακριβώς όπως η Δημιουργία.

Μαρία Τσάτσου

ΝΕΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

♦ Ο καθηγητής **Γιώργος Κοντογιώργης** εξετάζει και προτείνει ερμηνείες για την κατανόηση του αυταρχικού φαινομένου αφενός ως παρέκβαση του ελληνικού πολιτικού συστήματος και αφετέρου ως μεταβατικό στάδιο στην ευρωπαϊκή εξέλιξη προς τη σύγχρονη εποχή. Τα δύο βασικά σημεία αναφοράς είναι οι δύο ελληνικές δικτατορίες: η 4η Αυγούστου και η 21η Απριλίου. Στο βιβλίο του *Το αυταρχικό φαινόμενο. «4η Αυγούστου»-«21η Απριλίου»*. Ερμηνευτικές προσεγγίσεις (εκδ. Παπαζήση, 2003) διαλέγεται με τις δύο αυτές φάσεις στην εξέλιξη του αυταρχικού φαινομένου, την ολοκληρωτική, με παραλλαγές τον φασισμό/ναζισμό και τον υπαρκτό σοσιαλισμό, της περιόδου του μεσοπολέμου, και την καθαρά αυταρχική, που παίρνει τη μορφή της στρατιωτικής δικτατορίας και συμπίπτει με την περίοδο του Ψυχρού Πολέμου.

♦ Ένα πόνημα που διατείνεται ότι μας προσφέρει, δυνητικά τουλάχιστον, μια αρτιότερη απεικόνιση των πραγματικών δεδομένων που συνθέτουν το ελληνικό μειονοτικό φαινόμενο στην Αλβανία και φιλοδοξεί να παρουσιάσει ζητή-

ματα σχετικά με την ελληνική μειονότητα της Αλβανίας μακριά από το αντιθετικό δίπολο της ελληνοκεντρικής και της αλβανοκεντρικής θεώρησης που προτάσσει κατά βούληση τα «εθνικά δίκαια» είναι το βιβλίο *Η ελληνική μειονότητα της Αλβανίας* με κείμενα των **Λ. Μπαλτσιώτη, Π. Μπάρα, Μ. Παύλου, Κ. Τσιτσελίκη, Δ. Χριστόπουλου** (επιμέλεια: Κ. Τσιτσελίκη, Δ. Χριστόπουλος, εκδ. Κριτική & Κέντρο Ερευνών Μειονοτικών Ομάδων, 2003).

♦ Ένα βιβλίο του **Steven Runciman**, που πρωτοεκδόθηκε το 1958, επαναφέρει στη μνήμη τα γεγονότα του 1282 στη Σικελία, τη γνωστή σφαγή της φρουράς και της κυβέρνησης του Ανδεγαυού βασιλιά από τους πολίτες. Τα γεγονότα αυτά ο συγγραφέας τα αξιοποιεί και με τη γνωστή γλαφυρότητά του συζητάει συνολικά ζητήματα που αφορούν στην ιστορική πορεία του μεσογειακού κόσμου στα τέλη του 13ου αιώνα: *Οι Σικελικοί Εσπερινοί* (μετάφραση: Άννη Αργυροπούλου-Χίλτεμαν, εκδ. Γκοβόστη, 2003).

Μαργαρίτα
Καραπάνου
Μαμά

Αγάπη και
μίσος
είναι παιδιά
της ίδιας
μάννας

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΩΚΕΑΝΙΔΑ
Δημιουργούμε αναγνώστες
www.oceanida.gr

